

800

ИЗДАТЕЛЬ

ЕДИНСТВЕННЫЙ ЭКЗЕМПЛАР

Лит.

Гор.

УЧРЕЖДЕНИЕ ИЛИ ПРЕДПРИЯТИЕ

ДЕЛО

ОТ

ДО

ПРИМЕЧАНИЕ

Mūsu dzimtās zemes
pētīšana
Lancetana - Līdzimnīka
pētīšanai.
(Šo rakstu raksturo
vēlēt draugi.)

Z. Lāncmanis

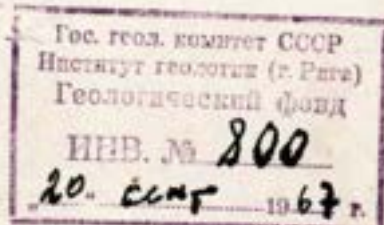
darbā

un

dzīvē

J. G r e s t e s   r e d a k c i j ā .

- 0 -

nr. 140 f.

Mūsu

dzimtās zemes pētnieka

Lancmāsa - Līdumnieka

piemīpsi

50 rakstu krājumu veltī

draugi.

J. Greste. Pārskrien vējš.	5
A. Birkerts. Z. Lancmanim - Līdumniekam	8
J. Greste. Līdumnieka darba gaitas.	9
J. Greste. Lancmaņa dzīves gaitas	16
J. Greste. Radu raksti	18
J. Greste. Bērnu dienas	20
J. Greste. Skolas gadi	21
J. Greste. Bodē, krogā, stacijā	24
J. Greste. Skolas darbā	27
J. Greste. Martas iela	33
J. Greste. Svētuma sargs	38
J. Greste. Bērnu svētki	45
Ed. Tomāss. Z. Lancmanis bērnu svētkos un ekskursijās.	51
J. Greste. Daba un Kultūra	53
J. Greste. Kursi, priekšlasījumi	58
L. Taivans. Lancmanis paidagogs	61
J. Skujiņš. Strazdu muižas skolā	73
J. Vanga. Skolotāju skolotājs	77
J. Ģirupnieks. Zinātnieks - skolotājs	81
Doc. Verners Zāns. Z. Lancmaņa darbi Latvijas ģeoloģijā	84
Fr. Dravnieks. Sistemātisks darbs mācības vielas vākšanā un metodes izkopšanā.	103
J. Greste. Ģeografijas skolotājiem	106
B. Kasars. Viena Ekskursija (Jugla - Ulbroka)	108
B. Konrāde. Ārpusstundu darbs Z. Lancmaņa skolā	118
T. Līventāls. "Kultūras Balsī"	123
P. Kūla. Atmiņas par Z. Lancmani	124
J. Mežsēts. Atmiņu druskas	128
E. Šneiders. Atmiņas	133
J. Straubergs. + + +	136
Kr. Ģinters. Kas nav kūtrs - lai seko!	137
J. Greste. Viena aptauja	138
J. Greste. No bērnu mutes	140
J. Greste. Kas to darīs?	141
J. Greste. Lancmaņa vēstules	142
J. Greste. Par cilvēku	154
J. Greste. Liktenīgās dienas	161
J. Greste. Tik sauja graudu bij...	165
J. Greste. Z. Lancmaņa mūža gaitu saraksts	174
J. Greste. Lancmaņa iespiesti raksti.	180
J. Greste. Neiespiesti raksti	188
1922. praktisko darbu kursu darbi. Apkārtnes un dzimtenes mācības.	194
Z. Lancmaņa lekcijas Dzimtenes mācībā	215
Skolas loma etnografisko ekspedīciju sekmēšanā. Tēzes.	222

Z. Lāncmanis-Līdumnieks.

vadu vārdu zinātniski pamati, jāzlobo kādas
rokām laurkams, klūdoska katkecekeles dambis
(nācu izņemot kakš sekles dambis), Stabu eela (Staba
eela, jo bijis ^{tas} Kaunas stabs), Rodenburgas eela (Ro-
denburga eela, jo ziedru vīnsnaka Rodenburga roka
rautstas, oizsargi grāvis, karpēdas šē vēl rofemas),
jaaltzime vīsi apzīmigi veldu vārdu veldojumi,
maz pametoti pārdēvējumi, jauvstāda veldams pār-
dēvējumu projekti, loj pērkanska velduriska; paldes loj;
jaufmet šo pīrēdas ~~attīstītā~~ ^{drīz} ~~laikā~~ notikuro saim-
niecisko, sabiedrisko, zinātnes un māksles parādību
saraksts, kas būtu surams vēra pē pārdēvēšanām.
Šums labāšēem šē nebūtu šēvīskis elmesla veldē abe-
vīskas personas. Veldures, gāša mīsu šaulu ^{košu}
omusi no izēilus šlarošēem penākumēem pīrētas, lēla-
kos pašākumēem. Šēlu vārdos šamdel būtu izēla-
mi pašē lēles darbi, kuros ir lēla šēpa mīsu šēvīskis
u Kegeles.

/1. foto/

2. Lanckapa rokreksts ap 1910. gadu.

"Es mīlu tos, kas it kā ilgu bultas, izšautas uz otro krastu, kas visu, ko dara, ko mācās, izgudro, dara tādēļ, lai sagatavotu ceļu nākamajam, augetakajam cilvēkam.

Es mīlu tos, kas zelta vārdus runā, bet kas vēl vairāk dara nekā sola."

Tā runāja Zaratustra.

J. Greste

Pārskrien vējš...

Pārskrien vējš pār noru, pakustina smilgas, pačabina sausas lapas un aiziet. bez pēdām. Pāriet rati - paliek sliedes, arkls iersuļ vagu, bet upe - gultni uz gadu simteņiem ...

Nu, un cilvēks? Tam arī vaga tik dažāda. Cik daudzi aiziet kā vējš pār noru - pat zīmes nepaliek. Bet kaut kādas redzamas pēdas atstāt - tāda tieksme tomēr cilvēkam ir. Dažs dara to pats, dažam piederīgi: veļ skmens bluķi, apkaļ, gludina un spožina, kaļ akmenī zelta burtus ... Un nu mēs lasām šos zeltītos burtus. Bet tie mums neko nesaka. Nesaka nevienam neko - izņemot, varbūt, tos, kas šo skmeni še vēluši.

Un tomēr - šis greznais skmens runā gan. Viņš mums teic, ka tas, kura vārds še kalts, pratis no dzīves pamt, labi daudz pamt. Bēt ko viņš d e v i s c i t i e m , ko atstājis, kā m a k s ā j i s p a r ģ d u s a v a i z e m e i - to skmens ar zelta burtiem neteic. Ir jau tādi cilvēki, kas pūlas sleidi nodzīvot, no dzīves maksimumu pamt, bet vislabāk tāpat - bez maksas.

Bet ir arī otrādi. Dažs sevi apzinās kā parādnieku un pūlas atpelnīt. Un visa viņa mūžs ir kalpošana. Tas atpelns ne tikai savu tiesu vien, bet arī daudzu citu tiesu un atstāj vērtības tautai uz laiku laikiem.

Arī pieminekļi ir dažādi. Tur uz dažas kapu kopības nav nekā, izņemot ziedīpu un zaļu zariņu, kas tur reizēm ierodas, bet aizgājēja vārds tā iekalts līdzcilvēku sirdē un piemipā, ka to atzinībā un pateicībā min pasūdzes.

Šis krājumsiņš domāts lancmāpa piemipai - kā dziļas cienības aplicinājums līdumniekam. Lancmenis daudz sējis un stādījis, pie

plaušanas gan pats netika. Tas nebija viņa nolūks.

"Sēj tik, neprasi, kas plaus!"

Un plauj. Jau plauj zinātnieki, plauj rūpnieki un lauksaimnieki, plauj skolotāji un skolēni.

Daudz no Lancmaņa mūža darba guvuši skolotāji. Lancmanis mūs mācījis vērst z i n k ā r ī g i p ē t ī j o š u a c i u z m ū s u l a b k l ā j ī b a s p i r m a v o t u - z e m i. Mēs esam guvuši zināšanu graudus par mūsu zemi, tās pagātņi, sastāvu, par vērtībām, ko zeme sevī slēpj, par tām bagātībām, ko zeme sola un dod r e d z ī g a m u n u z n ē m ī g a m.

Mūsu zinātnieku saime ar Lancmani zaudējusi vienu no čaklākajiem pētniekiem, labākajiem dzimtās zemes pazinējiem, dedzīgākajiem dabas un kultūras pieminekļu sargiem. Ar vienu roku tas ņēma atziņas, ar otru deva tālāk. 30 gadus Lancmanis vārdos, rakstos un darbos mudināja un mācīja raudzīties gaišu skatu zemes un tautas pagātnē, meklēt vērtības, celt tās gaismā un izmantot tautas garīgās un materiālās labklājības celšanai. Visa Lancmaņa dzīve bij cīņa ar to veco uzskatu, ko mums cara vara un muižnieki pūlējās iepotēt - (un ne bez panākumiem), sak' maza tauta - pelēka pagātne un nabadzīga kultūra... Tukša zeme, kurā nav nekādu vērtīgu izrakstu, tādēļ arī nākotnes izredžu nekādu. Visizdevīgāk vērst savas acis uz rītiem, uz vakariem, uz lielajiem kaimiņiem, no kuriem katrs pūlējās otru pārsolīt un lielākus labumus piesolīt.

Ticību savai zemei un tās nākotnei - pauda Lancmanis. Un to viņš pauda tad, kad skolās svešas varas pūlējās panākt pretējo, t.i., šo ticību iznīcināt, un mācīja raudzīties pāri dzimtenes robežām uz to pusi, "no kurienes visa labklājība gaidāma." -

Ir jau pasaulē daudz dziļu dzīves gudrību. Tās mēs dzirdam no mācītiem cilvēkiem, varam izlasīt grāmatu kaudzēs. Dzird daudzi, mazāk ir tādu, kas šīs mācības pūlas izprast, bet vēl mazāk tādu, kas vērtīgām mācībām pūlas sekot. Bet arī no vienkāršas tautas mutes, no neskolotiem, gadās dzirdēt tādas domu pērles, kas pāris vienkāršos vārdos satur dziļu dzīves gudrību. Lauku tēvs, izvadot dēlu pasaulē, neprot garī un gudri izrunāties: "Dēls, j a g r i b i p a s a u l ē d z ī v o t, t u r i a c i s v a ļ ā. Dzīvo ar galvu." Dzīvot jau nu visi grib, tiklab atsevišķi cilvēki, kā veselas tautas, bet vai visi prot dzīvot? Uz tā paša zemes stūrīša, kur viens dzīvo

pārticībā, otrs tikko velk dzīvību un gaužas par dzīves netaishību. Dzīve savus labumus dod tikai tam, kas dzīvo vaļējām acīm. Tādēļ arī vienam mūsu zeme ir māte - bagāta un devīga, otram pamāte - tukša un skopa.

Lancmanis savu mūžu dzīvoja saskaņā ar vienkāršo, no tautas mutes smelto dzīves gudrību. Viņš dzīvoja vaļējām acīm un savu gaišo galvu neļāva apmiglot ne ar nikotīna, ne alkohola skurbumu, ne arī izlaidīgu dzīvi.

Lancmaņa paveikto darbu kopsummu nav viegli pārredzēt un aptvert. Iedziļinoties viņa darba gaitēs, viena lieta allaž ir un paliek mīklaina, tā ka atliek tikai nesaprašanā un izbrīnā izsaukties: "Ko gan visu cilvēks nevar izspiest no 24 stundām, ja katra minūte tiek ar jēgu izmantota un lietā likta!"

Ja es god. lasītāju jautātu: "Vai jūs Lancmani pazināt?" tad droši vien dzirdētu atbildi: "Kas tad nu Lancmani nepazīna!" Un tomēr ... Pazinu L. 30 gadu. Mūsu dzīves tekas bieži gājušas kopā, un tomēr - esmu pazinis tikai nelielu Lancmaņa darba daļu. Tikai tagad, iedziļinoties viņa atstātajā mantojumā, sāku aptvert veiktā darba apmērus, tik daudzpusīgi tie un tik bagātīgi vainagoti panākumiem.

Lancmanis savos rakstos bieži parakstās kā **L I D U M N I E K S**. Nu tik sāku saprast, kādēļ līdumnieks - un nevis vienā līdumā vien, bet ja god. lasītājam būs pacietība tālāk lasīt, tad redzēsīm, ka Lancmanis līdis vairāk desmitus līdumu, kas tagad pārvērsti par druvām un daži līdumi pat par ziedošām druvām. Druvas mēs redzam, bet - cik maz ir to, kas zin un atceras pirmo līdumnieku!

Un šinī vietā atkal nāk prātā kāda cita līdumnieka un liela organizatora ģederta vārdi dzīves likums: "N e v i e n a a t m a t a n e b ū t u p ā r v ē r s t a z i e d o š ā d r u v ā, j a a r ā j s n e b ū t u i k k a t r u v a g u a r p a c i e t ī b u l ī d z g a l a m i z d z i n i s."

Te slēpjas latviešu spēks un panākumi. Un kamēr latvju tautā būs dzīva līdumnieka uguntība, tauta zels un dzīvos. Nav nekā svarīgāka kā jaunatnē potēt un uzturēt dzīvo šo līdumnieka gaišo ticību rītdienai, ticību savam darbam, potēt neatlaidību, izturību visās dzīves likstās. Lancmaņa līdumnieka darbs ir cēls piemērs, ko var un der rādīt ikkuram jauneklī, kas pats sev grib kalt nākotni.

A. Birkerts

Z. Lencmanim - Līdumniekam

Kā iedomāties mums nu mūsu darba lauku
Bez Tevis, mīlo, dārgo darba biedri,
Kur kopā pavadījām tik daudz brīžu jauku,
Kaut sūrā darbā allaž lija sviedri
Un jānes bij Tev tūkstoš darba nastu,
Lai gara apvāršņi mums tiktu giedri,
Lai visur jaunai audzei jaunus ceļus rastu.
Kā zibens darbā plaiksnīja Tavs domu ašums,
Ar Tevi viegli saskatīt bij jaunu mērķu krastu.
Līkks balasts bij Tev savas dzīves pašums,
Tev vienmēr kā saule priekšā gāja ideāla spīdums,
Un visur atvērās jauns darba lauks un jaunu domu plašums;
Tev visās malās dzimtenē bij līdums,
Kur ceļus lauzt un sēt Tu steigzi nemitīgā dziņā,
Kur Tevi redzēja gan diena, nakts, gan agrā rīta svidums:
Īsts līdumnieks Tu biji mums un paliksi tāds tautas mīņā.

Balduros, 1935.g. 16. oktobrī.

J.Gr.

Līdumnieka darba gaitas. +)

Ne jau visu to, kas uzrakstīts, arī lasa. Jo sausāki biogrāfiski dati, jo vieglāk tiem acs pārslīd pāri. Tāds nu ir tik daudzu biogrāfiju liktenis...

Tādēļ sāksim nevis ar biogrāfiskiem datiem, bet d a r b a gaitām, jo darba gaitās ir arī paša cilvēka nopelns, te izpaužas cilvēka īpatnība, te saredzama viņa vērtība. Tukšs Lancmanis izgājis dzīves cīņā, pats lauzis sev ceļu visos dzīves apstākļos, daudz pratis no dzīves paņemt, ko ar labu nedeva, bet vēl vairāk dot un atstāt citiem. Un Lancmaņa atstātais mantojums mums liek viņu pieminēt godbijībā un pateicībā. Nav jau daudz tādu, kam būtu drosme vienam iet celmājā un, palaujoties tikai uz saviem spēkiem, ticēt, ka kādreiz šie citiem jau varēs atstāt iekoptas druvas.

Vērosim līdumnieka gaitas. Lai izprastu visu tālāko, jāpatur prātā četri momentā:

a) Lancmanis sāk patstāvīgas dzīves gaitas 13 ¹/₂ gadz vecs. Kāda ir viņa izglītība? Tā ir zemāka par pamatskolas kursu. Ģimnaziju Lancmanis redzējis no ārpuses, bet ar ģimnazijas kursu ticis galā viens pats- bez palīgiem.

b) Lancmanis jau jaunības dienās ne no viena nekā nav sapēmis, bet gan jau 22 gadus vecs uzturējis tēvu, māti, māšas, brāli un bijis tiem rūpīgs gādnieks.

Šie ievietotie -Lancmaņa biogrāfijai domātie raksti uzrakstīti 1937., 1938. un 1939. gados. 1940. gadā šo grāmatu salika, bet nepaguva iespiest (polītisku apstākļu dēļ). Pirmo novilkumu izdevās saglābt līdz 1944. gadam. Šinīs 7 gados daudz kas mainījies, kas tagad jūtams cauri autoru rakstos. Tikai Lancmaņa garīgā seja nav mainījusies un viņa laika biedru kopnovērtējums ir un paliek tas pats: mums ir bijis un ir tikai viens Lancmanis.

+) Dīvaina likteņa grimasa: to Lancmanis vismazāk domāja, ka šo rindu rakstītājam būs viņa biogrāfija jāraksta. Gluži otrādi: izrādās, ka L. vācis materiālus, lai rakstītu manu nekrologu. Un nu esam mainītās lomās...

c) Turēsim prātā, ka Lancmanis strādājis par skolotāju apmēram 30 gadu - no tiem lielāko daļu arī vadījis skolas. Tas prasīja laiku. Tas bija viņa tiešais darbs. Tad laiku prasīja vēl nakts stpūta. Tiklab darbe laiku, kā nakts mieru Lancmanis ievēroja ļoti rūpīgi un nekas viņu nedrīkstēja traucēt darbā un nakts stpūtā. **S t a r p d a r b a l a i k u n u n a k t i . b i j s t a r p b r ī ž i .** Par tiem mēs runāsim! Ievērojiet, teieni šinīs starpbrīžos, tā sauktajā **a t p ū t a s l a i k ā**, Lancmanis veicis visvairāk. "n ko viņš darījis ārpus tiešā darba, to īsumā atzīmēsim tuvākās rindās.

d) Tās zināšanas, ko citi gūst uz skolas sola, Lancmanis pēmis pats uz savu roku un aizgājis garām daudziem, kam bija visas ērtības un iespējas nokļūt zinātnes kalngelos. Bet tas vēl nevēnas. Tādu cilvēku, kas prot sev iegūt - mums diezgam. Bet tādu, kas tikdaudz prot **d o t c i t i e m** - mēs nezinām daudz, un Lancmanis pieder pie tiem, kuram līdzīga mēs nezinām. Teiktais attiecināms uz mūsu zemi un tās pagātni. Nav otra, kas mūsu zemi būtu tā apstīgājis pētīšanas nolūkos un tad par to tik daudz runājis un rakstījis. Kur ir otra, kas tik daudzās nozarēs būtu bijis viens no pirmajiem līdumniekiem, vāgas dzinējiem?

Un visu to ~~==~~ s t a r p b r ī ž i e m .

Uzskatīsim līdumnieka soļus.

1) Priekš 30 gadiem - jauns skolotājs - Lancmanis iedrošinās vest skolēnus **l a u k ā n o k l a s e s** - dabā un māca tur izprast dabas parādības un likumus. Tikai dabas zinību skolotāji to zin, cik tas grūti un riskanti, tādēļ vēl tagad tikai retais to iedrošinās darīt. ✕

2) Lancmanis savā skolā, kur bijušas tikai krievu grāmatas, iekārto **b i b l i o t e k u** skolēniem un piesugušiem ar latvju grāmatām. Skolēni nāk svētdienās grāmatas mainīt un ar skolotāju izrunāties, ko izvēlēties un lasīt. Sabiedrībā nemiers: pat svētdienā neesot skolā miera. Lancmanis tam nepiegriež vērību.

3) Lancmanis rīko **p r i e k š l a s ī j u m u s** ar "mīglu bildēm" savā pagastā un plašā apkārtnē. Pats pērk materiālus un pats gatavo "mīglu bildes".

4) Tad, kad cara laiku skolotāji mūs klasē mācīja: "Dieva dēļ, nedomājiet, - par domāšanu kar," viss Lancmana skolas darbs iet pretējā virzienā. Viņš pūlas **i e r o s i n ā t d o m ā š a n u**.

*Wer heute neue Wege geht
Geht heute noch nach Golgata
(Kas šodien jaunus ceļus iet,*

c) Turēsim prātā, ka Lancmanis strādājis par skolotāju apmēram 30 gadu - no tiem lielāko daļu arī vadījis skolas. Tas prasīja laiku. Tas bija viņa tiešais darbs. Tad laiku prasīja vēl nakts atpūta. Tiklab darba laiku, kā nakts mieru Lancmanis ievēroja ļoti rūpīgi un nakts viņu nedrīkstēja traucēt darbā un nakts atpūtā. Starp darba laiku un nakti bija starpbrīži. Par tiem mēs runāsim! Ievērojiet, taisni šīs starpbrīžos, tā seuktajā atpūtas laikā, Lancmanis veicis visvairāk. Un ko viņš darījis ārpus tiešā darba, to īsumā atzīmēsim tuvākās rindās.

d) Tās zināšanas, ko citi gūst uz skolas sola, Lancmanis pēmis pats uz savu roku un aizgājis garām daudziem, kam bija visas ērtības un iespējas nokļūt zinātnes kalngelos. Bet tas vēl nevēnes. Tādu cilvēku, kas prot sev iegūt - mums diezgan. Bet tādu, kas tikdeudz prot dot citiem - mēs nezinām daudz, un Lancmanis pieder pie tiem, kuŗam līdzīga mēs nezinām. Teiktais attiecināms uz mūsu zemi un tās pagātni. Nav otra, kas mūsu zemi būtu tā apsteigājis pētīšanas nolūkos un tad par to tik daudz runājis un rakstījis. Kur ir otra, kas tik daudzās nozarēs būtu bijis viens no pirmajiem līdumniekiem, vāgas dzinējiem?

Un visu to ~~starpbrīžos~~ ^{ajās} starpbrīžos.

Uzskatīsim līdumnieka soļus.

1) ~~Krievs~~ 30 gadiem - jauns skolotājs - Lancmanis iedrošinās vest skolēnus laukā no klases - dabā un māca tur izprast dabas parādības un likumus. Tikai dabas zinību skolotāji to zin, cik tas grūti un riskanti, tādēļ vēl tagad tikai retais to

Tais laikos skolas darbā iepazīstos
Kā bija mutes-auris metode, kas bija
vairāk vai mazāk saukta par Lernskolu (Pestalozzi
Arbeitschule ar aus-pirkstu metodi)
Lielo pārdabotāju, Pestalozzi, Kameuska,
Russo prasības: „Dodiet lietas, mā-
ciet uzskatām, rediet skolēnus
dabā!” - nebij vēl toreiz pie mums
populāras.

ī krievu grāmatas,
augušie ar latvju
nīt un ar skolotāju
ā nemiers: pat svēt-
grieķ vērību.
u m u s ar "mīglu
pērk materiālus un
ē mācīja: "Dieva dēļ,
skolas darbs iet
t d o m ā š a n u.

Un viens no līdzekļiem ir tā sauktie "brīvie domu raksti". Lancmanis tos kultivē, par tiem raksta žurnālos un lasa priekšlasījumus.

5) Lai iepazīstinātu skolēnus ar dzimtenes dabu un ievērojamākām vietām, Lancmanis sarīko tālās ekskursijas pa dzelzceļu. Toreiz vēl no 100 skolām nebija vienas, kas par tādiem izbraukumiem drīkstēja domāt.

6) Ārpus programmas un klases, Lancmanis māca skolēnus vērot, vērst acis atpakaļ senatnē, vākt ziņas, gara mantas un priekšmetus, kas aiziet pazušā. Savas apkārtnes pētīšana ir neiztrūkstošs elements Lancmana skolas darbā un to viņš arī nepārtraukti propagandē vārdos, rakstos un darbos līdz mūža galam.

7) Lancmanis rīko jaustājumu vakarus, kas reizēm tā pārpildīti, ka telpas nevar uzņemt visus dalībniekus. Tagad mums - pārbarotiem - grūti saprast, kā var ziemas vakaros skriet, lai noklausītos atbildes uz jautājumiem: "Kādēļ mati kļūst sirmi?" "Kur paliek dvēsele?" "Vai pierullēšana ir vajadzīga?" "Vai ir Dievs?" "Vai atmaksājas pirkt saulpuķu raušus" u. t. t.

Mēs bijām izslāpuši dzīvā vārda. Šo rindu rakstītājs ir "skrējis" ziemas vakaros 11 kilometru uz jautājumu vakaru un atkal naktī atpakaļ ... Nu, un tagad?

8) Lai mudinātu skolēnus spalvas vingrināšanā, Lancmana skolās iznāk skolēnu žurnāli, un tas notiek visur, lai kur viņš *slvā* dātu.

9) *14* viens lēsts, kas mīlīgi un droši strādā, lai saindētu pašu tautas sakni. Un dara to ar labiem panākumiem. Tas ir alkons. Nekādi vārdi nebūs par skaļiem un asiem, lai brīdinātu tos, kam sava un tautas nākotne nav vienaldzīga. Bet - prātīgāk ir klausēt ... Lancmanis to neprata. Arasi un noteikti viņš no pašām jaunības dienām nostājās pret ikkuru indi un paliek visos dzīvies apstākļos nelabojuams un pilnīgs aturībnieks. Un Lancmana skolēnu sprindās ir laba tiesa, kas apzinīgi atturas no ikkuras apreibināšanās. Tas dažiem veras vīriem nepatīk, un Lancmanim jāiztur nikni uzbrukumus. Bet par to citā vietā.

10) Kad rīgā, Martas ielā, dibinās pirmais mācības līdzekļu mūzejs, Lancmanis ir čakls līdzstrādnieks. Tāpat mācības līdzekļu izstādēs Lancmanis arvien darbojas līdz.

11) Pirmskara bērnu svētki ar savu bagātīgo saturu, rūpīgi pārdomāto programmu, sajūsmu un spilgtiem pārdaļījumiem, ir tomēr pali-

x Verba docent, exempla trahunt.

(Vārdi māca, piemēri aizrauj)

kuņai nepārspēti. Lancmanis dega līdz bērnu svētku rīkotājiem, vadīja nodaļas un šim darbam viņam nekad laika netrūka, neatkarīgi no tā, kurā Latvijas malē svētki tika rīkoti.

12) Lancmanis sacerē r o t a ļ a s u n u z d e v u m u s bērnu svētku Dzimtenes nodaļai.

13) Lai lauku nomalēs strādājoši skolotāji nepaliktu pabērnu lomā, Martas ielas māzejnieki sekārto c e ļ o j o š a m ū x e j a kastes, kas iet apgrozībā pa provinci. Saprotams, arī šie Lancmanis darbojas līdz.

14) ^{patva} ~~patva~~ kara skolotāji paši sarīkoja skolotāju k u r s u s dažādos centros. Kursa raksturs - lekcijas un praktiski darbi dažādās dabas zinību nozarēs. Lancmanis - lektors un darbu vadītājs.

15) Paralleli šiem darbiem, visos laikos Lancmana sirds silusi r m ū s u d a b a s u n k u l t ū r a s p i e m i n e k ļ i e m. Tas, ka izdedzina senču upurzemēm vidū, iemūrē kūts pamatā upurakmeņi, nocērt karātava priedi, vieglu sirdi nojauc sentēvu īpatnēju celtni, iznīcina saudzējamus priekšmetus - tas naliecina par tautas augstu kultūru. Neviens latvietis nav tik daudz runājis, lūdzis, rakstījis un atkal rakstījis par dabas un kultūras pieminekļu aizsardzību (sk. Lancmana rakstu sarakstu). Un panākumi: Valsts ņēmusi visus šos pieminekļus sevā aizsardzībā.

Uz Lancmana pieminekļa stāv šāds uzraksts: "M ū s u d a b a s u n k u l t ū r a s s v ē t u m u s a r g a m."

16) Vai Latvijā kāds ir vairāk darījis t ū r i s m a lietā kā Lancmanis? Tagad mums ir ekskursiju birojs, nometnes un mītnes, žurnāls, gidi, tūrisma birojs un vilcieni, maršruti, vadoņi, kartes u. t. t. Tad, kad vēl nekā nebija no šiem minētiem iestādījumiem - bij Lancmanis, kas rīkoja un vadīja e k s k u r s i j a s, rakstīja, maršrutus un vadoņus, sastādīja kartes un par visu to rakstīja avīzēs un žurnālos.

Arī ekskursiju lietā Lancmanis ir līdumnieks.

17) Pēc kara skolotāju k u r s u l e k t o r s. Te jājautā, vai vispār Latvijā ir kāds centrs, kur Lancmanis nebūtu lasījis, un vai ir cilvēks, kas būtu vēl vairāk lekciju nolasijis kā Lancmanis. X

18) Jādziens - dzimtenes mācība saistās ar Lancmana vārdu. Par to viņš raksta svūzēs, žurnālos, raksta grāmatas un metodiskus aizsardzījumus, lasa kursus, vada praktiskos darbus un gatavo mācības līdzekļus.

19) Par Lancmani ~~kā~~ g e ģ l o g u šinī krājumā raksta doc. V. Zāns, tādēļ šo jautājumu tikai pieminu.

20) Kā d e r i g o i z r a k t e x u pētniekiem, prof. Rozenšteīnam un Lancmanis pieder pirmās vietas mūsu zinātnieku saimē. Vis-

kuši nepārspēti. Lancmanis dega līdz bērnu svētku rīkotājiem, vadīja nodaļas un šim darbam viņam nekad laika netrūka, nestkarīgi no tā, kurā Latvijas malī svētki tika rīkoti.

12) Lancmanis secerē r o t a ļ a s un u z d e v u m u s bērnu svētku Dzintenes nodaļai.

13) Lai lauku nomalēs strādājoši skolotāji nepaliktu pabērnu lomā, Martas islas māzejuieki sekārto c e ļ o j o š a m ū z e j a kastes, kas iet apgrozībā pa provinci. Saprotais, arī šie Lancmanis darbojas līdz.

14) "au priekš kara skolotāji pašī sarīkoja skolotāju k u r s u s dažādos centros. Kuršu raksturs - lekcijas un praktiski darbi dažādās dabas zinību nozarēs. Lancmanis - lektors un darbu vadītājs.

15) Paralleli šiem darbiem, visos laikos Lancmans sirds silusi r mūsū d a b a s un k u l t ū r a s p i e m i n e k ļ i e m. Tas, ka izdedzina senču upurozoliem vidū, iemūrē kūts pamatā upurakmeni, nocērt kaņātavu priedi, vieglu sirdi nojauc sentēvu īpatnēju celtņi, iznīcina saudzējamus priekšmetus - tas neliecina par tautas augstu kultūru. Neviena latvietis nav tikdeudz runājis, lūdzis, rakstījis un atkal rakstījis par dabas un kultūras pieminekļu aizsardzību (sk. Lancmans rakstu sarakstu). Un panākumi: Valsts pēmusi visus šos pieminekļus savā aizsardzībā.

Uz Lancmans pieminekļa stāv šāds uzraksts: "Mūsū d a b a s un k u l t ū r a s s v ē t u m u s a r g a m."

16) Vai Latvijē kāds ir vairāk darījis t ū r i s m a lietā kā Lancmanis? Tēgad mums ir ekskursiju birojs, nometnes un mītnes, žurnāls, gidī, tūrisma birojs un vilcieni, maršrutī, vadopi, kartes u. t. t. Tad, kad vēl nekā nebij no šie minētiem iestādījumiem - bij Lancmanis, kas rīkoja un vadīja e k s k u r s i j a s, rakstīja, maršrutus un vadopus, sastādīja kartes un par visu to rakstīja avīzēs un žurnālos.

Arī ekskursiju lietā Lancmanis ir līdumnieks.

17) Pēc kara skolotāju k u r s u l e k t o r s. Te jējsūtā, vai vispār Latvijē ir kāds centrs, kur Lancmanis nebūtu lasījis, un vai ir

Lancmans sirdij bij ļoti tuva pasaules pofitēme - Berlīnes skolotoja Oskara Šīviga doma: "Vienmēr un visur un ikkurā darbā sekmes proporcionalas darba mērķiem"

Vārdos un darbos viņš cīnījās par tādām darba metodēm, kuras bij pārbaudījusī Eiropas labākās

maz tie ir līdumnieki. Uz līdumnieku darbu norāda šādi dati: Latvijas sākumā bij zināmas l i s a l d ū d e ņ u k a l ķ u a t r a d n e s, bet Lancmaņa mūža beigās jau bija registrētas apm.170.

1943.gada beigās Zemes bagātību pētīšanas institūta darbinieki jau ir registrējuši ~~pāri par~~ 400 atradnēm. - Lancmaņa un Rozenšteina grāmatas-Saldūdeņu kalķi un Avotu kalķi-ir vēl tagad izsmelošākie darbi par šo mūsu izrakteni. Saldūdeņu kalķu atradnes bija jāuzmeklē, jāapstaigā, jāurbj, jārok, jāmērī, jāsavāc paraugi, jāapraksta, jāzīmē kartes un visi materiāli - analizēti - jāsakopo grāmatās. ~~ra~~ Starpbrīžiem Lancmanis pētījis arī citus mūsu izraktenus, kalķakmeņus, granti, mālu. Par mālu rakstījis kopā ar doc.J.Eiduku.

21) Lancmanis ir iniciators Ģ e o g r a f i j a s b i e d r ī b a s un M i n e r ā l v i e l u p ē t ī š a n a s biedrību dibināšanā. Pēdējā izaugusi no 1922.gadā dibinātā Latv. inženieru un tehniķu kongresa biroja ģeoloģiskās un minerālvielu sekcijas. Minerālvielu pētīšanas biedrību 1925. gadā dibina E.Rozenšteins, Z.Lancmanis, A.Lielausis, M.Gūtmanis un J.Vītiņš. Šai biedrībai lieli nopelni dēriņo izraktenu pētīšanā. Tagad minerālvielu pētīšanas biedrība pārdēvēta par Ģ e o l o ģ i j a s biedrību. Lancmanis bijis gandrīz 10 gadu Minerālvielu pētīšanas biedrības sekretārs..

22) Kur Lancmanis darbojās līdz? Konversācijas vārdnīcā, Ģeografijas biedrībā, Minerālvielu pētīšanas biedrībā, Ārpusskolas izglītības kongresā, Tautas Augstskolā, Bērnu svētkuursos, Skolotāju savienības Rakstnieku mūzejā un dabas zin.nodaļā, Skolu reformas komisijā, Pādagogiskā birojā, Augstskolas organizācijās, Izglītības biedrības augstskolas sekcijā, Rīgas skolotāju biedrībā u.t.t.

Atzīmēsim vēl dažas biedru kartes: Latv. universitātes botaniskā dārza draugu biedrība, Anša Grīnberga fonda biedrība, Literātu biedrība "Domas", Latv. brīvdabas mūzeja biedrība, Naturforscher-Verein zu Riga.

23) Lancmanis atstājis vairāk kā 10.000 f o t o u z ņ ē m u - m u - negatīvu. Viņš fotografē atsegumus, profālus, raktuves, retas dabas ainavas, dabas un kultūras pieminekļus. Ar šo pēdējo darbu vien pietiktu viena cilvēka mūžam ...

24) Rokrakstā Lancmanis atstājis kapitālu darbu: "Mūsu dabas un kultūras pieminekļi". Šis plašais darbs stādāms līdzās Kr.Barona, Lercha-Puškaiša un prof.P.Šmita mūža darbiem. Par šī darba iespēšanu jādomā, jo tas būs pirmais un pagaidām arī

vienīgais.

25) Dažādas valsts iestādes un organizācijas uzaicina Lancmani līdzdarboties. Piemēra dēļ atzīmēsim Lancmaņa līdzdalību pāris gados - no 1924.-1927.

Izglītības ministrija aicina Lancmani talkā šādu jautājumu apspriešanā un kārtošanā:

- 1) Skolotāju institūtu ģeografijas programma.
- 2) Skolēnu ekskursijas, veidi, vadība.
- 3) Ģeografijas programmas sekcijas darbi.
- 4) Ģeografijas ainu sakārtošana.
- 5) Mācības līdzekļi apkārtnes mācībā.
- 6) Apkārtnes mācības sekcijas darbi.
- 7) Aprīņa karte (I.M.Rokdarbu darbnīcas).
- 8) Mācības līdzekļu vērtēšana.
- 9) Izstādes komitejas ģeografiskā sekcijā - sekcijas vadīšanu.
- 10) Mācības līdzekļu pagatavošana, pārbaudīšana.
- 11) Ģeografijas bilžu un diapozitīvu pagatavošana.
- 12) Ģeografijas sekcijas organizēšana.
- 13) Pādagogiskās izstādes nodaļas kārtošana.
- 14) Pagastu karšu sastādīšana.
- 15) Pārskata sastādīšana par Pādag.izstādes ģeografijas nodaļu.
- 16) Kolekcijai "Līdumnieks" savākto materiālu apvērtēšana.
- 17) Skolu reformkomisijas darbā.
- 18) Tālāk "Kultūras Balss" aicina piedalīties apspriedēs par zinātnisku un populāri-zinātnisku grāmatu izdošanu.
- 19) Latv. ģeografijas biedrība lūdz piedalīties Encikloped. vārdnīcas ģeografijas nodaļas sēdēs.
- 20) Latv. ārpusskolas izglīt. kongresa padome lūdz ~~uz~~ ^{piedalīties} lektoru apspriedē.
- 21) Bērnu draugu biedrība aicina ~~uz~~ ^{piedalīties} ziniskās sekcijas organizēšanā.
- 22) Prof. Krauss aicina piedalīties geolog. kolokvijos.
- 23) U. t. t., u. t. t.

maģistrāta cīpoņiem

(8)

Šie te ir daži pēcpusdienas darbi trijos gados. Cik reižu katrā jautājumā Lancmanis braucis uz Rīgu - nav konstatējams. Ar Milenbachu Lancmanis sarakstījies par valodniecību, prof. Šmitam vācis teikas, pasakas, ar prof. Rozenšteinu kopā strādājis pētīšanas darbos.

26) Lancmanis rakstījis par pedagogiskiem un metodikas jautājumiem, ekskursijām, pieminekļu saudzēšanu, derīgiem izraktepiem u. t. t. (Sk. sarakstu!) Viņa raksti iespiesti vismaz 300 vietās, gan avīzēs, gan žurnālos, gan izdoti atsevišķās grāmatās, kas kopsummā dod vairāk kā 100 iespiedlokšņu. Daudzi darbi palikuši iesākti, pusgatavi, arī nobeigti, bet neiespiesti.

Neaizmirsīsim vēl plašu sarakstīšanos, kuras apmērus nemaz nevar novērtēt ...

Kodas atkal tas pats jautājums: cik stundu bija Lancmanim darba dienā?

27) ~~Pa~~ ^S t a r p b r ī ~~š~~ ^{is} Lancmanis studē dabas zinības L. universitātē. Taisījās beigt, bet tad uzbruka jaunais audzējs un visam pārvilka svītru ...

Pirms dažiem gadiem mūs mācīja, ka esot kāds dzīves likums, taisnīgs un negrozāms ("dzelzs likums"), ka katrs par saviem darbiem un nedarbiem saņemot algu pēc nopelniem, un ka atmaksa par sliktu darbu nākot drīz vien. Nevajagot domāt, ka uz šodu jāgaida līdz tiesas dienai viņā pasaulē, jo atmaksa nākot vēl virs zemes un ātrāk, kā varot domāt. Tāds esot "dzelzs likums".

Tas skan labi, bet kaut kas tomēr it kā nesaskan. Lancmana dzīvības koka saknēm pielika cirvi tad, kad viņš bija pašā spēka briedumā. Lielus ozolus vētra lauž uzreiz. Lancmani laužīja ilgi un nežēlīgi, pa saknītei, pa zariņam, bet neglābjami. Par ko? Vai visu mūžu būt savu tuvāku un tautas kalps ~~in~~ noziegums? Vai savaldīt zemākās dzīves un būt par tīra un krietna vīra paraugu būtu kas sliktas, par ko jāsoda? Vai kādam skauda tas, ka Lancmanim nebija nelīdznieku ne skolēnos, ne skolotājos, ne tautā? Un tomēr "taisnīgais" dzīves dzelzs likums sodīja Lancmani tik mocoši un nežēlīgi kā lielāko noziedznieku. Ja tūda ir tē augstākā taisnība, tad ...

Bet nu par cilvēku sodu.

Ap 1905. gadu Rīgā baidījās pēmt mutē tēdus vārdus kā Greguss, Dēvus, jo vārdi vien jau lika nodrebēt. Gadus 30 vēlāk skolotāju sprindēs Rīgā arī bij visiem zināmi vārdi, kas lika sarauties. Šo vārdu un varas nesēju varē bij padzīt, atņemt darbu un maizi, un to vairāk ka 100 Rīgas skolotāji - Latvijas skolotāju Savienības biedri - pietiekoši izjutuši uz savas ādas.

Tas Lancmanim bij smags sitiens, kad viņš bij iekaitīts kaitētājos un kandidētos uz padzišanu.

"Dzelzs likums" viņu aizveda kapā pirms atlaišanas no darba ...

J.Gr.

Lancomaņa dzīves gaitas

Kāda nozīme ir biogrāfiskiem datiem? No tiem mēs mēģinām atšifrēt, kā izveidojies raksturs, kas iegūts iedzimtības ceļā, kā ietekmējusi apkārtnē, t.i. meklējam cēloniskus sakarus. Par stādiem un dzīvniekiem mēdz teikt, ka tie esot klimatisku, topogrāfisku, sabiedrisku un citu ietekmju produkti. Attiecināt uz cilvēku jēdzienu "produkts" ir mazliet pērdroši, tomēr pamats tam ir. Ka apkārtnē uzspiež cilvēkam savu zīmogu, īpaši jaunam un nenobriedušam, tas taču nav noliedzams. Visas audzināšanas pamatā ir cenšanās dot spilgtus piemērus, radīt ap audzināmo attiecīgu atmosfāru, kas neatlaidīgi ietekmētu zināmā virzienā un dotu vēlamos rezultātus. Tā tas ir bijis visos laikos, tē audzināja un audzina klosterī, tē baznīcā, tē audzina karavīrus, tē valsts iekārta pūlas jau uz skolas sola uzspiest savu zīmogu.

Blaumanis kādē vēstulē raksta: "Cilvēka dvēsele nav stikla glāze, kurā var ieliet netīrumus un pēc tam atkal dzert ūdeni. Cilvēkam arvien no apkārtnes kaut kas pielīp, vismaz smalkāks gan viņš netop." Ja tas tē, ko tad mēs varētu sagaidīt no mācītāja, skolotāja, "pērmindera" bērniem? Un no krodziniķu bērniem? Tak jau dažāda atmosfāra. Kroga gaiss, kroga skati, kroga piemēri, kroga tikumi un paražas - te daudz kā lipīga, ko tā no dvēseles nevar izliet kā netīrumus no glāzes.

Bet visi šie prētojumi sabrūk, kad ir runa par Lancomaņa ~~dabu~~ un apstākļiem, kādos tas audzis. Lancomaņa dzimis krogā un tur arī uzaudzis. Ja nu mēs gribēsim vilkt konsekvences un piemērot arī šinī gadījumā teoriju par apstākļu un apkārtnes ietekmi uz bērna dabu, tad mēs ar saviem teorētiskiem secinājumiem noiesim pavisam no sliedēm. Kroga atmosfāre izaudzis reti t ī r s c i l v ē k s, tīrs vārdos un darbos, pilnīgs a t t u r ī b n i e k s, kautrīgs un s m e l k j u t ī g s, s a t i c ī g s un d a r b a f a n ā t i ķ i s. Ar labāko gribu nespējam neko atrast, kas viņam būtu pielīpis no kroga atmosfāres. Tē liekas, ja tik cilvēkam ir savs vērtīgs iekšējs saturs, tad arī apkārtnē nespēj ieraut svītras, tāpat kā koks akmenī. Vāju raksturu apkārtnē var viegli saindēt, stiprs raksturs no visiem pārbaudījumiem iziet stiprināts. Vājš klūp uz salma, stiprs - balķa nebīstas. Ja kroge var dot šā-

das raksturus kā Lancmanis, tad - gandrīz var nonākt pie pērdroša secinājuma ...

Un ja arī mums grūti atrast cēloniskus sakarus starp to, kādos apstākļos Lancmanis sūdzis, un to, kas no viņa izveidojies, tad viņa biogrāfijai tomēr ir vērtība. Tas ir vēsturisks dokuments. Tas raksturo laikmetu. Tas rāda, kā auga, kā mācījās un, galvenais, kā cīnījās par izglītību, kā pēma to, ko nedeva, kā lauza ceļu pašu spēkiem. "Es gribu, es varu", to Lancmanis teicis un arī veicis.

Daudzkārt no jauniem cilvēkiem gadās dzirdēt mīkstčaulīgu valodu: "Man jau ... es jau, gribētu jau, bet man, lūk, - tie apstākļi tādi ..." - Ak apstākļi?! Glēvajam ir "apstākļi", stiprais pats sev apstākļus rada. Un atkal simto reizi var atgādināt:

"Kam stiprs prāts un cieta griba,
Tas daudz pēc ceļa neprasis.
Caur bieziem mežiem, cietiem mūrīem,
Tas pats sev ceļu izlauzīs."

Ja cilvēks dzīvē grib nostāties ceļa malā un gaidīt, ko viņam dzīve atmetīs, tad lai daudz negaida. Zini, tev dzīvē piederes tik, cik tu pats pratīsi paņemt. Un Lancmanis pratis iekarot zināšanu pasauli, stāvēt klā, gudra un godāja ma vīra vārdu. Un to sasniedzis neatlaidīgā darbā, pozitīvā darbā, radīdams vērtības, ko rūsa nemaitā un kas ceļ tautu tiklab garīgi, kā arī materiāli. Lancmana dzīves gaitu vērts rādīt jaunatnei, vērts rādīt, kā tiek pie izglītības paša spēkiem un kā šī izglītība kalpo savas tautas un valsts labklājības pacelšanai.

Tik maz skolas solā sēdējis gan nebūs neviens cits latvju zinātnieks. Visa viņa dzīve - nepārtraukta darba traūkšana. Lancmana dzīvi var uzstādīt par paraugu, kas rāda, ko var paveikt, ja katru minūti tur dārgu un to grib un prot lietā likt. Lai mācās mīkstčaulīgie, kam neatliek laika un kam ir "apstākļi".-

J. Gr.

Radu raksti

Lancmanis pats meklējis sava cilts koka izcelšanos, bet varējis sadzīt tikai 3 senčus. Nav daudz - salīdzinot ar tām slavenajām dzimtām, kas prot sadzīt pēdas tikko ne līdz "Ādama laikiem". Nav Lancmanim ne slavenu senču, ne vēstures, ne ievērojamu tradīciju. Ko mēs pagātnē viņa rados redzam? Klaušu kalps, kunga sulainis, drēbnieks, krodziniēks, rentnieks, arī kāds saimnieks - tos mēs atrodam viņa gints kokā. Mātes zarā vairāk turības un garīgas patstāvības, tēva līnijā vairāk klaušu laiku atkarības no kungu žēlastības. Bet ļausim, lai Lancmanis pats stāsta. Šo to viņš uzmetis rakstveidā, šo to stāstījis pieredzīgiem un draugiem. Ko viņš pats ir pasvītrojies un skaitījis par atzīmējamu, to atzīmēsīm arī mēs.

Par saviem senčiem viņš ieteresējies un dažus datus atstājis, bet vienu lietu pilnīgi noklusējis, proti: kā no 24 stundām var maksimumu vērtību gūt, kā pats strādājis, kā cīnījies un kur viņa panākumu atslēga? Par galveno, kas mūs varētu interesēt, viņš nav rakstījis nekā atstājis.

Bet nu par radu rakstiem. Par savu ^{tīvs} tēvu tēvu viņš raksta savās piezīmēs: "Dzelzavas muižas īpašniekam v. Tranzejam, Neibades (Saulkrastu) jūraslā vasaru pavadot, bija iepaticies kāds gadus četrpadsmit vecs kundrs, plecīgs, no Kurzemes ievests zēns. Šo zēnu ^{tas} pārņēma pie sevis par apkalpotāju resp. sulaini. Šis sulainis tad nu arī bija tas, kuram bija lemts tapt par mūsu pirmo sencī.

Kad latviešiem doti gimeņu vārdi, tad mūsu sencis bez tālākas domāšanas lūdzis, lai tam dodot tādu gimeņu vārdu kā lūk - tur "tam kungam", kas muižā viesojies vai darīšanās atbraucis. ("Vārdu var iedot arī sliktu, bet ja vārds kungam der, tad man arī derēs" - tā šo soli motivē Z. Lancmaņa māte). Uz tādu vīzi tad arī radies mūsu gimeņu pirmais Lancmanis, kurš visu mūžu atradies vietējā "lielkunga" kalpībā, reizē ar to turēdams kādas mājas uz renti. Miris apmēram 90 gadu vecumā. Šim pirmajam no Lancmaņiem bijuši divi dēli. Vecākais Viļums - mans vectēvs, bijis spēcīgs

vīrs, bet šad un tad mīlējis iekert arī "sīvo". Turējis uz renti tēva atstātās mājas un tāpat atradies lielkunga kalpībā. Uznākot sausai vasserai, lopi apsprāguši, viņš bijis spiests māju atstāt, paliekot vienīgi kunga kalpībā.

Viņa dēls - mans tēvs Ancis, dzimis 1842.gadā. Bērniņu pavadījis trūkumā. 7 gadus vecs gājis ganos. Mazam bijis jānes ūdens no akas. Nesis spaini abām rokām, pārrāvies, dabūjis trūkuma kaiti un tapis fiziskam darbam nederīgs. Vēlāk nodots par mēcekli pie drēbnieka."

Z.Lancmaņa tēvs papriekš strādājis par drēbnieku, tad paņēmis uz renti Jaun-Gulbenes Fabrikas krogu. Skolā nav nemaz gājis, bet iemācījies pats lasīt un bijis liels grāmatu draugs. Apprecējis saimnieka meitu Emīliju Lapiņu. Ģimene bagāta bērniem: 5 dēli, 4 meitas. No šiem bērniem trešais - Zalmars - dzimis Fabrikas krogā un te arī pavadījis bērniību.

Ko Zalmars būtu mantojis no tēva? Sīkstu dabu, neatlaidību darbē un mērķu sasniegšanā. Tēvs bijis ass, bet - redzams goda vīrs. Pratis evēti turēt solījumu. Raksturīgs gadījums: kroga

/2.foto/

Lancmanis un viņa vecāki Mēgales skolā (1906).

dzērājs vairs nezina mēra, taisās notriekt visu naudu, plijas vīrsū pēc degvīna. Tēvs vairs degvīna nedod, bet atņem dzērājam maku un pašu aizsaida mājā. Vēlāk, kad maks īpašnieks skaidrā prātā, tam atkal maku atdod. Tagad dzērājs krodziniemam pateicīgs.

Lancmaņa māte Emīlija, dzim. Lapiņa, baudījusi skolas izglī-

tību Alūksnes draudzes skolā. Ko mācīja priekš 60-70 gadiem, to rāda Lancmaņa mātes liecība. Še būs šī vēsturiskā dokumenta noraksts:

Censur Zeugnis.

Die Privatschülerin, Emilia Lapping, erhält für die Zeit vom 3. August bis zum 23. December d.J. folgende Censuren.

A l l g e m e i n e:		B e s o n d e r e:	
Fleiss	recht gut	1. Katechismuss	gut
Fortschritte	gut	2. Bibl. Geschichte	gut
Sittliche Führung	gut	3. D. Sprache	gut
Besondere - Bemerkungen:		4. Lesen	gut
		5. Kalligraphie	zufrieden
		6. Rechnen	gut
		7. Singen	gut

Marienburg Schule,
am 23. December 1871.

Lehrer,
J. Kruming.

Tā tad māte mācās tikai vāciski. 25 gadus vēlāk - dēls Z. Lancmanis saņem liecību krievu valodā, kur tāpat nav neviens vārda latvju valodā.

Trešā pasudze, Z. Lancmaņa dēls Olgerts, jau mācās un saņem liecību latvju valodā.

Tā tad 3 pasudzes - trīs dažādas valodas.

J.Gr.

Bērnu dienas

Lancmaņa māte dzīva būdama stāstīja par savu dēlu: "Zelmars bij kustīgs kā ūdenszāle. Tas skrāidīja apkārt, laeīja un krāja visādus krāmus, kaulus un akmeņus. Nesa mājā. Māca nojaucies ar smilti un mālu, saskrāpētām rokām un kājām.

Tas mīlēja lelles. Šuva lellēm sarkanās cepures. Pūlējās izšūt puiku."

Kroge atmosfāira tomēr ietekmē ... Kroge puīši pagrabā pilda

alu. Tie piessola arī bērniem un mēģina tos piedzirdīt, kas arī izdodas. Lancmanis ar Ignumu stceras šo savu pirmo un arī pēdējo dzeršanu.

Lancmaņa piezīmēs par savu piederīgo dzīves gaitām redzamu vietu iepem arī dzeršana un pēršana. Alkohola līstu Lancmanis jau izpratījis bērnu dienēs un tādēļ visos dzīves apstākļos palika negrozāms atturībnieks.

Pēršana toreiz bija nepieciešams un pavisam saprotams audzināšanas līdzeklis. To rāda šādi virsraksti Lancmaņa atmiņās: "Kā Pēters māti pamatīgi nopēra ar žagariem", "Kā tēva māti pēra", "kā pēra ar žagariem pa muguru, kā sita ar pāteģes kātu pa stībiem", "kā es bēgu no pēriena" u. t. t.

Lancmaņa māte Emīlija liecina, ka Zelmaram arvien bijušas lielas bailes no pēršanas, kaut arī pēriens nācies kādam citam. Stāsta šādu gadījumu: Zelmara vecāksis brālis sasitis krūzīti. Saprotams, - jāsapem pēriens. Māte ~~iet~~ pēc žagariem. Zelmars aizlūdz par brīli. Nelūdz. Māte iziet. Zelmars - 5 g. vecs - piebīda durvīm krēslu un aizšauj durvis. Atnāk māte. Caur durvīm sākas sarunas. Māte draud, puika lūdzas, bet iekšā nelaiž. Beidzot puika pēmis virsroku, jo māte apsoliņusi nepērt. Cits gadījums. Zelmars sastrīdējies ar māsu - jāsapem pēriens. Tēvs sūta uz upmalas krūmiem pēc žagariem. "Man nu prāts pavisam "šļaubans" - raksta Lancmanis. Tēvs gaida - sāk saukt. Nāk uz upmali meklēt. Puika bēg gar ezera krastu projām. Nokūsis, - iešaujas prātā domas par ūdeni. Tēvs nevar panākt, sauc, lai nākot atpakaļ, - šis neko nedarīšot. Beidzot abi atnāk mājā. Māte gan erroj ~~ies~~, vajadzējis tēdam palaidnim pemt mizu pušu.

Lancmanis par pērienu raksta: "Bij man vispār lielas bailes no pēriena, - pat ceļos krīzdams lūdzos, lai neper." Laikam tādēļ arī īstu pērienu nekad neesot dabūjis.

J.Gr.

Skolas gadi

Lancmaņa skolas gaitas sākas diezgan dīvaini. Nesagatavotu, bez pagastskolas zināšanām, viņu 10 gadu vecu nodod Liezāres draudzes skolā. Lancmanis neprot krieviski ne rakstīt, ne lasīt, bet tūlīt jānācās krievu valodē. Kāds vecākās klases skolnieks Apkalns

(laikam tagadējais mācītājs) lasa priekšā Amerikas jūras liču un šaurumu nosaukumus, - Lancmanis atkārtoti un kaut ko iemācās arī. Kad Ziemassvētkos skolas vadītājs Rozītis izdalījis liecības, klāt bijis arī Liezeres barons, formā tērpies. Lancmanim liecībā - kā viņš pats stāsta - vai no vietas O, t.i. slikti. Nulli skolēnu valodā toreiz saukājuši par gurķi. Skolas priekšnieks, izsniedzams Lancmanim liecību, teicis: "Ja tu, Lancman, šitā vien mācīsies, tad tevi vēl iesauks par "gurķu Lancmani". No tē brīža Lancmanis no skolas biedriem jo bieži dabūjis dzirdēt nepatīkamo palamu "gurķis". Nelīdz arī tas, ka Lancmana atzīmes labojas, jo gada beigās jau pārsvarā divnieki (2), t.i. nepietiekoši. Ar divniekiem un palamu Lancmanis tomēr pāriet uz nākošo klasi. Tur dažos priekšmetos (vācu valodā un matemātikā) Lancmani piedala augstākai nodalīai.

Tagad, kad klasēs ir puslīdz viengāde zināšanu līmenis, grūti saprast, kā toreiz klasē bij 3 - 5 dažādas grupas ar dažādam zināšanām. Tādas lietas kā ieskaidrošana un mutē ieliešana - nebija modē. Uzdeva - atprasīja, - atscēja. Kad no Liezeres draudzes skolas Lancmanis pāriet uz Siltas skolu, arī tur viņš dzird jau savu palamu.

Šinī Lancmana nostāstā ir vesela rinda faktu, kas pelna ievērību. 10 gadu vecs zēns sāk mācīties visus priekšmetus svešā valodā. Mācīties - nozīmēja iekalt, vai saprot vai nē, tas nekrita svarē. Ar nullēm un divniekiem pārceļ uz nākošo klasi. ("Tie bija debešķīgi laiki!" tā nodomās dažs mūsdienu gausāks zēns.) Liecību izdalīšanā piedalās formā tērpies ^{Kungs} ~~ministrs~~. Skolas priekšnieks publiski dod zēnam palamu.

Lancmanis pats apraksta savas skolas laika palaidības. No tām minēšu dažas, jo visas tās ir diezgan nekaitīgas ...

Skolā bērniem kopējā katlā gatavo siltas pusdienas. (Toreiz no 100 skolām nebija vienas, kur dotu siltas pusdienu.) Jaunais skolotājs pirms pusdienas aiztur skolēnus ilgāk, bet augšā - ēdamistabā gaida silta zupa. Skolnieki novērojuši, ka vecajā skolā no cauriem griestiem birst smiltis klasēs skolotājam un skolēniem uz galvām, ja augšā stiprāk staigā. Lancmanis kādreiz no vecā skolotāja stundas ticis agrāk vaļā, bet jaunais savu klasi aizturējis. Draugi jāglābj: Lancmanis uziet ēdamistabā un sāk lēkāt pa grīdu tenī vietā, kur apakšā atradusies skolotāja katedra. Te

uzreiz - nāk smagi soli pa trepēm augšā. Lancmanis noslēpies aiz skursteņa starp kastītēm un pelicis sveikā. Bet draugi dabūjuši vēl siltu pusdienu.

Arī senāk skolēs bij sava sports, tikai toreiz vecāki un skolotāji uz to skatījās kā uz nedarbiem, vai arī nelikās nemaz redzot. Malienā ļoti izplatīti sporta veidi, patiesībā rotaļas-sacīkstes bij "čurmalaks", "kački", bumbas un ripas sišana. Tiem, kas mācījās ~~pielakš~~ ^{piņna} 40-50 gadiem, dažam labam čurmalaks, kački un bumbu sišana ~~d a u d z m ā i l ā k ā~~ atmiņā nekā skolas darbi.

Lancmanis ar draugiem uz nōras tē aizrēvušies ar čurmalaku, ka nav dzirdējuši zvana. Nāk vecais skolotājs, lauž bērza zarus un sāk dot tuvākajiem skolēniem pa pirkstiem. Lancmanis ar otru zēnu mežā iekšā. Cik ilgi mežā dzīvosī, - jānāk vien uz skolu. "Ja esat bēguši, ejiet vien uz māju." Nu sākas lūgšanās. Piedēvis arī. Lancmanis toreiz bijis kandidāts uz klases uzrauga amatu, bet skolotājs nu iecēlis citu.

Skolēni toreiz necēla visu roku, bet vienu pirkstu - rādītāju. Jaunais skolotājs sevišķi pikti raidījis Lancmani kaktā, jo tas pacēlis visu roku, bet skolotājam ~~am~~ licies, ka zēns rāda garu degunu. Vēlāk pārpratums noskaidrojies.

Siltā atmiņā laišanās no kalnā. Lancmanim nebijis ragaviņu, ne arī lises. Lauzis egles zarus, sēdies virsū un meklējis stāvu vietu. Bijis laimīgs, kad dabūjis no draugiem lizi (maizes šaujamo lēpstu).

Lancmaņa piezīmēs lasām šādus vēsturiskus datus: "Skolotājs B. skolēnus bieži pēra, "cienāja ar saldo kociņu", ko sauca arī par "dievpalīgu". Bij ēdas pipka, apaļa, varēja salocīt, iebāzt kabatā. Uzklīdza: "padod ķepu," brīžam - "saliec pirkstus." Deva, ka svītras vien palika. Puikas iessuca sevā istabā, tad uzmeta uz ceļgala un deva pa uzstieptām biksēm. Brīžam lika arī pašam attaisīt bikses ... Skolotājs iet apkārt pa klasi, prasa, "kur vārds?" - kurš nevar parādīt, dabū ar saldo kociņu pa magūru vai ķepu."

Ko toreiz mācījās valdības skolā, tā sauktajā "ministrijas skolā?" Vissvarīgākais priekšmets bij krievu valoda, krievu gramatika. Bij jānācās Krievijas vēsture un ģeogrāfija. Arī rēķināšana. Mūsu pilnas pamatskolas kurss ir augstāks nekā "ministrijas skolas."

13¹/₂ gadu vecs Lancmanis pabeidz šīs skolas kursu un nu iziet patstāvīgā dzīvē - maizi pelnīt.

J.Gr.

Bodē, krogā, stacijā

Lancmani nodod darbā pie Smiltenes tirgotāja D. Še viņš tin sil-
ķes, mērī petroleju un dara bodes pukses darbus. Te viņš redz, kā ci-
ti palaiž pirkstus, te citi viņu māca zagt, bet vecāku mācīša viscaur
ņem virsroku.

Veikalnieks rupjš cilvēks, kas labprāt palaiž rokas un kājas,
sit un sper. Kāda bijusi Smiltēnē dzīve, to rāda šādas Lancmaņa vēstu-
les.

Mīļie vecāki!

Lai nu gan no iesākuma man gēja pietiekoši, bet ne tā man iet ta-
gad. Reta kāda diena palet, kad nenobirst asaras. Ar mani spietas kā
ar kādu sunīti. Darba man nav vis daudz. Uzturs arī labs. Bet cil-
vēks nedzīvo no maizes vien. Tam vajag arī garīgu labumu. Šo tad
man trūkst, ka tik nav kas pēc prāta, tūlīņ baras. Neviens te nav no-
dzīvojis gadu. Verners man rakstīja un mācīja, lai paciešoties, gan
jau būšot labāk. Es arī paļāvos un panesu, bet to, kas šodien notika,
nevaru panest. Svēru petroleju, bet, kā iesācējam, lāgā neveicās.
Viņš rāva man aiz auss. Es to nevaru paciest, ka dara tādu kaunu cil-
vēku priekšā. Cik labprāt es breuktu uz māju un ietu pie kaut kura
darba, ja tik varētu tikt ārā no šo vilku nagiem. Domāju gan - nerakstī-
šu, pacietīšos, gan jau ies labāk, bet tādas domas mani neapmierina.
Bij jau Jūsu vaina, ka te atnācu, bij mana paša ietiepšanās. Bet
nu, kād iesākts, jāpaliek kaut gads, jo ko gan runās cilvēki, kad pār-
nākšu mājās.

Jūs sirsnīgi mīlēdams un vēlēdamies ar Jums satikties
dēls Zelmars.

Smiltēnē,

28.12.1897.

Cik smags ir bijis stāvoklis, rāda otra vēstule.

Mīļie vecāki!

Jūs nemaz nevarat iedomāties, kā es ciešu. Mans principāls ir

velnam līdzīgs. Viņš mani nemez netur par cilvēku, bet par kādu
kāju paminu. Ja Jūs to no sirds sakāt, ka neļausit mani aiztikt, tad
man te nev palikšana. No mājas darba es nebīstos, Darbs cilvēku
nemaitā, bet ja man te jāpaliek, tad man jāiet bojā. No raudāša-
nas man reizēm paliek galva tīri dulna un sāk piere sāpēt. Šo vēs-
tuli rakstīdams, es arī raudu, tā ka sajūk pavisam domas. Nupat
19. janvārī dabūju no principāla triecienu ar kāju. Es sveru pašai
kundzei makarones zupai, te us reizi es jūtu, ka dauņu triecienu
pa muguru ar kunga kāju. Viņš kliedz uz mani, kāpēc es esot to kas-
tīti uz letes atstājis. - Šodien arī stipri saraustīja aiz rokas.
Lamājās viņš katru dienu par zābaku, šmurguļa puiku un daudz pala-
mām. Jūs nemez nevarat iedomāties, cik laimīgs es justos, kad va-
rētu tālāk breukt uz māju. Es ar lielu ilgošanos uz Jums gaidīšu.

Ar sveicināšanu Jūsu no sirds mīlēdams un vēlēdamies
ar Jums satikties dēls Zelmars.

Sailtenē, - 25.1.1898.

/ 3. foto /

Lancmanis - dzelzceļnieks - 1900.g.

Lancmanis toreiz vēl nebija 14 gadu. Par viņa ciešanām liecina
sekošā piezīme: "Ar tām grūtībām biju tapis liels Dieva lūdzējs.
Svētdienās, kad biju viens, mēdzu lasīt un dziedāt no brāļa grāma-
tas "Leitfaden zum Religionsunterricht," kas bij mana vienīgā grā-
mate. Dziedāju: "Jesus meine Zuversicht." Atceros brīžam (mazā-
kais reizi gaiši atceros) nogājis pret pareizticīgo baznīcu, pret
Kristus' bildi, noieties ceļos, raudādams lūdzu Dievu."

Tēvs aizbrauc uz Smilteni, pašam dēlu un pārved mājā. Lancmanis tagad rentes mājā - Bērziņos - palīdz tēvam lauku darbos. Mātes brālim Lapiņam Rīgā, Maskavas ielā, alus bode. Vajeg palīga. Viņš paņem no laukiem Lancmani sev par palīgu. Lancmanis drīz vien iedzīvojas jaunajā darbā: skalo pudeles, pilda alu, aizskrien pāri ielai pēc "baltā". Liela raušanās sestdienās, sevišķi, kad koku zāgātavas nesējiem algas izmaksa. Tad apēj tik spkalpot un uzskatīt, ka neiziet nesarakstījuši. Pa vakariem nākas izplidīt pasūtījumus un iznēsāt pa mājām alus grozus. Brīvā laikā abi ar mātes brāli vāra uz primusa "originālzupu" no kiplokdesām. Kad piedzērušies sāk kauties, Lancmanim dažreiz nākas ciest ...

Dziņas ieraksties grēmatās mēs līdz 17. mūža gadam neredzam. Šāds kārums ~~tas~~ ^{Lancmanis} rodas tad, kad ~~Lancmanis~~ ^{tas} dabū vietu Torņakalna preču stacijas kantorī par dienas strādnieku. Dienas alga 80 kapeiku. No pirmā laika algas nekas nepaliek pāri, jo vecākie strādnieki jāved uz krogu un jēmielo, citādi dzīves nebūs.

Lancmanis 18 gadus vecs, dzelzceļa ierēdnis /4.foto/
Torņakalnā. (Pirmais no kreisās). 1900.

Spēju grūdienu doč iepazīšanās ar kādu darba biedru T. Palmu.
Tas lasa Lancmanim priekšā krievu dzejas un rakstus no žurnāla

"Samcobrazovajie". Lancmanis klausās, maz ko saprot, bet sāk rasti nemiernus: būtu kas jādara, jāmācās. Pirmais nodoms: sagatavosies, lai kā brīvprātīgais varētu iestāties kara dienestā un vēlāk junkur-skolā tiktu par virsnieku. Tad nāk otrs plāns: sagatavoties, ~~un~~ nolikt gimnazijas gala eksāmenu un studēt. Trešais: mācīties un nolikt mājskolotāja eksāmenu. Tad var strādāt, pelnīt un atkal mācīties. Ar mācīšanās kaiti toreiz sirdzis dažs labs dzelzceļnieks. Ja citi plāni bijuši "par augstu ķerti", tad viens bijis vieglāk realizējams: nolikt pārbaudījumu, lai iegūtu "pirmo činu". Toreiz bij tāda dīvaina čina - "kolēģiju registrators ..."

Lancmanis sāk sagatavoties par mājskolotāju. Neizmirstamā piemēram Lancmanim līdz mūža galam palicis skolotājs Sokolovs, kura mudinājumi un padomi bijuši ļoti vērtīgi. Un ~~un~~ ^{Jāko} ~~skas~~ īstais vakaru darbs - mācīšanās. Pirmo pārbaudījumu Lancmanis noliek 1904.gadā Rīgā un iegūst mājskolotāja tiesības vēsturē. To var skaitīt par uzvaru, jo nebūs daudz gadījumu, ka 21 gadu vecs jauneklis ar tik trūcīgu priekšizglītību Rīgā spētu iegūt mājskolotāja tiesības. (Vēlāk Lancmanis iegūst mājskolotāja tiesības arī dabaszinībās un matemātikā.)

Lancmanis dzelzceļnieks 1904.gadā ar draugu Palmu, kas Lancmani ierosinājis uz izglītības turpināšanu pašmācības ceļā.

J. Gr.

Skolas darbē

1904.gadā Lancmanis dabū palīgskolotāja vietu Pēterupē. (Otro skolotāju toreiz sauca par palīgu.). Mājskolotāja grāds rāda, ka Lancmanim darba sākumā ir bijušas samērā ar tē laika skolotāju zināšanām augstas zināšanas, jo toreiz pagasta skolēs bija maz mājskolotāju. Ar šādu diplomu pilsēda darbā jau progimnazijās un tirdznie-

cības skolās. Un tomēr ...

Pa jūrmalas izcākstējušo ledu staigā jauns skolotājs smagu sirdi, nemierā ar sevi un savu darbu. Lielu vīru raksti rāda c i t ā d u skolotāju, tādu, kura darbs jau tuvojas mākslas darbam. Bet Pēterupes jaunais skolotājs izliekas sev kā neveikls amatnieks. "Nebūtu nekāda nelaime, ja ledus atdalītos un mani aiznestu jūrā," raksta Lancmanis.

Kur rast padomu? Vecākais skolotājs B. labs cilvēks, bet no tā nesagaidīsi neviena vārda. Tolstoja, Komenske, Janžula raksti padara grūtsirdīgu, jo nevar izdarīt tik labi, kā vajadzētu un gribētu. Lancmanis raksta vēstules lielajam skolotājam Tolstojam, bet kautrējas nosūtīt, jo "katram savāds raksturs, savēda dzīve, savēdas bēdas."

"Man nevarēja iet labi, jo nebij pādagogiskas izglītības," saka par sevi Lancmanis. Viņš daudz lasa, mācās - bet arī daudz no sevis zina.

Gadās divas galējības skolotāju saimē. Vieni grib - vai nu ļoti labi, vai nemaz. Un ja nu rodas neveiksmes - kļūst grūtsirdīgi, rodas smaga mazvērtības sajūta, sak, visi citi dara labāk kā es, tādēļ būtu godīgi, ja es atstātu skolotāja darbu vairāk spējīgiem. Nemaz vēl nav sacīts, ka šie sevis tiesātāji patiesi arī būtu tie sliktākie skolotāji.

Bet ir vēl cita galējība. Un tas nav n e k ā d s r e t u m s. Mēdz būt tā: jo zaļāks, jo nemaldīgāks. Lai raudzītos pašapzinīgi uz citiem no augšas, lai skaldītu citus pa labi un kreisi - nevajag daudz pulvera. "Fünf Rubel so oder so ..." lasām Mārnīku laikos.

Šādai pašapaipai gan maz sakara ar garīgo bagažu un attīstības līmeni, bet tas jau arī dzīvē nav noteicošais. Vajag drosmes uzbrukt, skaļas valodas, nevajag kautrēties līdzekļu izvēlē - tā tiek uz priekšu, jo šāda patiesība tomēr paliek neapstrīdama: "Wer Recht behalten will und hat nur einen Maul, behält auch Recht."

Tas nu bij Lancmana dabā: cilvēces labošanu viņš sāka n o s e - v i s, neatlaidīgi mācījās, uzstādīja s e v prasības, nekad neuzbruka citam, bet gan vienmēr un visur labprāt palīdzēja, kam tik palīdzības vajadzēja. Un prata to darīt ar viņam piemītošu smalkjutību.

Savu pirmo skolotāja darbu gadu Pēterupē (1904-1905) Lancmanis nosauc par "ciešanu gadu", jo - "te es izjutu savu pādagogisko nemākulību". Un tas ar visu to, ka viņam bij samērā augsts diploms.

M e z g e l e s gadus (1905.-1909) viņš pats nosauc par spara un jūsmas gadu. Še viņš ir: 1)skolas pārzinis, 2)ģimenes uzturētājs (tēvs, māte, jaunākie brāļi, māsas), 3)sabiedrisks darbinieks. Lancma-

nis iekārto bibliotēku pieaugušiem, latviešu nodalu bērniem, rīko priekšlasījumus ar miglu bildēm savā mājā un kaimiņu pagastā, rīko ekskursijas uz Rīgu, Jūrmalu, Siguldu, nepārtraukti mācās, gatavodamies jauniem eksāmeniem, nodibina ģimenes dzīvi un - cīnās ar Putras Deuži. Tāds jau tad arī bijis ...

Toreiz tālās skolēnu ekskursijas - 100-200 kilometru - bijis liels retums. Tādas bij jāizcīna, un tad arī tikai daži vecāki ļāva bērniem braukt, kaut gan Lancmanis izgādāja pa dzelzceļu brīvu braucienu. Te nu Lancmanis izmantoja savas dzelzceļnieka zināšanas diezgan dīvainā veidā. Līdz 60 kilometriem toreiz ekskursijas varēja braukt par brīvu. Un nu Lancmanis sadaļa nodomāto ceļa gabalu posmos līdz 60 kilometriem un izņem atļaujas pa daļām. Kad ar pirmo atļauju posms nobraukts, Lancmanis izņem otru atļauju. Tāpat atpakaļ. Un tee kādu laiku izdevies: skolēnu ekskursija braukusi par velti. Lancmanis izmantojis likuma punkta neskaidrību vairāk reižu, kamēr no Pēterpils nācis rīkojums: var bez maksas braukt tikai pirmos 60 kilometrus.

Viena sabiedrības daļa bijusi nemierā ar Lancmani, jo viņš nav piedalījies "godības", kur lietoti alkoholiški dzērieni. Māte Lancmani mudinājusi, lai viņš kādreiz iztaisa "balli", tēviem par patikšenu, bet Lancmanis nebija pierunājams: "Kam es neesmu labs tāpat - bez pudeles, tam es negribu būt labs arī ar pudeli."

Pagastā nemiers: "Skolotājs nav sabiedrisks." Bērni nāk svētdienās uz skolu pārrunāt par izlasītiem grāmatām ar skolotāju: "Nekārtība - traucē svētdienas mieru." Skolēni atsakās lietot alkoholiskus dzērienus: "Sabunto bērnus pret vecākiem, bērni neklausā vecākus." Lancmanis ved skolēnus brīlā laikā dabā, māca noteikt koku vecumu, mērīt sugatumu un āttālumu, māca izprast likumus, kas valda dabā: "Ko viņi tur mētājas apkārt pa grantsdobēm un mežu, vai nevar godīgi sēdēt mājā un pēnt grāmatu rokā!" Lancmanis radina skolēnus krāt garšmantas un etnogrāfiskus retumus: "Kas tur par jēgu no blāņu zingēm un veciem krāmiem!"

Lancmani vēl nepazīna, bet jau dzirdēja: viena pagasta daļa skolotāju necianījot, gribot laukā dabūt. Skolēni gan esot pieķērušies.

Dažus mēnešus pirms ~~Lancmana~~ ^{varas} nāves - II Rīgas pilsētas slimnīcā ~~viņa~~ ^{Lancmanis} ar vieglu humoru stāstīja par Megeles varas vīru. Tas esot lieļijies: "Lai tad es nebūtu lielais Kāposts, ja es to Lancmani līdz pavasarim nedabūšu laukā."

Tas nebija Lancmaņa dabā strīdētis, pierādīt, taisnoties. Viņš smaidīdams noklausījās un - gājis savu ceļu. Viņam bija stīvs kakls.

Par Meģeles laikiem Lancmaņa dzīves biedre ~~dzimusi~~ Marija (Švarce) stāsta:

"Strādāju pirmo gadu Aderkašu skolā par skolotāju. Kā iesācējai man bija tikai galda, ķebļītis un gulta. Iztiku ar maizi un pienu, - kad bij laiks - reizēm ko izvārīja arī.

Kādā svētdienā pa logu redzu: piebrauc pie skolas svešs vīrietis, sien zirgu pie alitas. Viņam pelēks puskažociņš mugurā, cepure ar nagu. Svešnieks velk kaut ko no kabatas, met mutē, grauž un rīkojas ap zirgu. Taisās nākt iekšā. Man iesāvēs prātā: "Tas nu gan ir izba-dējies, tam būtu jādod ēst." Bet ko doši? Uz soliņa puskukuļa maizes - vairāk nekā mājā. Ātri uzmetu maizei drēbi virsū, lai neredz. Kauns zi rādīt, kauns arī nedot ...

Svešais ienāk, stādās priekšē kā Meģeles skolotājs, lūdz burvju lukturi priekšlasījumam. Sarunājāmies tāpat - neapsēdušies. Nokārtoja lietu - aizbrauca. Solījās atbraukt un mani iesācīt rīkoties ar lukturi. Atbrauca - nu, tā tas iesākās, - pareizāk, nobeidzās ar ģimenes dzīvi."

Nu, un šinī vietā atļaušos piebilst, ka tā bija skaista, gandrīz apskaužama ģimenes dzīve, jo tur valdīja savstarpīga saprašanās un cieņa. No kopīgiem izbraukumiem atceros: vakaros Lancmanis meklēja vai nu telefonu, vai arī ar pastkarti ziņoja ģimenei, kur viņš patlaban ir, lai mājiniņus apmierinātu. Nu, un vakaros gan Lancmanis reti sēdēja mājā pie ģimenes, t.i. pie kundzes, dēla, mātes. Pie tā nu ģimenei bija jāpirod.

Bet nu atpakaļ uz Meģeli. Tur Lancmanis pārdzīvo arī 1905.gada revolūciju. Lancmanis visos laikos ir modinājies elkes pēc brīvības. Viņa rosīgā darbība skolā un sabiedrībā bija pietiekošs iemesls uzskatīt Lancmani par progresīvu skolotāju, tā tad revolucionāru. Skolu ielenc dragūni, izkrata, skolotājus iesēdina ragavās un aizved stingrā apsardzībā. Kurš toreiz tā veda, no tiem daudzi neatgriezās: tos atrada kādā mežmalē, jo tie "bēgot nošauti." Lancmanim nevar nekādu politiku pierādīt, tādēļ to krievu virsnieks atļaiž, bet "goda policists" ~~atļaiž~~ piedraud un parādu "nagaiku" (ādas pētāgu).

Kad pie pagasta mājas nošaušanai nolēmi 4 zemnieki, pieauguši, pavēlēts ierasties un noskatīties nāves sods izpildīšanā. Pavēle dota

arī skolotājiem. Notiesātiem jūdzrok sev bedre un jānostājas ar ska-
tu uz bedri ... Bet tautai jāskatās - par brīdinājumu.

Z. Lancmanis ar dzīvesbiedri Mariju (dzim. Schwarz)
Lejasciemā ap 1915.

Ku Lancmanis vajadzēja palikt rāmākam, bet viņš braukā uz Rīgu un uzmeklē skolu, ap kuru pulcējušies tādi, kuriem žandarmu acis ne-
laba slava. Še Martas ielā pulcējās skolotāji, kas ticēja, ka nāks
gaišākas dienas, tādēļ latviskas skolas doma klusībā lolojama un iz-
kopjama.

Jau no Meģeles Lancmanis sāk ņemt dalību Martas ielas pulciņos.
Visizdevīgāk viņam iebraukt no Vecmīlgrāvija (1909), kur viņš pāriet
no Meģeles skolas. Strādājot Flāviju progimnazijā (1909-1911), pie-
dalīšanās Martas ielas darbos apgrūtināta, *bet* tomēr Lancmanis ņem
dalību.

Par Lancmana Meģeles laikiem kādre cienījams darbinieks S. stās-
ta: "Biju puikas gados, kad Lancmanis strādāja kaimiņu pag. skolā,
kur mācījās arī mans brālis un māsa. Uz laukiem bij tāda paraža (un
tagad?) kad iedzēra lielis, iedeva puikām arī. Jāatzīstas, nekas,
man garšojas arī, sevišķi vīns un alus. Varēja iedzert arī degvīnu,
un kad bija izdevība - ienatu arī. Ka iedzeršana būtu bijis kas ne-
vēlams, no kā jākaunas - to nezināju. Bet tad brālis un māsa, no
skolas atnākuši, sāka stāstīt, ko Lancmanis mācot. Viņš pats tādus
dzērienus pie mutes neliekot un stāstot arī bērniem, ka dzeršana esot
netikums. Pirmo reizi to dzirdēju, kļuva domīgs. Ar to arī pieti -
ka: nelietoju vēl šodien un savus bērnus sargu un sargāšu, cik varēšu."

Skolotājs P. Z i l b e r s - Lancmaņa darba biedrs Meņgelē, raksta: "Lancmanis bij sabiedrībā darbīgs, skolas darbam atdevās sirsnīgi. Nelietoja tabaku un alkoholu. Reiz bija nodomājis iztikt bez galas, tādēļ pārsteidzīgā kārtā pārdeva savu uzbaroto un nobeigto vepri. Vēlāk tomēr viņš atzina, ka dzīvnieku tauku atvietošana ar augļu eļļām iznāktu ne pa makam. Toreiz Lancmanis bij Tolstoja piekritējs.

Lancmanis ierosināja bērnus uz dažādiem darbiem, piem., karogu izgatavošanu, izzāgēšanu no finiera, grāmatu siešanu. Bet pāpriekš Lancmanis pats iemācījās grāmatu siešanu Rīgā, Raņņa sietuvē. No Rīgas Lancmanis atveda vajadzīgos rīkus.

Lai bērni mācītos spēlēt, viņš iegādājās dažādus stīgu instrumentus un ksilofonu. Lancmaņa laikā tika likts pamats skolas mācību līdzekļu mūzejam. No Pēterpils viņš atveda mikroskopu ar preparātiem. Gatavojām paši arī prepāratu un rādījām bērniem. Radās ķīmijas laboratorija (kas kara laikā gāja bojā).

Līdzekļus mācības līdzekļu iegādāšanai Lancmanis smēla no skolas izrīkojumiem. Kādreiz iemācījām bērniem 20 dziesmas, ko tie nodziedāja publikas priekšā. Sarīkojums bija bez dejas, tādēļ arī apmeklētājus varēja pie pirkstiem saskaitīt. Lai sarīkojumiem pievilktu apmeklētājus, bij vien jāriko arī dejas."

Jurists T. Z e m z a r i s, bij. Lancmaņa skolēns, par savu Lejasciema skolas laiku stāsta: "Visa samērā plašā skolas saime, skolnieki un skolotāji, pāžīva vadībā sakusa par v i e n u n e d a l ā m u k o l l e k t ī v u, kas tautā bij pazīstams ar nosaukumu - Lancmaņa skola. Šī skolas kā gaiša jaunības dienu parādība spilgti iespiedusies katrā Lancmaņa skolēna atmiņā. Tas bij vesels, nozīmīgs posms visu mūsu izglītībā, r o s ī g s d a r b a u n p ē t ī š a n a s p r i e k a p i l n s d z ī v e s p o s m s. Lancmanis prata skolniekā modināt patiesu interesi skolas darbam.

Lancmanis pats mācīja dabas zinības. Cik vien tas bij iespējams, Lancmanis visu pūlējās noskaidrot mācības līdzekļu kabinetā un dabā. Ekskursijas rudenī, pavasarī un pat ziemā ir viens no tiem elementiem, ar kuŗu visciešāk savijās Lancmaņa skolas priekšstats. Ekskursijas tika rūpīgi organizētas; tās arvien saistījās ar dažādu priekšmetu vākšanu skolas kolekcijām un skolā radās prāvi krājumi. Bij savs akvarijs, terarijs. Šo kolekcionēšanas tīkmi Lancmanis iepotēja arī saviem skolēniem.

Ekakursijās mēs mācījāmies kalnu augstumu un ieleju dziļumu primitīvu mērīšanu, tāpat arī plānu uzņemšanu.

Svētdienas vakaros skolā bij "vakarēšana", uz ko gatavojās jau ilgāku laiku. Še skolēni deklamēja, dziedāja, uzveda ludziņas, skolotājs nāca ar priekšlasījumu un miglas bildēm. Diapozitīvu krājums bij neizmēlams, jo priekšlasījumu temati neatkārtojās.

Lai samērā nelielo grāmatu krājumu racionāli izmantotu, Lancmanis rēgulāri savāca visus skolēnus kopā, sauca grāmatu nosaukumus un paskaidroja saturu.

Konfliktus skolēnu starpā Lancmanis izšķīra ar lielu mieru un izpratni, tā ka saņemtais sods nebij pazemojums. Lancmanis bij autoritāte. Nezinu, vai visā skolas laikā kāds jutās Lancmana sarūgtināts vai apbēdināts, tik liels bija viņa takts un audzinātāja talants."

J. Gr.

Martas iela

Kad smaga ledus sega klāj ūdeņus un slāpē dzīvu dvasu, zivis meklē āliņģi. Tur tās drūzmējas, dabū atelpot. bet arī drīzāk krīt par upuri. Un tomēr meklē āliņģi ...

RĪgā, Martas ielā 5, ir veca, zemei pieplakusi koka māja. Ka tā priekš 30 gadiem bijusi zaļā krāsā, to var nojaust vēl šodien. Visapkārt tagad saauguši augsti mūra nami, kas pašapzinīgi noraugās uz leju, uz seno laiku liecinieku. Še kādreiz pulsēja dzīvība. Ne tikai pulsēja vien, te kūsāja darbs, te vārijās doma, te kala plānus, te rūdīja spēkus, te augs darbinieki. Daudzu valsts pasākumu pirmie asni meklējami še.

Tad, kad mums būs latviešu skolas vēsture, tā dabiski sadalīsies posmos. Laikmets no 1907. gada līdz 1914. būs apzīmēts par Martas ielas laikmetu.

1905. gada revolūcijas brāzma bij pāri. Tā bija ķērusi vairāk kā 1000 latvju skolotāju. Kas bij zem zemes, tam bij miers, mocītie ārstēja savas rētas un klusībā domāja tālāk savu domu. Tiem, kas sēdēja aiz restēm vai nu tepat Centrālcietumā, vai Sibīrijā,

tiem atlika cerēt. Bēguļotāji - tie gaidīja, ka kaut kas grozīsies uz labo pusi un varēs atgriezties dzimtenē. Mājās palikušie taisījās uz dzīvi. Daži apdomīgi pieplaka pie zemes un pūlējās pielāgoties momenta prasībām, sak, laba tā diena, kas mierā nodzīvota. Ar pieri jau mūri neiedauzīsi, tādēļ esi rāms un nolien malā. Bet citi atkal - no siltiena atjēgušies - sāka pulcēties. M e k l ē t g a i s u. Tāds "ālingis" toreiz bij Martas iela 5.

Še Skolotāju sabiedrības tirdzniecības skolā - Odīna vadītā - bija vienīgās latviešu skolotāju organizācijas mitekļis. Ap Latviešu skolotāju biedrību pulcējās tie, kas ticēja rītdienai. Kāda tā "rītdiena" izskatīsies - to skaidri neviens neverēja zināt. Par to dikti runāt nedrīkstēja, jo arī skolotāju saimē bija kropļi, bija no 1000 viens, bet bija, - algotņi, kas uzturēja sakarus ar krievu žandarmeriju. (Būtu interesanti zināt, vai slepenpolicists Plaudis vēl tagad nav kaut kur skolotāju rindās!).

/ 7. foto /

Lazdones Vitīņlejā 1910.g. tika sarīkoti plaši bērnu svētki. Idejiskais vadītājs Vilis Jansons. Attēlā skolotāju ^{uzskaites} grupa:
Z.Lancmanis (51), V.Jansons (54), J.Ģirupnieks (54), J.Ozols (26), Kr.Ģinters (24), Ed.Tomass (43), A.Reinerts (21), J.Pakalns (12), Fr.Narbs (1) u.c.

Tiklab Lazdones kursi, kā bērnu svētki palikuši rīkotājiem un dalībniekiem neaizmirstamā piemiņā. Tie ir bijuši brīži pilni sajūsmas, aizrautības un pašizliedzīga darba.
Daudzu no šīm attēlā redzamiem vairs nav mūsu vidū ...

26) Lancmanis rakstījis par pedagogiskiem un metodikas jautājumiem, ekskursijām, pieminēkļu saudzēšanu, derīgiem izrakstiem u. t. t. (Sk. sarakstu!) Viņa raksti iespiesti vismaz 300 vietās, gan avīzēs, gan žurnālos, gan izdoti atsevišķās grāmatās, kas kopsummā dod vairāk kā 100 iespiedlokšņu. Daudzi darbi palikuši iesākti, pusgatavi, arī nobeigti, bet neiespiesti.

Neaizmirsīsim vēl plašu sarakstīšanos, kuras apmērus nemaz nevar novērtēt ...

Kodas atkal tas pats jautājums: cik stundu bija Lancmanim darba dienā?

27) ~~Pa~~ ^S t a r p b r ī ~~š~~ ^{is} Lancmanis studē dabas zinības L. universitātē. Taisījās beigt, bet tad uzbruka jaunais audzējs un visam pārvilka svītru ...

Pirms dažiem gadiem mūs mācīja, ka esot kāds dzīves likums, taisnīgs un negrozāms ("dzelzs likums"), ka katrs par saviem darbiem un nedarbiem saņemot algu pēc nopelniem, un ka atmaksa par sliktu darbu nākot drīz vien. Nevajagot domāt, ka uz šodu jāgaida līdz tiesas dienai viņā pasaulē, jo atmaksa nākot vēl virs zemes un ātrāk, kā varot domāt. Tāds esot "dzelzs likums".

Tas skan labi, bet kaut kas tomēr it kā nesaskan. Lancmana dzīvības koka saknēm pielika cirvi tad, kad viņš bija pašā spēka briedumā. Lielus ozolus vētra lauž uzreiz. Lancmani laužīja ilgi un nežēlīgi, pa saknītei, pa zariņam, bet neglābjami. Par ko? Vai visu mūžu būt savu tuvāku un tautas kalps ~~in~~ noziegums? Vai savaldīt zemākās dzīves un būt par tīra un krietna vīra paraugu būtu kas sliktas, par ko jāsoda? Vai kādam skauda tas, ka Lancmanim nebija nelīdznieku ne skolēnos, ne skolotājos, ne tautā? Un tomēr "taisnīgais" dzīves dzelzs likums sodīja Lancmani tik mocoši un nežēlīgi kā lielāko noziedznieku. Ja tūda ir tē augstākā taisnība, tad ...

Bet nu par cilvēku sodu.

Ap 1905. gadu Rīgā baidījās pēmt mutē tēdus vārdus kā Greguss, Dēvus, jo vārdi vien jau lika nodrebēt. Gadus 30 vēlāk skolotāju sprindēs Rīgā arī bij visiem zināmi vārdi, kas lika sarauties. Šo vārdu un varas nesēju varē bij padzīt, atņemt darbu un maizi, un to vairāk ka 100 Rīgas skolotāji - Latvijas skolotāju Savienības biedri - pietiekoši izjutuši uz savas ādas.

Tas Lancmanim bij smags sitiens, kad viņš bij iekaitīts kaitētājos un kandidātos uz padzišanu.

"Dzelzs likums" viņu aizveda kapā pirms atlaišanas no darba ...

Izredzes toreiz nebija rožainas. Rīgā strādāja kara tiesa, bet policija moku kambaros rīkojās Gregus un Dāvus. Centrālcietums bija pārpildīts, bet pa naktīm Smilšu kalnos sprakstēja šāvieni. Tūkstošiem bēgļu bija izmētāti pa pasauli - tā likās, ka nu beigas visai dzīvai dīvai! Bet ap Latviesu skolo tāju biedrību, ap Martas ielas skolu, atkal sāka pulcēties tie, kas ticēja rītdienai. Tad slēdza vienīgo latviešu skolotāju organizāciju. Un nu notika dīvaina lieta: biedrību slēdza, neslēdza biedrības piedēkli Mūzeju komisiju. Šī komisija saņēma biedrības inventāru un ar Skolu mūzeju biedrības nosaukumu palika par vienīgo latvju skolotāju organizāciju (likvidēta 1936.gadā).

Mūzeju biedrība - nekaitīgs nosaukums. Mūzejnieki vāca dabā un fabrikās materiālus, sastādīja skolām kolekcijas un paskaidrojumu brošūras, rīkoja mācības līdzekļu pagatavošanas kursus Rīgā un provincē, rīkoja mācības līdzekļu izstādes, sapulces un priekšlasījumus, ekskursijas uz vēsturiskām vietām un rūpniecības iestādēm, rīkoja liela stila bērnu svētkus Rīgā un dažādos Latvijas stūros. Mūzejnieki mācīja un mācījās paši, uzturēja ticību, uzpūta oglīti. Ar savu aizrautību tie aizrāva arī citus, lielus un mazus. Kas atceras tā laika bērnu svētkus, tas zin, ka šādi svētki bija notikums tautas dzīvē, neaizmirstams uz laiku laikiem.

Sākumā nebija daudz aktīvo mūzejnieku, bet tie bija nelabojami optimisti, kas dega darba priekā, kas ticēja rīdīcīnai un sēja šo ticību tālāk. No tā laika Martas ielas darbiniekiem jau zem velēnām Lancmanis, Melnalksnis, Pēteris Ozoliņš, Māliņš, Amoliņš, bērnu svētku tēvs - Vilis Jansons. Lai allaž godam minēta viņu piemiņa!

Vecajiem mūzejniekiem arvien neaizmirstamā atmiņā paliks pirmie darba sākumi un pirmā darba saime. Ar tādiem vārdiem kā P.Kūla, J.Delle, M.Šprunka-Līnīns, N.Siliņa-Rozenberga, E.Pūtele, A.Granata - saistīts pirmais darba posms, pilns aizrautības un pašizliedzīga darba. Auga materiālas vērtības, auga darbinieki, nobrieda doma. Kara gadi gan putināja skapju un plauktu saturu, bet idejas reālizējās ātrāk nekā varēja gaidīt: jau pirmos Latvijas patstāvības gadus Kr.Melnalksnis ar valsts līdzekļiem ierīkoja Skolu mūzeju un Mācības līdzekļu nodaļu ar darbiniekiem. Še nonāca veco mūzejnieku mantas, ko karš nebija izputinājis, bet vecie mūzejnieki dažādos Lat-

ielā bija maz tādu, kuru ēda nebūtu akrambāta ...

Meievērots sāka Lancmanis grozīties starpmūzejniekiem. Toreiz jau neviens neprasīja ne ticības apliecību, ne galvojumu. Katrs nāca, kad gribēja, un tāpat arī gāja. Lancmana figūra nesolīja daudz, viņam nebija skaļas valodas un uzbāzības, viņš neprata "iznesties", un viņa priene neliecināja par garīgo bagažu. Ar biezo somu padusē, viņš drīzāk atgūdināja ceļojošu amatnieku. (Vai kāds Lancmani ir reazējis bez somas mugurā vai vismaz padusē?)

Lancmanis par Skolu mūzeju biedrības lomu tautskolu dzīvē raksta:

"Kaut gan Skolu mūzeju biedrība radās uz Latvijas Skolotāju biedrības drupām, tomēr viņa, var teikt, bij demokrātiskāka par pirmējo. Un tas ne tikai tādēļ, ka šē dievam nebij nepieciešama skolotāja profesija. Pats darbs to izsauca. Pateiesībā Skolu mūzeju biedrība bij tik Skolotāju biedrības Mūzeju komisijas darbības turpinātāja. Pēdējās iniciātors un priekšsēdētājs J. Grestē nu reiz bija vīrs, kas mīlēja strādāt vairāk ar rokām, kā ar mēli. Tas pulcēja ap Mūzeju komisiju un vēlēko Mūzeju biedrību arī citus līdzīgus rakstura ļaudis. Šinī melnajā roku darbā bija galvenā kērtā Skolu mūzeju biedrības demokrātisms, bija viņas spēks un loma tautskolas dzīvē. Sevišķi visiem mīļā atmiņā netaika Jansona Viļa ceļojošā mūzeja kaste. Me bijis, ne sapņojis būt par skolotāju, viņš ar savām dzīvām bērības atmiņām atnesa daudz, ļoti daudz svētības mūsu pārenei tautskolai. Demonstrējot kastē ievietoto zinātniskā rakstura spēļu lietu saturu, viņš mēdza atsaukties uz savu bērības mīļāko grāmatu "Skunstnieks vestes kabatā." No nelielas kastes izauga vairākas lielas, ar vērtīgiem izmēģinājumu rīkiem, rakstiskiem paskaidrojumiem, anketu un attiecīgu literātūru. Tās nu apkalpoja ne tikai skolu, bet arī lauku bērnu svētkus, šo otro Jansona mīlu pasākumu, kurš caur viņa un līdzstrādnieku nenogurstošu darbību izvērtās par plašiem tautas svētkiem, un tā iepazīstināja ar skunstnieku arī bērnu pavadonūs - pieaugušus."

Dedzīgais mūzejnieks un bērnu draugs inženieris Vilis Jansons nepieredzēja Latvijas patstāvību ...

J. Gr.

Svētuma sargs

Par 1905. gada revolūciju maksāja ar savu ādu vispirms skolotājs. Cietušo skolotāju skaits sniedzās pie 1200 (P. Birkerta dati). Daudzi nu ierāvās savā čaulā, citi klusībā gaidīja "rītdienu" un loloja cerību "gan jau reiz nāks arī citādi laiki." Lancmanis domāja, ka vienmēr kaut kas jēdara un var darīt, lai arī smagos brīžos uzglabātos cerību stariņš. Jāatzīstas, ka līdz Latvijas patstāvībai gan mēs toreiz nespējām aizdomāt ...

Martas ielā Lancmanis sāka runāt neparestu valodu par dabas un senatnes pieminekļiem, par kultūras pieminekļu saudzēšanu un izmantošanu nacionālās audzināšanas nolūkiem. Viņš runāja par senatnes lieciniekiem, - tie esot jāatdzīvinā, lai tie runātu uz jaunatni, lai sildītu un saistītu ... Mums pašiem esot sava pagātne, tā esot jāpazīst, jo tur esot daudz audzinātāju vērtību u. t. t.

Toreiz, kad tauta ārstēja reakcijas sistās rētes un gaidīja jaunus sitienus un tiesību aprobežošanu, - toreiz valodā par senatnes pieminekļiem izklausījās vismaz dīvaina, lai neteiktu stiprāk. Kad tūkstošas ģimenes sēroja par saviem piederīgiem, kas bija vai nu apakš zemes, vai svešās malās, - runas par ekskursijām uz kaut kādiem tur dabas vai kultūras pieminekļiem likās nevietā, un kas tie par pieminekļiem un kam tāda registrēšana? Tas izklausījās komiski, ka koka piesta, veci koki, prievītes, lieli akmeņi, stripaini lindraki, pirtīņa u. t. t. būtu "pieminekļi" un vēl ševišķi saudzējami. Toreiz no "prātīgu" cilvēku mutes bieži vien varēja dzirdēt tamlīdzīgas valodas: "Ko jūs tur krāmējaties pa pagātnes putekļiem?! Visa tā noņemšanās ap vecām pūra lādēm, musturiem un upurakmeņiem ir veltā laika nosīšana. Ko tie vecie krāmi mums var dot? Mums nav vaļas atpakaļ rēgoties - mūsu skats jāvērs uz priekšu. Kas tad mūsu pagātnē tāds ir, kas pelnītu ievērību un būtu jāatdzīvina? Ar ko varam lepoties? Ar klausu gaitēm un maizes pātagu? Lai paliek pelavmaize, pakulu bikses, tāss cibiņa un citās vergu gaitu atmiņas. Nav ne laika, ne vajadzības jaukties pagātnes putekļos. Neviss rēgoties pār plecu atpakaļ, bet acis uz priekšu! Lai dus pagātne, mums jākal nākotne. Mums jādomā, kā tikt vaļā no kakla kungiem. Ar labu

tas nenāks. Tāda mīlināšanās ar pagātnes krāmiem novērš uzmanību no galvenā. Ne mums tik daudz laika, ne darītāju. Visi spēki jākoncentrē cīņai par nākotni. Ar teikām un upurozoliem Pravdinus, Ovčinas un Zveginčovus nepērlicināsi. Tiem jāstāda pretim citādi ieroči" u. t. t.

Lancmani lāgā nedzirdēja. Nekad - visos 30 gados - nedzirdēja tā, kā tas būtu piederējis. Nedzirdēja tādēļ, ka šis darbs nekad nav solījis laicīgu s labumu darītājiem.

Martas ielā Lancmanis sākumā netika pie vārda. Šo rindu rakstītājam bija izdevība saņemt auditoriju un dot Lancmanim izdevību uzstāties ar priekšlasījumu par dabas un kultūras pieminekļu saudzēšanu un izmantošanu audzināšanas nolūkiem. Tā bija pirmā Lancmana publiskā uzstāšanās tīgā. To viņš pieminēja līdz mūža galam, atzinīgi minēdams Mežu departamenta Mežu ierīcības daļas zaļam puikam."

Mēs jau toreiz vēl nezinājām un nevarējām paredzēt, kas no šī jauneklā izkūposies. Toreiz labs bij ikuņš, kas neaizliedza savu valodu un ticēja rītdienai.

Neatmaidīgi un pacietīgi, visos apstākļos un laikos, Lancmanis turpināja sākt darbu 30 gadu. Par dabas un kultūras pieminekļiem Lancmanis rakstījis vairāk kā visi citi autori kopā. Tādēļ arī mūža beigās Lancmanis jau varēja noskatīties uz zināmiem panākumiem. Par ko priekš 30 gadiem smīnēja, tas tagad realizēts valsts mērogā. Tagad mums ir P i e m i n e k ļ u v a l d e ar darbinieku štātu, kas pieminekļus registrē un ņem valsts apsardzībā. Bet darba vēl šini virzienā būtu daudz arī Lancmanim, ja tas vēl spētu strādāt. Labas pieminekļus pārziņ Mežu departamenta Mežu ierīcības daļa.

Izglītības biedrības Augstskolas sekcija izlaida tautā apm. 10.000 registrācijas lapu ar lūgumu atzīmēt ievēribas cienīgu senatnes pieminekļu atrašanās vietas. Līdz ar lapām gāja līdz paskaidrojumu brošūras, kas un kā registrējams. Par šo jautājumu Lancmanis rakstīja, runāja konferencēs un sapulcēs, lūdza un aicināja. No izdalītajām 10.000 loksnes neatgriezās 8.000. No visas Latvijas atgriezās 400 loksnes, bet no vienas skolas - 1.600 (II Jelgavas v.ģimnāzijas), tā tad kopā ap 2000. Tautas nevērība Lancmani skumdināja, bet neapņēma iesāktu darbu. "Tad, kad tauta sāks saprast,

ka svētumi tiek iznīcināti, kad tā sāks domāt par aizsardzību, tad daudz kas būs neglābjami pagalam," teica Lancmanis. "Juridiskas varas Lancmanim nebija nekādas. Viņš varēja lūgt, rakstīt, runāt un atkal lūgt - ja kāds gribēja klausīties..."

Lancmanis apstrādāja šīs iesūtītās registrācijas lapas, publicēja vairākkārt izvilkumus, bet darbu nespēja pabeigt. Tas gaida kādu Lancmana atvasi, kam mūsu senātnes liecinieki būtu sirdslieta. Vēl paaudzēm būtu ko strādāt, ja gribētu, viņotu, ja saprastu, kādas vērtības aiziet neglābjami bojā.

Kādreiz jau atjēgsies - kad būs par vēlu, kad nolaidība un nevižība būs darījušas savu postīšanas darbu.

Iai arī Lancmanis bija cik nosvērts un savaldīgs, kas sevī smagi pārdzīvoja, bet nerādīja to uz āru, tomēr vienreiz viņa rindām pasīd cauri assas bultas, mērkētas pašlauma mīlētājiem, kam veikals ir pirmā vietā, bet jēdzieni par tautas svētumu tukša skaņa.

Brouūrā + a t v i j a s d a b a s p a g ā t n e s l i e c i -
n i e k i u n r e t u m i - Lancmanis par vēsturiskiem kokiem starp citu raksta: "... oij mūsu senčiem mežā daudz/ dārgumu, daudzi neaizskarami svētumi." Un tālāk: "Senču reliģiskie uzskati līdz mūsu dienām ir uzglabājuši pretim visām vācu garīdzniecības, pat zviedru valdības apkaņošanām dažu labu sirmu ozolu, sirmu liepu, no kuriem daži pieredzējuši arī tos laikus, kad vācu mūsu zemē vēl nebija. Kādu spilgtumu piešķir mūsu pagātnes domām šāda milzeņa vērošana! Zem tagad vēl dzīvā Piebalgas vīzēnu upurozola Kronvalda Atis turējis savu ozola iedvēsmotu tautas modināšanas runu: "Ko tu, sirmis ozol, mums varētu stāstīt?"

Lancmana sirds sāpeja, redzot nesaudzīgu izturēšanos pret dabas un kultūras retumiem. Kad nozāgēja vecus un retus kokus, ep kuriem saistās teikas, vai arī postīja vēstures pieminekļus, viņš cieta, jo viņam nebija cita ieroca kā vārds. Viņš varēja tikai lūgt ... Bet kad Valmieras tuvumā jaunekļi iekurina uguni svētozola stumbrā un to nogāž, savaldīgais Lancmanis neiztur un paceļ balsi. Tik stipru valodu ne pirms tam, ne arī pēc tam no viņa neesam dzirdējuši. Viņš raksta:

"Cauris ir šis un daudzi senču svētie koki. Lieli caurumi arī tautas svētumu jēdzienos. - Vecie uzskati ātri gaist, jauno svētumu mērauklas nespēj izveidoties vietā. Un par visus sāk i s t n e s a u d z ī g a i s p a š l a u m a c i r v i s i!"

Lenčmanis ieteic mums pārbaudīt tos dzinulus, kas spiež angļu fabrikantus Rīgse nomalē piemūrēt ozoliem dobumus.

/ 8. foto /

Sīmanēnu svētais upurozols Valmieras tuvumā. Ozola apkārtmērs $8\frac{1}{2}$ m. Ar 2 apzīmēts dzejnieks Rieteklis. Upurozols nodedzināts 1920. gadā Vasaras svētkos. Sk. nākošo uzņēmumu.

/ 9. foto /

Sīmanēnu Svētā ozola atliekas. Daudz gadusimtus upurozols bij spītējis negaisiem, sukām un naidīgām varām. Viņš varēja stāstīt tiem, kas spējīgi dzirdēt, par seniem laikiem, kad te pulcējās mūsu senči un nesa upurus saviem dieviem ...

Tagad ozola atliekas stāsta par "varoņiem", kas Latvijas pirmos patstāvības gados sirmo ozolu nogēza.

Šādes sīnas sēda Lenčmana mūžu.

(Pie stumbra zemē sēž Rieteklis.)

Tālāk: "Pie sirmajiem ozoliem bez šaubām galvenā vietā stāvēs domas par tām dabas un cilvēku dzīves pārmaiņām, kuŗu liecinieks varēja būt sirmā koks, kas pārdzīvojis mūsu pasudžu pasudzes. Kronvalda Atis mums to vislabāk pasvītrojis. Katrs domājošs cilvēks, kas iedziļinājies mūsu pagātnes vēsturē, kas vingrinās savas dvēseles stīgu pieskaņošanai tautas pagātnes izcilus brīžiem, varēs zem sirmā koka pacelt šo pārdzīvojuma spilgtumu.

Ar tautas valdības nostiprināšanos ir zudušas tās blakus lomas, kas bija jāspēlē skolai pret tautas gribu. Pienācīga vieta tamdēļ top ierādīta arī dabas zinībām, kuŗu uzdevums, starp citu, apmierināt un attīstīt bērniem iedzimto tieksmi taujāt pēc apkārtnes savādību cēloņiem un nozīmes. Līdz ar to sagaidāms, ka blakus praktiskiem mērķiem, apkārtnes izprašanē arvien lielāka loma piekritīs arī tīri teoretiskām interesēm. Tās zinātnieku prasībām pievieno plašu tautas interešu aizmuguri."

Tālāk Lančmanis runā par praktiskiem labumiem, par higiēnas un vēstures prasībām. Tas nu palika gaisā runāts. Tāpat kā par "plašo tautas interešu aizmuguri." Ne nu tautai bijusi interese, ne zinātniekiem aizmugure. Varbūt dziļāka un plašāka interese kādreiz arī nāks, kad zinātnieki un tauta veiks kopīgu darbu pieminekļu lieta, bet tas tik drīz vēl nav paredzams. Nav izjusta vajadzība. Ja Latvijas skolas vienu dienu gadē veltītu tautas svētumiem, dabas un kultūras pieminekļiem, - varētu veikt milzu darbu. Bet tad skolotājiem būtu papriekš jāizlase Lančmana raksti šinī jautājumā. 1934. gadā vēl attiecīgus rakstus varēja viegli dabūt, desmit rakstus par desmit santīmiem, vēlāk tie izmantoti makulatūrē vai arī savāriti papīra masā. Viss tomēr vēl nav zudis. Paies gadi - meklēs Lančmana domas un rakstus, lai viņa darbu turpinātu - plašākā mērogā. Drusku un kaut kas jau tiek darīts arī tagad. Dara Lančmana kursisti, kurus tas kādreiz vadījis ekskursijās, mācījis vērot un senatni pētīt.

D a b a s a i z s a r d z i b a i, s e n a t n e s k u l t ū r a s p i e m i n e k ļ i e m, t o r e g i s t r ē š a n a i u n k o p š a n a i kādreiz mūsu skolās būs ierādīta vieta un laiks. Tad senatnes lieciniekus uzskatīs kā svētumu, tad minēs arī Lančmana aicinājumus, lūgumus, atgādinājumus. Var jau gadīties, ka kādreiz radīsies arī darbinieks, kam būs patīka un pacietība apstrādēt Lančmana pusceļā atstāto darbu un sistematizēt pāri tūkstošus registrācijas lapu.

/ 10. foto /

Šūnakmeņa klints ar avotu Priekuļu Jaunzemjos pie Cēsim.
Lancmaņa uzņēmums. Tagad klints saskaldīta.

Daži cilvēki aizskrien laikam un sabiedrības attīstības līmenim pāris gadu desmitus priekšā. Tie grib masu raut sev līdz, nomokās, jo panākumi mazi, nomoka sevi ar ārmetumiem par savu namākulību un tā sevi ātri sagrauž. Lancmanim bija skaidrs, ka "tautas svētumu jēdzienos lieli caurumi," "ka pašlabuma cirvis iet visam pāri." Viņš sev pārmēta, ka 30 gadu laikā nemācējis neko taustāmu veikt. Neprotot tā runāt, lai ķertos pie sirds, neprotot tā rakstīt, lai lasītu. Nē, vaina bija citur: Lancmanis bija citiem aizsteidzies tālu priekšā.

Ja kādam būtu interese iepazīties ar Lancmaņa domām pieminēkļu jautājumā, varētu ieteikt žurnāla "Mūsu Nākotne" 1922.g. gājumu. Tur ar nosaukumu "Mūsu debas un kultūras pieminēkli", ievietoti raksti sekošos Nr.Nr.: 4, 5, 6, 12, 13/14, 15/16, 18, 19, 22, 24.

Citus darbus minētā jautājumā skat. iespiesto rakstu sarakstā. Ja Lancmanis savē mūžā nebūtu neko vairāk padarījis, kā tikai iekustinājis senatnes pieminēkļu lietu, arī tad pietiktu. Bet kur tad paliek citi darbi!

Jzeja un patoss nebija Lancmaņa stiprā puse. Arī ass valoda un pacelta balss nebija viņa dabā. Bet kad Lancmanis raksta par "lielā caurumiem svētumu jēdzienos" un par "pašlabuma cirvi, kas nesaudzīgi iet visam pāri", tad tie ir vārdi, kākus no viņa dabūjam dzirdēt tikai retos āziļāku sēpju brīžos, kad pat arvien novērtais Lancmanis sāk uztraukties. Atzinēšu te dažus izvilkušus no Lancma-

na vēstules, ko ^{man} tas raksta skolotājam Šneideram. Pēdējais griežas pie Lančmaņa un ar sašutumu aizrāda, ka senatnes pieminekļi tiekot iznīcināti. Uz to Lančmanis raksta:

"Pilnīgi saprotu Jūsu sašutumu. Šinī pašā pieminekļu lietā arī man nācies to pārdzīvot. Mana nelaime nu ir tā, ka par daudz esmu tiem ziedojis laika un enerģijas, par daudz viņos esmu iemīlējies savās ekskursijās, lai varētu pusceļā atnest ar roku. Ir gadījies arī dažs pārsteiguma brīdis, kad starp valsts darbiniekiem sastopu dažus šai lietā siltu sirdi. Bet arī tā ar laiku pagurst, - par daudz plašs uzdevums, par maz priekš tam brīvas enerģijas. Tā M.nodaļas vadītājs labprāt nāca pretī, uz vairākām vietām rakstīja par postījumu pārtraukšanu. Bet tad vienā baltā dienā paziņoja, ka viņiem pašiem jau visi pieminekļi esot uzņemti, pāri 3000. Vēlāk ieskatījos viņu sarakstos - bēdīga aina, dažā aprīkļi neviens. Arī Pieminekļu valde nav mūsu cerības attaisnojusi. Vaina tiek uzkrāta valdes locekļiem, zinātniekiem, kas gribot būt ļoti pedantiski, bet braukt pārliccināties nekur negrib. Esmu bazūnējies par koroborēšanas tuvumu - jau martā sākšot rakstīt līgumus jaunsaimniekiem. Nu P.v. spriež par paātrinātu retumu izvēli jaunsaimnieku kontraktu ierobežojumiem. Lai arī dabas pieminekļos tiktu līdz koroborēšanai izstrādāti noteiktāki materiāli, griezos pie M. departamenta direktora docenta M., kurš jau priekš kara bija rakstījis par Ives, ēpas u.c. Kurzemes jūrmalas joslas retumu postījumiem. Viņi piekrita manām domām, ka speciālistu un 2. ministrijas ieinteresētu priekšstāvju komisijā būtu izstrādājama instrukcija dabas retumu apsardzībā, kur būtu uzskaitīti apsargājami tipi un detalizēti katram vajadzīgie apsardzības soļi. Direktors bija runājis ar zemkopības ministru un tas apsolijs šādu instrukciju apstiprināt. Pagājušo otrdien noturēja pirmo sēdi, kur bija nedalīta interese par aizsardzības soļu steidzamību un svarīgā brīža izlietošanas nepieciešamību. Instrukcijas projekta uzmešana tika uzlikta uz maniem pleciem. Tā tad ir laiks jāziedo, ir nepatīkšanas jāsaņem (bija liela saraušanās ar M., kas manu sadarbību bija iztulkojis kā savu tiesību - var teikt - uz visu mani). Kamēr vēsturiskais koroborēšanas brīdis nebūs secen, negribu cerību zaudēt, bet strādāt arī to darbu, kas būtu resoriem jādara, strādāt pat tad, ja arī man s m a l k ā v e i d ā p a r ā d a d u r v i s." (Retinājums mans. J.Gr.)

Ja mēs varētu sakopot tikai vēstules, ko Lancmanis pieminēkļu lietā rakstījis skolotājiem un citiem darbiniekiem, būtu prāvs sējums, kas paustu līdumnieka un svētumu sarga domas un padomus. Bet kas nu to dos!

Arī Tautas augstskolā Lancmanis lasa par pieminēkļiem, pieturoties šādai programmai:

"Z. L a n c m a n a. Mūsu dabas un kultūras pagātnes redzami liecinieki (pieminēkļi). 1. Pieminēkļu loma tautas līdzšinējā dzīvē. Nedzīvās dabas apsargājami un saudzami veidojumi. 2. Augu un dzīvnieku valsts pārmaiņu liecinieki Latvijā. Esošie un vajadzīgie neaizskaramie mūža meža gabali - rezervāti. Dabas pieminēkļu apsardzība ārzemēs. 3. Mūsu saimnieciskās dzīves pieminēkļi. 4. Garīgās, sabiedriskās un politiskās dzīves pārmaiņu redzami liecinieki. Kultūras pieminēkļu apsardzība ārzemēs. 5. Vienkāršie pieminēkļu pētīšanas paņēmieni. Līdzšinējie pieminēkļu apsardzības soļi pie mums un to vēlāmā organizācija. Literatūra.

Lekcijas tiks ilustrētas ar miglu bildēm un fotografiskiem uzņēmumiem. Pie pietiekošā dalībnieku skaita tiks sarīkotas ekskursijas uz svarīgākiem pieminēkļiem Rīgā un tuvākā apkārtnē."

Vienu mēs Lancmanim varam pārnest: viņš bija pārāk lēns un savaldīgs attiecībā ar citiem. Arī tur, kur vajadzēja tā pacelt balsi, lai dzirdētu. Pats viņš skrēja, lūdza, pūlējās ieskaidrot un pierunāt, arvien laipns un smaidošs, - arī tad, kad sirds sāpēja par izpostītiem tautas svētumiem. Bet to viņš neprata: pacelt balsi un runāt tā, lai dzirdētu arī tie, kam "lieli caurumi tautas svētumu jēdzienos."

Lancmanis aizgāja - darbs palika pusceļā. Bet mēs ikkurš varam to darīt, - ja tik gribam. Ļausim Lancmanim runāt jautājumā, kas allaž bijis tik tuvs viņa sirdij.

Viņš aicināja; talkā kultūras darbiniekus un darbinieces (sk. pielikumu Nr.1 l.p. ...)

J. Gr.

Bērnu svētki

Vārdi ir pelēki, auksti. Tie maz noderīgi spilgtu, daudzkrāsainu pārdzīvojumu attēlošanai. Vismaz vidējs tēlotājs jūt savu

(1914)
mazspēcību. To gribētu attiecināt uz pirmskara bērnu
svētku attēlošanu. Kas pats tiem nav dzīvojis līdz, nav silis
līdz, tas, varbūt, kaut ko sapratīs, ja stāstīs, bet neko nepārdzī-
vos ...

Lancmanis un dzīves biedrs. Lejasciemē 1915.g.

Mēs esam izlutināti, pārbaroti. Mums ir tik daudz iespēju bēr-
niem sagādāt dažādus svētkus, ka tēdi atsevišķi bērnu svētki nav ne-
kas sevišķs. Bet tie "kroņa" bērnu svētki, kas pēdējā laikā tika
rīkoti uz pavēli no sugšas, neverēja iejūsmināt ne bērnus, ne rīko-
tājus. Troksnis bij, siltuma maz ...

Sakarā ar Lancmaņa ļoti rosīgo līdzdalību bērnu svētku organi-
zēšanā, atļaušos drusku raksturot laikmetu un bērnu svētku rakstu-
ru. Gribātos, lai tie, kas paši nav redzējuši pirmskara svētkus,
drusku izprastu, kāda tiem toreiz bij nozīme, kādēļ tie deva spilg-
tus pārdzīvojumus un palikuši neizdzēsamā atmiņā kā nacionālās paš-
apziņas modināšanas līdzeklis. Nesizmirsīsim to, ka daudzi no tiem
pašiem bērniem, kas starp 1908. un 1914. gadu liksmoja bērnu svētkos,
revolūcijas laikos spzinīgi nolika savas galvas par savu zemi ...

Toreiz - drūmajos laikos, ikkurš līdzeklis bija labs, kas de-
rēja pašapziņas modināšanai. Kad un kur to varēja modināt, jā ...
bet nu, lūdzu, atļaujiet to laiku drusku raksturot raktiem. Valmie-

ras pilsētas skolā bija nolīgts latviski runāt. Ko noķert - pirmoreiz ierakstīja "melnā" grāmatā, otrreiz - izsaucā vecākus, pie-
draudēja ar izslēgšanu un atņēma pabalstu, t.i. bija jāmaksā pilna
skolas nauda. Trešoreiz - izslēgšana. Mums - skolotājiem, bija va-
karos jāstāigā pa dzīvokļiem un jāvēro, vai nelasa latvju avīzes un
grāmatas. Par katru izlūku gājienu bija jārausta protokols sevišķā
grāmata. Jo vairāk sūdzību par skoleniem bija šinī grāmatā, jo
priekšniecībai labāk patika. Direktors, no Kīgas atbraucis, rāja
skolotāju: "Kas tie te par ierakstiem?! No jūsu ierakstiem spriežot,
jau visi ir "pai-zēni". Vai nu zēni ir par daudz slīpēti, vai jums
acu nav. Tā kā lai būtu ierakstīts!" Tā tad skolotājam jāpilda
slepenpolicista un gorodovoja loma.

Vacākai psaudzei nav sveša arī tāda aina, ka puikām kāra kaklā
dēlīti, uz kura bija apzīmēts noziegums: "Ja govoril po latišķi".

Tādā atmosfērā esam suguši, tādā mums bija citi jānāca. Vai
tad kāds brīnums, ka Lančmaņa un viņa gara skolotājiem arvien bijusi
klusā doma - cik iespējams neitralizēt to pārkrievošanas garu, ko uz-
spieda Pravdiņi, Popovi un Ovčinnikovi. Tādus līdzekļus skolotājs
meklēja, un arī bērnu svētki bija viens tāds līdzeklis. Un ne tikai
neitralizēt, bet arī ierosināt latviešu patstāvīgo domu par latvisko
ritdienu.

Šinī vietā atļaušos dziļā godbijībā minēt kādu vārdu un pastā-
stīt kādu faktu, kas neizdzēšami palicis atmiņā. Neesmu mūžā ne no
viens gudra vīra dzirdējis neko vērtīgāku kā to, ko priekš 45 gadiem
Annas pagastā zemes arājs Jēkabs Noriņš teica jaunam iesācējam - sko-
lotājam. Atspiedies tūrumā pret arkla balstu, viņš teica: "Dēls, ne-
kādos apstākļos nezaudē ticību. Mēs tomēr dzīvosim. Lai trako, kam
tīk trakot. Kad tev ko pavēl - skaties kungam acīs un klausies. Ne-
runā pretim - nesaki nekā. Bet tanī pašē laikā velc no kabatas grau-
diņu, laid tam nemanot krist zemē un ierušini to ar kāju - tā te ...
Tas tur augs! Tavs mūžs būs tik vērts, cik graudiņu tu būsi tā ieru-
šinājis."

Tā bija pirmā un pēdējā satikšanās ar Noriņu. Bet viņa mācība
palika puikam par svētu dzīves uzdevumu.

Un nu atpakaļ pie bērnu svētkiem, kas arī darbojās Noriņa garā.
Daži - apdomīgāki cilvēki, toreiz noliedza bērnu svētku nozīmi un
vairījās no tiem. Aizstāvji atrada šādus attaisnotājus motīvus:

Bērnu svētki dod iespēju p u l c ē t i e s . - Skolas psdomju

toreiz nebija. Bērnu svētki bija vienīgais gadījums, kur bērni, vecāki, skolotāji - vietējie un atbraukušie - bija vienoti kopējā darbā un priekā. Ja skolā valdīja sveša valoda, tad bērnu svētkos māte s valoda. Skolas programma bija tāda, kas prasīja daudz laika un pūļu, bet atstāja novārtā dzimto zemi, valodu, pagātņi. Skolā dabas zinību nebija nemaz. Bērnu svētkos bija plašas nozares ar eksponātiem, aparātiem, mēģinājumiem. Bērnu svētki pūlējās sniegt to, ko skola nedeva, dot iespējami saistošā veidā. Ne jau iemācīt - iesildīt. Lai vēlāk meklē pats.

Tad vēl kāds moments. Pietiek ar to vien. Es varu tautas lūgšanu dziedāt viens. Varam dziedāt visa ģimene. Bet kad tūkstoši bērnu, vecāki un skolotāji vienojās tautas lūgšanā, tad tas bija pārdzīvojums. Patikās acis laist pāri ļaužu masai. Šis vairums pacilāja garastāvokli ... Mazvērtības sajūta, - tāda toreiz bija - izklīda, radās tāda kā spēka sajūta un ne tikai skolotājiem vien ...

Kas tas ir, kas velk atmet ar roku visām darba gaitām, apstāties un noskatīties pakal kareivju gājienam? Tev cilvēkam tur nekāda nopelna, bet tu ar tā paklusām izgāz krūti un aizej drošāks savā dienas darbā,

Bērnu svētki bija saulainas laukums uz drūma fona. Nevar vienā dienā izņemt cauri fizikas vai ķīmijas kursu - un tas nekad nav arī domāts, bet fizikas un ķīmijas mēģinājumi toreiz bija tāds gards ciema kukulis, ka deva vēl ilgi vielu pārrunām. Sagādāt saulainas stundas - uz to bija virzīta visa bērnu svētku rīkotāju doma.

Mums - vecajiem - pazīstams kāda lielā ierēdņa izteiciens: "Latvija, Latvija, čto za Latvija?! Nīkakoi Latviji net i ne buget!"

Latviju - kā politisku vienību - bērnu svētku rīkotji neafišēja, bet tie pūlējās kaut uz brīdi pacelt gara stāvokli, dot skaidu pārdzīvojumu, ierušināt zemē kādus graudus, kā to Noriņš mācīja.

Skolu mūzeju biedrības bērnu svētku afišai ir šāds ievads:

Jaunība aizspīd līdz vecumam.-
Gādājiet saviem bērniem saulainas
dienas.

J.Poruks.

"Bērnībai vajag saules dienu, bērnībai vajag prieku," to mēs visi atzīstam. Vecākiem un audzinātājiem jācenšas bērniem dot kaut atsevišķus prieka brīžus, kaut atsevišķas saules dienas. Vienu tādu saules dienu Rīgas bērniem gatavo Skolu mūzeju biedrība, sarīkodama 18.maijā pie Ķīšezera plašus bērnu svētkus. Pie svētku sarīkošanas piedalās vairāk kā 200 skolotāju, bērnu draugu un sabiedrības darbinieku.

Lancmanis Pēterpilī 1917.gadā kā dzelzceļa ierēdnis.

1914. gads Mūzeju biedrības darbībā tiks apzīmēts par Bērnu svētku gadu. Biedrība sarīkojusi bērnu svētkus un piedalījies svētku rīkošanā ar savām mantām un rīkotājiem 17 svētkos:

- 1) Latv. izgl. biedrības dārzā, 2) Biedrības "Gaisma" svētkos,
- 3) Ziemeļblāzmā, 4) Ragaciēmā, 5) Alojā, 6) Jelgavā, 7) Valmierā,
- 8) Laudonā, 9) Saukā, 10) Katlakalnā, 11) Anneniekos, 12) Dobelē,
- 13) Karlsbadē, 14) Rencēnos, 15) Lubānā, 16) Baldonē, 17) Neretā,
- 18) Stopiņos.

Vēl bija nodomāts piedalīties vairākos svētkos, bet kara dēļ iesāktā darbība bija jāpārtrauc.

Bērnu svētku saturu raksturo šādas afišas:

"Annenieku izglītības biedrība "Avots" sarīko 24. jūnijā 1914.g. bērnu svētkus pēc šādas programmas:

S v ē t k u g ā j i e n s no Annenieku pagasta skolas ar mūziku, bērnu koŗu dziesmām, pušķotiem ratiem, automobili, puķu vītnēm, vainagiem, vējenītēm u.t.t.

S v ē t k u a t k l ā š a n a un rotaļu ievadījums ar čūskas gājienu, spirāli, riņķu riņķiem, dārziņu, braucienu caur tuneli u.t.t.

D z i e d ā š a n a: Apvienoti bērnu koŗi dziedās: 1) Boŗe carja chraņi! 2) Baumaņu Kārļa: "Dievs, svētī Latviju", 3) A.Jurjāņa: Nevis slinkojot un pūstot, 4) Dziedāj' tautu tīrumāi, pēc Cimzes, 5) Āvu, āvu baltas kājas, pēc J.Vītola.

R o t a ļ a s pieauguŗiem un bērniem: a) ar dziedāšanu: Āvu, āvu baltas kājas. 'Strauja, strauja upe tecēj'. Dzeltens manis kumeliņis. Sanākat pulciņā. Kes dārzā. Pirksteņi.

b) bez dziedāšanas: Diena un nakts. Tauriņš. Puķu telegrafs. Rotaļas ar gumijas bumbu un riņķu svieŗanu. Lēkŗana pa striķi. Kakis un pele. Ne vairāk kā divi. Burvis. Melnais vīrs. Dālders danco.

D a ŷ ā d a s i z p r i e c a s: braukŗana pušķotos ratos. Vizināŗšanās automobilī. (par seviŗķu maksu).

S a c ī k s t e s a r b a l v ā m: 1) skrieŗana ar kavēkļiem, skrieŗana ar telēķi un olu, ar vējenītēm, grupu sacenŗšanās skrieŗšanā. 2) Mēŗķī svieŗana pieauguŗiem un bērniem; mazo bumbotava. 3) Neredzams mēŗķis. 4) Matēmatisku, geografisku, dabas zinātnu un citu jautājumumu nodaļa. 5) Klucīŗu salikŗana kastītē. 6) Zīmēŗana un modelēŗana no māliem.

F i z i k a s u n d a b a s z i n ī b u n o d a ļ a s ar daŗādiem zinīŗiskiem mēģinājumīem: 1.galds. Gaisma, siltums, elpoŗana. 2.galds. Tvaika spēks. 3.galds. Elektriŗa un magnētīsmis. 4.galds. Telegrafs un telefons. 5.galds. Gaisa kugniecība. 6.galds. Vienslieŗu dzelzceļŗ (centrif.spēks).

S t e r e o s k o p a b i l d e s. Bilŗu izstāde.

B r ī n u m i b e z b r ī n u m i e m (burvju māksla). Apburta aīmēŗana. Naudas pazuŗana. Burvju vilciņŗ. Paklausīģais rādītāģis (strēliŗte). Dūmi tukŗā glāzē. Nepaklausīģais sudraba grasis. Akmeņu ēŗana. Acu apmānīŗana. Ūdens pārvēŗŗana vīnā u.t.t. K a t r a i b u r v ī b a i s e k o s v i ŷ a s d a b ī -

g a i s p a s k a i d r o j u m s.

B ē r n u b u f e t e. Katrs mazais svētku viesis ar tiesībām piedalīties sacīkstēs un izpriecās tiks par brīvu pacienāts ar dzērienu un baltmaizi.

B ē r n u t i r d z i ņ š ar rotaļlietām."

Tādi vīri kā Jansons, Lancmanis un Pēteris Ozoliņš ar savu sajūsmu aizrāva arī citus. Visi trīs jau zem velēnas ...

Bet parunājiet ar dzīvajiem par priekškaŗa bērnu svētkiem un jūs redzēsiet, kā tiem acis iemirdzēsies.

Vēlreiz: mēs tagad esam tik bagāti, mums tik daudz visādu labumu, ka "klingeris" vairs diez kā nevelk un bērnu svētkiem tagad vairs nav tās pievilcības un arī nozīmes.

Ed. Tomāss

Z. Lancmanis bērnu svētkos un ekskursijās

Ar Lancmani tuvāk sadarboties bērnu svētkos nācās diezgan daudz. Tās sākās jau priekš pasaules kara. Toreiz bērnu svētki tagadējā izpratnē bija pavisam maz pazīstami. Viss šo svētku saturs bija ļoti vienkāršs un mazierosinošs: bez kopkora dziesmām, rotaļām un dejām tikpat kā nekā nebija, jo par bērnu svētku cienīgu nodarbību gan nevar uzskatīt bērnu stabos kāpšanu vai skriešanu, maisā iebāztām kājām, pēc ~~kuršiem~~ dāvanām, kas ~~kuršiem~~ sagādāja jautrus smieklus, bet bērniem pazemojumu un asaras. Jaunus ceļus šajā nozarē ierāva Skolu mūzeju biedrība, kurā darbojās atjaunoto bērnu svētku idejiskais vadītājs stud.V.Jansons. Lai ieinteresētu plašākas skolotāju aprindas šajā lietā un rādītu, kā darbs veicams, Mūzeju biedrība 1913.g. vasarā rīkoja Lazdonā mācības līdzekļu kursus skolotājiem. To, kas kursus bija noskaidrots un rūpīgi izstrādāts, pēc tam nolēma darīt redzamu un saprotamu turpat rīkotos bērnu svētkos (1913.g.jūlijā). Kā kursus, tā arī bērnu svētkos viena no redzamākām lomām piekrita Lancmanim. Kursos viņš iepazīstināja skolotājus - kursantus ar praktiskiem darbiem dzīvā dabā, bet bērnu svētkos vadīja attiecīgu nodaļu. Kopējā darbā un pārrunās, kā kursu telpās, tā arī ārpus tām, tika

atrisināti daudzi jauni un toreizējiem skolu apstākļiem un programmām piemēroti praktiski darbi, lai lauku skolās, kur dabas zinību stundu faktiski nemaz nebija, nepieciešamās dabas zinātniskās atziņas skolniekiem dotu kaut latviešu valodas stundā, sakarā ar jaunās lasāmās grāmatās (piem., Indr.Rītiņa "Avots") ievietotiem dabas zinātniskiem apcerējumiem. Lancmanis gan tad nebija atradis savu īsto darba nozari, proti - dzimtās zemes ģeografijas un vēstures pētīšanu un materiālu vākšanu, to, kas tagad saistās ar dzimtenes mācību. Viņš tad bija dzīvās dabas praktisks darba lektors un attiecīgā stenda vadītājs. Tomēr šie darbi viņu pamazām pie tā noveda.

Strādājot Lazdonas bērnu svētkos kopā ar Lancmani, bija prieks par viņa bagāto ierosmi attiecīgās nodaļas izveidošanā, par viņa lietpratīgo darba iedalījumu un dzīvo, saistošo un labi saprotamo jautājumu noskaidrošanu kā vārdos, tā eksperimentos. Tas, protams, attiecīgi ietekmēja arī visa vadītās nodaļas kolektīva darbu, kas ritēja tiešām jaukā un rosinošā saskaņā.

Otrreiz darbojāmies kopā plašākos bērnu svētkos Galgauskā (1915.g.jūnijā). Tad jau mūsu zemi bija skāruši kara notikumi: daudzi skolotāji bija mobilizēti, daudz kas sabiedriskā noskaņojumā bija kļuvis citāds. Tomēr tie, kas vēl strādāja skolās, neaizmirsā bērnu svētku lielās lomas jaunu interešu mudināšanā. Plašas apkārtnes skolotāji ķērās pie darba. Viņu vidū bija arī Z.Lancmanis, kas tad strādāja savā progimnazijā Lejasciemā. Viņš šoreiz jau bija piegriezies citai nozarei: bērnu svētkos Lancmanis iekārtoja un vadīja nodaļu ar nosaukumu "Kas apkārt mums?" Tajā viņš bija sako-
pojis materiālus no savas tuvākās apkārtnes (Lejasciema). Tur bija dažādi derīgi izrakteni, archeologiski materiāli (sākot ar akmens darba rīkiem), etnografiskas kolekcijas (senie darba rīki, rotas lietas u.t.t.) un citi materiāli, kas raksturo mūsu zemes un tautas darbu un vēsturi. Toreiz tā bija gluži jauna parādība un, dabīgi, modināja interesi bērnu svētku apmeklētājos. Tā Lancmanis ļauj tautas nebrīvības laikos mācīja, kā katram jācenšas pazīt sava tuvākā apkārtni - dzimtene, tad vēsture un tagadne. Pa šo ceļu tālāk iedams, viņš kļuva par mūsu dzimtenes mācības celmlauzi un dzimtās zemes pētnieku.

Pēckara gados, kad bērnu svētku ideja kļuva vispāratzīta un svētku programma vēl paplašināta, Lancmanis allaž bija aktīvs rosinātājs un darbinieks visos šajos pasākumos.

Z.Lancmanis kā dzimtās zemes pētnieks bija izstaigājis visas Latvijas malas: visur redzējis un pētījis Latvijas dabu un tautas dzīvi, pagātnē un tagadnē. Viņam bija daudz dažādu piezīmju un skicējumu, kā par derīgu izrakteņu atrādnēm, tā arī atsevišķu novadu vēsturē un etnografijā. Diezin vai kāds cits tā pazina savu dzimto zemi kā Lancmanis. Tamdēļ arī viņš varēja gan viens pats, gan kopā ar citiem pētniekiem (prof. Rozenšteinu u.c.) sniegt plašākus norādījumus, kur Latvijā atrodami dažādi derīgi izrakteņi, ko varētu izmantot mūsu rūpniecībā, vai arī minēt vēsturiskās vietas un dabas pieminekļus, kas būtu ar likumu aizsargājami no postīšanas. Gluži dabīgi, ka Lancmanis bija labākais e k s k u r s i j u vadītājs, jo lai kur arī viņš gāja, visur viņš bija kā mājās, varēja nevien stāstīt, bet arī visu to rādīt. Lancmaņa vadībā notika visas plašākās skolotāju ekskursijas. No tādām minamas Rīgas skolotāju geografijas sekcijas ekskursijas pa Rīgu un tās tuvāko vai tālāko apkārtni (Juglu, Salaspili, Allažiem, Siguldu u.c.). Visplašāko ekskursantu saimi - Latvijas geografijas biedrības rīkotās ekskursijas sakarā ar reģionālām konferencēm - arī vadījis Lancmanis. Še dalībnieku skaits sniedzās daudzos simtos un maršruti skāra plašus novadus (Siguldas apk., Latgali, Kurzemi u.c.). Visās ekskursijās Lancmanis bija nenogurstošs organizators, labs stāstītājs un zinātājs, visur iedams pa priekšu, jo zināja katru taisnāko ceļu, šaurāko taciņu un interesantāko vietu.

Z.Lancmanis, kā ievērojams dzimtās zemes pētnieks, nenogurstošs jaunatnes un skolotāju mudinātājs un rūpīgs vadītājs, šajā darbā ir pārpilnam pelnījis, ka Latvijas skolotāju saime viņu un viņa darbu vienmēr patur atmiņā.

J.Gr.

Daba un kultūra

Dažām dzīvām radībām nogriezti locekļi vēl dzīvojo. Un taisoties uz dzīvošanu.

Kāds bija to latviešu stāvoklis, kam karš bija atņēmis dzimte-

ni, mantu, piederīgos un izmetis kaut kur svešumā - ar maz izredzēm pieredzēt labākus laikus. Kara un pēckara laikā visādas varas tīkoja pēc mūsu zemes, - ne tikai tīkoja, bet bruņotu dūri nāca to paņemt. Vajadzēja lielas ticības, pareizāk - pārgalvības, lai varētu cerēt, ka latviešiem pašiem tuvākā nākotnē būs vārds teicams tautas likteņa noteikšanā. Daudz tādu pārdrošnieku nebija, bet tie tomēr bija. Tie uzturēja arī savos tuvīnīkos dzīvu cerības liesmiņu, tie svešumā kala plānus, tie cerēja atgriezties dzimtenē un sākt jauncelšanas darbu.

Vienas šādas Pēterpils grupiņas darbus še gribētu atzīmēt, jo tie saistās ar Lancmaņa vārdu.

1918.gadā Pēterpilī darbojās *L a t v i j a s p ē t ī š a n a s v e i c i n ā t ā j u* pulciņš "Daba un Kultūra".

(No Pēterpils pagrūti Latviju pētīt, un pašu vārdu "Latvija" arī vajadzēja uzmanīgi ņemt, lai nepiedzīvotu kādu pārsteigumu ...)

Kāds bija pulciņa mērķis? - Veicināt dabas un kultūras pētīšanu.

U z d e v u m i: 1) Iepazīstināt visplašākās tautas masas ar senatni un viņas pētīšanas papēmieniem.

2) Vākt un apstrādāt zinātniskus materiālus.

3) Propogandēt dabas un kultūras pieminekļu saudzēšanu.

4) Veicināt zinātnes ieguvumu izmantošanu praktiskā darbā.

L ī d z e k ļ i. Lai sekmīgi spētu realizēt dzīvē sprausotos uzdevumus, pulciņš stājas sakaros ar latviešu akadēmiskiem spēkiem; sarīko ekskursijas, kursus, lekcijas, referātus; izdod rakstu krājumus, kā arī pūlas veicināt tādu sarakstīšanu; nodibina bibliotēku, lasāmo galdu, ziņu biroju; sastāda kā ceļojošus, tā vietējos muzejus; izstrādā instrukcijas dažādiem novērojumiem un ekskursiju metus; izplata anketas; ņem dalību bērnu svētku *D z i m t e n e s n o d a ļ ā* un veic citus darbus, kas stāv sakarā ar pulciņa mērķiem.

Par pulciņa darbību jēdzienu dod pulciņa hektografēts žurnāls "Zinotājs", no kura Nr.1 un 3 ir uzglabājušies. Pulciņa darbība sākas Pēterpilī 1918.gada 24.februārī. Tai var izsekot līdz 1919.g. 22.augustam - jau Rīgā. Iniciātori - Z.Lancmanis un R.Drillis.

Lancmaņa līdzdarbību var izsekot 26 sapulcēs, bet tas vēl

tālu nav viss, jo trūkst protokolu.

Kādus referātus Lancmanis nolasa? -

- 1) Plašākā masu saistīšana pie zinātniska darba.
- 2) Instrukcijas dabas novērotājiem.
- 3) Bērnu svētku Dzimtenes nodaļas saturs.
- 4) Anketa dabas novērotājiem.
- 5) Bērnu svētku programma un nodaļas.
- 6) Skolu mūzeja bērnu svētku programma.
- 7) Ekskursijas Pēterpils apkārtnē.
- 8) Par tautas dziesmu Māri.
- 9) Ceļojošā pētīšanas mūzeja saturs.
- 10) Viedokļi statist. ziņu vākšanā skolām.

Vienā no pirmajām sēdēm Lancmanis iepazīstina dalībniekus ar paša sastādītām instrukcijām dabas novērotājiem. Viņš aizstāv domu, ka arī vienkāršs cilvēks, bez akadēmiskas izglītības, var darboties līdzīgi un sniegt faktus. Izskaidrošana pieder zinātniekiem. Pulciņa nolūks - zinātnes propagandēšana masās, latviešu zemnieka, strādnieka, skolu jaunatnes ierosināšana uz dabas un kultūras parādību novērošanu un pieminekļu krāšanu un saudzēšanu.

Ž u r n ā l a uzdevumi formulēti šādi:

- 1) Noskaidrot teorētiski un praktiski jautājumus par Latvijas dabas un kultūras pētīšanas darbu un apvienot spēkus šim darbam.
- 2) Vākt ziņas par šī darba līdzšinējo stāvokli.
- 3) Ziņot par atsevišķu pētnieku panākumiem un mazāk izglītotu personu darbību šinī laikā, kā arī par mūzeju un citu krātuvju atrašanās vietām un saturu.
- 4) Vākt vielu skolas grāmatām ar attiecīgiem novērojumiem no ikdienas.
- 5) Apskatīt dabas un kultūras piem. ^{izskaidro} nūzīmi un saudzēšanu.
- 6) Sniegt pārskatus par Latvijas zinātnisko literatūru un pētīšanas līdzekļu aprakstus, kā arī ievietot ekskursiju maršrutu projektus un ekskursantu ziņojumus par viņu lietderību.
- 7) Vākt pētīšanas vielu un aprakstus."

Tas bija ^{pirms} priekš 20 gadiem. Vai šinī laikā panākts tas, kas toreiz lemts? Tikai daļai. Tam jau garām netiksim, ja gribēsim dzīvot.

B ē r n u s v ē t k u D z i m t e n e s d a b a s n o d a ļ a i Lancmanis sniedz savu projektu.

Piezīmēsim, ka šādu nodaļu noorganizēt un vadīt varēja tikai viens - Lancmanis pats. Gribētos ticēt, ka nākošos gadu desmitos

tomēr radīsies daži jauni "lancmaņi", kas bērnu svētkos pratīs izmantot Lancmaņa atstāto mantojumu, kas vērojams avīzēs, žurnālos, prospektos un rokrakstos, kur izmētātas viņa domas un novērojumi. Var arī to cerēt, ka pēc dažiem gadu desmitiem radīsies interese vākt kopā šos izmētātos rakstus. Bija laiki, kad Bērnu svētkiem tika uzstādītas l i e l a s p r a s ī b a s. Tie nebija, tikai izpriecas svētki. Tie pūlējās pildīt to robu, ko radīja skola ar savu tendenciozo programmu. Programmu nolūks nebija vērst acis uz dzimtenes skaistumu, senatni, īpatnībām, bet gan visus labumus gaidīt no aizrobežas.

Bērnu svētki - jā arī ne vairāk - vienu dienu gadā gribēja dot bērniem dzīvāku, interesantāku vielu, pievilcīgā atmosfērā un interesantā veidā. To nespēja veikt kroņa skolotājs, sauss ierēdnis un programmas kalps. Tikai jūsmotāji, kas paši dega, tikai tādi spēja iemest dzirkstelīti. Ne jau iemācīt. Ko var " i e m ā c ī t " vienā dienā!

Tai vielai, ko bērnu svētkos - preiķš kara - pūlējās interesanti paskaidrot bērniem, brīvības laikos vajadzēja nonākt programmā un kļūt par obligātorisku darba vielu. Mēs nekad pietiekoši labi nepazīsim savu dzimteni, nekad par daudz nebūsim jūsmojuši par tās skaistumu, sirmo pagātņi un tās lieciniekiem.

No bērnu svētkiem Dzimtenes nodaļai jāpārnāk uz skolu - bet ar visām bērnu svētku metodēm un ar to pašu sajūsmu.

Še būs Lancmaņa D z i m t e n e s d a b a s nodaļas projekts bērnu svētkos:

1. N e d z ī v ā d a b a: a) iedzimtie ieži (dolomīts, smilšakmens, gipsis, dzelzs rūda, devona māls); b) iecelotāji ieži (grants, kaļķakmens, šlūdoņa māls un smilts); c) kāpas un smilts; d) bagātības (dolomīts, purājs).

2. A u g u v a l s t s: a) visizplatītākie augi, to robežas un iecelošanas laiks un ceļi (bērzi, alkšņi, meža tipi); b) retie augi (pundura bērzs, ezera rieksts, alpu taucene), to normālklimats; c) peļņas ziņā izdevīgie ārstniecības augi; d) aklimatizētie augi; e) augu robežas (jātur acu priekšā geografiskais stāvoklis).

3. D z ī v n i e k u v a l s t s: a) visizplatītāko dzīvnieku pagātne; b) mājas dzīvnieku pagātne; c) izmirušie dzīvnieki, cīņas līdzekļi un izmiršanas cēloņi (sams, ūpji, lāči, vilki, bebbri, ūdri, lūši, caunes).

Pulciņā tiek daudzārt cilāts jautājums par bērnu svētku sarīkošanu Krievijā. Par bērnu svētkiem Latvijā Mžeju biedrības laikā vairākkārt ziņo Lancmanis, kas pats tur ņēmis rosīgu dalību. Viņš ziņo:

"Bērnu svētku lieta ir reāls darbs, kas spēs pulcināt ap sevi darbiniekus. Mūsu darbs pastavētu: 1) programmas un plāns izstrādāšanā, b) materiālu vākšanā bērnu svētkiem, c) gadījumā, ja Petrogradā tiktu sarīkoti bērnu svētki, pulciņš varētu uzņemties vadīt Dzimtenes dabas un kultūras nodaļu, kā arī citas zinātniskās nodaļas. Petrogradā bērnu svētkos vajadzētu starp citām būt sekošām nodaļām:

a) Apgērbu nodaļa:

- 1) Apgērbs no etnografiskā redzes viedokļa.
- 2) Šolaiku apgērba pagātne.
- 3) Latviešu tautiskais apgērbs, krāsa, ornamenti.
- 4) Apgērba higiēna.

b) Rotallietu un rotaļu nodaļa:

- 1) Etnografiskā nozīme.
- 2) Archeologiskā vērtība.
- 3) Bērnu rotaļas un rotaļu lietas.
- 4) Latvijas rotaļas un rotaļu lietas.

c) Ēku nodaļa:

- 1) Stilu pamati.
- 2) Ēku archeologija: vēsture, rudimenti.
- 3) Akmens uzvara pār koku; betons un citi būvmateriāli.
- 4) Ēku higiēna.

d) Satiksmes līdzekļu nodaļa:

- 1) Ielu veidi.
- 2) Pasta vēsture.

e) Pilsētas dzīvības nervi:

- 1) Iedzīvotāju statistika pēc nodarbošanās un gadiem.
- 2) Rūpniecības un tirdzniecības apgrozība.
- 3) Pirmatnējās un otrās šķiras pilsētas dzīvības nervi.

f) Valodas nodaļa:

- 1) Valodu kontaktu sekas.
- 2) Izlokšņu savādības un celšanās.
- 3) Indoeiropiešu celms.
- 4) Citu celmu savādības.

g) Pēterpilis (vai citas pilsētas) apkārtnes daba, kā arī vēl citas tamlīdzīgas nodaļas.

Sādu programmu varētu izvest dzīvē v a i r ā k o s bērnu svētkos. Šinīs svētkos liela ievērība jāpiegriež prāta un uzmanības attīstībai, tādēļ viss sacītais labi jāillustrē. Pie pulciņa jādibina sekcija un jāaicina darbinieki talkā."

Tiktālu Lancmanis.

Še varētu daudz ko iebilst. Tā ir nedēļas, mēneša, gada programma. To var interesanti vadīt tikai speciāli apmācīti, apdāvināti vadītāji. Bez speciāla mūzeja ar pārdomātiem uzskatāmības līdzekļiem nekā nebūs. Te nu Lancmanis atkal aizsteidzies priekšā veselai paaudzei. Bet pats vērtīgākais tomēr paliek: visdrūmākos laikos kvēlo ticība: "Tev mūžam dzīvot Latvija."

1919.gadā Rīgā Lancmanis, kopā ar Drillli, Mežsētu un citiem, turpina Pēterpilī uzsākto darbību. "Jaunākās Ziņas" 1919.gada jūnijā Lancmanis raksta par Latvijas dabas un kultūras pētīšanas veicinātāju pulciņa uzdevumiem. Še 10 punktos viņš atzīmē steidzamākos darbus. 6.punkts skan tā: "Sāpīgajā dabas un kultūras pieminekļu jautājumā griezties pie visplašākām aprindām glābt šo savas plaši mostošās zinātniskās pašdarbības nepieciešamos, neatsveramos darbarīkus. Pulciņam jāņem ziņas, kur tādi ir, kas ar viņiem notiekas. Par katru gadījumu, kur sagaidāma nopostīšana - vecu koku, parku izciršana, senlaiku ēku nojaukšana, milzīgu akmeņu saspridzināšana u. t. t., tūlīņ ziņot. Pulciņš griezīsies pie tiem valdības priekšstāvjiem, kas aiz intereses pret šo svarīgo lietu savas varas robežās cenšas ko labot, ko novērst. Galvenais tomēr būs brīvas sabiedrības vārds, kas atskenēs presē šādos draudošos brīžos."

Nekam Lancmanis nav veltījis tik daudz uzmanības domās, vārdos un darbos kā "sāpīgajam dabas un kultūras pieminekļu jautājumam."

J.Gr.

Kursi, priekšlasījumi

Še nu nav nekādas iespējas atzīmēt vietas un laikus, kad Lancmanis uzstājies ar priekšlasījumiem. Vai būs vēl otrs lektors, kas būs tik daudz reižu publiski runājis par zinātniskiem jautājumiem? Sevišķi rosīgs ir bijis Mengeles laiks. Lielu grūdienu ziņkārīgai

jaunatnei toreiz deva populāri-zinātnisks žurnāls "Vestņik Znaņija" (Zinātnes vēstnesis). Tas deva daudz bagātīgu ierosinājumu, žurnāla līdzstrādnieki prata rakstīt dzīvi un saistoši. Žurnāls ar saviem pielikumiem bija mīļš un kārots viesis, jo tas nesa sev līdz pat tādas vērtīgas piedevas kā krāsainus diapozitīvus. Tagad, kad mēs esam izlutināti ar kino izrādēm un priekšlasījumiem, vairs nevelk, mēs nespējam saprast, kā varēja publiku saistīt kaut kādas tur "miglu bildes". Toreiz lekcija ar miglu bildēm bija vērtīgākais, ko klausītājiem un skatītājiem varēja sniegt.

Mēsīm piemēra dēļ dažas priekškaŗa programmas. mēs lasām: Lejasciemā - "Biedru vakarā ar priekšlasījumiem un debatēm un ar jautājumu izskaidrošanu skolotājs Lancmanis lasīs uz tematu:

"D a b a s n o v ē r o ū a n a," kas būs savienots ar novērojumu rādīšanu."

Citā vietā - Alūksnē - Lancmanis lasa par tematu "D e g ū a n a."

Lejasciemā - "P a r m ā k s l ī g i e m m ē s l i e m."

Mālpē - 1915.gadā par tematu: "T a u t a s a t r a d u m i, n o v ē r o j u m i u n n o s t ā s t i, t o n o z ī m e u n t r ū k u m i."

Saturs: 1) Tautas tradīcijas spēks, novērotāju daudzums un novērošanas apgabala plašums. 2) Ārstniecības augi. 3) Dažādu mežu zemes noderība zemkopībai. 4) Veclaiku ieroči un citi atradumi. 5) Novērojumi par pērkomu laiku, vispār par nedzīvo dabu. 6) Teikas un nostāsti par vēsturiskām vietām un notikumiem. 7) Augu un dzīvnieku dzīve. 8) Māpticības, kā iedvesmes līdzeklis, to ļaunā puse un iespējamā izcelšanās. 9) Slēdziens: Tautas un zinātnieku kopdarbības nozīme priekš abām pusēm.

Priekšlasījums tiks paskaidrots ar atradumiem un mēģinājumiem. Pēc priekšlasījuma debates."

Kāds bija Lancmaŗa nolūks? Viņš meklēja kopdarbību ar tautu, kā tas skaidri pateikts pēdējā paskaidrojumu punktā.

Par kādiem tematiem lasījis Lancmanis pēc kaŗa -

Latvijas dabas un dzīves redzamie liecinieki. Zemes attīstība. Tautas pašdarbība noskapotā dzimtenes pētīšanā. Raksturīgie Latvijas ģeograf. landšafti (ainavas). Latvijas dabas un kultūras pieminekļu aizsardzība. Ģeografijas ekskursijas un praktiskie darbi.

Apkārtnes mācības stundas. Ekskursijas kā izglītības faktors, Ekskursijas pa muzejiem, rūpniecības iestādēm, pa Rīgas pilsētas vēsturiskām vietām. Ekskursijas dabā. Arzemju ekskursijas. Dzimtenes mācība. Kur Lancmanis lasījis? - Mengelē, Lejasciemā, Mālpupē, Alūksnē, Biržos, Lazdonā, velēnā, Aizputē, Liepājā, ventspilī, Kuldīgā, vaimierā, Ludzā - nav vērts pūlēties ar uzskaitīšanu, jo Lancmanis pats to nespētu. Jājautā, vai ir tāds centrs, kur Lancmanis neotu lasījis? viņš lasa "skrejošos" skolotāju kursus, 4 mēnešu, viengadīgos kursus, Tautas augstskolā, Ģeogrāfijas biedrībā, kultūras Balssursos, Skolotāju savienības konferencēs, minerālvielu pētīšanas biedrībā, svētdienasursos, Skolotāju sanāksmēs, visos Latvijas stūros.

Par ko Lancmanis lasaursos un ko māca, par to runā programmas, aptaujas, tezes, materiālu un darbu saraksti, no kuriem šē dažus atzīmēšu. Tie liecina, cik dziļi Lancmanis savu darbu pārdomājis. (Sk. pielik. Nr. 1).

Lancmaņa aptaujas un programmas ir lietpratēja dziļu pārdomu un lielas prakses rezultāti. Lancmaņa darbs it kā apstājies, tas gaida otru Lancmani. Bet Lancmaņa darba pēdas, ciktāl tās fiksētas uz papīra, jāglabā nākamajiem kursiem, nākamajiem dzimtenes pētniekiem. Cerēsim, ka radīsies Lancmaņa darba turpinātāji. Tiem noderēs ne tikai šē iespīestās dažas programmas, aptaujas un saraksti, bet arī lielais vairums rakstītā materiāla, kas neatrod vietu šinī krājumīnā.

Sk. pielikumu nr. 2:

- 1) Prakt. darbu kursī Apkārtnes un Dzimtenes mācībā.
- 2) Dzimtenes mācības kursu pīederumi.
- 3) Vajadzīgās vielas un pīederumi Z. Lancmaņa praktiskiem darbiem Apkārtnes un Dzimtenes mācībā.

- 1) Skolotāju savienības valkas apr.

Dzimtenes mācības kursu programma

- 2) Ziņas par Lejas pagasta ... ciemu ievāktas 1924. g. jūlijā.
- 3) Z. Lancmaņa lekcijas D z i m t e n e s m ā c ī b ā.

Rīgas latviešu skolotāju savienības ģ e o ģ r a f i j a s un v ē s t u r e s k u r s o s.

- 4) Skolas loma etnografisko ekspīdīciju sekmēšanā (tezes).

L. T a i v a n s

Lancmanis paidagogs

mēs - nevaļas, nemitīgs^ā steigas cilvēki, kam nav laika pagriezt pat galvu pa labi un kreisi, un vēl mazāk laika skatīties atpakaļ pagātnē, kaut arī tur gulētu bagātību kalni. mēs, nevaļas ļaudis, varam kaut ko mācīties no Zelmara Lancmana. Arī viņš bijis nemitīgas steigas cilvēks. Es viņu neatceros nekad redzējis sēdam vai stāvam tā, kā citi cilvēki, kam parasti laika diezgan. Visa Lancmana būtne ir sēdot, ir stāvot it kā atradās nemitīgā steigā. Steidzīgi, sīki soliņi - tā viņa gaita. Īsa, aprauta valoda, fakti, konkrēti priekšlikumi: tā viņa runa. Nekad - strīdi, nekad - oponenta domu gara un plaša atspēkošana. Un tomēr, Lancmanim netrūka nekad laika redzēt sava apkārtnē to, ko neredz netikvien tie, kam "laika nav", bet arī tie, kam būtu laika diezgan redzēt vaļavīksnes krāsās zaigjošo tuvās apkārtnes un plašās dzimtenes bagātību.

Kad nodibinājās Latvijas valsts, kuŗas vienīgā bagātība bija viņas dēlu un meitu dedzīgā sirds un tulznainās rokas, tad Lancmanis bija viens no pirmajiem, kas mācīja ir lielos, ir mazos atvērt savas acis, lai skatītu un vāktu tās neizmēlamās bagātības, ko dod katrs dzimtenes kaktiņš. Te dabas, te senatnes, te kultūras, te ētikas, te raksturu veidotājas bagātības. katrs no pirmā acu uzmetiena visnepievilcīgākais kaktiņš, visnenozīmīgākā lietiņa, Lancmanim pieskaroties, kļuva par dzīvu, dziļi nozīmīgu parādību. Un kam Lancmanis reiz atvēris acis, tam vairs nav iespējams paiet vienaldzīgi garām. Šī parādība, šis priekšmets runās visu mūžu.

Esmu redzējis Lancmani strādājam skolotāju kursus. viņš nebija runātājs, kas ar dedzīgiem vārdiem iejūsminātu skolotājus. Es viņa vārdus neatminu, bet man spilgti iespiedušies atmiņā priekšmeti un darbi, ar kuŗiem Lancmanis lika saskarties saviem kursistiem. Savā vietā viņš lika runāt lietām, vietām un darbiem. Pat tāds sīkums kā dzelzceļa biļete, kuŗu Lancmanis demonstrēja kā mācības līdzekli, man iespiedies atmiņā. Cik daudz Lancmanis prata izburt no tās paidagogiski nozīmīgu momentu! Cik daudz dzelzceļa biļete un neinteresantais vilcienu saraksts slēpa sevī ziņu par mūsu dzimteni! Cik daudz - dzīvei nepieciešamu veiksmju, cik daudz pat ētikas un kultūras!

Zinātnieki saka, ka ja mēs spētu atraisīt to enerģiju, kas saistīta vielas atomos, tad mēs kļūtu par varenu, neizsmelamu spēka avotu Īpašniekiem. Liekas, ka Lancmanis to pratis darīt gara sfairā: viņš rādīja saviem lielajiem un mazajiem skolniekiem, kā katrā objektā koncentrētas visdažādākā tipa garīgas enerģijas. Neesi tikai slinks tās smelt! Un ne tikai garīgas vērtības vien, viņa acs bija asa redzēt arī milzīgās laicīgās bagātības, ko slēpj mūsu "nabadzīgā" zemīte.

Tik viengabalainai, spilgtai un noskaņotai personībai, kāds bija Lancmanis, nav grūti atrast dominējošu dzīves "toni". Tāda dominante, kas raksturo Lancmani kā pedagogu, zinātnieku un personību ir **p i e t ā t e**. Kas pazina viņu personīgi, zina, ka viņš nekad nav sliktā vārda teicis ne par vienu cilvēku. Taisni otrādi, Lancmanis meklēja un arī atrada allaž kaut ko vērtīgu ikvienā.

Kas Lancmanis nepazīst, lai papem rokā kaut kuŗu viņa rakstu, kaut kuŗu viņa grāmatu, un viņam katrā rindīņā dursies acīs pietāte pret cilvēku, pietāte pret cilvēka dabu, pret tautu, valsti, dabu, ikvienu parādību, kam pieskaŗas viņa spalva. Un šo pietāti dēstīt jaunatnes sirdīs bija par savu pedagoga darba uzdevumu spraudis Lancmanis.

Īpatnēja ir tomēr viņa pietāte. Nezinu, vai kāds būs dzirdējis Lancmani turam **r u n u** par kādu dižu darbinieku, runu ar skaļiem un skaistiem vārdiem.

vairāk par vienu otru siltu vārdu es neesmu dzirdējis no viņa mutes pat par vistuvākiem viņa sirdij.

Bet ja Lancmanis gribēja saviem audzēkņiem kādu darīt garā tuvu, viņš veda to pie šī cilvēka, vai pie viņa darba, vai vismaz šo cilvēku atdusas vietas, lai tie paši runātu uz audzēkņu sirdi un prātu.

Slikti būtu pakalpots Lancmana piemīpai, slikti būtu pakalpots arī tev, lasītāj, ja Lancmanis pats nerunātu uz tevi. Papem rokā kaut vienu grāmatu vai rakstu. Ja tu esi skolotājs, tad papem vislabāk kādu viņa mācības grāmatu, piem., Latvijas ģeografiju⁺ vai pat no programmas viedokļa veco, bet pedagogiski mūžam vērtīgo "Apkārtnes mācības metodiku", ko Lancmanis sarakstījis kopā ar tādām

⁺/ Latvijas Ģeografija I d. III klasei 1927.g. izd. "Kulturas Bales".

pašiem kā viņš, pedagogiem entūziasiem A. Birkertu un J. Broku.⁺⁺/

Visi Lancmaņa raksti lasāmi ar lielu interesi, jo tie nav spriedelējumi, bet fakti, un vēl reiz fakti.

P i e t ā t e p r e t f a k t u! ir Lancmaņa lozungs. Faktā slēpjas laicīgas, garīgas un mūžīgas vērtības. Atveriet tām acis!

Man nav iespējams citādi lasītāju vest pie Lancmaņa - pedagoga, kā citējot viņa rakstus par dažādām audzināšanas un mācīšanas problēmām. Tos ņemu no kāda viņa nepublicēta referāta, ko Lancmanis kā Reformas komisijas loceklis pie Izglītības ministrijas nolasīja 1929.g. 22.decembra sēdē.

Lancmaņa pedagogiskā darba augsna.

Pirmā vietā Lancmanis allaž izvirzīja intereses modināšanu ^{par} bērna ^{- par} kultūras vērtībām. Tuvākas un plašākas apkārtnes dabas bagātības, tās kultūras un materiālās vērtības bija tā augsna, kurā Lancmanis sēja nenoguris dzimtenes mīlestības un krietnu tikumu sēklu. Dzimtā zeme, daba un gara vērtības bija arī tā druva, kurū kopjot Lancmaņa skolniekiem bija jāasina garīgās spējas un kultūras veiksmes, ko viņu audzinātājs bija atzinis par kopjamām.

Lancmaņa pedagogiskā darba mērķi.

Lancmaņa audzinātāja acs ir gan nomodā par sava audzēkņa personīgi nozīmīgajām rakstura īpašībām. Viņa rakstos atrodam uzsvērtus šādus i n d i v i d u ā l a r a k s t u r a audzināšanas mērķus: audzēkņa skata paplašināšanu un padziļināšanu, vērošanas spēju asināšanu, kritikas spēju attīstīšanu un darba procesa automatizēšanu.

Bet ja ieskatāmies šais mērķos, tad redzam, ka tie īstenībā orientēti plašākos, s a b i e d r i s k o s m ē r ķ o s un uzdevumos. Tie Lancmanim pirmā vietā. Dzimtene un tauta nav individa dēļ, individs tautas dēļ. To Lancmanis gan nepasaka, bet ikviens lasītājs to uzmanīs tomēr visos viņa darbos. Tāpēc arī mūsu ievērojamais pedagogs pirmā un galvenā vietā allaž nostāda bērna i n t e r e s e s k o p š a n u p a r s a v u d z i m t e n i. Ap

⁺⁺/ Apkārtnes mācības metodika, sarakst. A. Birkerts, J. Broka un Z. Lancmanis. 2. izdev. 1924.g. "Kultūras balss".

to tad kā ap kārti vijas tie sabiedriskie tikumi, bez kuriem nav domājams krietns savas dzimtenes zemes dēls.

Pienākuma apziņa,

savstarpējā tuvuma apziņa šaurākas kopas un tautas locekļu starpā.

Lancmanis kā metodiķis.

Skolotājiem Lancmanis pirmā un galvenā kārtā pazīstams taisni kā metodiķis, apkārtnes un dzimtenes mācības metodiķis. Tagad, kur apstākļi spiestin spiež audzinātājus saistīt bērnu uzmanību pie apkārtnes, nepiedodami ir atstāt novārtā Lancmaņa metodiskos raktus. Tie ir netikvien kā izdomāti, bet arī pārbaudīti, paša autora, daudzu viņa darba biedru un skolnieku sijāti daudzu gadu praksē.

Seit minētās Lancmaņa domas ir tikai maza illūstrācija par viņa skata ievirzi, kas domāta tiem, kas Lancmani nepazīst.

Lancmaņa pedagogiskās idejas vislabāk iekļāvās apkārtnes un dzimtenes mācībā. Šo priekšmetu programmu veidošanā viņš pats arī bija pēmis dalību. Tāpēc arī visi sekojošie Lancmaņa izteikumi aužas uz minēto priekšmetu fona.

Tālāk lai runā pats Lancmanis.

Lancmaņa uzskati par audzināšanas uzdevumiem.

I n t e r e s e s k o p š a n a p a r a p k ā r t n e s
k u l t ū r a s v ē r t ī b ā m.

I n t e r e s e s a s u m s u n d z i l u m s parasti tieši proporcionāls darba nozīmes izpratnes lielumam. Mazs zēniņš, pārdzīvodams savam vecumam raksturīgo kolekcionāra kaislību, grib gūt plašāku bazi savam darbam. Ar sarūsējušu skrūvi rokā tas neatlaidīgi griežas pie pieauguša mehaniķa: "Reini, kas tak tev var derēt?" Vai arī mēs, pieaugušie, saviem sirdsdarbiem nemeklējam tādu "Reini", kam tas var derēt? Vai bieži vien nenodarām pat pārestību tiem ciemiņiem, kas izrādījuši kaut mazu interesi par mūsu labojumiem. Tad šis vēl jāparāda, tad vēl tas jāparāda! Bet ciemiņš jau sen mīnājas, nezin, kā no mums tikt vaļā. lol
Atstāsim šos ekstrēmus, bet pārdomāsim tomēr, ko mēs apkārtnes mācības stundās varētu darīt tādu, kas skolēnu augošai interesei sagādātu auglīgu zemi. Skolēnu novērojumu un mājā vāktu ziņu izlie-

tošana klases darbā ir viens no plašākiem šīnī virzienā piekopjamiem darbiem. Skolotāja vērtīgais skats, asā izjūta, intuīcija, vietā teikts vārds ir tas burvju zizlis, kas stiprina ir skolēna, ir mājnietka garīgā darba sparū. Skolēnu mājā gatavoto mantiņu demonstrēšana klases priekšā var ierosināt arī citus skolēnus uz līdzīgiem, vērtīgiem brīvlaiku darbiem. Nav retums, kad skolēni atnes parādīt arī kādu pažobelē uzglabātu lākturi, šķiltavas vai citu vec-laiku lietu. Tas mudina uz senatnes liecinieku sargāšanu, muzeju papildināšanu. Pēc ilgākas prakses stiprinātāju un padziļinātāju lomū par dzimtenes kultūras vērtībām var spēlēt sarakstīšanās ar citu skolu skolēniem, it sevišķi tiem, kuŗu apstākļi atšķiras no mūsējiem. Mēs, pieaugušie, labi zinām, cik daudz uzmodinoša sniedz lietpratēja atzinīga vēstule par mūsu darbu, cik vērtīga ir atbilde mūsu šaubu jautājumos.

2. A u d z ē k ņ u s k a t a p a p l a š i n ā š a n a u n p a d z i ņ i n ā š a n a.

Apkārtnes mācības raksturs paredz vislielāko viedokļa dažādību aplūkošanā, kas skatu padara plašāku un dziļāku. Pastāvošās programmās ieturēti plaši sakari starp saimniecisko un vēsturisko viedokli. Salīdzinājumi ar pagātni sniedz asāku tagadnes stāvokļa izpratni, izceļ arī esošās, šķietami sastingušas formas attīstību, dinamiku, kas tik mīļa katram cilvēkam, bet jo vairāk kustīgam, vienmēr topošam bērnam. Pats šis aplūkošanas veids, saistīts ar vajadzību sagādāt klases darbam spilgtākus, raksturīgākus gadījumus, piedzējumus, kā no tagadnes, tā arī pagātnes, ienes mūsu darbā reālas dzīves pulsū, noved mūs pie ētisko un estētisko momentu izcelšanas. Nev reti gadījumi, kad katram viedoklim klasē sagādā tikdaudz vielas, ka pietiek ar to veselai stundai. Lai kaut dažus tematus aplūkotu no visiem skolēnu vecumam piemērotiem viedokļiem, vienam vien tematam nāksies ziedot vairākas stundas. Tas nepieciešams, lai mazinātu to vienpusību, kas bieži vien traucē pilsoņu savstarpēju saprašanos, vājina solidaritātes jūtas.

Pateicīga viela skata padziļināšanai ir zīmīgs parunas, tautas dziesmas, mīklas vai citas tautas gara mantas, kuŗas pēc attiecīgu piedzīvojumu, gadījumu apceres noder kā saturā bagāts kopsavilkums.

3. novērošanas spēju asināšana.

Ilustrēšana mūsu skolas praksē tapusi par apkārtnes mācības nešķiramu pavadoni. Pasniedzot zīmēšanu atsevišķi, bieži rodas sajūta, ka neesi savā vietā. Kur apkārtnes mācības pasniedzēja rokās zīmēšana top par tēlojošu valodu, noder par visai vērtīgu vērtīgu skolēnu novērošanas spēju kontrolētāju un asinātāju, tur zīmēšanas skolotājs, atrauts no šī dabiskā pamata, bieži vien jūtas "piektā riteņa" lomā. Te meklējams pamats kādam vecam izglītības ministrijas rīkojumam, ka apkārtnes mācības skolotāja rokās nododama arī zīmēšana attiecīgajā klasē. mūs tā tad zīmēšana te interesēs galvenokārt kā skolēnu novērošanas spēju asināšanas līdzeklis. Tā sekmīgi piekopjama kā vērojot klasē, tā arī brīvā dabā, ekskursijās. Pēc vērošanas uzdevumu noskaidrošanas, no svara apstaigāt visus skolēnus, aplūkot to skicējumus.

Spilgti atmiņā man iespiedies gadījums kādā ekskursijā uz vecu zirgupasta namu. Tam durvju priekšā vairāki, dažām mūsu klētiņām un labības magaziņām raksturīgie priekšpīlāri (kuŗi atgādina grieķu tempļu frontālos pīlārus).

Lai labāk ieskatītos šinī daudziem lielākiem pasta namiem raksturīgajā izdaiļojumā, skolēni uzzīmēja vispirms pīlārus. Attiecīgās starpās bija jāiezīmē logi un durvis. vairākiem otrās klases skolēniem zīmējot bija sajukusi kārtība, kuŗā pīlāru starpā bija jāiezīmē durvis un logi. Bij apbrīnojami redzēt, ka bērni skatās un tomēr neredz. Te zīmēšanai jāpateicas šī trūkuma atklāšanā. Labs vērošanas spējas papildinošs līdzeklis ir arī brīvs stāsts, turot acu priekšā kādu priekšmetu un to raksturojot. Arī vērošanas jautājumā svarīga loma kustībai, dinamikai. Mašīna darbā, dažādu ierīču modeļi ir visai labs vērošanas spēju asināšanas līdzeklis, it sevišķi tad, ja katrs skolēns pats var pavigrināties tā iedarbināšanā. Programma paredz arī dažus vingrinājumus garuma, svara, siltuma u.t.l. mēru lietošanā. Darbība pati par sevi jau saista bērnu interesi. vēl labāk, ja to var saistīt arī pie citādi vērtīgas apkārtnes mācības vielas. no šī viedokļa 11 klasē ar panākumiem lietojama gradota pusripa, ar kuŗu nosaka skolas solu, jumta un vizināšanas kalniņu stāvumus.

4. k r i t i k a s s p ē j u a t t ī s t ī š a n a.

Apkārtnes mācība, aplūkodama parādības no v i s d a ž ā -
d ā k i e m v i e d o k ļ i e m, jau ar to veicina skolēnu kri-
tikas spējas, asina daudzpusīgu skatu. Skolēnu brīvā stāstīšana
kritikas vingrināšanu padara par nepieciešamu. Nav reti gadīju-
mi, kur skolēnu spilgtāki pieredzējumi un mājnieku ziņas modina
īstus stāstīšanas "plūdus". Tur klausītāju kritiskas atziņas:
"nav par stundas tematu", "varēja īsāk, tikai galveno teikt", la-
bi atvieglo darba pavadīšana ieturēšanu. Tas tomēr prasa lielu
taktu, rūpīgu saudzību no skolotāju puses, lai neaizvainotu jutī-
gos "referentus". Svarīgs brīdis no šī viedokļa ir pārrunu kop-
sevilcums. Pārrunās minēto faktu īsa atzīmēšana uz klasas tāpe-
les, sistematizēšana, salīdzināšana, vērtīgākā izcelšana, jaunu,
līdz tam svešu ieguvumu uzmeklēšana - ir vērtīgi etapi lietišķas
kritikas spēju vingrināšanā. 18

Lancmanis Pēterpilī 1917.g.

Lancmapa uzskati par audzināšanas līdzekļiem skolas darbā.

"5, v i e t ē j o a u d z i n ā t ā j u f a k t o r u
i z m a n t o š a n a ē t i s k u j ū t u a u d z i -
n ā š a n ā.

Apkārtnes mācībai, kā to jau nosaukums liecina, par vienu
no svarīgākajiem uzdevumiem uzskatāma skolēnu ciešu garīgu s a -
k a r u n o s t i p r i n ā š a n a a r v i e t ē j i e m

a u d z i n ā š a n a s u n i z g l ī t ī b a s a v o t i e m. Vai mēs varēsīm atrast labāku ierosmi uzpurēties kādas cēlas lietas vārdā kā noejot ar skolēniem svinīgā gājienā uz tuvējām kara un brīvības cīnītāju kapenēm, apmeklējot Lāčplēša kavalieri vainosirmojušu tautas darbinieku viņu dzīves vietā, vai arī pēc viņu nāves apmeklējot to kapus. Tam pašai dziedības kultam, kādu arvien plašāk sāk piekopt tagadējā darba paaudze, sarīkojot svinīgus aktus, ceļot pieminekļus tautas darbiniekiem un aizstāvjiem, jāieņem cienīga vieta arī skolas dzīvē.

A t z i n ī b a s, l ī d z j u t ī b a s j ū t a s, p i e n ā k u m a a p z i ņ u var stiprināt tie daudzie vientuļie, parasti nezināmo upuru kapi, kurus pasaules karš un tā sekas izkaisījuši plaši vai katras skolas apkārtnē. Šinī ziņā daudz pamācoša sniedz vācijas karavīru vienkāršie, bet glītie kapi un uzraksti uz viņu kritušo ienaidnieku-krievu kapiem ar neiztrūkstošo godinājumu "tapfere Russen".

Tāpat ienaidnieks pēc nāves top par labāku jūtu modinātāju. Skolēni te var spēlēt pat zināmu aktīvu lomu: savākt ziņas par kritušiem, pagatavēt krustus ar attiecīgām ziņām.

kur gan lai gūstam d a r b a s p a r u, kur lai macāties i z t u r ī b ā, ja ne pie panākumiem vaiņagotiem saimniecības lauka darboņiem - priekšzīmīgi nostādītā kooperatīvā, ienesīgā lauksaimniecībā vai rūpniecības uzņēmumā?

Vai sirmie tautas gara mantu pratēji nevar iejūsmot uz m ā k s l a s c i e n ī š a n u! ko lai sakām par katra skolēna mājiniekiem? Vai tie skolēnu mājas uzdevumu ievākumos nesniedz mums arvien svaigu vielu varavīksnes krāsu dažādībā, vielu, kura apkārtnes mācības stundā sagādā plašus ieguvumus kā skolēnam, tā arī skolotājam? mēs jūtam, ka esam atraduši no "sakārņiem" atbrīvotu vietu, kur varam pieskarties "zemes mātes krūtij", lai atgūtu tos varoņa spēkus, kas mūsu tautu - bārenīti - sargājuši ilgajā svešnieku jūgu laikā. Tā tad apkārtnes apgarota darba izcelšana, " k u l t ū r a s b ā k u a t k a l i e d e d z i n ā š a n a " ir viens no apkārtnes mācības uzdevumiem.

6. B r ī v s b ē r n u s t ā s t ī j u m s u n d o m u i z m a i ņ a k ā s a b i e d r i s k ā s a u d z i n ā š a n a s l ī d z e k l i s.

Spilgto piedzīvojumu vajadzība izvirza prasību par brīvas

stāstīšanas un savstarpējās kritikas plašāku piekopšanu. Mūsu demokrātiskās valsts izveidošanās un pastāvēšanas ciešā atkarībā no visplašāko tautas aprindu sabiedriskas darbības ietekmēm un veiksmēm, skolas pienākumu vidū redzamā vietā izvirza uzdevumu attīstīt skolēnu spēju brīvi uzstāties, atklāti izteikt savu domu, pamatot to un aizstāvēt. Te vingrinājumiem noder kā savu piedzīvojumu un novērojumu atstāstīšana, demonstrējot klasei savu no mājas atnestu priekšmetu, tā arī citu savu piedzīvojumu un mājā vāktu ziņu atstāstīšana. Gaŗākos vēstījumus der saistīt ar iziešanu klases priekšā, attiecīgu paklanīšanos un līdzīgiem publiskas uzstāšanās atribūtiem.

Vērtīgus vingrinājumus sabiedriskās veiksmēs sniedz arī brīvi skolēnu vakari. Dienas kārtību sastādot, vakara sākumā bieži ļoti maz priekšnesju - deklamētāju, solo un grupu dziedātāju, mīklu uzdevēju, referētāju. Bet tad, programmu izpildot, brīžam cits pēc cita nāk klāt - tam dažas mīklas ienākušas prātā, citam dzejolis, dažs vēlas padziedāt. mākslas un "zinātniska īpatsvara" ziņā šie uz vietas radušies priekšnesumi bieži varētu modināt iebildumus, bet sabiedriskās dzīves ieradumiem te laba rūdišana. Cik reizes mēs sapulcēs no blakus sēdošiem nedzirdam visai pareizu kritiku, bet tiem trūkst drosmes atklātības priekšā to pateikt.

7. kopjama arī savstarpēja tuvuma apzīņa.

Vai mīlā dēla dēla vēstulīte nav spilgts prieka stariņš vecmāmuļas vientuļā dzīvē? Vai klases apsveikumi vietējo sabiedrības darbinieku goda dienās nesagādā gandarījumu godināšanai, un vai šie apsveikumi neaudzina arī topošos pilsoņus cienīt sabiedrisko darbu!

Pienākuma apzīņas stiprināšana. Te mums der atcerēties, ka arī pienākuma apzīņas stiprums parasti ir proporcionāls vingrinājumu ilgumam un atkārtojumu skaitam; bērni, kas jau mazotnē vingrinājušies palīdzēt vecākiem dažādos darbos, dažādās grūtībās, arī pieauguši sajūt stipras saites ar vecākiem. Pievestie piemēri ir tikai maza ilustrācija tai vingrinājumu bagātībai, kāda iespējama un vaja-

dzīga savstarpēja tuvuma un vienības jūtu nostiprināšanai.

8. K ā m ā c ī t s i s t ē m a t i s k i u n l i e t i š -
ķ i r u n ā t.

Cik patīkami noklausīties runā, kurā ieturēta stingra kārtība. viss savstarpēji saistās, pakāpeniski šķetinās, noteikti izceļas galvenais. Šīs sistematizēšanas iespēja s jāvīngrina arī apkārtnes mācībā. Ar panākumiem piekopts šāds paņēmieni: klases tāpeli sadala tik daudz vertikālās daļās, cik bijis atsevišķu ziņu vākšanas uzdevumu (tie parasti atbilst kādam vienkāršas sistēmas sadalījumam: parādības labumi, tās ļaunumi un tās cēloņi). Klases sniegto ziņu atmiņas vārdus (Stichworte) tad ierakstām attiecīgā vertikālā nodalījumā. Ja darba gaitā izvirzās vajadzība pēc papildu nodalījuma, tad arī tam novelkam vajadzīgo vietu uz tāpeles. Tā viela top klasei pārredzama, noteiktāk tad to var ievērot izdarot kopsavilkumu.

9. V i n g r i n ā j u m u i e g u v u m u r e z i -
m ē š a n a.

Svarīga nozīme arī skolēnu vingrinājumiem ieguvumu rezimēšanā: vai nu aptverošu slēdzienu izlobīšanā, vai arī svarīgāko izcelšanā, vai arī priekšsevis jaunu atzinumu konstatēšanā. Te plaša iespēja ļaut vaļu izteikties skolēnu attīstības pakāpei. Kolektīvi tas izdodas, atzīmējot atsevišķu skolēnu proponētos atzinumus uz tāpeles un tad salīdzinot, izceļot zīmīgākos. Tik pēc ilgākiem kolektīviem vingrinājumiem varam cerēt, ka katrs skolēns patstāvīgi, individuāli izlobīs apmierinošus slēdzienus.

10. D a r b a p r o c e s a a u t o m a t i z ē š a n a.

Atzīstot, ka pasniegšanas un audzināšanas metodēs, līdzīgi katra cita darba procesiem, jānotiek atkārtotām pārbaudēm, uzlabošanām, mēs nevaram neatzīmēt arī automatizēšanu, mehanizēšanu, zināma noteikta darbā rituma svētīgo lomu. Kā mazs bērns sākumā, mācīdamies iet, apzinīgi spēj katru savu soli, bet ar laiku arvien vairāk automatizē savu staigāšanas procesu, ar to atsvabina savu centrālo nervu sistēmu no šī akta pastāvīgas vadīšanas, dod tai iespēju pilnīgi nodoties jaunu organismam svarīgu procesu regulēša-

na, tā tas lielā mērā notiek arī garīgā darbā. Arī te zināmiem sverīgiem gara darba procesiem jātop par ieradumiem, par tādu pat automatisku darbību, par tādu pat dzīvības nepieciešamību kā ēšana, gulēšana u. t. t. Ar zināmu pamatu mēs varētu pat apgalvot, ka kultūras dzīve tikai tiktāl ir nesatricināma, ciktāl tā balstās uz šādiem pilsoņu garīgiem ieradumiem. Šī prasība arī novelk noteiktas un šauras robežas mūsu skolas darbam, robežas, kuŗas atļauj tos daudzkārt atkārtotos vingrinājumus, kādi vajadzīgi apzinīga darba meĶanizēšanai, izveidošanai par ieradumu, parāšu. Mūs interesējošajā jautājumā krīt svarā arī noteikts darba ritums, noteikta kārtība, atskats uz iepriekšējās stundas ieguvumiem, vielas kopošana tekošās stundas tematam, tā sistematizēšana, vērtīgā izlobīšana un nostiprināšana. Ieturot normālās stundās šādu vienādu kārtību, tiek ietaupīts daudz laika, stundas gaita top vienmērīgāka, sekmīgāka. Noteikti ieturēts ritums nedrīkst tomēr izvērsties par žogiem skolēnu interešu izpaušanā un izveidošanā. Kā jau to agrāk atzīmējām, no parastiem rāmjiem izejošam ziedošanas sevišķas "brīvas" stundas.

11. Bērnu pašu piedzīvojumi kā intereses modinātāji.

Mums nācās jau atzīmēt, ka visai svarīga loma ir prasībai - ka skolas darbam jāsaista bērna interese. Tās modināšanai noder raksturīgi gadījumi, spilgti piedzīvojumi. Tekošā darbā, kur galvenos vilcienos tomēr nākas ieturēt zināmu sistēmu, ir neizbēgami gadījumi, kur skolēnu stāstīti piedzīvojumi nav visai raksturīgi un ir pabāli. Tur skolotājam jāpievieno vai nu savi piedzīvojumi, vai arī no citiem dzirdētie, vai literatūrā smeltie. Pateicīgs darbs ir katru gadu krāt spilgtākus skolēnu stāstītus gadījumus. Te labi palpo sevišķā skolēnu ziņuburtņīca, kur skolotājs stundas laikā atzīmē apilgtāko gadījumu stāstītāju vārdus un tematus, bet mazie autori pēc stundām ieraksta pilnīgu gadījuma tekstu. Šāds krājums jūtami atbalstīs apkārtnes mācības darbu nākošos gados jaunam skolēnu sastāvam, kam citādi piedzīvojumi, citi mājinieki. Jāpiezīmē, ka šis konkrētisms būtu iespējami izceļams arī skolēnu atzīmēs - faktu attēlos, ilustrācijās atzīmējamās vietas un galveno personu vārdi.

12. Uzmanība pret bērnu.

Augstākā mērā saudzīgu, pareizāk sakot, atzinīgu izturēšanos pat pret tiem referātiem, kas neatbilst stundas tematam, prasa ne tikai atzīmētais vārīgo asnu kopēja darbs. Skolēnu izvirzītie blakus temati ir gaiši lodziņi viņu garīgajā apkārtņē. Tie liecina, kādas apkārtnes parādības jau saistījušas bērnu interesi. Tādam blakus tematam stundā ir vietā skolotāja atzinīgs vārds un aicinājums atzīmēt aplūkoto tematu vēlākām "brīvām" stundām. Zināmas ērtības rodas, ja šādus atliktus tematus skolēni pieraksta savu apkārtnes mācības burtnīcu pēdējā lapas pusē. Tad klase gūst vielu "brīvās stundas" laika un temata iniciatīvai. Tā stēstīšanas plūdi tiek novērsti no darba "gultnes" ārdīšanas uz apkārtnes reālo īpatnību šķetināšanas "dziirnaviņām".

13. Sagatavošanās stundām.

Bez agrāk minēto pieredzējumu spilgtuma ir vajadzīga arī zināma raksturīgu faktubagātība. Tikai tad ir iespējama plašāka skolēnu patstāvība salīdzināšanā, atziņu izlobīšanā. Sis apstākļi arī apkārtnes mācības stundām uzstāda prasības, kādas mēs uzturam pret katru nopietnu referātu - ir vajadzīga iepriekšēja sagatavošanās, kā skolotāja, tā arī skolnieka. Skolotājs iedziļinās priekšā stāvošā jautājumā, vispirms no zinātniskās puses, pārdomā tā saimnieciskās, ētiskās, estētiskās konsekvences. Skolēni ievāc iespējami vairāk konkrētu gadījumu - pieredzējumu, piedzīvojumu, novērojumu. Neapstrīdot dažu skaistu, acumirkļi "komponētu" stundu svaru, kā normu mēs tomēr uzskatām iepriekšēju sagatavošanos pat uz "brīvajām stundām". Augšā atzīmētiem atliktiem "brīvo" stundu tematiem, dažas dienas pirms katra iztirzāšanas, cik iespējams kopīgi ar skolēniem, izstrādājams papildu ziņu vākšanas plāns, kā faktiskā materiāla bagātības ķīla. Skolotājs tad arī paspēj informēties, lai no tām pērlēm, ko mazie sniegs, varētu izcelt vērtīgākos, kā stundas ieguvumu stūrakmeņus."

+ +
+

Šie Lancmana rakstu fragmenti ne tikai vien kā atspoguļo viņa paldagogisko ticības apliecību, tie vienkāršos vārdos ietver viņa skolotāja mūžā izkristalizēto darbu. Tas bija darbs, **paskapots**

—1. sakapots

tautā, viņas kultūrā, viņas zemē un pagātnē, tas bija arī tautas nākotnes domas apgarots darbs. Kā organiska parādība tas tāpēc nevar grīmt aizmirstībā, kamēr dzīvs būs kaut viens īsts tautas audzinātājs, kas laidīs saknes savas tautas miesā un garā.

J. S k u j i ņ š

Strazdu muižas skolā

Kad pirmo reizi personīgi satikos ar Z.Lancmani (tas bija 1927.g. rudenī), jāatzīstas, ka biju drusku vīlies. Par daudz jauneklīgs vēl likās tas darbinieks, kam jau viens otrs gadu desmits aizmugurē. Un vēlākos gados ne vienreiz vien gadījās darbā novērot tīri jauneklīgu uzņēmību un aizraušanos.

Darbs skolā Z.Lancmanim tālu pārsniedza to laika sprīdi, kas iedalīts starp zvaniem un ko pulkstenis rāda. Tikai te lūdzu nepārprast - tā nebija neakurātība, bet liela darba uzviņa, pat uzpurāšanās. Ja darbs to prasīja - vienmēr bija atrodamas kāds īsāks vai garāks laika sprīdis, lai to padarītu, saīsinot atpūtas brīžus un naktis padarot īsākas. Darbam Z.Lancmanis nodevās pilnīgi.

Rīgas Strazdumuižas skolā - 1933.g.

vidū Lancmanis ar dzīves biedri. +/ B.Kasars, ++/ J.Skujiņš.

Cik bieži ~~ne~~bija dzirdams viņa aizrādījums - ja nesaprotat, nāciet rītu vai citu dienu, vēl aprunāsimies un pārliksim to lietu. Ar visu tā tad arī bija sasniegts tas, ka centīgākie audzēkņi daudz

ko tāda paņēma līdzī jau no pamatskolas, kas tiem nodēēja vidējās mācības iestādēs.

Pēckāra gados, kad Z.Lancmanis uzsāka savu darbu skolā, visās dzīves nozarēs bija tukšums gan materiāli, gan garīgi. Un te nu pavērās plašs darba lauks tik darbīgam un darba nemiera pilnam garam, tā nemiera, kas dzina arvien labāk pārdomāt un pārlikt darbus un nodomus un tos arvien labāk veikt. Z.Lancmanis dibina bibliotēku pieaugušiem. Grāmatas tais gados ir retums - retums tādejādi, ka naudas līdzekļu šim pasākumam gandrīz nav, tirgū vērtīgas grāmatas iegūt tāpēc nevar tik daudz, lai kaut cik apmierinātu lasītājus. Ar Z.Lancmaņa ierosinājumu, paši lasītāji sanes savas grāmatas, vienu otru piepērk klāt, un pirmais solis ir sperts šai vērtīgajā darbā. Paši lasītāji maksā nelielas dalībnieku maksas, un jaunais pasākums, kā liekas, ir jau nodrošināts. Jāņem vēl vērā, ka toreiz ap 1920.gadu Jugla satiksmes ziņā bij it kā no Rīgas atdalīta, un ceļš uz pilsētu un atpakaļ prasīja nesalīdzināmi vairāk laika kā šodien.

Ar nolūku rādīt lietderīgu laika izlietošanu, lai kaut ko iemācītos un paplašinātu savu redzes aploku, Z.Lancmanis ierosina un vada t.s. ja ut ā j u m u v a k a r u s. Tie notiek skolā diezgan rēgulāri, viņos ņem dalību vecāko klasu skolēni, krietns skaits bērnu vecāku un citu interesentu, bet pats šo vakaru vadītājs un pa lielākai daļai arī piepildītājs ir Z.Lancmanis. Nav gandrīz neviena tāda jautājumu vakara, kurā nebūtu kāds Z.Lancmaņa "referāts". Ar saviem priekšnesumiem piedalās arī daži skolēni - (ekskursiju apraksti, apkārtnes ziņas u.c. - tas sagatavots Z.Lancmaņa vadībā).

Būdam pats liels ceļotājs, Z.Lancmanis lielu vērību piegrieza ekskursijām. Tās notika gandrīz vienmēr - ziemā, pavasarī, rudenī, arī vasaras brīvlaikā. Prieks bija redzēt, ar kādu aizrautību un veiksmi viņš prata vadīt šo darbu. Pašķirās tad vēstures lappuses atpakaļ - un redzi, tā vieta, kur diendienā garām iets, visas tās vietas, kurās mēs visi pazīstam un zinām (no "ārpuses"), slēpj sevī tik bezgala daudz pagātnes prieku un bēdu, ka tīri jābrīnās, kā to mēs palaižam garām nemanītu. Izstaigājām gan vistuvāko skolas apkārtni, gan daudzos Rīgas "vārtos" vērojām, skatījām pagātni un zīmējām tagadnes stāvokli, gan izbraucāmies arī tālākos ceļojumos (Pļaviņas, Zilais kalns, Sigulda, Nāves sala u.c.). Vienmēr te mū-

su pulciņam bija vadonis, kas parādīja apskatāmo vietu tās attīstībā un visas tautas vai apkārtnes dzīves ritumā. Apskatījām un priecājāmies par mūsu dzimtās zemes krāšņajām ainavām, bet vēl vairāk mācījāmies cienīt un pazīt mūsu dabas un kultūras retumus (piemiņekļus). Ekskursija nebija tikai izbraukums zaļumos, izklaidēšanās, kā to varam dažreiz novērot, bet ekskursija bija nepieciešama darba daļa un nopietns darbs un mācīšanās tika prasīta ne tikai pašā ekskursijā, bet vēl vairāk iegūto un savākto materiālu apstrādāšanā. Tādēļ brauca gandrīz visi skolēni un ļoti bieži naudas līdzekļi bija jāmeklē pie skolas padomes. Par ekskursijas norisi un darbu liecina tie pāris desmit albumu (apraksti, zīmējumi, maršruta uzņēmumi, uzņēmējumi, fotogrāfijas u. t. t.), kas palikuši no ekskursijām kā lietišķi dokumenti.

Ekskursijā izgājām apbrunojušies - iepriekš jau klasē tika pārrunāts, kur un ko vērosim, skolēni atzīmēja savās burtnīcās "punktus", kas un kādā vietā būs vērojams, apgādājāmies ar kompasiem, burtnīcām, zīmuliem, gumijām (drošības labad tos sasējām aukliņām un uzkāpām kaklā), kartēm, schēmām u. t. t. Kartes, schēmas pagatavojām paši, gandrīz katrai ekskursijai. Grūtākais te bija - nošapirografēt visu to, ko vēlējāmies plānā (kartē) redzēt. Kādreiz tas izdevās tikai otrā vai trešā dienā pēc vairākām neveiksmēm. Kādreiz ejot ekskursijā uz Iekšrīgu, bijām pagatavojuši pat krāsainu plānu, lai labāk varētu redzēt, kas bijis zināmā vietā priekš vairākiem gadu simteņiem un kas tagad tur ir.

Ekskursijas bija patiesi lietišķas un vērtīgs ievadījums - pazīt mūsu dzimto zemi. Ne tikai pazīt - arī cienīt un iemīlēt to.

Ir pilsētniekiem slikts paradums - izbraucot laukos, jaukākos, krāšņākos ziedus, kas ceļā gadījušies, atvest mājās, iesprostot starp 4 sienām un otrā dienā nomest mēslainē. Te dažu īsu mirkļu savtīgam priekam ziedots tas, kas mūsu pakalniem, lejām un gravām piešķir tās skaistāko rotu. Tādi dabas cienītāji nekad nebija Z. Lančmaņa ekskursijās, jo viņš veda dabu skatīt, pētīt, par tās jaukumiem priecāties. Pārvedām tāpēc citas nevīstošas mantas.

Skolas archīvā redzam prāvu skaitu periodisku izdevumu - tie ir skolēnu žurnāli. Te ir savāda aina - izbeidzies ir gan žurnāla nosaukums, bet saturs atdzimis atkal citā formā un vārdā. Un tā tas turpinājies vairākus gadus. Tad iznāk vairāki sējumi (un jau diezgan lielā tiražā) citu rakstu. Šajos rakstos ir mazs skats

tuvākās apkārtnes vēsturē, vecu laiku notikumos, nostāstos.

Skolas dzīvē daudz vajadzību, un viena no tām nepieciešamākām ir - grāmatas un burtnīcas. Lielais attālumš no centra un skolas darbs pats par sevi rāda to ceļu, kas ejams. Z.Lancmanis ņem vēl vienu darbu klāt - nodibina skolēnu kooperatīvu, pats to ilguš gadus vadīdams.

Ar Z.Lancmana gādību un līdzdalību, skolā tiek nodibināts "Cerības pulciņš" - reta parādība Rīgas skolās ap 1920.gadu. Te Z.Lancmanis bija ne tikai runātājs, bet dzīva un cēla priekšzīme, pats būdams caur un cauri atturībnieks. Tie visi ir darbi, kas saistīti gan ar skolu, bet kas neietilpst, kā saka, tieši skolotāja ikdienas darbā. Bez tam Z.Lancmanim bija darba diezgan kā skolotājam klasē, kā skolas vadītājam. Un tad vēl pienāca citi darbi, citi pasākumi. Lai sagādātu vērtīgu darbu, kur liels un mazs var pielikt savu roku, katrs pēc savām spējām un saprašanas, Z.Lancmanis ierosina skolas padomē jautājumu nomāt kādu zemes gabaliņu, to sadalot sīkākās daļās izveidot t.s.gimenes dārziņus. Un Z.Lancmanis pats iet kā "mērnieks" šajā tīrumā un vada visu šo zemes lietu ilguš gadus. Darbs un pūliņi te nebija veltīgi - ir šie sīkie dārziņi jau vairāk kā desmit gadu strādājuši savā dārziņā un ar labiem panākumiem - pārvedot rudenī no dārziņa tik daudz, ka pietiek gimenei visu ziemu.

Juglas apkārtnē nav daudz turīgu vecāku, bet gan laba tiesa tādu, kam bērnu skološana prasa daudz vairāk, nekā vecāki spēj dot. Te nu skolas padome varēja kaut cik palīdzēt. Kā sēdes vadītājs Z.Lancmanis objektīvi un lietišķi vadīja šo pabalstu sadalīšanas darbu, vairākkārt apsvērdams, kur un kāds pabalsts iespējams, lai tas būtu taisnīgi dalīts, atkarībā no līdzekļu daudzuma un patiesās vajadzības. Un kad "oficiālie" līdzekļi bija izsmelti, nereti tad talkā gāja privātie līdzekļi (bet klusu un nemanot). Taisnīgums un lietišķība vadīja Z.Lancmana darbību. Citādi to varēja tulkot tikai tas, kas personīgos motīvus stādīja augstāk par skolas prasībām, par darba saturu un krietnumu.

Ists saimnieks savās mājās zina un redz visu. Viņš ir arī visu darbu vadītājs un vienotājs. Tāds saimnieks skolā bija skolas pārzinis Z.Lancmanis. Visos darbos un plānos viņš personīgi piedalījās, vadīja un rīkoja. Tāpēc viņa skatam viss bija zināms un pārredzams. Ja šī prasība pēc darba vadītāja, saimnieka, kas visu redz un pārredz, tagad tikai ir godā celta un dzīvē ieviešas, tad Z.Lancmanis jau sen to savās mājās (savā darbā) bija atradis. Un ne tikai

vadīt un rīkot tieši pašam, bet arī saistīt citus šinī darbā klāt, to Z.Lancmanis prata veiksmīgi, un nodošanās darbam tad bija pilnīga.

J. v a n g a

Skolotāju skolotājs

Nevar mīlēt to, ko nepazīst, un nevar zvērēt uzticību tam, ko nemīl, šo tautas apziņā mītošo patiesību jau agri savās jaunības dienās bija izpratis Zelmars Lancmanis. Turklāt redzētais un piedzīvotais viņam bija vēl mācījis kādu citu, ne mazāk svarīgu atziņu, proti, ka vienīgi šajā mūsu pašu, mūsu tēvu un senitēvu apdzīvotā zemē mēs, latvieši, kā tauta varam ceļēt un ar labu gribu un neatlaidību arī kādreiz iegūt maksimumu no visa tā, kas ir sasniedzams katrai kultūras tautai, lai tā varētu būt pati par kungu un valdnieci savā dzimtajā zemē un savās etnografiskās robežās.

Zīmīgi, ka šīs atziņas, kas noteica Lancmana mūža darbu un visas viņa mūža turpmākās gaitas, viņš savā skaidrā domātāja prātā bija izkristalizējis pats. Un pats viņš arī ar savu gaišo uztveri šīs atziņas bija pārvērtis par savu pārliedību, izprazdams, ka par velti ir runāt skaistus, sajūsmas pilnus vārdus, ja tos tūlīt "uz karstām pēdām" nepārvērš reālos darbos.

Sī domu un atziņu skaidrība deva Lancmanim viņa uzņemto pienākumu un dzīves mērķu skaidrību un nostādīja viņu uz tā ceļa, uz kura viņš palika par visas savas tautas un tās skolotāju skolotāju, mācot viņiem valējām acīm skatīties un redzēt visu savā apkārtnē un apzinīgi iepazīt to, kas tur redzams un saskatāms.

Ir jāatceras, ka Lancmana sabiedriskā darbība sākās tajos gados, kad nebija vēl neatkarīgās Latvijas valsts, kad mūsu tautai atņemtā zeme vēl nebija pārnākusi atpakaļ tās īpašumā, kad latviešu valodai šejienes skolās un iestādēs nebija nekādu tiesību, kad pārkrievošanas politika un mūsu zemes kolonizēšana ar krievu un vācu ienācējiem no volinijas un citiem apgabaliem draudēja atņemt latviešiem arī tos pamatus, kas gadusimteņiem cauri bija saglabājuši mūs par tautas kopību. Tāpat krievu skolas un skolotāji-pārkrievošanas audzināja latviešu jaunatni nost un projām no mūsu zemes. Un ja arī latviešu krūtīs dega ilgas pēc sava kaktiņa, sava stūrīša zemes, tad tomēr krie-

vijas valsts un Baltijas muižniecības zemes banku darbība un straujā laucinieku aizplūšana uz pilsētām draudēja padarīt mūsu tautas vairākumu par lielpilsētas proletariātu vai, vislabākā gadījumā, par konjunktūras cilvēkiem.

Šajā drūmajā un tumšajā laikmetā tad nu nāca Lancmanis ar savu gaišo domu un pārliecību. Viņš, kā jau īsts latvietis, mīlēja savu zemi, viņš to pazina daudz labāk nekā daudz citi viņa laika biedri-skolotāji, no kuriem dažs labs kā vecs satrūdējis prauls domāja tikai par to, kā noturēties savā vietā, pildot svešo kungu priekšrakstus un atstājot novārtā visu īpatnēji latvisko.

Lancmanis turpretim ne tikai mīlēja savu tautu un tās zemi, bet viņš gribēja to saglabāt arī savai tautai. Tāpēc Lancmanis pielika visus spēkus, lai latviešu tautai parādītu mūsu zemes skaistumu un bagātības, lai latvieši iepazītu savu zemi, lai latvieši iemīlētu to. Un, iemīlējuši, celtu to un strādātu tai, lai paturētu to savai tautai un valstij uz mūžīgiem laikiem. Tā Lancmanī jau tajos tumšajos pārkrievošanās laikos gaiši dega nākamās neatkarīgās Latvijas gatavošanās un tapšanas doma un darbs, un iedegto ideju un gaismu viņš neturēja apslēptas, bet deva tās arī citiem. Deva saviem skolēniem un, kas vēl svarīgāk, - arī skolotājiem.

Ar to pašu Lancmanis bija tapis par brīvās Latvijas valsts domas un idejas cīnītāju un reizē arī par Latvijas skolotāju skolotāju. Un lai cik nelabvēlīgi bija toreizējie apstākļi, Lancmanis ar saviem domu biedriem bija pratis atrast iespēju sākt realizēt savus centienus un izdabūt pat no krievu cariskās valdības iestādēm atļaujas ir Latviešu skolotāju un Skolu muzeju biedrību darbībai, ir šo biedrību sarīkojamiem skolotāju kursiem un slavenajiem bērnu svētkiem, kas vēl tagad, pēc 25 gadiem, ir palikuši nepārspēti ir kupluma, ir dzīvinošā satura ziņā.

Tikpat skaidra kā Lancmana doma bija arī viņa valoda, un bija liels prieks un gandarījums noklausīties, ar kādu saulainu siltumu un visus aizraujošu prieku un lietišķību Lancmanis jau priekš lielā pasaules kara, piem., 1913.g. Latvijas skolotāju biedrības uzdevumā sarīkotos skolotājuursos, mācīja saviem darba biedriem pazīt un mīlēt mūsu zemes skaistumu un bagātības. Tāds pats viņš arī bija bērnu svētkos un Skolu muzeju biedrības sapulcēs, kur, vai nu paskaidrodams skolēniem un viņu vecākiem par bērnu svētkos redzamo un

iegaumējamo, vai arī pārrunās un apspriedēs skolotāju pašu starpā, risinādams un papildinādams mācīto un novēroto, Lancmanis arvien prata sniegt kaut ko jaunu, kaut ko vajadzīgu, dzīvu, interesantu, visus aizraujošu un valdzinošu.

vēl interesantāki bija ar Lancmani kājām apstaigāt un pētīt mūsu zemes jaukumus un bagātības. Lancmanis jau tajos laikos, pirms vecās krievu ķeizaru valsts sabrukšanas, zināja pastāstīt, kur kādā mūsu zemes stūrī ir rodami vai redzami kādi retumi vai citas stādu un minerālu valsts vērtības. Atceros, ka jau pirms 27 gadiem, 1913.gadā vasarā, pēc Lazdonā tikko noturētiem skolotāju kursiem un to noslēgumā šarikotiem pirmajiem reti kuplajiem un daudz jaunas atziņas un ierosinājumus devušajiem lielajiem bērnu svētkiem, devāmies ekskursijā no Pļaviņām pa Daugavas krastu uz Koknesi un tālāk. Kas te bija par jaunu pasauli, ko Daugavas krastos dažam labam jau gados vecākam skolotājam atklāja Lancmana vērīgā acs, nelielais kaltiņš un viņa brīnišķi labā Latvijas stādu un minerālu valsts pazīšana. Isā laikā gandrīz katrs no kopgājiena darbiniekiem bija sameklējis gan kristalu, gan pārakmeņojušos kukaiņu, gan retu stādu un akmeņu kolekcijas, kas vēl tagad varbūt ir atrodamas kādās mūsu skolās un noder par vislabāko paskaidrojumu mācību stundās mūsu jaunām paaudzēm. Atceros, ka vēl ilgi pēc tam šīs ekskursijas dalībnieki, gan nākamā un citu gadu bērnu svētkos, gan arī citās skolotāju sapulcēs stāstīja, ka Lancmanis esot viņiem acis atvēris un ka nu viņi tagad ar daudz lielāku interesi apskatot katru akmentiņu ceļā un katru stādu ceļmalā, nemaz jau nerunājot par Latvijas jaukajām vietām un to vēsturi.

un jo redzīgāki kļuva skolotāji, jo redzīgākus un vairāk izprotošus viņi varēja mācīt savus audzēkņus. Bet Lancmana un viņa domu un centienu biedru sagatavotas kolekcijas ir izmantojuši daudzi tūkstoši mūsu skolās izglītību baudījušo skolēnu, nemaz nezinādami, kam viņiem par to jāpateicas.

Ir tiešām jāapbrīno Lancmana uzņēmība, viņa neatlaidība un nenogurdināmās darba spējas. Liekas, viņa dzīvē nebija neviena brīva brīža, par kuru viņš jau iepriekš nebija izdomājis un aprēķinājis, kādiem darbiem viņš to ziedos. Starp citu atceros, ka neilgi pēc pasaules kara saņēmu sava drauga pieprasījumu no viesītes apkārtnes, vai es nepaziņot Z.Lancmani, kas viņam, gluži svešam cilvēkam, esot

atrakstījis pastkartī ar paziņojumu, ka gribot noteiktā datumā ierasties viņa mājās un lūdzot būt palīdzīgam viesītes un citu ezeru pētīšanā pēc tā sauktā ezerrieksta. Noteiktā dienā Lancmanis arī patiešām tur bija ieradies un kopā ar manu draugu pārmeklējuši ezerus un arī atraduši gan šo reto stādu, gan tā augļus ezera dibenā. Turklāt Lancmanis šo pētījumu laikā bija sniedzis tik daudz interesantu paskaidrojumu, ka viņu ar vislielāko prieku atcerējās visi tie, kam bija bijusi izdevība ar viņu sarunāties.

Tā Lancmanis pie katras izdevības mācīja visus, gan savus biedrus-skolotājus, gan arī skolēnus un katru vienu, ar ko satikās, kāpēc Lancmanim bija draugi visās Latvijas malās. Lietišķs, nosvērts, arvien laipns un visiem draudzīgs, viņš bija īsts savas tautas un tās skolotāju skolotājs. Un lai gan Lancmanis arvien bija viena panti steiga, tomēr nekad viņš nebija ne noguris, ne piekusis, jā, likās pat, ka viņa darbs bija viņa atpūta, un kā kāda nezināma paredzēšana viņam lika arvien iet un strādāt, it kā mudināt mudinādama viņu vairāk nekā pāragrās nāves.

Visbrīnišķīgākais pie Lancmana bija tas, ka es nekad viņu netiku ļaunu vai dusmīgu redzējis. visa viņa dzīve bija brīnišķīgi skaists pierādījums tam, ka galīgi aplams ir dzīvē diezgan plaši izplatītais uzskats, it kā ideālisms un praktiskā dzīve esot tikpat nesavienojami kā uguns un ūdens. Lancmana veiktie darbi un visa dzīve turpretī pierāda, ka katram darbam, lai tas būtu cik liels un vērtīgs vai arī sīks un ikdienišķs, ir jābūt liela ideāla un skaidru līdz galam izdomātu domu un pienākuma apziņas apgarotam, kas darba darītājam dod pārlicību un apziņu, ka arī sīkais ikdienas darbiņš ir vajadzīgs lielo mērķu un augsto ideālu sasniegšanai.

Tā izprazdams dzīvi, Lancmanis nekad nemeklēja sev pašam kādas sevišķas izpriecas, baudas vai ērtības. Diekas, ka šos vārdus viņš nekad nav pazinis. Tāpēc Lancmani velti būtu bijis meklēt tur, kur pārticībā un gaļlaicībā ļaudis nododas seklām izpriecām vai kafjnīcu dūmos un citās sapulcēs stundām ilgi debatē vai arī jūsmo un fantazē par cēliem nodomiem un augstiem mērķiem, nekustinot tomēr ne pirksta šo mērķu realizēšanai. Nē, Lancmanis zinēja, ka tikai ar ideālisma apgarotību uzsākot un veicot katru darbu, būs viegli to pabeigt un uzvarēt pat vislielākās grūtības. Tāpēc vēl tagad, lai gan kopš Z. Lancmana aiziešanas aizsaulē ir jau pagājuši vairāki gadi, es arvien atceros un pieminu viņu kā visideālāko pretstatu vi-

sur tur, kur gadās redzēt pēc baudām, izpriecās un ērtībām slāpstošos slaištus vai arī pašapmierinātos senlaiku un, par nožēlošanu, arī vēl mūsu laikos atrodamos egoistiskos "skolmeistarus", kas prot tikai skolēniem "uzdot" un atprasīt, bet neprot tos ne par rakstura cilvēkiem un personībām izaudzināt, ne arī ~~vēra~~ vārda drosmes, ne pienākuma apziņas viņiem leaudzināt, tāpat arī visus tos seklos ikdienas ļautiņus, kas tādu vai citādu iemeslu dēļ ir izauguši par konjunktūras cilvēciņiem, vai arī tos, kas prot gan daudz un jauki runāt un fantazēt, bet izdarīt neprot vai negrib neko.

Lūk, tāpēc arī vēl tagad mūsu atmiņās Zelmars Lancmanis izaug liels un cēls no sava kapa. Cēls savā tēvzemes un tautas mīlestībā, liels savā darbā, kā skaists mudinājums un arī kā brīdinājums visiem tagadnes skolotājiem, lai arī viņi ar tādu pašu pienākuma apziņu, darba gribu, neatlaidību, ar tādu pašu tēvzemes un tautas mīlestību iet darbā, mācas vispirms paši un tad māca arī citus redzēt, pazīt, izprast un jo karstāk iemīlēt mūsu zemi un valsti un audzināt brīvai neatkarīgai Latvijai darbos un ne tikai vārdos viņu mīlošas un viņu aizstāvošas paaudzes. Tādas, kādas tās ir audzinājis Zelmars Lancmanis, tas Lancmanis, kas savos darbos un to sasniegumos ir vairāk nekā viens laikmets mūsu tautas un valsts dzīvē un vēsturē, un kas viņa padarīto darbu un ierosinājumu vērtības dēļ ir paaudze savas tautas mūžā, kāpēc arī viņu un viņa dzīvi un darbus nevar aprakstīt kādā vienā rakstā vai apskatā, bet par tiem ir jāraksta visa šī grāmata.

J. ģ i r u p n i e k s

Zinātnieks - skolotājs

Legenda stāsta par seno grieķu zinātnieku Archimēdu, ka viņš savā zinātniskajā darbā tik tālu aizgājis no apkārtējās dzīves un nemiera, ka nav piegriezis vērības pat ienaidnieka iebrukumam dzimtajā pilsētā.

Tādu vienaldzību pret apkārtni var vērtēt dažādi, tomēr īstam zinātniskam darbam tā ir raksturīga: ļaunās un labās dienās zinātnieks domā tikai vienu, seko savam vienīgajam spraustajam mērķim,

kalpo tam.

Z. Lancmanis no vienas puses katrā solī staigāja tās tekas, kas viņu vadīja gar Latvijas zemes īpatnību un bagātību krātuvēm, no otras viņš negribēja šīs atziņas paturēt viens, bet kā skolotājs tās nesa un izdalīja savai apkārtni - skolēniem un pieaugušiem. Šīs tieksmes viņu neatstāja pat tad, kad pār Latviju staigāja dažādu varu karapulki, kad katrs bij norūpējies par savu personīgo eksistenci.

Z.Lancmana dzīvē viens tāds moments bij 1919.g. sākums, kad pēc vācu karapulku aiziešanas atkal varēja sākt darboties latviešu skolas ar latviešu mācības valodu. Z.Lancmani neinteresēja politiskā rakstura sasprūdumi, viņš tikai redzēja iespēju atkal runāt ar saviem audzēkņiem latviešu valodā un par latviešu lietām. Viņš atkal vilka laukā sakrāto Latvijas dabas bagātību paraugus, rādīja tos skolēniem un viņu vecākiem, pūlējās viņos iedvest cieņu un mīlestību pret savu dabas vērtībām bagāto dzimto zemi, ieinteresēt viņus zemes bagātību uzmeklēšanai un sapratīgai noskaidrošanai, lai vēlāk tās varētu izmantot zinātniskai pētniecībai vai rūpnieciskiem nolūkiem. Atrastajiem objektiem pirmajā vietā vajadzēja nākt speciālistu un skolotāju rokās, lai viņi noteiktu to vērtību un modinātu sabiedrībā interesi tālākai meklēšanai. Lietderīgo izrakteņu un plānveidīga Latvijas dzīvās dabas pētīšana pēc Z.Lancmana domām liekama mūsu skolu dabas mācības kursa pamatos. Mācības stundās demonstrējami ne svešās zemēs gatavoti un par dārgu naudu veiktos pirkti modeļi, bet mūsu ^{pašu} zemē sameklēti paraugi. Z.Lancmanis gribēja saliet skolu ar dzīvi un tās darbu, lai skola neatsvešinātu audzēkņi no tā, bet vēl padziļinātu audzēkņa jēdzienu par darba vērtību un papēmieniem.

Kopā ar dažiem domu biedriem Z.Lancmanis 1919.gada pirmajos mēnešos veidoja mācības līdzekļu institūtu, kur dažādu dabaszinātņu nozaļu speciālisti - Latvijas dabas pētnieki nodotu savas atziņas un vērojuma arī pedagogiskiem darbiniekiem, kas tās attiecīgā veidojumā pārnestu uz skolu. Tapat vajadzēja rasties arī dabas zinātnisko priekšmetu mācības līdzekļiem un kolekcijām. Mācības līdzekļu institūta Zīpotāja 1919.g.1.num. Z.Lancmanis raksta: "Mācības līdzekļu institūts centīsies savākt vispirms tās ziņas, kas par šādiem rīkiem (mācības līdzekļiem) izkaisītas pa zinātnisko literatūru, mēģinās padarīt vienkāršākus arī citus pētīšanas rīkus un aicinās katru, kam būtu kādi piedzīvojumi un ziņas par vienkār-

šiem, pēc iespējas ikdienas līdzekļiem pagatavojamiem rīkiem, iesūtīt tās institūtam. Pēdējais izsūtīs skolām visu šādi izzinātu rīku paraugus" - kā redzam, Z.Lancmanis stāv tālu no "laba veikala" meklēšanas mācības līdzekļu iztirgošanā: viņa doma rādīt un dot paraugus, lai paši gatavo, paši strādā, lai mācības līdzeklis un darba rīks paliek tuvs un saprotams, kā skolotājiem, tā skolēniem. Institūta darbnīcām paliktu uzdevums paveikt smago darba procesu materiāla rupjā apstrādašanā, lai bērnu un skolotāju rokām neuzgultos pārmērīgs un nevajadzīgi grūts darbs. Skolām jāatstāj tā darba daļa, pie kuras tiešām var kaut ko mācīties.

Šim pašam mācības līdzekļu institūtam pēc Z.Lancmana domām vajadzētu propogandēt Latvijas dabas pētīšanas darbu nevien skolās, bet arī pašā tautā, jo arāji un grāvrači visbiežāk sastopas ar archeologiski un geologiski vērtīgiem atrakumiem. Neizprazdami atraduma nozīmi, tie sabojā atrastos paraugus vai dabas pieminekļus. "Sevišķi tas sakāms par senlaiku kapeņu izrakumiem un citiem archeologiskiem pētījumiem, par retu augu un dzīvnieku paraugu vākšanu. Daudzu blakus apstākļu nepietiekoša novērošana un atzīmēšana var izrakumu padarīt par pilnīgi nevērtīgu" ... "No nezinātāju neapdomīgas paraugu vākšanas ir iznīcināts dažs labs pētniekam svarīgs rets augs, laupīta iespēja izprast apstākļus, kuŗos augs var dzīvot ārpus savas parastās izplatīšanās robežas, sīki, vispusīgi izprast robežas noteicējus. Tas pats sakāms par retiem dzīvniekiem."

Propogandējot tautai interesi un izpratni par dabas atradumu vērtību, nepieciešami norādīt centru, kur katrs atraduma ieguvējs var griezties pēc paskaidrojuma, padoma vai iegūt nepieciešamos analīzes datus. To pienākumu Z.Lancmanis atkal paredz mācības līdzekļu institūtam, tā pārvērzdams šo pēdējo par tautas zinātniskās meklēšanas centrienu centru un ierosinātāju. Lekcijas par Latvijas dabu, ekskursijas un izmēģinājumi ir tas pamats, kādu Z.Lancmanis liek kā skolai, tā arī pašmācībai, bet tajos savukārt kā galvenais audzinošais faktors ir skolēnu un sarīkojumu dalībnieku pašdarbība.

Jāatzīmē, ka šis Z.Lancmana paustais audzēkņu pašdarbības princips bij vairāk vai mazāk pasvītrots pirmajās Latvijas valsts skolās, kuŗu audzēkņi, tagad jau ar iesirmām galvām pieauguši cilvēki, nebeidz šīs skolas par to slavēt.

Doc. v e r n e r s Z ā n s

Z. Lančmaņa darbi Latvijas geoloģijā.

Ar Zelmāru Lančmani Latvijas dabas zinātnieku saime zaudējusi vienu no rosīgākiem un centīgākiem darbiniekiem, kas ar dzīvu interesi un lielu sajūsmu nodevās dzimtās zemes un dabas pētniecībai. Strādādams skolas druvā, Lančmanis jau no savas pēdējās darbības pirmajiem gadiem visciešāk pievērsās tām mācības nozarēm, kam tiešs sakars ar dzimtenes dabu. Dzimtenes mācība, ģeogrāfija un geoloģija allaž bija Lančmaņa iemīļotākie priekšmeti. Mācot šos priekšmetus pamatskolā, skolotājuursos, tautas augstskolā u. t. t., Lančmanis arvien piegriezta izcilu verību studijām tieši pašā dabā, praktiskiem darbiem un ekskursiju vērojumiem. Viņš nemaz nevarēja iedomāties ražīgu skolas un mācības darbu citādi, kā tikai cieši saistītu ar skolotāja un skolēnu radošu pētniecības darbu.

Itin dabīgi šādā darbā krājās jaunu faktu un novērojumu materiāls, pacēlās jaunas problēmas un nereti radās jaunas atziņas. Tas mudināja arvien vairāk iedziļināties lietu būtībā, piegriezties nopietnākām studijām. Tā Lančmanis blakus ikdienišķīgam pēdējās darbības sākā nodoties zinātniskas literatūras studēšanai, arvien censdamies papildināt un paplašināt savas zināšanas gan dažādosursos (piem., augstākos ģeogrāfijasursos Pēterpilī, kurus Lančmanis apmeklēja 1916.-18.), gan arī nenogurstoši apmeklējot speciālus priekšlasījumus. Dziņa pēc zināšanām un pētniecības metodēm lika arī viņam, jau pusmūžā esot, nosēsties uz klausītavas sola Latvijas Universitātē, lai varētu nodoties speciālām studijām viņa mīļākajā dabas zinātnu nozarē - geoloģijā. Pamazām no skolotāja-pēdējās augs zinātnieks-pēdējās. Un taisni ģeoloģiskās un ģeogrāfiskās intereses bija tās, kas Lančmani ievēda zinātnes pasaulē.

Blakus pēdējās darbības, veltīdams visu savu brīvo laiku dzimtenes pēdējās, Lančmanis atstājis mums vairākus darbus ar zinātnisku vērtību. It sevišķi tas sakāms par viņa darbiem Lat-

vijas geoloģijas laukā, ar kuriem viņš godam nostājās redzamā vietā latviešu dabas zinātnieku saimē. Vairākas viņa publikācijas guvušas ievēribu netikvien mūsu, bet arī starptautiskā zinātniskā literatūrā. Tā, piem., uz vairākiem viņa rakstiem godam atsaukušies un tos citējuši E. K r a u s' s (1925.-1928.), C. W e y m a r n' s (1930.) u.c. Diemžēl Lancmanim nebija lemts pabeigt visus iecerētos un pasāktos lielāka stila darbus, kā, piem., monografiju par Latvijas ūsiem, kuru viņš cerēja kādreiz izdot. Tāpat palika neapstrādātas vairākas lietas, kas viņu nodarbināja Latvijas derīgo izrakteņu pētīšanas laukā. Bet arī tas mantojums, ko Lancmanis mums atstājis pabeigtā veidā, nav mazs un pelna ievēribu it sevišķi no praktiskās geoloģijas viedokļa, kuru Lancmanis savos darbos arvien pasvītvoja un allaž turēja pirmā vietā.

Neapstājoties pie tiem Lancmana publicētiem rakstiem, kuros viņš parādās tikai kā populārizators un zinātnes atziņu tautā nesējs, še gribu pakavēties pie tiem darbiem, ar kuriem Lancmanis nesīs savu artavu mūsu dzimtenes pētniecībā, sniedzams jaunus faktus un jaunas atziņas.

Latvijas geoloģijas laukā Lancmanis darbojies galvenā kārtā divos virzienos: 1) k v a r t ā r ā g e o l o ģ i j ā , un 2) l i e t i š ķ ā g e o l o ģ i j ā - Latvijas derīgo izrakteņu pētīšanā.

Pirmajā nozarē Lancmanis visvairāk nodevies leduslaikmeta veidojumu unšļūdoņu uznesumu, it īpaši ūsu pētīšanai. Jau no bērnības viņa atmiņā bija iespiedusies īpatnējā Liedes kalnu ainava. Strādājot Lejasciema skolā (1911.-1915.), viņš sāka piegriezties šo kalnu tuvākai pētīšanai. Bez tam viņa interesi saistīja arī citi geoloģiski veidojumi Lejasciema tuvākā apkārtnē. Dienu dienā vērojot īpatnējos smilšu kalnus, kas leļpus Gaujas un Tirzas satekas stieļjas gar Gaujas kreiso krastu vairāk kā 10 km garā un ap 4 km platā joslā, Lancmani sāka nodarbināt doma, kā gan šie kalni varētu būt cēlušies, vai tie nav tādi paši vai līdzīgi veidojumi kā Liedes kalni. Atbildi uz šiem un līdzīgiem jautājumiem Lancmanis nekur rakstos nevarēja atrast. Tā bija jārod pašam. Un nu sākās dzīve domu izmaiņa un sarakatīšanās ar domu biedriem.

kādā īsā autobiogrāfijas skicējumā, kas atradās starp Lancmaņa atstātiem papīriem (Iss faktiskais materiāls no Zelmāra Ancēna Lancmaņa dzīves), Lancmanis ar dziļu pateicību atceras toreizējos studentus V. Krastiņu un N. Maltu, kas gan caur vēstulēm, gan arī ar zinātniskās literatūras piesūtīšanu toreiz ļoti veicinājuši viņa zinātnisko interešu izkopšanu nomaļā Latvijas stūrītī. Caur tiem viņš saņēma savu pirmo "interesu bībeli" (kā viņš pats to sauca) - K. R. Kupffera izdoto "Baltische Landeskunde", profesora B. Dossa darbu par Kangaru kalniem Rīgas apriņķī, Sokolova klasisko darbu par kāpām u. c. Sākās sajūsmas pilna šīs literatūras studēšana, savu novērojumu novērtēšana un salīdzināšana ar citiem pētījumiem. Par pirmām darba grūtībām Lancmanis pats izsakās: "Kā Veresajevs savās medicīnas studenta atmiņās atzīmē, ka, lasot par atsevišķu slimību simptomiem, licies, ka pats vai ar katru slimo, tā arī man gāja ar manu kalnu salīdzināšanu. Lasot par ūsiem, likās, ka kalni būtu ūsi, lasot par drumliniem - tie šķita piederam pēdējiem." (Pētnieku gaitēs, Students 1925., Nr. 3).

Savus pirmos geoloģiskos vērojumus un domas par Lejasciema apkārtnes kalnu izcelšanos Lancmanis publicēja nelielā rakstā "Retas šļūdoņu laikmeta pēdas", Dzimtenes Vēstneša 1914. g. 21. janvāra 16. numurā. Te viņš īsi skar arī Līdes kalnu grēdu, izteikdams domas, ka tā varētu būt gala morāna.

Lejasciema apkārtnes un Līdes kalnu pētījumi prasīja Lancmanim daudz pūļu un daudz laika, jo tie bija pirmie viņa mēģinājumi zinātnisku problēmu atrisināšanā. Tomēr pētnieka prieks, sajūsma un darba mīlestība spēja pārvarēt visas grūtības, kas no sākuma tik bieži stājās jaunajam pētniekam ceļā. Sistēmātiski turpinot Gaujas piekrastes smilšu kalnu pētīšanu, Lancmanis nonāca pie atziņas, ka šīs kalnu grēdas nav nedz ūsi, nedz drumlini, bet gan i e k š z e m e s k ā p a s, kas radušās sausākos pēcloduslaikmeta periodos ar vēja darbību, vējam sapūšot vienkopus smiltis no plašākas ledus kušanas ūdeņu nogulsnēta smilšu baseina, kas leduslaikmeta beigās attīstījās Augšgaujas ieplakā. Sāds uzskats apstiprinājās arī ar mežziņa K. Meldeņa jau agrāk izteiktām līdzīgām domām.

Kopā ar savu interešu biedru mežziņi K. Banderu, Lancmanis ķērās pie interesantā kāpu rajona uzmērošanas un kartēšanas.

Uzņemto plānu bija domāts nosūtīt Rīgas Politehnikas ģeoloģijas profesoram B. Dossam, ar kuru Lancmanis jau tolaik bija nodibinājis sakarus. Doss ieinteresējās par Lancmaņa novērojumiem un apņēmās nobraukt uz Lejasciemu, lai uz vietas iepazītos ar apkārtnes interesantajiem ģeoloģiskiem veidojumiem. Bet sākās pasaules karš, un šie nodomi izjuka. Dossu kā ārvalstnieku izsūtīja uz Krievijas vidieni. Arī Lancmanim nācās atstāt Lejasciemu un pārcelties uz Pēterpili. Ar to arī izbeidzās Lancmaņa priekškaŗa pētījumu posms. Savāktos materiālus un novērojumus par Lejasciema kāpām, Līdes kalniem un citiem ģeoloģiskiem objektiem, gar kuriem Lancmanis bija strādājis jau vairākus gadus, viņš tomēr nepaguva pilnīgi apstrādāt un publicēt. Uzņemtās kartes un plāni kara gados aizgāja bojā, pa daļai bija pašam jāiznīcina. Tomēr interese par pasāktiem pētījumiem Lancmanim nezuda.

Pēc pasaules kara, atgriežies Latvijā, Lancmanis ar jaunu sparu turpina savus pētījumus un centīgi vāc ziņas par Lejasciema apkārtnes ģeoloģiju, dabas un kultūras pieminekļiem. 1920. gadā Izglītības Ministrijas mēnešrakstā (Nr. 7, lpp. 64.-69.) parādās viņa "Isas ziņas par Lejasciema apkārtnes vietām" un "Ziņas par mūsu kalnu savā savādībām". Dažus gadus vēlāk sajūsmas pilnā rakstā "Pētnieka prieks" (Students 1923. gada Nr. 24) viņš sniedz ziņas par skolotāju ekskursiju darbiem Lejasciema apkārtnē ar Līdes pagasta Cepurkalna galamorēnas un Zeltiņu pagasta Zvīgzdiņu ūsa īsu raksturojumu un pēdējā kartes skici.

Pirmajos Latvijas pastāvēšanas gados, darbodamies par lektoru t. s. skrejošos skolotāju kursus un organizēdams skolotāju ekskursijas, Lancmanis apbraukāja daudz Latvijas novadu un iepazīnās ar vairākiem vispārējiem mūsu dzimtenes ģeoloģijas jautājumiem. Papildinājis savas zināšanas ar jauniem pieredzējumiem un paplašinātām literātūras studijām, viņš ar jaunu sajūsmu atkal dodas uz iemīļotām vietām - Lejasciema apkārtni un Līdes kalniem, lai nobeigtu jau pirms kara uzsāktos pētīšanas darbus. Divās dienās viņš par jaunu uzmēro Lejasciema kāpu rajonu, kontrolē un papildina savus agrākos novērojumus. Kāpu pamatā un Gaujas krastu atsegumus viņš konstatē kārtaino bezakmeņu mālu (agrā pēcloduslaikmeta sloksņu mālu), atklāj dažus jaunus ūsus (Aža muguru pie Ilzenes pag. Krieviņiem), atrod vairākus senleju zarus

(Lancmaņa terminoloģijā "sengultņu zarus") un dažu gala morēnu pēdas. Pamazām noskaidrojās apkārtnes vispārējā glaciālgeoloģiskā aina. Lancmanis nonāk pie interesantiem secinājumiem, ka, šlūdoņiem atkāpjoties leduslaikmeta beigās, Lejasciema apkārtne paatāvējis plašs ledus kušanas ūdeņu sprostezers, līdzīgi tiem, kādi savā laikā bijuši Zemgales un Lubānas zemumos. No sprostotājam ledus malai vēlāk atkāpjoties uz ziemeļiem, šis sprostezers notecējis uz Vaikas-Strenču ieplaku un no tās savkārt pa plašo Gaujas senleju uz Zemgales un Rīgas jūras līča baseinu.

Sos svarīgos atzinumus līdz ar visu plašo novērojumu materiāliem Lancmanis cēla priekšā speciālistiem kādā L.U. Geoloģijas institūta semināru vakarā 1927.g. pavasarī. Sos viņa pētījumu rezultātus respektējis E. K r a u s s savā darbā "Tertiār und Quartār des Ostbaltikums" (1928.lapp.115.). Svarīgākos novērojumus un atziņas šai jautājumā Lancmanis arī publicējis populārā rakstā "Pētnieku gaitās" laikrakstā "Students" 1925.g. Nr.Nr.3., 4. un 6., parakstot to, tāpat kā iepriekšējo rakstu "Pētnieka prieks", ar pseidonīmu "Līdumnieks".

Šī paša raksta otrā nodaļā "Uz sengultņēm" (Students 1925., Nr.Nr.8. un 10.) Lancmanis sniedz dažus interesantus novērojumus par senlejām dažādos Latvijas novados: 1) Lejasciema - Ilzēnes apkārtne, 2) Limbažu - Vitrupes un Umurgas apkārtne, 3) Gaujas ielejā pie Valmieras, 4) Daugavas posmā starp Pļaviņām un Staburagu u.c. Bez profesora B.Dossa jau agrāk aprakstītām senlejām un subglaciālām gravām Limbažu apkārtne, viņš konstatē senlejas raksturu Vitrupes Vangai pie Vitrupes (Kirbižu) pagastā nama un sniedz tās geoloģisku griezumumu. Tāpat viņš atzīst par senleju (sengultni) plato gravu, kas sniedzas garām Umurgai un vainižiem un ko savā tecējumā tagad pa daļai izmanto Braslas upe ar savu nelielo Umurgas pieteku.

Kā jau minēts, līdztekus Lejasciema apkārtnes pētījumiem Lancmanis jau priekš kara sāka nodarboties ar Lienes kalnu pētīšanu. Šī īpatnējā kalnu strēķa raksturīgākā daļa - astoņi noapaļoti pauguri taisnā rindā pie Jaungulbenes-Cēsvaines lielceļa - jau no bērnības dienām valdzināja viņa interesi. Strādādam Lejasciemā, viņš vairākkārt nobrauca uz turieni, sāka tu-

vāk noskaidrot strēķa gaitu un tā iespējamo geologisko izcelšanos. Par saviem novērojumiem viņš informēja arī profesoru B. Dossu, kuram arī nodeva strēķa raksturīgākās daļas fotografisku uzņēmumu. Dossam Lienes kalni nebija zināmi un viņš, par tiem ieinteresējies, katrā ziņā gribēja tos tuvāk izpētīt. Bet, kā jau teikts, kara uzliesmojums izjauca šo nodomu. Lancmanis toreiz palika pie uzskata, ka Lienes kalni ir gala morēnas veidojumi (Retas šļūdoņu laikmeta pēdas, Dzintenes vēstneša 1914.g. Nr.16.).

Kā leduslaikmeta veidojumi Lienes kalni Lancmanim tomēr šķita tik īpatnēji un savdabīgi, ka, atgriezies Latvijā pēc bēgļu gaitām Pēterpilī, viņš tūdaļ nolēmj pie pirmās izdevības turpināt pasāktos pētījumus, lai galīgi noskaidrotu šī kalnu strēķa raksturu. 1920.gada vasarā, piedaloties skrejošos skolotāju kursos madonā un Alūksnē, viņš atkal dodas uz Lienes kalniem un uzsāk to sistēmātisku uzmērošanu, atsegumu pētīšanu un zemes kārtu raksturošanu. Visu to viņš veic ar vienkāršiem papēmiem un darba rīkiem, nosējojot kainu strēķi visā viņa garumā, sākot ar Zāgukalnu mājām pie Dzelzavas stacijas līdz Valmes kalnainam morēnu apgabalam pie Ierīku - vecgulbenes dzelzceļa.

1923.gadā parādās šī darba rezultāti iespiestā veidā (Pa Lieneskalnu strēķi, Izglītības ministrijas Mēnešrakstā 1923.Nr.7.un 8.). Kā B. Doss savā pazīstamajā darbā par kangaru kalniem (1895.) pamatīgi apsver visas šo kalnu īpatnības, lai beidzot nāktu pie atziņas, ka tie ir ūsi, tā arī Lancmanis to dara ar Lienes kalniem. Rūpīgi pārbaudot visus materiālus par kalnu strēķa uzbūvi u. t. t., arī Lancmanis nonāk pie atziņas, ka Lienes kalni gan drīzāk pieskaitāmi ūsiem nekā gala morēnām. Savā aprakstā Lancmanis arī sniedz svarīgāko osu izcelšanās teoriju iztīrējumu, atzīstot, ka Lieneskalnu ūsam vislabāk būtu pieskaņojama De Geera - Tolla teorija.

Publicējot savus materiālus par Lieneskalnu strēķi, Lancmanis vēl pats nezināja un arī nevarēja paredzēt, cik liela nozīme ir šim viņa konstatētam ūsam Latvijas kvartārgeologiskās struktūras izpratnē. Savā rakstā viņš gan jau aizrādīja uz Lieneskalnu strēķa īpatnējo novietojumu starp Vidzemes augstieni un Lubānas līdzenumu. Diemžēl viņam toreiz vēl nebija pietami vācu kara geologa H. P h i l i p p ' a (1921) pētījumu rezultāti par patstāvīgo Lubānas šļūdoņa mēli, kas pēc šī geologa konstatējumiem leduslaikmeta beigās aizņēma visu Lubānas līdzenumu un Peipus ezera iepla-

ku, kustēdamās virzienā no NE uz SW. Lieneskalni atradās taisni šīs lielās ledus mēles saskares joslā ar kādreiz vidzemes augstieni apklājušām ledus masām. Uz to vēlāk aizrādīja E. K r a u s s (1924., lpp.452. un 1928., lpp.81), tādā kārtā ceļot gaismā Lancmaņa pētījuma svarīgumu.

Taisni ap to laiku, kad Lancmanis publicēja savu rakstu par lienes kalniem, norisinājās interesanta polemika starp H. P h i l i p p u un H. H a u s e n u, kas, dibinādamies uz saviem agrākiem pētījumiem Latvijas un Igaunijas teritorijā, apstrīdēja H. P h i l i p p a uzskatus un centās aizstāvēt savas jau agrāk (1913.) izteiktās domas par ledus malas rēgulāru atkāpšanos no Austrumlatvijas SE - NW virzienā. (Sk. H. P h i l i p p 1921. un 1923., un H. H a u s e n 1922.). H. P h i l i p p ' s tomēr pierādīja, ka Lubānas līdzenumā un Latvijas NE daļā ir pastāvējusi īpaša šļūdoņa mēle, kas atkāpusies virzienā uz NE, tā tad perpendikulāri tam virzienam, kā to pieņēma H. H a u s e n ' s. Lancmaņa konstatētais lieneskalnu oss bija tiešs pierādījums par labu P h i l i p p ' a uzskatam. Kā to aizrādīja E. K r a u s s, šis oss radies taisni ierotā jeb saskares joslā starp P h i l i p p ' a minēto Lubānas mēli un vidzemes augstienes ledus masām, ar savu virzienu iezīmejot šīs ledus mēles malu un liecinot par īpatnējām ledus kustības un atkāpšanās gaitām vidzemes augstienes austrumu nogāzē un Lubānas līdzenumā.

Lancmanis ar saviem turpmākiem pētījumiem par šiem neapšaubāmi pierādīja un apstiprināja H. P h i l i p p ' a uzskata pareizību. Un ja tagad Lubānas līdzenumu un pārējās Latgales leduslaikmeta veidojumi mums ir daudz labāk pazīstami, nekā tas bija pēc H a u s e n ' a (1913.) pētījumiem, tad tas ir netikvien P h i l i p p ' a, bet lielā mērā arī Lancmaņa nopelns (Sk. arī C. W e y m a r n, 1930.).

vidzemes Malienā un Lubānas līdzenumā bez jau minētiem lienes kalniem Lancmanis atrada un tuvāk izpētīja šādus osus: Vecannes Ezeriņkalnus, Mālupes Terešku osu, Varakļānu - Stirienes - Trošku osu u.c.

Pāri par 5 km garo Vecannes Ezeriņkalnu strēķi Lancmanis uzmērīja jau 1919.gadā. Viņš vairākkārt to min savos rakstos (piem. "Grants un oļa atrodnes Latvijā" Techn.Zurnāls 1926.Nr.8., lpp.123.), tomēr atsevišķu aprakstu par to nav devis. Turpretim nelielo Mālupes Terešku grants^eosu viņš sīkāk apraksta žurnālā

"Daba" 1926.g. nr.1./2. Tāpat kā Liedes kalni, šis oss interesants tai ziņā, ka iet līdztekus augstienes malai. Apskatot tū izcelšanās iespējas, Lancmanis atrod, ka te sava loma piekritusi šļūdoņa plaisāšanai pie pārejas no augstienes uz zemāko līdzenumu.

Philipp'a uzskata apstiprināšanai ļoti svarīgs bija Lancmaņa konstatējums, ka osu veidojumiem pieder arī garā Varakļānu-Stirnienes - Trošku grēda, kas taisni iezīmē Lubēnas ledus mēles kustības virzienu. 1927.gada vasarā, ar Latvijas minerālvielu pētīšanas biedrības pabalstu izdarot pētījumus Varakļānu - Viļānu rajonā, Lancmanis vēl atrada dažus citus osus šai apkārtnē, piem., Viļānu osu u.c. Šos osus atrodam atzīmētus kādā Lancmaņa sastādītā Latgales kartē, kas domāta ekskursantu vajadzībām un iespiesta žurnālā "Atpūta".

Lai gan osi un tiem radniecīgie diluviālie veidojumi piederēja pie Lancmaņa iemīļotākiem pētīšanas objektiem, tomēr ekskursijās un pētījumu izbraukumos viņš nekad neaprobežojās tikai ar viena objekta pētīšanu vien, bet pie reizes vāca arī citus geologiskus materiālus un ziņas. No pārējiem Lancmaņa darbiem kvartārā un vispārīgā geoloģijā šē vēl jāmin ekskursijas apraksts "Allažu un Inčukalna apkārtnē" (Izgl.min.Mēnešraksts 1924., Nr.8.), kurā viņš sniedz plašus geologiskus materiālus par minētās apkārtnes avotkalķiem (šūnakmeni), gipsi, zemes iebrukumiem jeb kritenēm un Allažu Kengariem. Sakopojot B.Dossa un savus personīgos novērojumus, viņš dod pilnīgu pārskatu par apkārtnes interesantākām vietām ekskursijas maršruta veidā.

Rakstā "Latvijas kritenes (zemes iebrukumi)", kas iespiests Izgl.min.Mēnešraksta 1925.g. Nr.6., Lancmanis sakopo visas līdzšinējās ziņas un sniedz daudz jaunu, vērtīgu novērojumu par šiem geologiskiem veidojumiem un to sakaru ar alu dzīvi. (Par Latvijas alām viņš rakstījis arī Jaunākās Ziņās 1924.g. 28. un 29.sept.numuros). Viņš atrod, ka zemes iebrukumi Latvijā pēc savas dabas ir divējādi: vieni saistīti ar alu rašanos devona sarkanā smilšakmenī, kur pa plaisām spēcīgāk cirkulē avoti un mehāniski izskalo irdeno smilšakmeni, otriem, turpretim, sakars ar gipsu, dolomītu un cechšteina ķīmisku izskalošanu - šķīdināšanu (t.s. karsta parādībām). Tuvāk aprakstīti un uzmēroti Lielrendas Putniņu un Allažu Kūkaiņu un Ezernieku iebrukumi, līdz ar to šķērseniskiem un gareniskiem profiliem. Attiecībā uz iebrukumu geografisko izplatību un sakārtojumu

konstatēts, ka tie netikvien saistīti ar mūsu devona gipsa slāņu rajoniem, bet ciešāk grupējās arī gar dažu geoloģisku nodalu starp-robežām, piem., gar devona smilšakmeņa un dolomītu robežu.

10
Loti vērtīgus kvartārgeoloģiskus materiālus Lancmanis sniedz rakstā "Izvēles metodes mēģinājums Latvijas kvartāra kartēšanā" (Techniskais žurnāls 1927., Nr. 15/16.). Piecos dažāda rakstura apgabalos izdarītie kvartārgeoloģiskās kartēšanas mēģinājumi deva netikvien praktiski, bet arī teorētiski svarīgus rezultātus. Rūjienas apkārtnē tika atrasti vairāki osi: Tiliku kalni, Prakšu grantskalni u.c. Pēdējos izdevās konstatēt arī "osa centrus", līdzīgus kā Zviedrijas osiem tos min G. D e e r's. Cesvaines apkārtnē kartēts jauns kārtainā bezakmeņa māla krājums ap Grietēnu cepli, kā arī konstatēti šī māla nevienmērīgie saguluma apstākļi šai augstienes nogāzes apgabalā, kur arī citādi zemes sastāvs izrādījies ļoti mainīgs. Mālupe - Annasmuižas apkārtnē kartēti Ezeriņkalnu diluviālie smiltāji, atzīmētas Baltā sila un Vārnas gala morēnas, vēl apskatīti Terešku, Ezeriņkalnu un Grīvas osi, vairākās vietās konstatēti arī sekli guloši devona formācijas māli. Višku - Aglonas - Kušānu maršrutā raksturota ļoti mainīgie vilpains gala morēnu apgabalu uzbūves apstākļi, kas sevišķi raksturīgi Latgales augstienes ezeru joslai. Tomēr visvērtīgākos kvartārgeoloģiskos novērojumus Lancmanim deva Nirzas - Skaunes - Zilupes maršruts. Te viņš konstatē 2 galamorēnu joslas ar raksturīgiem priekšzemes smiltājiem, kartē interesanto Skaunes "kaušu" - ap 4 km garu un 30 m augstu īpatnēju dambja osu, noskaidro Zilupes ielejai senlejas raksturu un šīs senlejas sakarību ar tās dibenā un nogāzēs sastopamiem osiem. - Šī raksta beigās arī pievienota Lancmana sastādītā Latvijas šļūdoņu veidojumu karte ar svarīgākiem gala morēnu loku virzieniem (šī pati karte iespiesta arī viņa Latvijas Ģeogrāfija, 1927., kultūras Balss izdevumā).

No Lancmana darbiem par Latvijas osiem plašāka nozīme vēl ir viņa rakstam "Viesītes grants kosas", žurnālā "Daba un zinātne" 1934.g. Nr.4. un 5. Te viņš netikvien sīki apraksta pāri par 3 km garo Sila kalnu osu Viesītes apkārtnē, bet pakavājas arī pie dažiem vispārējiem jautājumiem par diluviālā ledus darbību un osu izcelšanās iespējām. Se viņš pieskaņās arī jautājumam par viesītes gala morēnas izcelšanos un Zemgales un Lubānas ledus mēļu savstarpējo darbību leduslaikmeta beigās. Līdzīgi citiem autoriem, arī Lancma-

nis atzīst viesītes gala morēnu par abu minēto ledus mēļu ieroba jeb saskares joslas veidojumu (Lancmaņa terminoloģijā "šekuma veidojums"). Attiecībā uz šo ledus mēļu darbību un atkāpšanos viņš tomēr izteic diezgan īpatnējas domas. Vispirms viņš atzīst, ka Sila kalnu oss radies Lubānas mēles ietekmē un osa tuneļa vai plaisas ūdeņi tecējuši virzienā uz W vai SW. Zemgales līdzenuma pusē novietotie plašie smiltāji Lancmanim arī šķita it kā radušies Lubānas mēles priekšzemē. Sakarā ar to, viņš izteica domas, ka Zemgales mēle, kas savā laikā varēja būt stipri tālu ievirzījusies Lubānas mēles rajonā, pēdējās apledošanās beigās tomēr būtu atkāpusies agrāk par pēdējo, citiem vārdiem, tā būtu sākusi nokust pirmā. Protams, dibinoties tikai uz tiem materiāliem, kas bija Lancmaņa rīcībā, galīgi izšķirt tik lielu un svarīgu problēmu nav iespējams un tikai nākotnes pētījumi rādīs, kurš no šīm abām ledāja mēlēm īsti ir sākusi atkāpties kā pirmā, vai arī abas vienā laikā. Lancmaņa novērojumi un izteiktās domas tomēr arī šai ziņā pelna ievērību.

Bez viesītes Sila kalniem, kuriem dota sīka kartes skice, Lancmanis min šai apkārtnē arī vēl citus osus: ap 2,5 km garo grants pauguru grēdu starp Lapskalniem un Muktiņiem, kas piesienas Sila kalniem, un nepilnu $\frac{1}{2}$ km garo "valles kalnu" pie paša viesītes miesta. Arī pēdējo viņš uzmērījis un sniedz tā mazu kartes skici.

Pēdējos mūža gados Lancmanis izdarīja kvartārgeoloģiskus pētījumus Abrenes (Jaunlatgales) apriņķī un Tomes pagastā. 1933.gada vasarā (strādājot Jaunlatgalē) pie devona kaļķakmeņu izplatības noskaidrošanas, Lancmanis, blakus praktiskās geoloģijas darbiem uzsāka arī turienes lielāko osu un gala morēnu kartēšanu. Diemžēl šie darbi palika pašā sākumā, jo slimība pārtrauca čaklo darbinieku pašā darba karstumā. Tāpat nepabeigti palika plašie pētījumi Tomes pagastā, kurus uz Lancmaņa ierosinājumu 1933.gada vasarā iesāka Latvijas minerālvielu pētīšanas biedrība ar nolūku veicināt saskaņotu pētīšanas darbu visās dabas zinātņu nozarēs un dot viena apgabala vispusīgu dabaszinātnisku apstrādājumu. Šai projektētajā lielajā kopdarbā Lancmanis pats uzņēmās apstrādāt Tomes pagasta kvartāru un jau pirmajā vasarā arī iesāka bezakmeņu mālu krājumu un izplatības noskaidrošanu ar nelieliem urbumiem Tomes kriegelnīcas apkārtnē. Bet arī šo, tāpat kā daudzus citus pasāktus darbus, liktenis Lancmanim nebija vēlējis pabeigt.

Bez kvartārās geoloģijas, Lancmanis jo rosīgi darbojies praktiskās jeb lietīšķās geoloģijas laukā, veltīdams daudz pūļu Latvijas derīgo izrakteņu pētīšanai. Un šai laukā viņa darbs vainagojies vēl jo red-

zamākiem panākumiem un sekmēm nekā tīrā geoloģijā. Viņš bija netikvien viens no pirmajiem latviešu pētniekiem šai laukā, bet arī viens no dedzīgākiem mūsu derīgo izrakteņu un to pētīšanas un izmantošanas nozīmes propogandētājiem, kas ar savu sajūsmas apgaroto darbību prata radīt plašu interesi par mūsu zemes bagātībām kā zinātnieku un rūpnieku aprindās, tā arī skolotāju saimē un plašākā sabiedrībā.

Kad 1922.gadā otrais Latvijas inženieru un tehniķu kongress nodibināja īpašu geoloģijas un minerālvielu sekciju, tā aicināja Lancmani kā Tautas augstskolas geoloģijas lektoru piedalīties Latvijas zemes bagātību pētīšanas darbā. No šīs sekcijas, ar docentu E.Rozenšteinu priekšgalā, vēlāk (1925.g.) izveidojās Latvijas minerālvielu pētīšanas biedrība, kas pamazām pārņēma savā darbībā tās funkcijas, ko citās valstīs veic valsts geoloģiskās iestādes vai komitejas, t.i. derīgo izrakteņu meklēšanas, pētīšanas un izmantošanas iespēju noteikšanas darbus. Jau no pirmās darbības dienām, minētā sekcijā un vēlākā biedrībā Lancmanis paliek par E.Rozenšteina tuvāko līdzdarbinieku kā pētnieciskos, tā arī organizatoriskos darbos. No 1924. līdz 1935.gadam viņš ir nepārtraukti sekcijas un biedrības sekretārs un viens no aktīvākiem darbiniekiem.

Pirmais darbs, ko geoloģijas un minerālvielu sekcija atzina par visnepieciešamāku, bija Latvijas avotkalķu krājumu pētīšana un šo kalķu ķīmiski-technologiska novērtēšana. Ar kultūras fonda pabalstu, pie šī darba ķērās E.Rozenšteins ar Lancmani, vispirms piegriežoties mūsu blīvajiem avotkalķiem jeb šūnakmeņiem. Abi sadalīja darbu tā, ka Lancmanis uzņēmās krājumu registrāciju un geoloģisko apstākļu un apmēru noteikšanu, bet E.Rozenšteins - ķīmisko un technologisko novērtēšanu. 1923.gadā Lancmanis iesāka ziņu vākšanu par avotkalķu atradnēm, apceļoja svarīgākos krājumus un ar nelieliem urbumiem noskaidroja to apmērus, kā arī ievāca paraugus laboratorijas analizēm un praktiskai novērtēšanai, ko savukārt veica E.Rozenšteins. Jau 1924.gadā parādījās abu autoru kopējā darba pirmie rezultāti (E.Rozenšteins un Lancmanis, Latvijas avotkalķi, Ekonomists 1924., Nr.18-21). Ar šo darbu autori izpelnījās netikvien praktiķu un rūpnieku atziņību, bet arī Kr.Barona fonda prēmiju.

Jau publicējot šo pirmo pārskatu par blīvajiem avotkalķiem, abiem autoriem bija skaidrs, ka mūsu apstākļos ne mazāk svarīgi ir

arī irdenie avotu un ezeru kaļķi, it sevišķi ievērojot to lielo nozīmi lauksaimniecībā - skābo zemju kaļķošana un uzlabošana. Tāpēc turpmākos gados autori paplašināja darba programmu un, līdzīgā kārtā, kā to bija darījuši ar blīviem avotkaļķiem, ķērās pie ezerkaļķu un tiem radniecīgo citu irdeno saldūdens kaļķu pētīšanas. Tika registrētas pēc iespējas visas zināmās atrādnēs, noskaidroti krājumu apmēri, kaļķu sastāvs un izmantošanas iespējas. Pētījumi turpinājās vairākus gadus un noslēdzās 1928. gadā, kad visi rezultāti tika publicēti vienkopus (E. Rozenšteins un Z. Lancmanis, Latvijas saldūdeņu kaļķi, Ekonomists 1928. Nr. 13/14, 15/16 un 18, arī atsevišķā iespaidumā).

Šai darbā, kas ir viens no vērtīgākiem darbiem mūsu derīgo izrakteņu literatūrā, Lancmanis sniedz visu ievērojamāko saldūdens kaļķu krājumu aprakstus, to apmēru aplēsumus un kaļķu raksturojumus. Ķīmisko un tehnoloģisko novērtējumu, kā jau minēts, deva E. Rozenšteins. Lancmanim piekrita arī visu līdz tam laikam Latvijā zināmo kaļķu atrādņu saraksta sastādīšana. Šis saraksts aptvāra pavisam 165 saldūdens kaļķu atrādnēs (ieskaitot arī mazākās).

Pieejot saldūdens kaļķu pētīšanai no praktiskā viedokļa, Rozenšteins un Lancmanis vispirms deva jaunu, prakses vajadzībām piemērotu šo kaļķu klasifikāciju, iedalot tos,

- 1) stipri saistījušos,
- 2) mēreni saistījušos un
- 3) irdenos saldūdens kaļķos.

Šai klasifikācijā pirmās divas grupas aptver avotkaļķus jeb kaļķu tufus, pēdējā gandrīz vienīgi tikai ezeru un pļavu kaļķus. Bez tam, ievērojot lauksaimnieku un rūpnieku prasības, irdenie un pa daļai arī mēreni saistījušies kaļķi tālāk tika šķiroti pēc rupjuma jeb graudu lieluma 3 frakcijās:

- 1) miltu frakcijā, ar graudu lielumu no kolloidālā līdz 0,2 mm,
- 2) putraimu frakcijā, no 0,2 līdz 0,75 mm,
- 3) graudu frakcijā, ar lielākiem par 0,75 mm. graudiem.

Nodaļā par saldūdens kaļķu izlietošanu apskatīti un sīki iztirzāti netiekvien pašreizējie izlietošanas veidi, bet aprādītas arī izmantošanas iespējas nākotnē. Ievērojot stipri saistījušos kaļķu mazāko izplatību un krājumu aprobežotos apmērus, autori ieteic tos rezervēt tikai pieminekļu būvēm un tēlniecības vajadzī-

bām, nelietojot tos citur. Mēreni saistījušies kaļķi vislabāk noder baltkaļķu iegūšanai un mākslīgā ogļskābā kaļķa ražošanai, bet irdenie, miltveidīgie, rezervējami lauksaimnieku vajadzībām - skābo zemju kaļķošana. Putrainainās un graudainās pasugas ieteicamas portlandes cementa fabrikācijai. Diemžēl mūsu lauksaimnieki un rūpnieki līdz šim vēl nav piegriezuši pienācīgu vērību šai darbā sniegtām vērtīgām ziņām un norādījumiem un vēl par maz centušies izmantot šo mūsu vērtīgo zemes bagātību, lai gan saldūdens kaļķu nozīmi lauksaimniecībā jau sen atzinuši un stipri propagandējuši agronomi un pedologi.

Kaut arī nākotnē Latvijas saldūdens kaļķu pētīšanā un praktiskās izmantošanas kārtošanā vēl paliek daudz darba (jāturpina krājumu registrēšana u. t. t.), tomēr Rozenšteina un Lancmaņa darbs arvien paliks neatsverams pamats visiem turpmākiem darbiem šai nozarē. Un jau tagad tas ir nesis praktiķiem lielu svētību. Tā nozīme bija jo liela arī tai ziņā, ka tas kā pirmais pamodināja plašākās aprindās interesi par mūsu zemes izraktniem vispār un ierosināja ciešāk piegriezties arī pārējo mūsu zemes bagātību pētīšanai un racionālai izmantošanai.

No pārējiem mūsu derīgiem izraktniem, Lancmanis visvairāk piegriezies grants un oļu un klinkeru kriegļu ražošanai noderīgo devona mālu pētīšanai. Pētīdams Latvijas osus un citus leduslaikmeta veidojumus, viņš arvien pasvīt roja osos un gala morēnās sastopamo grants krājumu praktisko nozīmi. 1926. gadā viņš sniedza praktiķu vajadzībām izstrādātu īsu pārskatu par svarīgākām grants un oļu atradnēm Latvijā. (Grants un oļu atradnes Latvijā, Tehniskais žurnāls 1926., Nr. 8.)

Sakopojot literatūras datus par lielāko osu un gala morēnu grants krājumiem, ko jau pētījuši pie mums krievu un vācu geologi, Lancmanis te sniedz arī jaunas ziņas un paša novērojumus par grants krājumiem jaunatrstos osos, gala morēnās un senleju krastos. Viņš min Liedes kalnu, Vecannes Ezeriņkalnu u. c. grants krājumus, kā arī atzīmē vairākus neizpētītus osus un citus veidojumus, kas varētu saturēt lielākus grants vairumus un kuŗu geologiska un tehniska pētīšana būtu ļoti vēlama (Atašienes - Varakļānu oses u. c.). Sevišķi ievēroti tie krājumi, kas varētu noderēt dzelzceļu vajadzībām ar savu atrašanos pie ērtākiem satiksmes ceļiem.

Grants krājumu aplēsumus Lancmanis izdarījis arī viņa pētītos

Rūjienas apkārtnes osos: Tiliku kalnos, Brakšu kalnos u. t. t. (sk. Izvēles metodes mēģinājumus Latvijas kvartēra kartēšanā, Techn. žurnāls, 1927. Nr. 15/16.).

Kad 1926. gadā Latvijas Minerālvielu pētīšanas biedrība sāka apspriest jautājumu par Latvijas teritorijas sistematisku geoloģiski-agronomisku kartēšanu, Lančmanis bija pirmais, kas atzina šādu kartēšanas darbu svarīgo nozīmi derīgo izrakteņu pētīšanā un atrašanās. 1927. gadā viņš raksta par Latvijas geoloģisku un agronomisku kartēšanas darbu līdzšinējo stāvokli (Techniskais žurnāls, 1927., Nr. 5/6) un tai pašā gadā drusku vēlāk sniedz arī savu kartēšanas mēģinājumu pirmos rezultātus rakstā "Izvēles metodes mēģinājums Latvijas kvartēra kartēšanā" (Techniskais žurnāls, 1927., Nr. 15/16), kuru jau apcerējām sakarā ar Lančmaņa darbību kvartēra geoloģijā. Diemžēl, Latvijas Minerālvielu pētīšanas biedrībai līdzekļu trūkuma dēļ nebija iespējams izdarīt projektēto sistematisko Latvijas geoloģisko kartēšanu, bet bija jāapmierinās tikai ar atsevišķu izrakteņu krājumu noteikšanu un kartēšanu.

No pārējiem Lančmaņa vispārīgiem rakstiem par Latvijas derīgiem izrakteņiem vēl minami: "Mūsu dabas bagātības", Latvijas Vēstnesis 1921., 26. marta numurā, "Dažas ziņas par Latvijas derīgo izrakteņu atradnēm", Techniskais žurnāls, 1928. g. Nr. 3/4 un 17 ar pārskatu par Rīgas apriņķa izrakteņiem, "Dolomīts mūsu ceļu bruģos", Atpūta 1929. g. Nr. 249 un "Bagātības, kas guļ Latvijas zemē", Atpūta 1934. g. Nr. 493.

1932. gadā, atzīmējot Latvijas Minerālvielu pētīšanas biedrības 10 gadu darbības noslēgumu, uz kuru tā varēja atskatīties kā 1922. gadā dibinātās Latvijas Inženieru un Techniķu Kongresa Ģeoloģiskās un minerālvielu sekcijas tiešā pēctece, E. Rozenšteins un Lančmanis izdeva plašāku pārskata darbu "Latvijas derīgo izrakteņu pētīšana un izmantošana", Ekonomists 1932. g. Nr. 23/24. Še pirmo reizi plašāk apskatīti vienkopus visi mūsu izrakteņi ar plašu vēsturisku pārskatu par to pētīšanas un izmantošanas gaitām, sākot ar pašiem pirmajiem vācu un krievu pētījumiem un beidzot ar pēdējiem Latvijas Minerālvielu pētīšanas biedrības un Latvijas universitātes dažādo institūtu darbiem. Darbs aptver sekošas nodaļas: māli, dolomīti, kaļķakmeņi, saldūdeņu kaļķi, gipsakmens, smiltis, grants, kūdra, dzelzsrūda, problēmatiski izrakteņi (vērāmā sāls, nafta), mazāk nozīmīgi izrakteņi (dzintars, okrzemes), veselības avoti un dūņas, augsnes vērtēšana un uzlabošana. Beigās pievienots arī pilnīgs

literatūras sakopojums par visiem mūsu derīgo izrakteņu pētīšanas jautājumiem.

Pēc tam, kad profesors E. Rozenšteins atrada, ka daži mūsu devona formācijas māli ar 100 gradu lielāku intervalu starp saķepēšanas un mīksttapšanas temperatūrām labi noder augstvērtīgu klinkeru ķegelu ražošanai, Lancmanis ķērās pie šo mālu geoloģiskās pētīšanas un krājumu novērtēšanas. E. Rozenšteina uzdevumā uzsāktos pētīšanas darbus viņš vēlāk turpināja kopā ar J. Eiduku, noteicot devona mālu krājumus Dundagas, Tūjas, Siguldas un Cēsu apkārtnēs ("Devona māla krājumu apmēru novērtēšanas darbi Dundagas, Tūjas, Siguldas un Cēsu apkārtnē", Ekonomists 1933., Nr. 12 un 20). Kaut arī minētie krājumi sastāda tikai nelielu daļu no vispārējiem šo mālu krājumiem (Dundagas apkārtnē un arī citur krājumi daudz plašāki, nekā tas uzdots minētā darbā), tomēr tas bija pirmais mēģinājums noteikt šo mālu produktīvo slāņu apmērus un noderību izmantošanai. No pētītajiem krājumiem par visievērojamāko izrādījās Tūjas krājums Vidzemes jūrmalā, apm. 1. milj. kb. m. tilpumā. Plānākas segkārtas dēļ tas arī no izmantošanas viedokļa izrādījās par visizdevīgāko. Visbiezākie produktīvie slāņi tika konstatēti Cēsu un Siguldas apkārtnē (ap 10 un vairāk m bieži), visplānākie - Dundagas tuvākā apkārtnē.

Sava mūža pēdējos gados Lancmanis kopā ar J. Eiduku piegriezās Jaunlatgales devona kaļķakmeņu izplatības un izmantošanas iespēju noskaidrošanai. Kaut gan jau ar krievu geologu pētījumiem (Jegunovs 1911.) bija zināms, ka Latgales ziemeļ-rietumu daļā devona dolomītu fācija pa daļai pāriet gandrīz tīros kaļķakmeņos, tomēr par to izplatību, daudzumu un izmantošanas iespējām ziņas bija visai trūcīgas. Katlešu un Radovas rajonā (Abrenes apriņķī) Lancmanis iesāka noskaidrot kaļķakmeņu un dolomītu slāņu savstarpējās attiecības un gribēja noteikt tīrāko kaļķakmens slāņu robežas. Lielāko upju krastos un citos atsegumos viņš uzņēma vairākus profilus un ievāca paraugus ķīmiskām analizēm. Šis darbs viņam šķita jo svarīgs tāpēc, ka šie kaļķakmeņi, atskaitot Kurzemes cechšteinu, ir vienīgie šāda veida ieži mūsu pamatformācijās. Diemžēl pabeigt šo darbu viņam nebija lemts.

Latvijas zemes bagātību pētīšanas vēsturē Lancmana vārds tomēr paliek neizdzēšami ierakstīts uz laiku laikiem. Viņa un E. Rozenšteina darbi bija spēcīgs ierosinājums nopietni un sistematiski piegriezties mūsu derīgo izrakteņu pētīšanai no tīri praktiskā viedokļa.

Jau drīz pēc Lancmaņa nāves 1936.gadā pie Finanšu ministrijas nodibinājās Zemes bagātību pētīšanas komiteja, kas tagad izvērtusies par Zemes bagātības pētīšanas institūtu. Šis institūts tagad rosīgi pēti visas mūsu zemes bagātības, celdams godā Lancmaņa un Rozenšteina devīzi: "Vairāk cieņas un uzmanības mūsu tēvijas derīgiem izrakteņiem, par svētību mūsu valstij."

Z. Lancmaņa geologiskie raksti.

1. Retas šļūdoņu laikmeta pēdas (Lejasciema apkārtnes osi, gala morēnas). Dzintenes Vēstnesis 1914.g. 21.janv.Nr.16.
2. Mūsu zemes klēpja bagātības. Dzintenes Vēstnesis 1918.g. 23.nov.
3. Īsas ziņas par Lejasciema apkārtnes vietām. Izgl.Ministr. Mēnešraksts 1920.g. Nr.7, 64.lpp.
4. Ziņas par mūsu kalnu savādībām. Izgl.Min.Mēnešraksts 1920.g. Nr.7, 69.lpp.
5. Mūsu dabas bagātības. Latvijas Vēstnesis 1921.gada 26.martā.
6. Pētnieka prieks. Students 1923.g. 11.apr., Nr.24.
7. Akmeņu spridzinātājiem un lauzējiem (milzīgo akmeņu un akmeņu joslu saudzēšana). Jaunākās Ziņas 1923.g. 21.aprīlī.
8. Latvijas šūnakmeņu pētīšana (krājumu saraksts). Jaunākās Ziņas 1923.g.
9. Pa Liedes kalnu strēķi. Izgl.Min.Mēnešraksts 1923.g. Nr.7 un 8.
10. Zemes iebrukumi Latvijā. Jaunākās Ziņas 1923.g. 20. un 27. decembrī.
11. Allažu un Inčukalna apkārtnē. Izgl. Min. Mēnešraksts 1924.g. Nr.8 (arī atsevišķs iespiedums).
12. Latvijas alas. Jaunākās Ziņas 1924.g. 28. un 29.septembrī.
13. Latvijas avotkalķi (kopā ar E.Rozenšteinu). Ekonomists 1924.g. Nr.18-21 (arī atsevišķs iespiedums).
14. Rīga. Ziņu krājums ekskursantiem un skolēnu pašdarbībai. 4. burtnīcas Kultūras balss izdevumā, 1924.g.
15. Āža muguru kalni. Latvijas Jaunatne 1925.gada Nr.15/16.
16. Pētnieka gaitās. I.Lejasciema kāpās, II. Uz sengultnēm. Students 1925.g. Nr.3,4,6,8. un 10.
17. Latvijas kritenes (zemes iebrukumi). Izgl.Min.Mēnešraksts 1925.g. Nr.6 (arī atsevišķā iespiedumā).

- ✓ 18. Latvijas Minerālvielu pētīšanas biedrība. Techniskais Žurnāls 1925.g. Nr.7.
- ✓ 19. Mārupes Terešku grantskosa. Daba 1926.g. Nr.1/2, 10-14. lpp.
- ✓ 20. Grants un oļu atradnes Latvijā. Techniskais Žurnāls 1926.g. Nr.8, 122-125. lpp.
- ✓ 21. Latvijas geologisku un agronomisku kartēšanas darbu līdzšinējais stāvoklis. Techniskais Žurnāls 1927.g. Nr.5/6.
- ✓ 22. Izvēles metodes mēģinājums Latvijas kvartēra kartēšanā. Techniskais Žurnāls 1927.g. Nr.7/8 (arī atsevišķā iespiedumā).
- ✓ 23. Latvijas saldūdeņu kaļķi (kopā ar E.Rozenšteinu). Ekonomists 1928.g. (arī atsevišķā iespiedumā).
- ✓ 24. Kaņiera un Duņiera saldūdeņu kaļķi sakarā ar vietējo gruntsūdeņu iespējamām gaitām (kopā ar E.Rozenšteinu). Daba 1928.g. Nr.3, lpp. 99-100.
- ✓ 25. Dažas ziņas par Latvijas derīgo izrakteņu atradnēm. Techniskais Žurnāls 192 .g. Nr.3/4 un 17.
- ✓ 26. Dolomīts mūsu ceļu bruģos. Atpūta 1929.g. Nr.249, 26.lpp.
- ✓ 27. Daugavas krasti starp Krāslavu un Līvāniem. Raksti par Daugavu 1932.g.
- ✓ 28. Latvijas derīgo izrakteņu pētīšana un izmantošana (kopā ar E.Rozenšteinu). Ekonomists 1932., Nr.23/24 (arī atsevišķā iespiedumā 1933).
- ✓ 29. Devona māla krājumu apmēru novērtēšanas darbi Dundagas, Tūjas, Siguldas un Cēsu apkārtnē (kopā ar J.Eiduku). Ekonomists 1933.g. Nr.12 un 20 (arī atsevišķā iespiedumā).
- ✓ 30. Bagātības, kas guļ Latvijas zemē. Atpūta 1934.g. Nr.493. Priv.doc. J. E i d u k s.

Z. Lancmanis kā derīgo izrakteņu pētnieks.

Pagājušā gadu desmita sākumā dabas pētnieku aprindās parādījās kāds enerģijas pārpilns vīrs, kas dedzīgi aicināja sīkāk iepazīties ar mūsu dzimteni. Iepazīties ne tikai ar tās dabas krāšņumiem, senvietām, bet arī dabas balvām - izrakteņiem. Arvienu noteiktāk sāk atskanēt tā balss par derīgiem izrakteņiem. Mums esot dažādi derīgi izrakteņi ... Vajagot meklēt, cik un kur tie esot, un vajagot arī noskaidrot, kam tie noderīgi. Vajagot nekavējoties sākt šo pētīšanas darbu ... Gadījās, ka šādā pat degsmē dega vēl arī kāda cita vīra sirds. Liktenim labpatikēs tos pulci-

nāt kopā Sākās pārrunas, kas var ko un kā. Un tad noskaidrojās tas veids, kā šie vīri varēja kopā iet un dižas sekmes gūt izrakteņu pētīšanā. Šie kopējie ceļa gājēji un draugi līdz mūža beigām bija mūsu dižie nelaiķi Zelmārs L a n c m a n i s un profesors Eižens R o z e n š t e i n s. Abi no mums šķīrās pašos spēka gados. Šķīrās uz mūžu, bet ar saviem izcilajiem darbiem sagatavoja un atstāja paši sev šeit zemes virsū mūžīgu piemīņu. Ar savu dziļi viņi mums, pakalpalicējiem, arī parādīja, ar kādu enerģiju un izturību šinī pētīšanas laukā jāstrādā, lai gūtu sekmes. Palūkosimies tagad, pa kādu ceļu Lancmanis ir gājis un ko viņš ir paspējis veikt izrakteņu pētīšanā.

Lancmana interesi saista viss tas, ko mums atsedz zemes mēmuļas grumbulainais vaigs. Viņu ir pārņēmusi neatvairāma dziļa noskaidrot, kāpēc te ir grumbiņa-krociņa, bet te atkal rievīņa-dobumiņš, kas un kāds ir tas materiāls, kas katrā vietā nogūlies, un cik tā ir. Lai ar visu to tiktu skaidrībā, tad nenogurstoši viss tas ir pamatīgi jāapskata, jāvēro, jāmēro, jāatzīmē gan redzētais, gan dzirdētais, jāfiksē ainas un jāvēc paraugi, jo vairāk, jo labāk. Pildās piezīmju grāmatiņas un soma, krājas attēli. Smagāka kļūst soma, bet priecīgāks prāts, jo bagātais materiāls noderēs pašam dažādu likumību atrašanai, noderēs draugam, kas interesējas par katra izrakteņa noderību un to eksperimentāli arī nosaka.

Lancmanis jūt, ka šis: izrakteņu uzmeklēšanas un to krājumu apmēru noteikšanas ceļš ir viņam izredzētais ceļš un šim ceļam ir drošs pamats. Pa šo ceļu ir jāiet, šeit gaidāmas lielākās sekmes. Un viņš iet, nē, tecīgiem steidzas ... Mūžs ir īss, tik daudz nestaigātu taku.

Pārrunēs ar draugu noskaidrojas daudz kas, kas jāievēro meklēšanā, lai atrastu un ievērotu to, kas izmantošanā nozīmīgs, kā viņam gaitas jāstaigā un kā materiāli jāsaņem, lai draugs varētu turpināt un noslēgt darbu savām atziņām.

Laiki bija tādi, ka mazs atbalsts bija gaidāms šinī darbā. Tāpēc bija jācenšas ar lētiem un vienkāršiem papēmieniem visu veikt, un ātrā gaitā. Jāatzīst, ka Lancmanim tas arī labi veicās.

Tagad metīsim skatu atpakaļ un jautāsim, kādi izrakteņi Lancmanim interesēja un ko viņš pētīja?

Pirmais Lancmana plašākais darbs par derīgiem izrakteņiem ir

"Latvijas avotkalķi", kopā ar E. Rozenšteinu, tāpat kā daudzi viņa darbi šinī virzienā. Lancmanis ievāca šim darbam materiālus, visas geoloģiskās ziņas un izdarīja attiecīgus uzmērīšanas darbus. Tas pats pa daļai sakāms arī par otro darbu "Latvijas saldūdens kalķi", bet te jau Lancmanis sāk palīdzēt Rozenšteinam ar savāktajām tehnoloģiska rakstura ziņām un sevišķi par irdeno saldūdens kalķu izlietošanu lauksaimniecības vajadzībām. Grants un oļu atradņu uzmeklēšanai un to pētīšanai Lancmanis visā savā mūžā ir ziedojis daudz laika. Viņš ļoti jūsmoja par to, cik labi gan būtu, ja katras grants atradnes būtu izpētīta noderība. Vajadzētu tikai izdarīt attiecīgas sijāšanas. . . . Un Lancmanis šad un tad sāk jau pats izdarīt šīs pārbaudes. Tā Lancmanis no novērotāja pamazām jau sāk mēģināties izrakteņu novērtētāja lomā.

Lancmanis savās pētnieka gaitās nav aizmirsis arī mūsu dažādos mālus. Ļoti daudzus paraugus kopā ar atradnes geoloģiskiem skicējumiem viņš ir nodevis gan Silikātu tehnoloģijas laboratorijai, gan Ģeoloģijas institūtam. Šo rindīņu autoram bija izdevība nostrādāt ar Lancmani vienu kopīgu darbu: "Dēvona mālu krājumumu apmēru novērtēšanas darbi Dundagas, Tūjas, Siguldas un Cēsu apkārtnē.

Te tas mācījās Lancmani pazīt kā neatlaidīgu pētnieku, kas no reiz nospraustās gaitas neparko neatstājas. Bija rudens, lija lietus, gandrīz neizbrienami, dubļiem klāti ceļi, taču lauka darbi tika darīti. . . . Lai varētu izdarīt noteiktākas atzīmes uz lauka, Lancmanis sāk interesēties par mālu novērtēšanas metodēm. Sevišķi viņa interesi saista mehāniskā analīze. Viņš grib iegūt ar skaitļiem pamatotus norādījumus, ko var saukt par trekniem, vidēji trekniem, liesiem u. t. t. māliem un kam katrs labāk noderīgs.

Lancmanis allaž ir bijis čakls ziņu un datu vācējs arī par izrakteņiem. Viņš kopā ar E. Rozenšteinu ir sastādījis jauku un pamatīgu apskatu: "Latvijas derīgo izrakteņu pētīšana un izmantošana."

Beidzamais ar šo rindīņu autoru kopīgi uzsāktais darbs bija Abrenes apriņķa kalķakmeņu pētīšana. Lancmanis domā, ka ir nepieciešami būt skaidrībā lielajā kalķakmens patērēšanas laikmetā (portlandcements rūpniecība, cukura fabrikas u. t. t.) par tā krājumiem, atrašanās vietām un kvalitāti. Sākēskopīgi izlūkošanas gājieni. Vācām ziņas un arī uz vietas tās pārbaudījām. Taču ļoti bieži šinīs gaitās mūs sagaidīja vilšanās, norādītās " " vietā

atradām morēnu senestus kaļķakmens gabalus. Bet Lancmanis visu to uzpēma ar gaišu humoru, smaids reti kad apdzisa sejā, jo neveiksmēm sekoja arī veiksmīgi posmi.

Savāktais materiāls un dati krājās, vajadzēja tikai paraugus analizēt un profilus sakūrtot.

Lancmanis šoreiz jau pats gribēja ieskatīties dziļāk materiālā kā derīgā izraktenī, lai secinājumi būtu drošāki. Šinī nolūkā viņš sāka arī strādāt laboratorijās. Taču liktenis lēma: nu pietiek, ir laiks atpūsties ...

Ar Lancmani ir zaudēts čakls izrakteņu atradēju uzmeklētājs, izpētītājs, ziņu un paraugu vācējs un izcilu izrakteņu pētīšanas idejas propogandētājs.

Viņa paveiktie darbi sagādās tam mūžīgu piemiņu, un viņa darbos paustās idejas nekad nebeigs aicināt jaunus darbiniekus pulcēties izrakteņu pētīšanas cēlajā darbā.

Fr. D r a v n i e k s

S i s t ē m a t i s k s d a r b s m ā c ī b a s
v i e l a s v ā k š a n ā u n m e t o d e s i z k o p š a n ā.

1931.g. sākumā šo rindīņu rakstītājs sapēma no Z.Lancmana šādu rakstu (izvilkmā):

Juglā, 1931.g. 2.janvērī.

... nosūtu Jums daļu no mums kopīgi uzliktā darba - Liepājā dibinoties darba apvienības birojs, kas no Rīgas biroja prasot darba plānu ģeografijā. Jūsu kritikai, papildināšanai, svītrosānai un nosūtīšanai uz Liepāju (seko adrese, Fr.Dr.) nosūtu uzmetumu dzimtenes mācībā ...

Darba plāna projekts dzimtenes mācībā.

A. M i n i m ā l ā s p r o g r a m m a s i z s t r ā d ā -
š a n a,

pemot vērā:

- 1) apkārtnes īpatnības,
- 2) ikdienu dzīves prasības pieaugušiem,
- 3) pamatu tīlāko klasu darbam
  - a) veiksmes,
  - b) zināšanas.

7) Zemkopības ministrijas taksātoru ziņas par atsevišķu pagastu augsnēm, Jūrniecības departamenta, Meteorologiskā biroja, Dzelzceļu virsvaldes, Statistiskās nodaļas un citu resoru ziņas, kā arī Universitātes spēku atzinumi un vērojumi, kas ievācami Pedagoģiskā biroja darbiniekiem centrā,

8) apkārtnes ziņu un uzskatāmās vielas sistematizēšanas tehnika.

D. Klases darba metodes:

- 1) ģeogrāfisku tēlojumu, diapozitīvu, stereoskatu pielaižamais daudzums, loma, izmantošanas tehnika,
- 2) ģeogrāfiski testi un pārbaudījumu uzdevumi.

Z. Lancmanis.

Šo rindīņu rakstītājam nebija nekā ko kritizēt, atņemt vai pielikt pie šī darba plāna projekta dzimtenes mācībā, un viņš to tādā pat veidā nosūtīja pēc piederības.

Šis "Darba plāna projekts dzimtenes mācībā" rāda, cik nopietni Lancmanis skatījies uz savu darbu. Plašais darba plāns nav vis viņa "sodomāts", bet dabiski izaudzis un izveidojies viņa paša skolas darbā. Pie visiem uzskaitītiem jautājumiem Lancmanis pats ir strādājis ļoti ilgi un ļoti daudz. Tādā ziņā viss plāns ir Lancmana paša pedagoģiskā darba konceptīvs apraksts. No vienas puses tas labi raksturo Lancmana paša darbu dzimtenes mācībā, no otras puses tas sniedz visiem ģeogrāfijas darbiniekiem ideālu paraugu, kam katrs var sekot, cik tas kuŗa spēkos stāv.

Dzimtenes mācības vielas vākšana un metodes izveidošana prasa no katra darbinieka ļoti daudz pūļu un laika. Lancmanis domāja, ka kopā grupās strādājot darbs ir labāk un vieglāk veicams. Tādēļ viņš priecājās par darba apvienību dibināšanu, tādēļ viņš tik ļoti labprāt atbalstīja vietējo grupu darbu. Daudz kas no tā, kas noderīgs vienai skolai, noder arī kaimiņu skolai. Kaimiņu skolotājiem kopā strādājot, daļu darba var sadalīt un nav vairs vajadzīgs katram atsevišķam skolotājam veikt visu darbu vienam pašam. Kopā vairāk var padarīt.

Lai gan darba metode ar laiku katram skolotājam izveidojas sava, tad tomēr dažādu darba paņēmieni salīdzināšana palīdz izskaust visus mazākvērtīgos un izplatīt vērtīgākos paņēmienus. Darba paņēmieni un darba rezultāti pedagogijas laukā jāvertē tāpat kā katrā citā darba laukā, tos salīdzinot vienu ar otru. Tādēļ strādāšana grupās ir ļoti noderīga un svētīga.

A. un B. nodalījumos pirmā vietā likts vārds "M i n i m ā l a - i s". Lancmanis uzaicina kollēgas noskaidrot m i n i m ā l ā s prasības. Šis jautājums mūsu skolu programmās drīzi vien izrādījās par diezgan sāpīgu. Mēs gribējām daudz, bet sasniedzam maz. Arī pats Lancmanis, sastādīdams savas mācības grāmatas, to dabūja piedzīvot. Izrādījās, ka pirmās prasības bija par augstām. Tādēļ sākās m i n i m u m a meklēšana ne tikai p r o g r a m m ā s, bet arī m ā c ī b a s l ī d z e k ļ o s, kas v a r būt dažādi, atkarībā no programmas prasībām. Vajadzēja rasties harmoniski izkoptam dzimtenes mācības kursam, kur viss s v a r ī g ā k a i s būtu pienācīgi un vienmērīgi izcelts. Tas pats minimuma jautājums ir aizķerts arī plāna D. nodalījumā.

Lancmana sastādītais "Darba plāna projekts dzimtenes mācībā" mums vēl ilgi, ilgi noderēs par ideālu, pēc kura mums būs jādzenas. Ilgi vēl mums būs jēgaida, kamēr visās mūsu skolās šis darbs būs veikts, jo dzimtenes mācības kurss katrā skolā ir savs.

Par citiem Lancmana nopelniem ģeografijā lasītājs var atrast tuvākas ziņas "Ģeografisku rakstu" V sējumā, 269.lpp.

Dzimtenes mācībai un Latvijas ģeografijai piederēja Lancmana sirds.

J. Gr.

Ģeografijas skolotājiem.

Studenšu b-ba "Ausma" nolēmusi ar saviem līdzekļiem iekārtot Madlienas pamatskolā dzimtenes stūrīti ar nosaukumu "Latvijas ģeografijas stūrītis". Šinī darbā "Ausma" lūgusi talkā Lancmanis kā ģeografu ar bagātiem piedzīvojumiem. Kopīgā darbā 1932.gadā radies saraksts, kuru zemāk ievietojam.

Mums nav zināms, ka minētais saraksts jau būtu kaut kur iespiests, bet ģeografijas skolotājiem tas varētu noderēt kā ceļa rādītājs un padoma devējs. Saraksts še sniegts drusku saīsinātā

veidā: atņesti gada skaitļi, kas rāda, kād grāmata iespiesta un izdarīti fotouzņēmumi.

Sk. pielikumu Nr.3.

/ 15.foto /
Lancmanis 1926.gadā.

/ 16. foto /

Lancmanis un Dravnieks Ģeogrāfijas darbu izstādē
Skolotāju mūzejā Mednieku ielā 7.

21.-22. Tilts pār Lielupi. 23. Jelgavas 1. valsts vidusskola.
24. J.Čakstes piemineklis. 25. Jelgavas 2. valsts vidusskola. 26.
Skolotāju institūts. 27. Lauksaimniecības vidusskola. 28. 2. pil-
sētas pamatskola. 29. Jelgava ziemā. 30.-31. Jelgavas pils. 32.-
33. Pils kanālis Jelgavā. 34. Cukura fabrika.

X. M) L a t g a l e.

1. Volkenbergas pilskalna ainava. 2. Ainava Latgales laukos.
3. Miežu laukā Latgalē. 4. Krāslava. 5. Ordeņa pilsdrupas Ludzā.

6. Raznas ezers. 7. Ežu ezers Latgalē. 8. Daugava pie Krustpils.
9. Radovas ezers. 10. Vjadas upes krasts. 11. Tilts pār Vjadu. 12.
Vjada - robeža starp Latviju un Krieviju. 13.-14. Vjadas upe.
15. Vjadas upes stāvais krasts. 16. Skats no Daugavpils uz Grīvu.
17. Gada tirgus Dagdā. 18. Celulozas fabrikas drupas Jersikā.
19. Piensaimniecības sākums Latgalē (Rožanovā). 20. Madclanu ezers
Kapiņos. 21. Dubna pie Krikiem. 22. Varkavas skola bijušā pili.
23. Ūdens dzirnavas uz Tartakas upes. 24. Skats no Aglūnas torņa
uz dienvidrietumiem. 25. Aglūna. 26. Sādža izgājusi viensētās.
27. Daugava pie Vecračinas. 28. L.-Gaušļu ezers pie Ezergoļiem.
29. Lauku ainava pie Bešena ezera. 30. Lopu ganības Latgalē. 31. Ka-
toļu baznīca Pasiēnē. 32. Blīva sādža Pliščinā. 33. Gala morēnu
pauguri ar ezeriem. 34. Ozoli Kacēnu pagastā.

XI.-

Globuss (polītiskais sadalījums).

B. K a s a r s

VIENA EKSKURSIJA +/ (Jugla - Ulbroka).

Izejot no skolas, turamies līdztekus šosejai Rīgas virzienā. Pēc pāris desmit soļiem mēs to krustojam un esam uz maz lietota, vietām aizauguša lauku ceļa. Tūlī arī dzirdama vadītāja balss:

- "Tas blankotais ceļš, pa šo ceļu pulkvedis Zemitāns vedis uz Rīgu Latvijas armiju."

Negribas ticēt, ka ekskursija jau pilnā gaitā, bet stāsts pār-
liecina:

- "Pie Gaisa tilta viņam par godu stacija nosaukta Zemitāni. Kara laikā šis ceļš bija blankots, un pa viņu veda lielgabalus".

Un nu seko pietura pieturai un veikls jautājumu stāsts stāstam.

- "Ko jūs šē redzat? - noskan garām gājienam, uz mirkli ap-
stājoties iepretim Strazdmuižas fabrikai.

- Grāvi.

- Bet vai grāvis iet liču loču?

- Nē, tā būs izžuvusi upīte.

- Tā būs. To sauc par veco Strazdmuižas grāvi. Par viņu garš stāsts. Tas tecējis tepat gar fabriku. Toreiz. Toreiz viņa piederējusi vecam Pichlavam. Tas negribējis, ka ūdens tek gar vi-

pa fabriku. Līcis upīti aizdambēt, bet saimniekiem applūdušas pļavas. Tie naktī dambi dambi izārdījuši. Nu Pichlavs līcis aizdambējumam klāt sargus. Saimnieki gājuši pilsētai sūdzēt. Bijuši lieli strīdi. Beidzot pilsēta devusi pusi, Pichlavs otru pusi naudas un izrakuši citu grāvi, to, kurš iet gar klubu - Jauno Strazdmuižas grāvi.

- Kā var zināt, ka Jaunais grāvis ir rakts?

- Iet taisnā virzienā.

- Jā, cilvēki zin, ka tā mazāk ir jārok.

Ejam. Atkal pietura - šoreiz ceļu krustojumā, un parastais jautājums: - ko redzat?

- Velna ezers ... Krigeru muiža ... Ceļš ...

- Kurp ved šie ceļi?

Apdomāšanās. "Šis jau uz "Biķeriem," iesakās viens: "tas uz Buchartu ciemu," cits nobeidz.

- Nosakiet, kādā virzienā Velna ezers atrodas no šo ceļu krustojuma!

Izdala kompasus. Nu vērošana.

- Uz dienvidiem! - vairākas balsis.

- Tagad par Krigeru muižu. Apskatiet viņu. Viņa reiz bijusi vecās fabrikas strādnieku artelis.

Ejam. Biķeru mežs.

Atkal:

- Ko varat šē novērot?

- Mežs s t ā d ī t s.

- Kā to var zināt?

- Koki rindās.

- Vērojiet, kādā virzienā iet rindas!

Atkal kompasi darbā.

- Cik vecs šis mežs?

Prātošana. Viens iebilst: "Jānozāgē, pēc riņķiem saskaitīs!"

- Kā var to zināt tāpat, mežu nepostot?

- Pēc zariem.

- Jā, ikgadus izaug atvase - viens posms.

Pa kreisi plašs laukums - to saucot Nāves lauks, kādēļ - nezināms, pat aizmirsts cilvēks, kas to teicis. Lūk, pateicīgs darbs

"mazaļiem pētniekiem" - jautājiet, uziniet!

Ejot gar laukumu, redzami aizbīruši ierakumi.

- Vērojiet, vērojiet, nekā neteikšu!

- Kara pēdas! - sauc gudrinieks, ieskatījies piezīmju burt-
nīcīnā, kurā katram atzīmēti ekskursijas pieturas punkti.

Bīķeru kapsēta. Vakaru pusē sūnām apauguši uzkalniņi. Re-
tas priedes. Apstājamies.

- Ko jūs šē redzat?

Klusums.

- Vērojiet šos kalnus, kā tie radušies? Esat dzirdējuši:

Caur Dievu zeme cieta, gluma,

Bet velns tai kalnu čupu virsū stūma.

- Kas ir šis velns?

- Šļūdonis un vējš.

- Kas šē būs darbojies, šļūdonis vai vējš?

- Vējš, būs bijušas kāpas.

- Nosakiet, kādā virzienā vējš ceļojošās kāpas dzinis?

Darbā atkal kompassi un specials, šim nolūkam konstruēts kalnu
nogāžu gradu rādītājs, kas līdz šim bijis modrā vadītāja smagi
piekrautā ekskursijas somā. (Varētu iztikt ar pusripu, bet tā
mazajiem zinātniekiem šoreiz piemirsusies.)

- Cik gradu nogāzei uz rītiem? - 20°.

- Cik gradu nogāzei uz vakariem? - 26°.

- Tā tad pūtis kāds vējš?

- Rīta vējš.

Darbs padarīts. Tagad iegriezīsimies kapsētā. Mums jāatrod
mūsu skolas pirmā skolotāja kaps. Ieejot pa kapsētas vārtiem,
vadītājs noņem cepuri. Skolēni to pamana, dara tāpat, un visi
apklust.

Meklēšana. Beidzot esam pie sen nekopta kapa. Akmens
krusts. Skolēni jau pazīst aizgājēju pēc iepriekš skolā dzirdē-
tiem nostāstiem. Tas bijis ļoti stingrs, bet tāpat ļoti centīgs
un labs skolotājs. Bijusi viņam tikai viena roka (kreisā), bet
ar to pašu pratis skaisti rakstīt, rakstītais bijis kā drukāts.
Bargs gan arī bijis. Ja neklausīts, vilcis pie katedras un "uz-
devis", bet viņa audzēkņu (tagad lielu cilvēku) acīs, kad tie
atstāsta šos gadījumus, nav lasāms sašutums ...

"... tas bijis stingrs, bet labs skolotājs." tie nobeidz un
apklust ...

Tagad pie kapa to v i s u, protams, neatgādina vairs, bet
tuvāk apskata pašu kapa vietu.

Pārzinis noliecas pie krusta un lasa uzrakstu.

"Pierakstiet, pierakstiet!" atskan parastie vārdi.

Theodor Berg

geb. 22. am 1845., gest. 6. apr. 1905.

Marie Berg

(geb, Fleischer) 13. sept. 1839., gest. 13. dec. 1884.

Ruhet sanft!

Krusta augšdaļā uzraksts:

Der Herr ist mein Hirte,

Wir wird nicht mangeln.

Tad sākas kapa vietas iezīmēšana.

- Kā atminēsim kapa vietu?

- Tuvu pie lielās skas.

- Noteiciet, cik tālu, kādā virzienā?!

- Soļu desmit uz ziemeļu vakariem.

- Nepiemirstiet arī šim kapam atnest ziedus, šurpu kākot, apkopiet viņu!

Vēlam vieglas smiltis mūsu māju pirmajam kopējam un ejam tālāk. Uz dīnv. rītu pusi savrup, kapsētas stūrī, pacelas melna kapa zīme. Uz kapa starp smilgām trīs nosūnojušas granīta plāksnes. Grūti salasāmie uzraksti liecina, ka šē gul pats Vecais Pichlavs (Theodor Eduard Pichlau, geb. 1834., gest. 1910.), 29. gadus vecs dēls un kāds zinātnieks Pichlavs ar doktora gradu.

Vēl rāda mums kādu kapu, par kuŗu solās ko ne visai labu vēlāk pastāstīt.

Tūliņ pie kapsētas Bīķeru baznīca. Kāds audzinātājs iet lūgt atļauju baznīcu apskatīt. Gaidot viņu, jāvēro plašais kultivētais līdzenums, uz kuŗu atveras aksists skats no baznīcas durvīm.

Skolēnu uzmanību saista vairāk kāds gerbonis virs baznīcas durvīm.

- Tā Rēgas patrimoniālapgabala zīme; tas norāda, ka šis apgabals pieder Rīgai, gan pati Rīga te nav.

- Rīgas pa-at-ri-mo-ni-āl - - dzird visos stūros lauzāties.

Zem zīmes virs durvīm uzraksts:

ANNO 1766.

acīm redzot baznīcas celšanas gads.

Audzinātājs ieradies līdz ar atslēdznieku, mēs varam ieiet baznīcā.

Skolas pārzinis ved mūs pie altāra. Pie tā piestiprināta vara plāksne.

- "Pierakstiet!" atskan - un rakstām:

"Den 19-ten 1775. Julii als am sechsten Sontage nach Trinitatis kurz von Anfange des Gottesdienstes fuhr der Blitz durch den Turm in diese Kirche, tat aber keinen weitem Schaden als dass er diesen Altar ansenkte:

Schone Taten - schone!"

Tad ejam uz izeju. Virs durvīm uzraksts:

Diese Kirche ist im Jahr 1766. den 1-sten Oktober eingeweiht worden. Renowiert 1861.

Baznīca apskatīta. Audzēkņu rinda aizvijas tālāk skatīt savu apkārtni. Iztālēm jau redzama kādas mājas pagalmā lielu kublu rinda. Arī tos mums neliedz apskatīt.

- Kas šie par kubliem?
- Kāpostu kubli.
- Kāda viņu forma?
- Cilindra.
- Kā aprēķināsim kubla tilpumu?
- Jāmērī augstums, platums.

Tūlī arī visi darbā. Smagajā ceļa somā laikam nav trūcis garuma mēra.

- 2 m 9 cm augsti, 1 m 40 cm plati!
- Cik viņu skaitā?
- Vienpadsmit!
- Redziet, cik lielā daudzumā šie ieskābē kāpostus, klasē vēl tuvāk aprēķināsim.

Dodamies tālāk. Pēc dažiem kilometriem krustojam platu lielceļu.

- "Lubānas lielceļš", dzird sakām.
- Ko dara šie patreiz?
- Lubānas lielceļu šosē.
- Ar kādu materiālu?
- Ar dolomītu un laukakmeņiem.
- Kāds materiāls šie lietots agrāk?
- Koki.
- Jā, kara laikā jau netaupīja ne koku, ne cilvēku.
- Kas šie par zemes stabiņiem?

(Šoseja nem taisnu virzienu - tur norakumi, līdzinājumi. Vietām atstāti mazi zemes stabīņi līdz bijušai zemes virsmai.)

Nav visai skaidras atbildes.

- Tie atstāti, lai varētu uzpēmējs aprēķināt, cik m³ strādnieki norakuši.

- Novērojiet pašus strādniekus!

- Latgalieši.

- Kas tur stāv pie akmeņu kaudzēm?

- Akmeņu grauzējs.

- "Esam to jau redzējuši," dzird sakām.

- Tad ejam!

Bet nu rūpes: "Leciet pāri grāvim! - lūk, tā - nenobraudāriet norakumu!"

Kāds mazāks puisis speras un lec - bet rāpus uzkrīt norakumam. Acumirkli augšā un no dobes ārā! - Labi, ka vēl neredzēja! - saka mazās acis ar jūtamu nemieru ...

Krustojot ceļu uz dienovakara pusi, nonākam mežmalā. Sarunas, maza izklaidība.

- "Nu redziet, visi iet tik gaļām, neviens nekā nejautā!" ar bažām balsī saka pārzinis un griežas atpakaļ.

- Ko redzat?

- Dziļu grāvi.

- Iesim tagad pa šo grāvi visi lejā!

- Šis grāvis rakts - dzird prātojam.

- Kad šis grāvis būs rakts?

- Sen.

- No kā tas redzams?

- Te jau viņā aug lielas priedes!

- Izmēriet nogāzes slīpumu, augstumu!

Visi raujas, drīz atskan: - 5,6 m augsts; 45°.

Kāds audzinātājs stud.math. ar sarežģītu formulu palīdzību savukārt pētī, cik tad īsti dziļš grāvis. - Skolēni gan klasē laicam vieglākā ceļā to uzzinās ...

- Kā sauc šo grāvi? - savukārt jautā skolēni.

- Pierakstiet zem jautājuma - Karātavu grāvis. Cars Pēteris apmēram pirms 200 gadiem licis viņu rakt, lai novadītu trīs upju (to starpā arī Brekšupes) ūdeņus uz Rīgas tagadējo kanāli, kurš bijis smirdošs un tā apdraudējis iedzīvotāju veselību.

- Bet laikam gan nebūs šis labais nodoms izdevies, jo, redziet, - te jau nav ūdens tecējis, nav ūdens pēdu - kā rakts, tā ir palicis.

Vēl ejam labu gabalu pa plašo grāvi, līdz nonākam pie ielejas. Tur tek maza upīte. Drusku tālāk reezams jau kāds mazāks dambis. Turpat ielejas krastā bedres - norakums (resp.atsegums). Pie tā visi apstājušies un vadītājs kaut ko stāsta. Esmu nokavējies, un man šis stāsts paiet garām. Žēl.

Turpat apmetamies uz brīdi un izsūtām jaunos pētniekus meklēt lielo upju dambi, kam ūdeni bijis jāvirza uz Karātavu grāvi. Drīz tas atrasts, ejam. Ir augsts uzbērums - īsts kalns. Gar to agrāk tecējuši ūdeņi, tagad tas pārtraukts, upes gaitu vairs netraucē, ūdeņi tek brīvi.

Ejam tālāk. No uzkalna mežmalā atveras plašs skats - ieleja.

- Skatiet, tā Daugavas leja! Laudis stāsta, pirms 60 gadiem te drāzušies pavasara Daugavas ūdeņi uz jūru. Daugava ņēmusi jaunu virzienu, jo lejpus Stopiņiem ar lediem tā aizsērējusi.

- Citādi šo leju sauc par plato Brekšupes leju.

Tālāk ejam pa ceļu. Ceļa malā uzraksts. Dzird sparīgi lasām: "Rīga-Tīnuži". Ceļš uzkopts, gluds.

- Kāds materiāls lietots šī ceļa uzlabošanai?

Vairākas atbildes.

- To sauc par grizdu. Iesim uz dolomīta lauztuvēm, tur redzēsiet. Virs dolomīta slāņiem ir citi mazvērtīgāki slāņi, tie jānorok. Aprīnka inženieris ar šo grizdu nu šosējis ceļu. Iznāk liels ietaupījums, redzēsīm kā šis mēģinājums izdosies. Vajadzētu gan turēt.

Dodamies uz Ulbrokas pili. Pie upes pasta-telegr.nodaļa vecā vienstāvu celtnē, kuŗas stūros iemūrēti lielāki slāņoti akmeņi. Apstājamies.

- Kas šie par akmeņiem?

- Dolomīts.

- Bet kas te īpatnējs?

- Dolomīts slāņots.

- Kas tie par slāņiem starp dolomītu?

Klusums.

- Tie gipsa slāņi.

(Vēlāk tādus slāņotus gipsa dolomītus atradām arī citās

celtnēs.)

Esam pie pils. Tūliņ daži atsēžas pils pagalma koptajā zālītē. Bāršanās. Pārzinis fotografē pili, tad stāsta: Tās sauc par joniešu kolonnām. Redziet augšā šos saritinājumus - tie domāti palmu jaunie zari. Agrāk celtnēm izlietojuši palmu kokus, nu šī tad nu ir šo veco celtņu iezīme. Tie, kuriem tik puse redzama, ir pilastrī.

Tagad pa vasaru te mitinās bērni.

Ejam. Tagad uz akmeņu lauztuvēm! Jau iztālēm redzamas akmeņu kaudzes un ūdens bedres - tās jau izlauztās vietas. Esam klāt. Nu daudz darbs:

- "Kas tas, kas tas? ... " akmens šķembelēm rokā nāk pie vadītāja mazie. Gadās pa starpām arī kāds audzinātājs. Nezin, ko lai dara.

- Tas gaišākais ir dolomīts.

- Tas dolomīta mergelis, viņš tumšāks, jo tam piejaukts māls.

- Tas plātņu mergelis, viņš plīst plāksnēs.

- Bet kas tas tur zem ūdens, - dobes dibenā, vai sūna? Jautā kāds pundurs.

- Nē, tas zaļais devona māls, to jūs vēl labāk redzēsiet vecās lauztuvēs, turp iesim.

- Kas tie akmeņi par caurumiņiem?

- Tur tārpī būs lodājuši, sacietējis, tā ir palicis.

- Kas te šim dolomītam?

- Tie dolomīta kristalli. Ūdenī dolomīts izšķīdis un tad kristalizējies.

No visa ieliek jau tā smagā eksk. ^{un rīas} somā pa gabalam, lai stundā būtu pie rokas pašu nests paraugs. Školai vajadzība ne tik spiedīga, čaklas rokas un vieglas kājas tai to jau sen sagādājušas.

Tālāk dodamies uz vecām akmeņu lauztuvēm. Dziļas, zāli un sūnu klātas dobes. Mitras - vietām pat ūdens. Nogāzē irdena, drūpoša zaļgana masa.

- Kas tas būs?

- Laikam tas zaļais devona māls.

- Pareizi! (Ierīpo atkal gabals somā.) Tas rāda, ka še jūra ir bijusi vidēji sekla. Kur jūra dziļa bijusi, tur dolomīts, kur

seklāka - māls. Kur vēl seklāka - smilts. Jūs to zināt, ka saka, ka "jūras dibens elpo".

- Skatieties šos sporaugus ūdenī - tos sauc hara. Kaļķi uz sēžas uz hara sporām, tā hara top par labu lauku mēslošanas līdzekli.

Viens aiz otra velk no ūdens laukā pa augsni. Dažs atkal tiek vadītāja somā.

Tālāk ejam pa dziļu grāvi pret kalnu. Tas laužuvešes grāvis, ved viņš uz kaļķa cepli. Kalnā veca cepla drupas. - Rožlapa jau cepla galā! - Atkal bāršanās, tad stāsts, kas atkal jāatzīmē:

- Šis ir vecs vienkāršs kaļķu ceplis, no apakšas - še kurināts. Te nevar nepārtraukti kaļķus dedzināt. Vecie kaļķi jāizņem, tad var tikai atkal kurināt.

Pierakstīts, jāiet tālāk, bet pirms atkal jākontrolē, vai kāds nav zudis. "Ģenerāļiem" jābūt modriem. (Visi skolēni sadalīti vienībās pa četri. Katrā vienībā savs "ģenerālis", kas savus uzmana. Kontroles brīdī visiem sastādoties rindās, tas savus pārskaita un saka, vai kāda netrūkst.)

Ejam. Ceļmalā liels lauku akmens - šļūdoņa liecinieks. Atkal stāsts, bet to nedzirdu, jo esmu gājiena beigās.

Nonākam pie liela, veca, dziļa grāvja. Tas arī rakts, bet mitrāks kā pirmais. Pēc otras versijas šis esot tas Karātavu grāvis. Ejam tuvākās mājās pajautāt. Pašā grāvmalā veca mājiņa - tanī tikpat veca vecīte, krieviete.

Jautājam viņu.

- "Kas to visu var zināt, sen tas bijis, lūk, tik lieli koki jau grāvī izauguši!" skan atbilde.

Blakus cita māja. Tīrumā strādā. Nāk jau mums pretī, Jautājam.

- To sauc par Karātavu grāvi. Gribējuši savienot Krega ezeru ar Ulbrokas ezeru, bet nekas nav iznācis, ūdens nav uz Ulbroku tecējis.

Ejam tālāk uz mājas pusi. Ceļmalā mežā svešs, svaigi uzkopts kaps. Nocesas cepures. Pieejam. Tur krievu krusts ar iegriezumiem - 1916.16.VII.

Pienāk jaunseimniece un stāsta: "Tas svešs kaps, bij pavisam pamests, krusts nokritis. Ar vīru uzkopām."

Ejot tālāk, przinis stāsta:

"Kapi ceļmalās ir lielu ceļu iezīme. No tālienes gadās cil-

vēkam nākt, ja ceļā nomirst - svešu turpat ceļa malā aprok. Daudz tādu kapu radās kara laikā."

Pēc ilgāka laika nonākam Brekšu muižā. Iegriežamies apskatīt Brekšu pili.

- Vērojiet pils torni!

- Kādēļ viņa gals robots?

Bet atbildes tā vairs nespēgā kā priekš dažām stundām atpakaļ, laikam garais, smilšainais ceļš cauri mežam un viršu laukiem būs vīrus nogurdinājis.

Palīdz stāsts: "No pils torņa tak ienaidniekus uzmana un apšauda. Aiz tiem robiem var labāk slēpties un pa tām starpām uz ienaidnieku šaut."

Izejam uzkalnā. Maza atpūta.

- Ko, mēs noguruši? Nevar būt! - un drīz laba daļa skrien "sunišos". Skrien arī audzinātāji, tas dara prieku.

- "Ejam tālāk!" saka pārzinis. Atkal kontrole. "Ģenerāļiem" acis zib. Ir visi, varam iet.

Aiz pils netālu ceļš iet pāri Brekšupes lejai, kurū jau reizi redzējām.

- Nu skaitiet, cik soļu plata ir leja!

Varena skaitīšana. Vienam 250 soļu, citam 270, bet netrūkst arī tādu, kam soļu skaits sajucis.

Atkal stāsts par ūdeņiem, bet man un labai daļai tas palet garām, esam aizsteigušies priekšā - laikam mājas vainīgas.

Uzkalniņā, netālu no Peledas mājām, atkal ceļa malā kaps. Noņem garāmejojot cepures.

- Tas kāda šķūtnieka kaps, atteicies vest vācus - nošāvuši - tiem dzīvība bijusi lēta ...

Koki pašķiras. Redzam ezeru.

- Redziet nu, cik garš ir Juglas ezers! Tik ilgi esat gājuši un vēl labs ceļa gabals ejams.

Ezera vidū redzama saliņa.

- Skatiet šo saliņu ezerā! To sauc par Sudrabsaliņu. Jānis Briesmīgais (IV) tur ieracis naudas mucu.

- Vajadzētu rakt ... - kāds mazs resgalvis ejot prāto ...

Pa ceļam vēl daudz kas gadās. Tur reti sastopams krūms, tur ligzda - dzēna meistardarbs, tur zilie virši - medus lauks ...

Katrai vietai savs stāsts, sava pasaka, tikai jāprot to lasīt. Bet šie raksti nav viegli. Daudz jāskrien un jākrāj kā

bitei zilos viršu laukos, vācot saldo medu, līdz viss sāk runāt, dzīvot ...

Labi, ka mūsu druvās bites dūc!

R Ī G Ā, 8.septembrī 1929.gadā.

B. K o n r ā d e

ĀRPUSSTUNDU DARBS Z.LANCMANĀ SKOLĀ.

Bija laiks, kad daudzās Rīgas skolās noritēja spraigs garīgs darbs ārpus stundām. Žurnāli, pulciņi, referāti u.t.t. Tas attiecas galvenā kārtā uz pirmajiem gadiem Latvijas skolā. Pedagoģiskā muzejā tika vākti materiāli pārskatam par šī veida darbu. Sakarā ar šo, Lancmanis iepazīstināja šo rindīņu rakstītāju ar atzīmēm par savas pārzināmās skolas (6.R.p.pamatsk.) ārpusstundu un ārpusskolas darbu. Te ietilpst galv.kārtām ekskursijas un skolnieku vakari. Nebūs daudz tādu skolu, kur būtu piegriezta tik liela vērība šāda veida darbam.

Pievedīsim še izvilkumu no minētām atzīmēm. Šie materiāli attiecas uz darba posmu no 1920./21.-1925./26.māc.g. Vispirms minēšu vietu nosaukumus, uz kuriem rīkotas ekskursijas. Tas rādīs šo ekskursantu interešu apjomu. Te jāpiezīmē, ka reizēm ekskursijās gājušas tikai dažas klases, reizēm visa skola. Tādā gadījumā klases gājušas uz atsevišķām vietām, katra ar savu uzdevumu.

1920./21.māc.g.:

1. Valsts etnografiskais muzejs.
2. Skolas apkārtne.
3. Mākslas muzejs.
4. Smēde.
5. Skolu muzejs.
6. Lapsu alas; Strazdu muiža.
7. Rīga. Pils, kapu pieminekļi, ēku stili, kanalizācija, vēsturiskas vietas: Keizara dārzs, Krusta ejas Doma baznīcā.
8. Ulbroka.
9. Merkura kokvilnas apstrādāšanas fabrika.

1921./22.māc.g.:

1. Koku osta un Rīgas vēsturiskās ielas.
2. Rēķināšana un zīmēšana dabā.
3. Pulvertorņa laukums.
4. ŠĪ ir tāda diena, kad, kā redzams, vairums klašu atstāj skolas telpas. Pirmskola un I klase: Skolas apkārtne -
a) koku, ceļu un grāvju mērīšana, b) augu atkarība no mitruma.
III klase: Bukultu muižas vecās dzirnavas un brīviņieku pils

vieta. IV klase: Dažāda veida laukumu un koku augstuma mērīšana un aprēķināšana. V klase: Dzelzceļa iekārta; profīla zīmēšana.

5. Ogre.

1922./23. māc.g.:

1. Mīlgrāvis un jūrmala.

2. Ogre, Ķenču kalns.

3. Uzstādīti dažādi temati un uzdevumi: a) ģeografijā - atstatuma mērīšana un ziņu vākšana skolas apkārtnes kartel.

Dabas zinībās: augu daļu garuma mērīšana sakarā ar mitrumu un ēnu; koku resnums un posmi labā zemē un purvā; augsnes griezums; dīķa un strautiņa flora un fauna; podnieka darbnīca.

Apkārtnes mācībā: Rudens lapu vākšana; strautiņa ātruma mērīšana; kalējs; betona būve, lietus izskalojums; ēkā, kas pakškos salaista; svētozoli; stacija.

Vēsturē: Bukulti; ozoli; Batarejas sils; Aleksandra vārti; Bukultu dzirnavas, dambis; lielceļš; pasts; baznīcas vieta; vecās fabrikas ēkas.

4. Šai dienā atsevišķām klasēm savi uzdevumi: I kl. - mežs. II kl. - vingrinājumi slīpumu noteikšanā. III kl. - Aleksandra vārtu apkārtnē. IV kl. - Strazdu muižas ievērojamo vietu kartografēšana. V kl. - materiālu vākšana.

1923./24.māc.g.:

1. Jelgavas skolas - uz 3 dienām. Piedalās IV, V un VI klases.

2. Māla atrašanās vietas apkārtnē.

3. Ulbrokas dolomīta lauztuves.

4. Juglas līkums.

5. Juglas zemuma lādiņu bedres.

6. No Baloža kroga uz Bukultiem (plāna lietošanas vingrināšanās).

1924./25.māc.g.:

1. Rīga; skanstis.

2. Arkādija; Māras dīķis.

3. Biķernieka mežs; Dampezera dambis.

4. Stikla fabrika.

5. Fēniksa čuguna lietuve.

6. Etnografiskais mūzejs.

7. Katlakalna kapi.

8. Miera kapi.

9. Doma mūzejs.

10. Koknese.

Še Lančmaņa piezīme, ka ekskursijas organizēšanai uz Koknesi katrs skolotājs ziedojis 50 rubļu.

No šī ekskursiju vietu saraksta redzam, ka te strādāts nopietns plānveidīgs darbs. Tie nav tie izpriecas braucieni, ko vairums skolu rīko pāris reizes gadā.

Atceros kādu skolotāju sanākumi, kur Lančmanis izteicās par ekskursiju nozīmi skolas darbā. Kā piemēru pieveda gadījumu, kad viņš vedis skolniekus uz dzelzceļa pietātni, saistot šo gājieni ar glitrakstīšanas stundu. Tur viņi vērojuši glīti izpildītus uzrakstus, publicējumus. Te redzams, ka Lančmanis prata izmantot visādus gadījumus, lai skolnieki gūtu ierosinājumus savam darbam.

Otrs darbības veids, kas norisinājies ārpusstundu laikā Lančmaņa pārzināmā skolā, ir skolnieku vakari. Pievedīsim sarakstu, par kādiem tematiem šinīs vakaros lasīts un runāts.

1921.g. 19.I. Rīgas vēsture.

14.IV.1. Kamdēļ citiem kokiem lapas, citiem nav?

2. Kāpēc ezers cēlies?

3. Kāpēc nātras dzel?

4. Kāpēc avots burbuļo?

5. Kāpēc ūdens riņķī griežas?

6. Kā ezers cēlās?

7. Kāpēc odi baros turas?

8. Krītošās zvaigznes.

18.IV.1. Ko no kokvilnas taisa?

2. Kāpēc vītoli var augt ūdenī?

26.IV.Kāpēc koks čīkst.

29.IV.1. Rīgas plāns 1880.g.

2. Rīgas skats 1612.g.

18.X. 1. Kāpēc nāk rudens?

2. Kāpēc kokiem lapas dzeltē?

3. Kāpēc ziemā tā blīkšķ?

27.X. Referāts par Poruku.

10.XI.Parādības virs zemes pirms Turku kara.

1922.g.12.I.1. Ciklonu šēma.

2. Skudru novērojumi pirms lietus.

16.II.Maldugumis.

21.IX.1.Vardes attīstīšanās.

2. Kur virskarstākā vieta pasaulē?
  3. Tranšejas Baložu kapu kalnā.
  5. X. 1. Šmerlupes dambis.
  2. Jurjānu Andrejs.
  - 12.X. Zviedru-krievu kapi.
  - 26.X. 1. Biķeru baznīcas vapenis.
  2. Biķeru baznīcas plāns.
  3. Akmeņu blāķis pie Biķeru baznīcas.
- 1923.g.
- 14.III.Par daiņu vākšanu.
  - 13.IX. Kā cēlušies Kangaru kalni?
  - 11.X. 1. Sāls avoti.
  2. Sāls ūdeņi.
  3. Medus koki.
  - 18.IX.Referāts par vēsturiskām ciņām. Pagatavota ciņņu vietu karte.
  - 14.IX.1.,2. un 3.klase:
    1. Īss pārskats par zemes trīci.
    2. Illūstrācijas.
    3. Japāņu pasakas.
  - 4.,5. un 6.klase:
    1. Referāts par zemes trīcēm.
    2. Avīžu ziņojumi.
    3. Agrākās zemes trīces.
    4. Pārskatu par japāņu literatūru dod skolotāja Pūre.
- 1924.g.
- 14.III.Īss pārskats par Kr.Barona dzīvi un darbu.
  - 3.X. Referāts par bibliotēkas (skolas?) grāmatām.
- Bez šīm ziņām Lančmaņa skolas materiālos atrodams arī vēl cits pārskats par skolnieku referātiem. Tas saucas: "Strazdmuižas skolas skolnieku referāti un mājā vāktu ziņu krājums." Šī krājuma satura rādītājā minēti referātu nosaukumi un to skaits ir pāri par simtu. Temati pēc satura ir dažādi: Novērojumi apkārtnē, dabā, dzīvē; literatūras viela; daži zīmējas uz toreizējiem dienas notikumiem, piem.: ievērojamu sabiedrisku personu nāve (Kr.Barons, Jurjānu Andrejs), lieli notikumi pasaulē - kara atskaņas, zemestrīces u.t.t. Citā vietā lasāms sekojošs kopsavilkums: Strazdmuižas skolā noturēts 1920./21.m.g. 31 skolēnu vakars. 1922./23.m.g.32 s.v., 1923./24.m.g.13 s.v.,

1924./25.m.g.7.sk.v., 1925./26.m.g.7 sk.v. Viņos 1)nolasīti referāti, 2)deklamācijas, 3)dziedāšana, priekšnesumi, 4)mīklu minēšana, 5)teiku lasīšana.

Tālāk ir pārskats par Strazdumuižas skolas izstādi. 1923. 29.X. Tā saucās: Rudens darbu apskate. Minēti galvenie izstādītie priekšmeti:

1. Strazdumuižas grāvja krituma un viņa zirgspēka un kilovatstundu aprēķins.
2. Nāvīgā ķerveļa vērojumi.
3. Akvarijs vērojumi.
4. Marseļas ostas un rudens ražas grafikas.
5. Latvijas skatu albuma un stereoskopisko bilžu vērojumi.
6. Ugunsvēmēja kalna imitācija.

Strazdumuižas skolā iznākuši skolēnu žurnāli:

1. Plaukstošie pumpuri.
2. Rīgas p.VI psk.skolēnu Pašdarbības pulciņa žurnāls.
3. Draugs.
4. Skolēns.
5. Pirmais solis.

Tad vēl mknēti pasākumi, kuŗos skolnieki pēmuši aktīvu dalību:

1. Lasāmais galds.
2. Skolnieku paštiesa (pašvaldība).
3. Skolēni skolotāju lomā pie mazajiem.
4. Čekiņu izdalīšana tējas galdam.
5. "Darba komisija".

Tālāk atrodam sekošas ziņas: Strazdumuižas skolā 1922. g. nolemj sasaukt vasaras brīvlaikā sekošus skolēnu vakarus: 9.VI; 30.VI; 20.VII; 10.VIII pl.6 p.pusd., kuŗos noskaidros dažādus jautājumus, kas būtu radušies pie vasaras darbu un novērošanas izvešanas. (Piezīmēta paid.literātūra - Schaffende Arbeit.) Še redzams, ka Strazdumuižas skolā zināms darbs nav pārtraukts arī brīvlaikā. Dabas novērošana, mācībass līdzekļu vākšana ir iespējama galvenā kārtā vasarā. Lancmanis ir sapratis, ka bērns gan labprāt uzņemas izpildīt zināmu darbu, bet reizēm tam pietrūkst padoma, kā tas īsti veicams. Tāpēc tiek nolemtas minētās sanāksmes brīvlaikā.

Pienestie materiāli liecina (te varam arī domāt, ka viss nav fiksēts, kas darīts), ar kādu aizrautību strādāts šis neoficiā-

lais darbs. Vajag būt lielai ticībai savam darbam un lielai gri-
bai strādāt nākotnes labā, tikai tad pietiks kā garīgā, tā fiziskā
spēka. Lielā dažādība, kas redzama bērnu referātu tematos, ra-
dusies no individuālām interesēm. Lancmanis izturējies ar cienī-
bu pret ikvienu bērna darbu. Viņa uzdevums bija ierosināt jaunat-
nes p a š d a r b ī b u, pasargāt to no garīga tukšuma un ieva-
dīt kultūras dzīvē un darbā. Viss vairums šē pievestā darba bija
palīglīdzeklis to Lancmaņa audzināšanas mērķu sasniegšanai, ko pie-
ved Taivāns savā rakstā.

T. L i v e n t ā l s

"Kultūras Balsī".

Kā zināms, izglītības kooperatīvs "Kultūras Balss" dzima zie-
meļu Vidzemē - Valkā, tanī momentā, kad izbeidzās lielinieku val-
dīšanas periods un iesākās vācu okupācija. Šinī varu maiņā, lat-
viešu nacionālā intelligence un turīgās pilsonības pārstāvji bija
nogrupējušies Nacionālā Padomē, bet progresīvā demokrātijas intel-
ligence atradās bez kādas organizācijas, jo demokrātiskās pašval-
dības iestādes, nodibinoties "Iskolata" varai, tika likvidētas.
Šinī momentā tad arī rodas izglītības kooperatīvs "Kultūras Balss"
un latviešu progresīvi-dēmokrātiskās intelligences organizācija,
kuras mērķis bija sekmēt latviešu kultūru progresīvi dēmokrātiskā
virzienā.

Kā to veikt?

Pats stāvoklis norādīja arī uz iespējamiem darbības veidiem,
jo "Kultūras Balss" 15. janvāra 1918.gada uzaicinājumā lasāms:
"Mēs piedzīvojam stāvokli, kāds nekad nav bijis. Ne atsevišķs
cilvēks, ne biedrības, ne skolas vairs nevar sev dabūt v a j a -
d z ī g ā s g r ā m a t a s (pastr.T.L.). "Bet kas lai klusi-
na", lasām tālāk minētā uzaicinājumā, mūsu garīgo badu? Te jānāk
palīgā intelligencei un organizatoriskam spēkam. Grāmatas ir
"jāsaraksta, jāizdod un jāizplata."

Ja sākumā bija domāts izdot vienīgi zinātniskus un literārus
ražojumus, bet skolu grāmatu izdošanu atstāt uz vēlāku laiku, tad
drīz vien jaunradušies apstākļi lika šos nodomus grozīt tādejādi,
ka pirmā plānā bij jānostādā mācības grāmatas un tikai otrā vie-
tā nāca zinātniskās un literārās grāmatas.

Mācības grāmatu sastādīšanā bija jāmobilizē mūsu pazīstamie,
piedzīvojušie ^{ai} pēdāgi, kuŗu starpā atradās arī spara un ener-

gijas pilnais Z e l m a r s L a n c m a n i s. Viņam vienmēr pietika gan laika, gan pašuzupurēšanās tai sabiedriski kultūrālai darbībai, kas šinī periodā norisinājās "Kultūrs Balsī". Viņš kopā ar citiem iztirzāja dažādus plašus kultūrālus jautājumus gan arī šauri ^apedagogiski metodiskas problēmas. Un kā uz šādu iztirzājamo problēmu reālu iemiesojumu jāaizrāda uz viņa un citu autoru sastādīto "Apkārtnes mācības uzdevumu" grāmatu, un vēlāk tie paši autori sastādīja "Apkārtnes mācības metodiku", kuru pat Izglītības ministrijas oficiālais izdevums šādi raksturoja: "... Katrā ziņā "Apkārtnes mācības metodika" ir ieguvums mūsu ^apedagogiski metodiskā literatūrā". +/

Blakus mācības grāmatu sastādīšanai Z.Lancmanis ļoti dziļu dalību ņēma to mācības līdzekļu izveidošanā, ar kuriem "Kultūras Balss" ieņēma savu īpato vietu vispārējo mācības līdzekļu tirgū. Šie mācības līdzekļi bez uzskatāmības veicināja arī skolēnu pašdarbību.

Ārpusskolas izglītības jautājumu atrisināšanā arī Z.Lancmanis nestāvēja nomalūs, bet gan centās visiem spēkiem veicināt šīs neuzpostās kultūras druvas izkopšanu. Viņš bija viens no pirmajiem, kas piegriezta sevišķu uzmanību mūsu dzimtenei - zinātniskām ekskursijām, ar kuru palīdzību viņš centās attīstīt šo ekskursiju dalībnieku domāšanu un pašdarbību. Viņš sarakstījis vairākus apcerējumus par Rīgu, kas iznāca vēlāk atsevišķās brošūrās "Kultūras Balss" izdevumā. Un arī šinī dzimtenes studēšanas laukā +/ viņš centās ielikt savu kūsājošo ideālismu un apgarotību. Jo viņam likās, ka katra apkārtne var domājošā personībā ierosināt jaunas domas un sniegt materiālus jaunām atziņām vai, kā to viņš pats kādā no minētām brošūrām izteic: "ejot pa ielu, vērojot redzamo, meklējot domās pēc tā cēloņiem, mēs jūtamies it kā mīļu biedru starpā". Un tiešām atrodoties pašā Z.Lancmana klātbūtnē, nekad nevarēja garlaikoties, jo viņam vienmēr bija klāt jaunas domas, jaunas atziņas, jauni ierosinājumi un pamudinājumi cilvēka garīgai attīstībai.

P. K ū l a

Atmiņas par Z.Lancmani.

Lancmanis savā pedagogiskā darbā bija tik īpatnējs, ka viņa vieta nevar tikt aizpildīta. Kas ar viņu tuvāk iepazīnās, tas nokļuva viņa gaišās personības burvības varā un nekad neaizmirsīs

šo ideālo skolotāju, sabiedrisko darbinieku, nenogurstošo gaismas nesēju, jaunu ceļu meklētāju audzinātāja darbā. Tā vien liekas, ka durvis atvērsies, un viņš ar savu starojošo smaidu atkal pildīs tavu mītni ar gaismu un viņa viegli ritošā vārdu plūsma izklaidēs visas tavas šaubas, viņa optimisms iejūsminās tevi atkal saņemt spēkus un tos ziedot turpmāk visam cēlam, sevi ziedot ideālajam jaunatnes audzināšanas darbam. Lancmanis nebija tas, kas pazīst nogurumu; viņu sastopam vienmēr steigā, viņš vienmēr it kā trauksmē, it kā kaut ko varētu nokavēt ...

Šī straujā kustība ir viņa dzīves elpa.

Lancmanim nekad neiznāk dzīvot mūsu dzīves centrā - Rīgā. Viņš mīt ja ne tālu no pilsētas, tad tomēr pilsētas tālākās nomalēs - te Vecmīlgrāvī, te Strazdu muižā pie Juglas. Un tomēr liekas, ka viņš dzīvotu pastāvīgi Rīgā, jo visos svarīgākajos darbos skolotāju dzīvē viņš ir šeit centrā, ir lkāt pirmais ar savu padomu un nenogurstošo darba roku ...

Atmiņu pavediens sāk risināties. Tas sākas ar Martas ielas laikmetu toreizējā skolotāju dzīvē, kad Skolotāju sabiedrības tirdzniecības skola top par centru, kurā pulcējas skolotāji - jaunu ceļu meklētāji, lai nestu jaunas vēsmas skolotāju nospiešajā klases darbu atmosfērā. Tur Greste pratis ieinteresēt un pulcināt ap sevi un Mūzeja biedrību jo prāvā skaitā jaunos skolotājus - mūzejniekus. To apspriedēs un darbā jo dzīvi piedalās arī Lancmanis, kurš, ja nemaldos, toreiz darbojās Vecmīlgrāvī, A. Dombrovska skolā. Lai gan satiksme starp Vecmīlgrāvī un Rīgu nav necik ērta, Lancmanis atrod arvien laiku un iespēju ierasties sapulcēs. Arvien viņš pratis sameklēt kaut kādu priekšmetu, kurā tas paņēmis līdz demonstrēšanai kollēgām ...

Tad bēgļu gaitās Pēterpilī ...

Te nu man kāda vajadzība spieda uzmeklēt Z. Lancmani. Gaiši atmiņā Pēterpils miglains ziemas vakars. Sastopu viņu kopā ar ģimeni mazā dzīvoklītī (rotu apkārtnē). Dienas darbs atstājis sejā noguruma pēdas. Attālā darba vieta, galvas pilsētas satiksme, liemie gabali, kas jānostaigā, prasījuši dienas laikā lielu enerģijas patēriņu. Lancmanis sēd pie galda ieracies biežās grāmatās. Jāizmantojot galvas pilsētas māc. iestādes, lai gūtu mantas, ko kodes un rūsa nemaitā. Lancmanis apmeklējot kādus kursus, klausoties turienes pazīstamo profesoru lekcijas ģeografijā, ģeoloģijā. Guvis ļoti daudz jaunu ierosinājumu. Mirdzo-

šām acīm viņš jūsmo par mācības spēkiem un iegūtajām zināšanām ...
Un atkal Latvija - tagad neatkarīgā.

/ 17. foto /

Lancmaņa stūritis Lejasciema apkārtnes geoloģiskā *aja* izstādē, ko sarīkojis lauksaimnieks R.Kučers, kas staigā-dams Lancmaņa pēdās, sirsnīgi nodevies apkārtnes pētīšanai.

Rīgas sabiedriskajā dzīvē liela rosība. Skolotāji netur rokas klēpī. Pienācis tas laiks, kur skolotāju sapnis par latvisku skolu kļūst patiesība. Jaunās skolas izveidošanas darbā strādā līdz skolotāji kā tiešā darba darītāji - praktiķi - lietpratēji. Nesaskaitamajās skolotāju sapulcēs un apspriedēs Lancmaņa nekad netrūkst. Te apspriežams jaunais skolu likums, te izstrādājamas mācības priekšmetiem jaunās programmas. - Lancmanis visur darbojas līdz un nāk palīgā ar saviem padomiem un norādījumiem no darba prakses.

Programmās uzņemts jauns priekšmets - a p k ā r t n e s m ā - c ī b a , kas dažam labam skolotājam liek galvu pagrozīt, - ko lai šinīs stundās mācot? Jaunais priekšmets it kā forma bez satura. Saturu šai formā vajadzēja ieliet. Lancmanis ar saviem piedzīvojumiem un plašajām zināšanām šai nozarē bija neaizstājams.

Brīvdienas Lancmanis izlieto dzimtenes apceļošanai, vada skolo-tāju ekskursijas u.t.t. Kādā no šādiem "atpūtas brīžiem" man gadās Lancmani sastapt ceļā uz manu dzimteni, Maršrutā uzņemta Rundāle,

Mežotne, Borksminde, Bauska. Kā šo apgabalu pazinējs, uzņemos Lancmanim būt par vadoni. Viņu sevišķi interesē Mežotne ar vēsturisko latvju pilskalnu. Pēc Rundāles pils apskates esam nonākuši caur ozolu birzī Lielupes krastā, kur atrodam meklēto pilskalnu. Ar lielu interesi vēroju, kā Lancmanis no vienkāršā tūrista pārvēršas par pētnieku: jo veikli uzņemta pilskalna plāna skice, izstāgāti uzbērums un dziļie grāvji, ar pašu konstruēto instrumentu tiek izmērīts kalnu slīpums un augstums. Kalns no vairākām vietām nofotografēts. Viss registrēts, pētnieka soma ar jaunu materiālu dzimtenes pētīšanā kļuvusi bagātāka. Pēcpusdienā šķiramies, jo viņam vēl līdz vakaram jāveic nospraustā maršruta atlikušā daļa ...

Atkal laika sprīdis... 1935.gada pavasarī satiekamies. Izrādās, ka viņš nesēn pārcietis slimnīcā smagu operāciju. Pārstāstījis visu pārdzīvoto, viņš izsakās, ka vēl arvien atrodoties ārstu uzraudzībā, kas viņu pētījot, lai pārliecinātos, vai izoperētais audzējs nav bijis ļaundabīgs. Pats viņš dzīves priecīgs un cer visu labu... Nākošā satikšanās pāris mēnešus vēlāk II pilsētas slimnīcā. Apsveicinoties jokoja, ka patlaban kursu sezona, ka viņu gaida kollēgas ar priekšlasījumu provincē, ka nevar šādā darbā laikā gulēt slimnīcā ... Priekā sterojošu seju, viņš atceras visu pārdzīvoto darba posmu, atzīmē to par visjaukāko laiku savā dzīvē. Kavējoties atmiņās, sarunas risinās jo straujā. Aizrādu, ka viņam vajadzēja sevi pietaupīt, ka viņš, sabiedrisko darbu bez atpūtas strādādams, sev derījis pāri, ka vajadzēja arī par sevi padomāt un parūpēties. Uz to nāk atbilde, ka cilvēka dzīve ir par tik vērtīga, cik viņš to var ar darbu pildīt. Tad viņš stāsta par saviem zinātniskiem darbiem, sakrātiem materiāliem, pie kuŗu apstrādāšanas viņš pēc slimnīcas atstāšanas domā ķerties, runā, ka viņam grūti bijis ieturēt samērus starp materiāliem un to apstrādāšanu. Jūsme par nel. profesoru Rozenšteinu, ar kuŗu viņam bijušas ļoti sirsnīgas un tuvas attiecības, un tēlo viņu kā nenogurstošu darbinieku, kas savā darbā visu aizmirsis, arī pats sevi ...

Bet pašam arī nebija lemts darbā atgriezties, lai gan sirds deģa karstās ilgās beigot to, kam bija ziedojis save mūža lielāko daļu ...

Lancmeņa vairs nav, Lancmanis visu mūžu dedzis un beidzot sadedzis. Mieru un atpūtu tas guvis dzimtenes smilšu kalniņā ...

J. Mežsēts

ATMIŅU DRUSKAS.

Bēgļu laikā Pēterpilī latviešu skolotāji nodibināja paidagogisku biedrību. Līdzdarboties aicināja nevien skolotājus, bet arī studentus un citus interesentus.

Kādā sanāksmē elpu aizturējis klausījos, kā kāds enerģisks skolotājs tēlo geoloģiskos posmus, kas atstājuši pēdas Latvijas zemē. No runātāja lūpām visu laiku nenozūd viegls smaids. Vārdi plūst strauji viens pēc otra, steigdamies pakal dedzīgām domām un spilgtam pārdzīvojumam. Runātājam nav laika vārdu izlasei, ne viņu slīpēšanai, bet tie valdzina klausītāju ar savu sparū un sirsniību, ar kādu tos runātājs saka.

Latvijas cietzeme un ūdeņi nestāv mierā. Tie dzīvo un kustas, nomainīdami viens otru dažādos geoloģiskos posmos. Bet viņu darbības pēdas redzamas vēl tagad, ja vērojam Latvijas zemi un rokas tajā. Maz vēl to esam darījuši, domā runātājs, un lieli darbi vēl stāv priekšā. Tas latviešiem neatliekami jādara. Un tad runātājs iegremdē klausītājus dzimtenes pētīšanas instrukcijas plūdus. Te viņa dedzība uzliesmo sevišķi spilgti, bet prasa arī no klausītājiem lielāku piepūli, jo runātājs no vispārējiem jautājumiem ir pievirzījies speciālām problēmām un to atrisināšanas praksei. Kam šīs problēmas svešas, tam pavisam konkrētie runātāja priekšlikumi tomēr šķiet grūti apjēdzami.

Kad priekšlasījums ir beidzies, liekas, it kā būtu noklausījies sirsniņā dievkalpojumā ... Ne Rīgā reālskolā, ne arī Pēterpilī augstskolā nebija nekā dzirdējis par Latvijas geoloģiju. Arī pašam par to nebija ienācis prātā paahteresēties, kaut gan gribēju tapt par dabas mācību skolotāju. Sarku un kaunējos, bet arī gaviļēju. Jaunās atklāsmes solīja grūtu darbu, bet arī lielu apmierinājumu un prieku, ka ikviens latvietis varēs palīdzēt izpazīt Latviju. Latvijas vārds toreiz sāpīgi skāra mūsu sirdis, un mēs ar visu būtni tiecāmies uz savu dzimteni.

Runātājs bija Lancmanis. Viņš nebija varējis apmeklēt skolas, bet bija daudz mācījies pats, daudz vairāk, nekā dažs labs no mums, skolās iedams. Tomēr Lancmanis nekad nav nicinājis skolu. To pierāda mācīšanas darbs Pēterpilī un studijas Latvijas universitātē.

Pēc sanāksmes Lancmanis pienāca man klāt un iedeва mazu grāmatīņu krievu valodā par dzimtenes pētīšanu un mūzejiem Somijā. Lai kādā no nākošajām sanāksmēm referējot par to. Šī grāmatīņa bija saturā bagāta un rādīja, ka Lancmaņa ierosinājumi nav utopija.

Lancmanis bija smalkjūtīgs. Viņš nelīpa cilvēkiem klāt, bet neuzkritoši un uzmanīgi vēroja tos. Kad redzēja domu biedru, gāja klāt un uzsāka lietišķu sarunu bez liekām formālitātēm. Lancmanis nemīlēja spriedelēt, bet arvien viņam bija pie rokas kāds konkrēts darbs. No darba darītājiem Lancmanis viegli nešķīrās, bet nemānot pazuda, ja darba vietā dzirdēja tikai vārdus.

+ +
+

Turpat Pēterpilī dzirdēju Lancmani vairākkārt runājam par mirušā studenta Jansona piemiņas glabāšanu, kas rosīgi darbojies Rīgā Skolu mūzeju biedrībā. Es studentu Jansonu nepazinu, bet no Lancmaņa stāstiem un Jansona darbiem, kas glabājās pie Lancmaņa, najautu, ka Jansons savā darbā ir bijis līdzīgs Lancmanim. Aicinājums neatrada dzirdīgas ausis. Tam par iemēslu varēja būt kara apstākļi. Bet Lancmanis vēlāk šo aicinājumu atkārtoja arī Rīgā. Kādēļ tad skolotāji nav viņu dzirdējuši?

Lancmanis dziļā godbijībā nolieca galvu katra lietišķa darba priekšā. Tāda pat smalka godbijība bija Lancmanim arī pret katru lietišķa darba darītāju. To spilgti redzējām prof. Rozenšteina piemiņas vakarā. Lancmanis bija šī vakara dvēsele. Vienkāršība, bez skaļuma runāti vārdi un prof. Rozenšteina darbu izstāde šo vakaru izveidoja par neizmirstamu brīdi.

+ +
+

1918. gads Pēterpilī bija bada gads. - Bet Latvijā valdīja vācu okupācijas vara. - Latvietis varēja krist par upuri izmisumam.

Kāda Pēterpils latviešu saujiņa nodevāmies mazliet donkichotiskam darbam un viņa iegrimām tā, ka aizmirsām pastāvīgo izsalkumu. Rakstījām manuskriptus žurnālītim Daba un kultūra, to šapirografējām un paši pirkām. Lancmanis rakstīja instrukcijas Latvijas sku un grāvju racējiem. Tur, protams, nebija norādījumu par šī

darba tehniku, bet gan aizrādījumi, kā šī smagā darba veicēji varētu pakalpot Latvijas pētniekiem, ja blakus sēvam darbam atzīmētu novērojumus un ievāktu paraugus no dažādiem zemes slāņiem. Instrukcijai bija no vienas vietas konkrēti uzdevumi un lietišķi paskaidrojumi, kā šie uzdevumi veicami. Lancmanim netrūka spēju konkrēta darba iztēlē un izkārtošanā.

+ +
+

Sastapāmies atkal Rīgā neskaitāmajās Skolu muzeju biedrības atdzīvināšanas sēdēs. Lancmanis bija viens no visrosīgākajiem darbiniekiem, kas bez mitēšanas aicināja izbeigt runāšanu, bet ķerties pie konkrēta darba. Noīrējām telpas, iekārtījām muzeju, laboratoriju un darbnīcu, bet darbinieki neradās. Jutām, ka esam lieki.

Kādā agrā ziemas rītā pamodāmies no miega, izdzirduši zvanām pie dzīvokļa durvīm. Steidzot zvanītāju ielaist. Tas bija Lancmanis. Viņš īsi paziņoja, ka esot desmit minūtes vaļas un šai laikā gribot pateikt mums sakāmo. Lūdza palikt gultās, jo citādi nepaspēšot to izdarīt.

Lancmanis bija proģāns. Mēs ar studentu Bērziņu zinājām, ka Lancmanis zaļajā burtnīcīņā ik vakarus ieraksta sīku nākošās dienas darbu iedalījumu, bet mēs tomēr bijām pārsteigtī par to, cik stingri Lancmanis ievēro savu laika sadalījumu. Mēs to nespētu. Bet tādēļ jau arī Lancmanis spēja veikt daudz vairāk darba nekā mēs.

Lancmanis bija stingrs pats pret sevi. Lai gan priekšlasījumos viņš runāja tekoši un pilnīgi brīvi, lai gan vielas tematam viņam arvien bija pārāk daudz (Lancmanim bija lieliska atmiņa un ļoti daudz pieredzējumu), viņš tomēr nekad nerunāja, pirms nebija zaļajā burtnīcīņā atzīmējis priekšlasījuma plānu un galvenos datus. Viņš bieži runādams burtnīcīņā nemaz neieskatījās, bet tādēļ jau burtnīcīņas piezīmes nebija liekas.

Neviens nevarēja sūdzēties par vielas nabadzību un vienmuļību Lancmana priekšlasījumos. To dažādot Lancmanim palīdzēja lieliskā kartotēka. Tolsik kartotēka vēl nebija moderna. Bet Lancmanis jau priekš Pasaulē kara bija sācis izrakstīt uz atsevišķām kartiņām svarīgākos datus no lasītajām grāmatām, un šo darbu turpināja līdz pat mūža beigām. Vēlākos gados viņš kartiņās registrēja

arī dzirdētās ziņas un paša novērojumus un pētījumus.

Kad 1921.gada vasarā bijām Embotē skolotājuursos, tad Lancmanis kursu noslēgumā sarīkotajos bērnu svētkos vietējās vēstures un ģeografijas nodaļā sacēla lielu izbrīnu embotiešos ar saviem jautājumiem un stāstiem par Emboti. Embotieši izbrīnījušies jautāja, kurā laikā Lancmanis Embotē dzīvojis, jo neviens tur viņu agrāk neesot manījis. Lancmanis atbildēja, ka Embotē esot pirmo reizi un ziņas esot smēlies no grāmatām. Gribot dzirdēt no embotiešu mutes, vai grāmatās rakstītais atbilstot patiesībai. Varbūt embotieši viņam varot sniegt vēl kādas jaunas ziņas. Laudis bija sajūsmināti un kļuva runīgi. Lancmana zaļā burtnīciņa pildījās turpat uz vietas, un vēlāk viņam materiālus sūtīja arī uz Rīgu. Kartotēka augs un līdzēja Lancmanim veikt lielu darbu.

Pēc nule minētiem bērnu svētkiem pāris dienas ekskursējām pa Embotes apkārtni. Ejot pa ceļu, Lancmanim krita acīs kādas ēkas neparastais jumta slīpums. Viņš tūlīt devās izmērīt slīpuma leņķi.

Lancmanim nekad netrūka ekskursijās vajadzīgo darba rīku un piederumu. Lielā mugursoma bija pilna, kabatas bāztin piebāztas, bet arī abās rokās arvien vēl bija kāds nesamais. No somas vai kabatas rēgojās ārā satīta karte. Tāda bija Lancmana āriene, un pēc tās Lancmani varēja viegli pazīt.

Kad leņķis bija izmērīts, devāmies ceļā. Pamalē cēlās tumši lietūs mākoņi. Drillis iesaucās: "Zils melns kā kaļa dibens." Lancmanis uztvēra Drillļa vārdus, tūlīt pierakstīja un noprasīja, kurā pagastā šo izteicienu lietojot.

+ +
+

Ziņu vākšanu Lancmanis plaši piekopa arī Strazdmuižas skolā. Laikam gan nevienā Rīgas skolā skolēni nebūs tik sīki pētījuši savu apkārtni kā Strazdmuižā. To labi varēja redzēt kādā skolas darbu apskatē.

Lancmanis neliedza, ka svētīgi un audzinoši ir skolēnu referāti, bet atzina, ka pašreizējos apstākļos šī metode prasa pārlietu lielu darbu un piepūli no skolēniem un skolotājiem. Latviešu grāmatām ir gan īss saturs rādītājs, bet gandrīz nevienai nav alfabētiskā rādītāja, kas ziņu meklētājiem ir liels palīgs un laika ietaupītājs. Lai te izlīdzētos, Lancmanis bija aicinājis talkā savas skolas skolotājus, izdalīdams tiem dažas skolēnu bibliotēkas grāmatas un lūgdams, lai skolotāji uz kartiņām re-

gistrē norādījumus par šo grāmatu saturu. Skolotāji pēc dažām dienām paziņoja, ka šis darbs esot pārlietu lieks un neesot viņiem uzliekams. Tā pasākums izbeidzās bez panākumiem.

Lancmanis pats negāja klasē, ja nebija īsumā atzīmējis stundas darba gaitu. Ne jau nu katrreiz stunde norit pēc uzmetā plāna, bet tāds plāns veicina radošu darbu stundā. Lancmanis pats pēc stundas bieži atskatījās atpakaļ savā darbā un vērtēja uzmetā plāna noderīgumu. Reiz viņš bija gribējis, lai kollēgas dara tāpat. Viņš nepastāvējis, lai stundas gaitu uzraksta, bet lai starpbrīdi katrs skolotājs īsi pasaka savas nākošās stundas plānu pārējiem skolotājiem. Kādas dienas tas tā gājis, bet tad skolotāji atkal protestējuši, un pasākums izbeidzies.

Lancmanis negāja klasē bez mācības līdzekļiem. Viņš arī priekšlasījumos arvien ņēma līdzī kādus uzskatāmības līdzekļus. Karte bija viņa pastāvīgais pavadonis. Bet būtu aplam, ja iedomātos Lancmani ierakušos papīros vien. Viņam bija daudz vienkāršu un asprātīgi konstruētu aparātu, kas noderēja dažādiem mērīšanas darbiem. Viņam nekad netrūka piederumu kolekciju vāķēšanas darbam, un pašu kolekciju. Kad izgājām ekskursijās, Lancmanis nelasīja zem klajas debess lekcijas, bet strādāja pats un lika strādāt saviem klausītājiem dažādus pētīšanas darbus. Tā tas bija Embotes, Lejesciema un Mellužu skolotājuursos, tā tas bija ikvienā ekskursijā. Tīri apskaužama bija Lancmana daudzpusība un redzība.

+ +
+

Atceros Lancmani kādā semināra vakarā Latvijas universitātes geoloģijas institūtā lasēm par Latgales ūsiem. Lancmanis ir students, bet viņa priekšlasījums rāda briedumu un tādu darbu, kādu parasti studenti ne grib, ne arī spēj veikt. Tādēļ ar godbijību klausāties viņā. Debatēs Lancmanis lauzītā vācu valodā (prof. E. Krauss ir vācietis) droši atbild saviem oponentiem. Visiem jāatzīst, ka Lancmana darbs ir nopietns un vērtīgs. Ir svētdienas sajūta klausītājiem un, liekas, arī pašam Lancmanim.

+ +
+

Bet tad Lancmanis sāk vārgot. Viņa gara degsmei novājinātais ķermenis vairs nespēj tikt līdzī. Meža kapsētas zvans aicina, lai nododam zemes māmuļai to cilvēku, kas mīlējis Latvijas zemi tā,

kā tikai retais to spēj.

Bet Lancmaņa darbs dzīvo un dzīvos.

E. Š n e i d e r s

ATMIŅAS.

1922.g. vasarā Liepājas Valsts Vidusskolā notika skolotāju kursi dzimtenes mācībā un mācības līdzekļu pagatavošanā. Man kā darba sācējam bija daudz neskaidrību toreiz skolā uzņemtais "Apkārtnes mācības" pasniegšanā. Biju priecīgs, ka kursoš starp citiem kā lektors bija aicināts arī Z.Lancmanis, "Apkārtnes mācības" a u t o r s. Gribējās redzēt reizi "autoru". (Kur gan skolotājam Kurzemes jūrmalā būtu bijusi iespēja tikties ar "autoriem"! ...) Pārunās Lancmanis dzīvi reagēja uz kursistu jautājumiem. Lai mēs viņa stundās justos mājīgāk, viņš lika visiem sapulcēties zālē, nosēdās tās vidū, bet mēs visi viņam apkārt - draudzīgā saimē. Pārrunas gāja ļoti dzīvi, un drīz starp mums un viņu bija nodibinājies ciešs kontakts. Tas vēl tapa stiprāks kādā ekskursijā jūrmalas kāpās. Es pēc kursu beigšanas zināju, ka dažādos jautājumos attiecībā uz geografiju, geologiju, apkārtnes mācību - būšu guvis labu padoma devēju.

Tā sākās mana pazišanās ar Z.Lancmani. Turpmāk mani sakari ar viņu izpaudās dažādos veidos. Es stingri sekoju viņa rakstītām grāmatām un ekskursiju aprakstiem. Uzsāku sarakstīšanos ar viņu. Man bija dažādi jautājumi gan geografijā, gan geoloģijā par šiem priekšmetiem kā tādiem un arī par to pasniegšanu. Bieži rakstīju un jautāju, un viņš bija čakls un nenogurstošs atbildētājs, padomu devējs, bet reizē arī jaunu jautājumu uzstādītājs. Atbilde bija reizē ar jaunu uzdevumu. Mani tik ļoti aizkustināja viņa, darbiem apkrauta skolotāja, atsaucība: katrai manai vēstulei, katrai manai kartītai vai sūtījumam nāca atbilde. Man ļoti patika viņa sūtītās pastkartes, kas bija viņa uzņēmumi, gan no vēstures priekšmetiem, gan no geoloģijas un geografijas. Tajās bija tas, kas līdz šim nebija ticis fotografēts; bija viņās tas, kas vēl līdz šim nebija nevienā grāmatā rādīts. Šie uzņēmumi puda lielu pieķeršanos savai lietai - lielu mīlestību uz mūsu zemes kultūras dzīvi un viņas dabu. Man šīs fotografijas bija dārgs materiāls tanī laikā, kad visas mūsu zi-

nāšanas par mūsu zemi bija "tukšas un neiztaisītas", kad mēs bijām spiesti turēties pie ziņām un gara, kas nāca no "lielās nedalāmās" laikiem. Šie uzņēmumi vēl šodien un joprojām ieņems manā kolekcijā izcilu vietu. Neskaitāmas reizes tās nestas klasē, sākot ar 3.klasi, apskatītas un pārrunāts to saturs. Arī joprojām tās cilās bērnu rokas.

Bet es nebiju pēmejs vien, es arī devu. Viņš mani ierosināja pētīt apkārtni, sevišķi attiecībā uz dažādu iežu atrašanās vietām. Man nāca norādījumi, kas jādara, kas jāapskata, kas jāfotografē, kas jāziņo. Cik manas spējas un zināšanas atļāva, biju centīgs darbu izpildītājs. Es dabūju izpildīt vairākas anketas par iežu, sevišķi saldūdeņu kaļķu atrašanās vietām apkārtne.

Par katru darbu saņemu uzmodinošas atbildes. Tā kāda no tām skan:

"Ļoti pateicos par interesanto kartiņu. Varu tik kopīgi ar Jums apliecināt savu prieku par Latvijas dabas jaukumiem, apliecināt arī savu neliekuļotu vēlēšanos ar Jums kopīgi paekskursēt pa Jūsu apkārtni."

Kāda cita: "Patīkami dzirdēt jaunu apliecinājumu, ka mūsu kultūra iet plašumā un dziļumā."

Man jāsaka, ka es visādi "kārdināju" Lancmani, lai viņš brauktu pie manis uz Liepājas jūrmali, kur tad mēs kopīgi ekskursētu pa apkārtni: gūtu viņš, bet es jo vairāk. Mani mocīja toreiz nezināšana par apkārtnes geologisko uzbūvi (laikā starp 1922.-1930.g.). Tad vēl nebija neviena plašākām aprindām pietama darba šinī jautājumā.

Bet pietika tikai ar jūsmošanu. Lancmanis nekad netika pie manis atbraucis, ja atskaita 1933.g. ģeografijas konferences ekskursiju, kas skāra arī daļu no tiem apgabaliem, pa kuriem es biju nodomājis kopā ar viņu ekskursēt. Man, vadot šo 500 cilvēku lielo ekskursiju, nebija laika apmainīties vārdiem ne ar Lancmani, ne ar citiem, kas ņēma toreiz dalību.

1927.g. apmeklēju Lancmani viņa Strazdmuižas skolā. Kad ieraudzīju veclaicīgo skolas ēku, man sākumā bij nesaprotams, kā šis spējīgais cilvēks sēž te Rīgas nomales vecā skolas ēkā. Bet drīz es nogaidu, ka te taču viņš tuvāk dabai, kurū gan stipri bija atšķaidījis Rīgas tuvums. Te bija ūdens, kāpas, mežs; garām gāja ceļš, pa kurū kustājās laucinieku pajūgu rindas.

Mūsu sarunas ritēja nepiespiesti, jutāmi kā veci paziņas. Viņš bija čakls atbildētājs uz maniem jautājumiem.

Viņa darba galds bija apkrauts kartēm, grāmatām, piezīmēm. Kārtības tur lielas nebija, Varēja redzēt, ka viņš strādāja aizgūtnēm.

1927.gadā Aizputes apriņķa skolotāji rīkoja kursus apkārtnes mācībā. Viņš ierosināja un uzmeta darba plānu pagastu pētīšanai no vēsturiskā, ģeografiskā un ģeoloģiskā viedokļa, plānu gatavošanu katram pagastam un mūzeja dibināšanu Aizputes pilsētā.

Tanī pašā reizē man nācās pārliecināties, ka Lancmanis bija vairāk pētnieks kā pēdāgogs. Kādā ekskursijā viņš runāja stipri "speciāli", kas daudziem skolotājiem, sevišķi vecākiem, nebija saprotams, bet viņš aizrāvās un nemanīja, ka auditorija nespēj sekot viņa domu gaitai.

Atminos - viņš pūlējās mums noskaidrot kādu fluvioglaciālu atseguma seju, bet lielam vairumam, - arī man toreiz, plašāku zināšanu trūkuma dēļ, - viņa doma palika nesaprotama.

Nekad viņš neuztiepa savas domas, no augstprātības viņš stāvēja tālu. "Pārrunāsim, kolēģas, kopīgi šo lietu," tā viņš bieži mēdza teikt, ļaudams citiem runāt. Bieži ekskursijās pa apkārtni viņš gribēja būt tikai "ekskursants". Jāvada bija mums, klausītājiem.

1931.gadā tikos ar viņu Rendā. Tur bija sabraukuši skolotāji, lai vienu nedēļu ekskursētu pa apkārtni. Kā lektors bija aicināts arī Z.Lancmanis. Gājām skatīt kādu ūdens kritumu. Man bija uzdots atrast krituma atkāpšanās pēdas pret straumi. Aizaugušās vietas dēļ, abi ar savu līdzgaitnieku nekā nevarējām saskatīt un noskaidrot, bet Lancmanis bez sašutuma nāca otru reizi mums līdž, un tikai tad mūsu acis atdarījās.

Gājām pa Abavas leju uz Māras kambariem. Bieži viņš mūs apstādināja tādās vietās, ka mums nebija saprotams, kas te būtu ko skatīt. Te nu nācās pārliecināties par viņa zināšanu un piedzivojumu bagātību, ko viņš bija guvis nevis aiz galda sēdot, bet gan melnā darbā braucot un ekskursējot.

1933.gada augustā tikāties Liepājā ģeografijas konferencē. Un tā bija pēdējā reize.

1936.gada vasarā manas ekskursanta gaitas gāja gar veco skolu Juglas ezera malā. Bet tur vairs nebija cilvēka, kas man bija

tik daudzos gadījumos sniedzis padomus un mācījis skatīt to, kas zemes māmuļas sejā rakstīts.

Arvien jūtos kā šī lielā cilvēka parādnieks ...

J. S t r a u b e r g s

+ +
+

Lancmanis savā mūžā nepazina ne izpriecas, ne atpūtas. Vienīgā viņa atpūta bija tā, kad viņš varēja pasēdēt kādu stundu Rīgas pilsētas bibliotēkā pie vecā Broces, Hupēļa u.t.t., vienīgā viņa izprieca bija tad, kad viņš varēja klejot pa Latvijas zemi. Bet arī tur viņš nekad nebija vienkāršs tūrists, kas jūsmo par jaukiem skatiem, bet Lancmana skats meklēja šlūdoņa pēdas, pētīja zemes sastāvu, viņa āmurs skanēja pret zemes iežiem un ceļa soma arvien kļuva smagāka, jo akmens pēc akmeņa nogrima šajā somā.

Lancmanis bija entūziasts, kas nežēloja ne savu spēku, ne sava laika sava uzdevuma - dzimtenes pētīšanas - veikšanai. Un ne tikai pats pētīja, bet arī citus centās aizraut līdz, un nebija nevienu skolotāju kursu, nevienas sanāksmes, kur Lancmanis būtu atteicies stāstīt par dzimto zemi. Un pie šīs dzimtās zemes pētīšanas viņš nekērās visā kā šaurs speciālists geologs, bet viņu tikpat lielā mērā interesēja viss tas, kas saistīts ar kādu šīs dzimtās zemes stūrīti. Viņš cītīgi vāca vēsturiskas ziņas par pētījamo dzimtenes daļu, meklēja vēsturiskos pieminekļus un senās dzīves pēdas. Pats viņš dzīvoja Rīgas tuvākā apkārtnē Strazdumuižā, un ja kādam vajadzēja kādas ziņas par Vidzemes priekšpilsētu, kā arī tās turpinājumu līdz Juglai un tālāk, tad vajadzēja tikai pajautāt Lancmanim un viņš varēja pastāstīt sīkas ziņas par katru vietu, par katru māju, varēja parādīt vietas kur stāvējušas Rīgas aplenkšanas laikā krievu baterijas, parādīt pat atliekas no tā laika ierakumiem.

Lai pārliecinātos par to, cik nopietni un vispusīgi Lancmanis pieiet dzimtenes pētīšanai, pietiek tikai izlasīt viņa uzrakstītās nodaļas grāmatā: "Rīgas vērtos" (Jaunais zinātnieks Nr.17), kur redzams, ka Lancmanis nebūt nav vienpusīgs geologs, bet ka viņam tikpat tuva ir bijusi dzimtenes vēsture un seviš-

ki latviešu tautas vēsture. Un tikpat labi kā viņš prata ieska-
tīties dzimtenes dabā un dzimtenes iežos, tikpat labi viņš prata
arī nodziļināties tais vecajos rakstos, no kuriem varam smelt
ziņas par mūsu dzimtenes pagātni. Tas jāprot katram dzimtenes
pētniekam, bet tas prasa tik daudz darba, ka to var veikt tikai
nedaudzi un šo nedaudzo starpā bija arī Lancmanis. Tādēļ arī
tieši dzimtenes pētnieku starpā Z.Lancmanis arvien paliks ~~ee~~ tas,
kas ne tikai ir dzinis šai nozarē pirmās, bet pirmās dziļās va-
gas.

Kr. Ģ i n t e r s

KAS NAV KŪTRIS - LAI SEKO.

Neskaitīsim, cik gadu mus no Z.Lancmana jau šķir. To darī-
dami mēs krāptu sevi. Lancmanis bija ar mums, strādāja, dega,
cīnījās ar mums un - viņš vēl tagad ir ar mums:

Ne dziļā doma - smadzenēmirstotirst;
Ne maigā jūta - apklustot sirdij gaist;
Ne tava karstā mīla izdzīest;
Cilvēcei visi uz mūsu dzīvo.

(J.Reinis)

Lancmanis nebija parastais šablona cilvēks, tādēļ jo vērtī-
gāks ir viņa mantojums. Vienreizēja parādība pasaules telpā,
neatdarināta, apgarota, ierosinoša.

Bez liekām illūzijām, bet arī bez šaubām, ar nesatricināmu
ticību un aporinājami skaidru skatu viņš gāja visam pretī un -
nekad viņam nevajadzēja atkāpties. Viens no vērtīgākiem parau-
giem, kādu cilvēks cilvēkam var rādīt.

Varbūt atceraties viņa skatu, vieglo, labsirdīgo smaidu?
To nediktēja diplomāta pieklājība. Tāds verēja nākt tikai no
skaidras sirds. No tādas sirds, kas arī otrā prot saskatīt pret-
vērtības.

Melnās zemes pētnieks. Ne kā sportists amatieris, bet kā
pagātnes tulks, tagadnes uzdevumu pildītājs un nākotnes jautāju-
mu risinātājs. Liels uzdevums. Bet Lancmanim ar to vēl nepie-
tika. Grūti būs nosaukt kādu novādu garīgā kultūrā, kur Lanc-
manis neņemtu dalību kā jaunradītājs, kā cēlējs.

Viņš nebija parastais aukstais kalkulētājs, tabulu cilvēks.
Pelēkais dolomīts viņa rokās pārvērtās par dzeju, visvienkāršākā

paidagogiskā doma - par reliģiju, kurai vērts kalpot, visneievērotākā individa spējas viņš prata atrast produktīvam, radošam darbam.

Kaut drusku no tā atcerēsimies, ejot savēs darba gaitās. Vienalga - rokoties zemes dziļumos vai ievācot saules svētību, vai arī kabinetos atrisinot cilvēcības problēmas.

Jauke, gara apmirdzēts patsugs stāv mūsu priekšā. Kas nav kūtrs - lai seko.

J. Gr.

Viena aptauja.

Kā ārsts skaita pulsu un mēri temperatūru, tā Lancmanis ar aptauju palīdzību pūlas sataustīt savu skolēnu un klausītāju pulsu. Priekš 30 gadiem šādas aptaujas vēl nebija izplatītas. Še seko izvilkumi no kādas aptaujas. Atbildes ir diezgan raksturīgas - pareizāk - dīvainas. Tās dod skolotājam noteiktus norādījumus, ar kādiem uzskatiem jūcīnās un kas jāpūlas iepotēt. Ko teiktu, ja $\frac{2}{3}$ meiteņu atbildētu, ka viņu dzīves ideāls - "š n e i d e r i e n e"!

Aptauja izdarīta 1908./9.māc.gadā. Pirmziemniekiem Lancmanis uzdod šādus jautājumus:

1. Kādas mācības patīk? 2. Kādēļ?
3. Kādas mācības būtu skolā vairāk jā māca? 4. Kādēļ?
5. Par ko tu gribi būt?
6. Par ko vecāki vēlas - lai tu būtu?
7. Kas tev vislabāk patīk - ziemā? 8. Vasarā?

Visraksturīgākās atbildes p.5. - P a r k o t u g r i b i b ū t ?

Uz šo jautājumu saņemtas 70 atbildes. Cik zēnu, cik meiteņu, nav zināms.

No 70 skolēniem 23 (33%) grib būt par š n e i d e r i e n ē m (viena par šuvējīšu, viena par šuvējieni).

Tālāk: skolotāju - 7, kalēju un "dišleru" - 5, mašīnistu - 3, zemes kopēju - 3, skrīveri - 2, dakteri - 2, saimnieku - 2, advokatu - 2, mūzikantu - 2, ķēkšu - 2, tad - pa vienai atbildei: rakstnieci, dienestmeitu, vēveri, pelšerieni, kasiereni, bodnīcu, "izrādnieci" (aktrisi?), melderi, mednieku, kuginieku un beidzot nāk pētnieki: pētnieks, gaisā pētnieks, zvaigžņu pēt-

nieks un "es gribu izpētīt visu".

Uz jautājumu, "ko vecāki vēlas - lai tu būtu?" - 63% atbild: "es nezinu".

K ā d a s m ā c ī b a s b ū t u v a i r ā k j ā m ā - c a? "Bībelstāstus, krievu valodu, Dieva dziesmas un rēķināt" - atbild lielākais vairums. Daži min ģeografiju, latviešu valodu, dziedāšanu.

P.4. K ā d ē j ? "No krievu valodas varētu sarunāties ar krieviem. No ģeografijas varētu aizbraukt uz citām zemēm. Ar rakstiem varētu sarakstīties ar citiem cilvēkiem, nebūtu pie cita cilvēka jāiet, lai uzrakstītu."

Cits spriež: No ģeografijas tāds labums, mēs tūlī zināsim, kas notiekas ar zemi, kad viņa atdzīva, mēs tūlī zināsim, kur atrodas tā un tā pilsēta, otrkārt, kā kurā pusē nodarbojas un kādi cilvēki dzīvo.

No rēķināšanas un rakstīšanas: viņi varētu sev paši norakstīt lūguma rakstus, izlasīt pavēstes, neūtu citi jālūdzas, lai noraksta un izlasa. Varētu aprēķināt savus izdevumus un ienākumus saimniecībā.

Lesīdami avīzes, grāmatas tie varētu tad jau zināt, kur katra vieta apmēram atrodas uz kartes. Dziedāšanā viņi var papildināties paši savā mājā, kad tikai viņi mācētu uz kāda instrumenta spēlēt un varētu pazīt notis.

V i e n s s p r i e ž: Es domāju, ka vairāk vajadzētu mācīt latviešu valodu, tāpēc ka tad būtu mūsu valoda izglīto-ta.

Krievu valodu uzsver daudzi, piezīmējami: "man būs jāiet zaldātos."

Jautājumi doti pirmziemniekiem, tādēļ arī atbildes prīmi-tivas.

B ē r n u j ē d z i e n i p a r s o d i e m. No izdarītās aptaujas redzam, ka "vēstuli dod uz māju", kad zog, uz ceļa skrien priekšā, kad briesmīgi dauzās, trokšņo, kad maisu svaida, melo, lamājas, skrien pār skolas robežu, zobo, kājas liek priekšā, nekrietni runā, pa beķiem skrien, pie ērgelēm iet spēlēt, griež skolas lietas, gultīņu neuztaisa, tūlī rītā necēlas, pa trepju koku šlūc, ceļā nekārtīgi uzvedas.

Lancmaņa atstātos papīros atrodama veselās pakas skolēnu un skolotāju aptauju materiālu par dažādiem jautājumiem. Sko-

lēniem viņš jautā: Kādas grāmatas tev ir mājā? Kādas esi lasījis? Kādas patīk? Kādēļ? Kādi priekšmeti skolā patīk? Kādi nē? Kādēļ? Ko gribi mācīties? Vai esi dzēris alkoholiskus dzērienus? Kas piesolīja u.t.t. Sprotams, visi šie jautājumi jau nav vienā reizē.

Skolotājiem viņš jautā: Kas kursos apmierināja? Kas nē? Kas nākotnē jāsamazina? Kas jāpaveiro? Kādi praktiskie darbi būs noderīgi skolā? Kas jāgroza ekskursiju maršrutos? Kad un kādi kursi būtu vajadzīgi u.t.t. (aptaujas materiāli nav pārskatāmi, jo nav kopsavilkumu).

Rīgas psihotehniskā kabineta organizētājs Dr.R.Drillis aizrāda, ka Lancmanis bija pirmais skolotājs, kas jau priekš kara pūlējies noteikt savu skolēnu spējas un tieksmes, kādiem līdzekļiem un aparātiem - par to mums ir tikai saraustīti dati. Aploksņu gubas, pildītas ar dažādām skolēnu atbildēm, varbūt, Lancmanim pašam kaut ko teica, mums - maz. Un tad - Dr.Drillja konstruētie aparāti un mūsdienu pārbaudes metodes - tas viss tālu aizgājis priekšā tiem primitīvajiem penēmieniem, kurus lietoja priekš 20 - 30 gadiem. Ja arī no Lancmana aptaujām tieši mēs neko mācīties nevaram, tad viena lieta ir skaidra: arī šē viņš bijis Līdumnieks.

J. Gr.

NO BĒRNU MUTES.

Grupa Strazdmuižas skolas bērnu atstājuši savas atmiņas par Lancmani. Šē būs dažī izvilcumi.

V.Staņevičs raksta: "Pirmo geografijas stundu gaidīju ar bailēm. Mezināju, ko tas nozīmē - geografija. Bet pēc pirmās stundas viss bija kā ar roku atņemts. Lancmana kungs prata tik brīnišķīgi stāstīt un izskaidrot. Vēlāk sāku stundu jau gaidīt. Tad nāca ekskursijas. Uz visu interesanto viņš mums mācīja vērst uzmanību. Dabā nekas nepalika nepamanīts viņa skatam. Vēlāk - lielākās klasēs nāca grūtā matēmatika. Tā darīja galvas sāpes. Mājā nav kas paskaidro. Nāca atkal Lancmana kungs ar savu sirsnību. Pie viņa varēja aiziet jau agri no rīta un lūgt paskaidrojumu. Nekad netika atteikts. Citreiz tika traucēts pat no brokastgalda."

L.Kalniņš: "Es neatceros gadījumu, kad viņš būtu īsti dusmīgs bijis. Stundā viņš visu paskaidroja, bet ja kāds nesaprata,

tas varēja palikt pēc stundām. Viņš vienmēr sacīja: "Labprātīgi pēc stundām palikt ir gods." Dažreiz - kad viņam nebija laika, viņš teica, lai atnāk otrā rītā agrāk. Katru rītu viņš bija agri skolotāju istabā. Dažreiz pēc stundām mēs spriedām ģeogrāfijas kartes."

E. Jakobsons: "Viņš mums mācīja taupību. Viņš taupīja arī skolas mantu. Kad kāds skolēns bojāja solus, viņš jautāja: "Vai tu vari nopirkt jaunu?" Kad mēs nesapratām uzdoto, tad palikām pēc stundām, un Lancmaņa kungs skaidroja, kā mēr visi saprata. - Ģeogrāfijas stundās viņš daudz stāstīja un rādīja miglu bildes. Ekskursijā katram bija jāņem līdz burtnīca un zīmulis".

L. Lēmanis: "Bieži izrādīja miglu bildes un izskaidroja tās. Rudenī uzdāvāja no sava dārza katram skolēnam dažus lielus ābolus. Pat slimš būdams, kādreiz nonāca lejā, klasē."

A. Jakobsons: "Ar paskaidrojumiem neskopojās. Viņš skaidroja, kā mēr visi saprata. Labprātīgi varējām palikt pēc stundām vai arī nākt no rīta. Bāris mani nav nevienu reizi. Kāds zēns bija izsitis logu. Tad Lancmaņa kungs teica: "Tā ir sabiedrības manta, to nedrīkst vieglprātīgi bojāt." Man viņš paliks atmiņā kā sirsnīgs skolotājs un audzinātājs."

J. Gr.

KAS TO DARĪS?

"Vai tad bij vērts gadiem ilgi strādāt, lai viss darbs pārvērstos par mēsliem?" Tā teica Lancmanis uz slimības gultas, zīmēdams šos vārdus uz neattīstītiem foto uzņēmumiem (kuņu skaits, pēc Lancmaņa domām, esot vairāk kā 10.000).

Negatīvam - ja tam nav klāt apraksta, nav nekādas vērtības, bet šādus aprakstus sastādīt - gandrīz neiespējama lieta. Tad vajag pazīt mūsu zemi tikpat labi kā Lancmanim, pārzināt vēsturi, ģeoloģiju, ģeogrāfiju, pazīt mūsu derīgo izrakteņu atnācnes, raktuves, fabrikas ...

Pāris mēnešus pirms nāves, Lancmanis slimnīcā sprieda: "Būtu man tie ārsti skaidri teikuši, kas mani gaida, tad es zinātu ko darīt. Vismaz pēdējo laiku izmantotu lietderīgi. Negatīvus es varētu arī te apskatīt un nodiktēt saturu ..."

Toteiz roka un kāja bij triekas ķerta. Lancmanis pats do-

māja, ka varētu uznākt arī praāta aptumšošanās. Mēs skaidri zinājām (ārsti to teica), ka nav glābiņa, bet - slimniekam jau nemēdz rādīt īsto seju ... Atjokojāmies ar malēniešu teicienu par "nēgērētām ādiņām" ...

Lūk, vecais Vējiņš - malēnīts - pratis ne tikai art, bet arī ādas gērēt. Viņš smagi saslimt. Turpat istabā karājas neizgērētās ādiņas. Kad Vējiņš jūt, ka nupat ir beigas, viņš izdveš: "Nupat jāmirst, bet ādas paliek negērētas."

Kad šo rindiņu rakstītājs kādreiz gulēja slimnīcā ar maz izredzēm celties un Lancmanis nāca ^{pa} apciemot, viņš arvien atgādināja: "Kā tu drīksti mirt?! Tev paliek tik daudz negērētu ādu!"

Bet Lancmanis pats aizgāja atstājis veselu blāķi. Ja arī rastos tāds pats mūsu zemes pazinējs kā Lancmanis un tas gribētu negatīvus atšifrēt un aprakstīt, būtu ļoti daudz sasniegts, ja spētu atšifrēt kaut pusi - kaut trešdaļu.

Mums jau netrūkst fotografu un deoas skatu ir vairāk kā vajag, bet trūkst m ā c ī b a s l ī d z e k ļ u, tos fotografs vien nespēj dot.

Kāds raksturs ir Lancmana uzņēmumiem, to rāda šādu attīstītu uzņēmumu apraksti. Lancmanis uzņēmumiem pievienojis piezīmes: kad uzņems, saturs, kur iespiests, kam kopijas un novērtējis uzņēmumus: labs, vidējs, pa daļai bojāts. Sekojošā paraugu sarakstā piezīmes atnestas. (Sk. pielik 124)

J.Gr.

LANCMAŅA VĒSTULES.

Viņam atlika arī laiks vēstuļu rakstīšanai. Tiem, kas Lancmana rokrakstā nebija "ielasījušies", bija kādreiz grūti atšifrēt viņa ātrrakstu. Pēdējos gados viņš sāka rakstīt uz rakstāmašīnas.

To, ko Lancmanis raksta citiem, vēl var salasīt, bet piezīmes, ko viņš rakstīja savām vajadzībām - ir tādā ātrrakstā, ka vietām tas nav atšifrējams. - Lūk, doma arvien skrēja daudz ātrāk kā roka un mēle.

Lancmanim bija ļoti plaša sarakstīšanās, kuras apmēri nav noteicami. Šo rindu rakstītājs vien ir sapēmis vairāk ka 100 vēstuļu. Daudz Lancmanis izlaida apgrozībā p a s t a k a r t e s ar paša foto uzņēmumiem, kas arvien bija vērtīgi

mācības līdzekļi. Latvijas skolai Lancmaņa nāve ir sitiens: mums ir fotogrāfu vairāk kā vajag, bet tādu, kas spētu dot mācības līdzekļus - tikpat kā nav. Mūsu lielmeistars V. Upīts dod reti skaistas ainavas, bet viņš pieiet mūsu zemei tikai no skaislumā viedokļa. Lancmaņa uzņēmumus skolotāji rūpīgi glabā un - kā Šneiders saka - "neskaitāmas reizes" izmanto klases darbā.

Lancmaņa vēstūļu saturu raksturo daži paraugi, kurus šie ievietojam. Tās adresētas doc. Eidukam, Fr. Dravniekam, E. Šneideram, R. Kučeram, J. Grestem un kādai kundzei. Raksturīga pēdējā vēstule. Tamlīdzīgas Lancmaņa papīros ir vairākas (uz raketāmmašīnas divos eksemplāros rakstītas). Vēstūļu saturs rāda, ka viņš jūt sevī pārmetumus par to, ka uz ielas nav sveicinājis kādu kungu un dāmu. Tikai garām pagājis viņš apkeras, kad jau par vēlu ... Pasvītrosim vēlreiz: Lancmanis vienmēr vārds, rakstos, darbos - bij augstā mērā pieklājīgs pret visiem, lieliem un maziem. Pēdējā vēstule - X kdzēi - domājams - adresēta nelaika prof. Rozenšteina māsai. Rozenšteinu kā zinātnieku, darba biedru un cilvēku Lancmanis dievināja.

+

Juglā, 1934. g. 17. februārī.

L. g. J. Eiduka kungs! +/

Loti lūdzu atvainot, ka tik ilgi klusēju. Vainīga no vienas puses nevaļa, no otras nekārtība, - bija Jūsu iepriekšējās vēstules tā nolīcis, ka nevarēju sadabūt Jūsu adresi. Šodien uzsāku generālkārtošanu, dabūju Jūsu adresi, un nu lūk rakstu.

Piemīnas vakars bij pulcinājies pāri 50 dalībnieku, tā ka mūzeja zālīte bij pilna. Bija vairumā piederīgi un draugi, par retam augstskolas kollēgam; netrūka arī cienītāju, kas par vakaru dabūja zināt no laikrakstiem. Bija arī no Šmita cementfabrikas Kreizers un 2 citi kungi, arī inž. Difšics.

No K. saņēmu Ls. 600,-. Tā pati saņemšana bija sākumā īsti nepatīkama, bet kad izrunājāties, tas izzuda un šķietas šķīrāmis savstarpējā cieņā. Tas deva iespēju izdarīt plašā apjomā foto uzņēmumu palielināšanu (ap 50 gab.) un to novietošanu mākslinieces izkoptos plakātos. Lielumā 60 cm - 43 cm palielinā-

jām smaidīgo ģimetni, ko J. gan atzina par neizdevīgu, jo attiecoties uz Latvijas 10. gadu pastāvēšanas svētkiem, pareizāka esot otra, ko kabinetformētā novieto jā m ģimetnes plakātā, - tur viņš vājāks, tuvāks pēdējam laikam. Smaida te trūka, galva taisni. Brālis - pulkvedis tomēr uzslavēja par ... (vēstules vidus daļas trūkst. J. Gr.) ... dibena siemas. Zem tās stiklā doktora diploms. Abi bagāti palmu un zemāku puķu dekorējumu. Arī pārējos zālītes kaktos pa puķu podam. Uz galdiem iespiestie darbi, piezīmju kļaudes (mazs galds, bija par daudz saspiests), uz otra, gara, pētīto ieržu paraugi un Latvijas māla izstrādājumi vēsturiskā attīstības gaismā, sākot ar pirmiem, vāji izstrādātiem Ogres ielas ražojumiem, dažiem angobu un glazūru mēģinājumiem un beidzot ar lielu vāzi ar latvju tautisko jauniešu attēliem un nēlaika māla servīzi, ko gan nēlabprāt izstādīja jaunākā mēsa, kā svētuna, ko lietāšot ģimenes sanāksnēs, brāli pieminot, jo viņš pēc tēva nāves periodiski pulcinājās ģimeni pie sevis ģimenes vakaros, kur tad līcis šo servīzi galdā.

Atklāja vakaru Skolotāju savienības priekšsēdētājs P. Kūla. Tad vajadzēja nolasīt Mūzeja vadītāja Grestes rakstisko runu, jo pats viņš guļ slimnīcā. Bet Dzeivers, kam Greste uzdeva lasīšanu, bija aizkavējies. Tādēļ nākošais runāja Ieviņš par zinātnisko un pedagogisko darbību. Pēc tam es par personību. Par studiju gadiem Politechnikā runāja šoseju un zem. ceļu dep. dir. Melnalksnis. Par seviem iespaidiem ap 1905. g. un vēlāk pastāstīja R. Bīlmanis. Tad beigās vēl P. Kūla. Sabijām kopā līdz plkst. 10. vakarā. (Sākām ap plkst. 1/28). Cik nācās dzirdēt, vakars izdevies labi, kam lielā mērā jāpateicas piedzīvojušiem mūzeja darbiniekiem, it sevišķi Konrādei, plakātu gatavotājam Ločmelei un arī Kūlam, kas vadīja apspriedes.

Jūsu Z. L a n c m a n i s.

+

Sek. vēstule rakstīta Pēvilostas skolotājam E. Šneideram.

18. XI 24.

God. kolēģi!

Ļoti atvainojos, ka esmu tik ilgi aizkavējies ar atbildi, - stāv priekšā skolas bazārs. Ģeografiju pasniedzu, šogad III un V klasēs. Cenšos te pirmā vietā nostādīt ģeografijas galveno uzdevumu - sekot cilvēka darbības atkarībai no dabas un cik un kur

tas iespējams arī iespaidus uz dabu. Ceļš šī nodoma realizēšanā vēl ļoti celmains.

Iesāku no ražojumu un nodarbošanos veidu kartografēšanas, ko skolēni veic uz pašu novilkām (ar zilo kop.papīru) kontūrkartīm pēc mācības grāmatas un citas mums pieejamas literatūras. Tad tālākais izcelt, kur katrs nodarbošanās, ražošanas veids vairāk attīstīts, noskaidrot iespējamās cēloņus pēc augu, dzīvnieku, klimatiskas, zemes bagātību, geolog. u.t.l.kartēm. Tad pa Īsam Chrestom.gabaliņam, kas tēlotu skatu no reālās dzīves. Un iedzīvotāju biezuma, pilsētu lieluma grafikas un kartogr. arī nāk klāt. Vērojām arī bildes, cik nu mums tas pieejams. Esam mēģinājuši arī avižu izgriezumu un citas plašākas vielas referēšanā, bet tur vēl daudz kas darāms. Atzinām, ka stundas ātrākai gaitai nepieciešams referātu rakstīt īsa plāna veidā.

III kl.kursā - dzimtenes mācībā šķietas ir jau daži jūtāmāki panākumi. Katru geogr.faktoru - kalnu, ieleju, upi u.t.t. skolēni aplūko no diviem viedokļiem - kādi labumi no katra bērnu un pieaugušo dzīvē, kādi ļaunumi. To attēlojam šēmu veidā, pierakstot arī to kalnu, upju u.t.t. nosaukumus, kam piemīt katrs ļaunums vai labums. Pēc tam skolēni ievāc mājā ziņas, uz kurām debess pusi un cik apm. kilometru ir katrs kalns, leja, upe u.t.t. no skolas. Šīs ziņas uzraksta uz klases tāfeles, katrs skolēns savā burtnīcā, pēc kam tad uzzīmē pēc mēroga un debess pusēm katra kalna u.t.t. stāvokli no skolas, apzīmējot to taisnstūrī ar plānu zīmēšanā paņemto zīmi. Tā iznāk ilga vingrināšanās mēroga, virzienu un plānu zīmju lietošanā. Aprīnka datus es kartografēju uz tāfeles, bet skolēni uz pašu novilkām aprīnka kontūru kartiņām. Zīmē ar lielu interesi un apmierinoši. Māc.līdz.ziņā notiek dzimtenes mācības darbi katru pirmdien no 2-5 Kurmanov ielā 18. Lūdzam talkā arī lauku kolēģus, piesūtot vajadzīgās vielas, (pret ko var saņemt mūsu kolekcijas). Ir jau gatavs kāpu griezumam lipinājums, kur sila zeme (podzols), rūsa (ortsteins) un vēja uzpūsta smiltis redzama, ir uzlīmēts viens skaits (Allažu iebrukums) ar mērīšanas uzdevumiem; nozīmētos Rīgas aprīnka augu, pamatiežu, šļūdoņa nogulumu kārtai un daži plāni.

Kultūras Balsī ir iežu kolekcija, gan krietni trūcīga, bet tak sākums. Būs vērošanas uzdevumi arī klāt. Jūs interesejošās bildes man ir no veciem laikiem, tagad varbūt pie Rapas va

rēs dabūt, tur Adamovičs izdara izvēli. Par tām esmu vāji informēts. Man ir apmierinošs Grečuškina krājums.

7.dec.Rīgā pie F.Jansona noturēs apskati dzimtenes mācībā Valsts paraugskolā (Rīgā, Skolas ielā Nr.32). Būs Jelgavas Dravnieks arī. Vai nevarat kā iekārtoties? Tur daudz labāk un vispusīgāk var Jūs interesējošo noskaidrot.

Ar cienīšanu

Jūsu Z.Lancmanis.

+

12.XI 24.

Skolotājam E.Šneideram Pāviloštā.

A.g.Šneidera kungs!

Atvainojos, ka ar atbildi esmu nokavējies. Gribēju ievākt vēl dažu sīkumu par izstrādātiem aparātiem. Apskatīt tā, ka lai visi sīkumi būtu skaidri, tomēr nevarēšu, - tas vesels grāmatu darbs.

Miglas rašanos, spiedienam krītot, rāda liela pudele, kurās dibenā ūdens; ielaiž dūmus, iepumpē vēl ar pumpi gaisu. Dūmi arī zūd. top skaidrs. Attaisot korķi, izzūd gaiss, top migla, kas zūd, ja atkal izpumpē. Vēja rašanos rāda Pilsātnieka konstruēts aparāts, kas pastāv no apm.50 cm plata, 70 cm augsta, ~~5 cm plata~~ skapīša ar divveramām durvīm, kuŗu starpā ap 5 cm plata vertikāla stikla strēmele, pret kuŗu skapī uz adatiņām karājas plānas papīra strēmeliņas. Aiz vienām skapja durvīm ieliek garu, resnu mēģeni ar aukstu ūdeni, otrā skapja pusē ar siltu.

Pēc papīra strēmeliņas noliekšanās var redzēt, ka apakšā plūst gaisa strāva uz vienu, augšā uz otru pusi. Lietus mēra lomu spēlē iekšā glazēts puķu pods, kam dibenā gumijas šlūtenīte ar spaidi. Mērījumos gāzes lomu spēlē gāzes cilindris, piekabinot vajadzības brīžos koka mēriņu. Koke rāmjos, kas turas engēs, ir skārds, kam viena daļa spīdīgi melna, otra matmelna, trešā balta. Pieliek plakanu burku ar zemi, kuŗā termometers, noliek saulē un novēro "jumta" sasilšanas dažādību, atkerībā no krāsas, slīpuma. Nu arī būs galvenais. Maz jau Jūs varēsit ko saņemt no tāda pavirša apraksta, bet ir to nākas uz 2 lāgi rakstīt.

Labas sekmes novēlēdams

Z.Lancmanis.

6.V 24.

Lai gūtu materiālus skolai domātam krājumam "Rīgas aprinķa daba un saimniecība" Lancmanis izsūtījis šādas hektografētas vēstules ar jautājumiem redzamākiem aprinķa saimniekiem. Kādi bijuši panākumi, nav zināms.

Loti god.Čanku saimniekam Dumpja kgm.

Ir parasta parādība, ka personas, kas centušās savā darbā ko uzlabot un daudz pūlējušās, kautrējas par saviem pūliņiem un panākumiem stāstīt, jo apzinās, cik daudz vēl būtu darāms.

Mūsu kultūrālā dzīve nav tik bagāta, lai mēs šādus darba rosības piemērus varētu atstāt tumsā. Svarā krīt katrs mošāks solis, katra noteiktāka cenšanās.

Šādi piemēri mums jāizceļ, lai jaunā paaudze nestaigātu velti maldu ceļus, lai šādu darbinieku tuvākā un tālākā apkārtne gūtu ierosinājumus un pārbaudītus paraugus saimniecības uzlabošanā, šīnī mūsu kultūrālās un visas valsts dzīves pamatā.

Cerībā, ka piekritīsiet šiem atzinumiem, griežos pie Jums ar lūgumu atbalstīt ar ziņām plašākām aprindām, it sevišķi skolām nodomāto krājumu "Rīgas aprinķa daba un saimniecība."

Izlūdzos galvenā kārtā ziņas par Jūsu un Jūsu paziņu saimniecību mēģinājumiem uzlabot vienu vai otru lauksaimniecības nozari.

Dažus jautājumus esmu uzmetis anketes veidā. Būtu ļoti pateicīgs par spilgtākiem gadījumiem, kas rāda par vietējo un citu personu atsaucīgo vai nopelošo ^{izturīgu} pret Jūsu vai paziņu jauninājumiem, kā arī par katru citu papildinājumu vai grozījumu anketes zīmētā vietā. Ja kāds anketes jautājums sagādā grūtības, to varētu atstāt neatbildētu.

Par Jūsu piekrišanu laipni lūgtu man paziņot. Ziņas būtu vēlams saņemt līdz 20.aprīlim. Kā mazu liecību par manā darbā sprautiem mērķiem, nosūtu kādu agrāk iespiestu darbu.

Iepriekš pateicos

Z.Lancmanis.

Rīgā, Vidzemes šosejā 162.

1929.gada 24.martā.

Pielikumā jautājumi.

- 1) Pagasta, mājas un saimnieka nosaukumi.
- 2) Kurās lauksaimniecības nozares esat visveirāk centušies uzlabot? Kāpēc?

- 3) Kādus meliorācijas darbus esat izdarījuši? kad, kādos apmēros? ar kādiem panākumiem?
- 4) Cik slaucamu govju varējāt izmitināt pirms katra uzlabošanas soļa? cik pēc tā? cik tagad? cik pūrvietas lauksaimniecībā izmantojamas zemes iznāca uz vienu govi katrā uzskaitītā gadījumā?
- 5) Cik litru piena izdod caurmērā viena govs?
- 6) Kādu sugu govīs vairāk turat? kāpēc?
- 7) Ko esat uzlabojuši kūtiņās un bitās saimniecības ēkās? ar kādiem panākumiem?
- 8) Kādas grūtības radās Jūsu pasākumos? kā tās izdevās novērst vai mazināt? Kādas sekas bija Jūsu saimniecībā pasaules karā un sekojošām politiskām pārmaiņām?
- 9) Kādā virzienā Jūs domājat turpmāk uzlabot savu saimniecību?
- 10) Kādus lauksaimniecības uzlabošanas ceļus Jūs atzīstat par vairāk piemērotiem Jūsu pagasta saimniecībām? Kāpēc?
- 11) Kad sākat sparīgāku saimniekošanu atsevišķās nozarēs? kur gūvat ierosinājumus? kur atbalstu Jūsu pasākumiem?
- 12) Kādi citi Jūsu un kaimiņu pagastu zenturu sparīgāk saimnieko? kādās nozarēs? kāds Jūsu novērojums par šīm saimniecībām?

Atbildes un papildinājumus lūdzu rakstīt uz atsevišķa papīra un nosūtīt uz adresi:

Rīgā, Vidzemes šosejā 162.

Z.Lancmanis.

+

Starp tiem, ko Lancmanis aizrāvis līdz savas zemes pētīšanā un "sabojājis", ir arī neskolotāji. Viens no tiem ir Lejasciema lauksaimnieks R.Kučers. Garas, sirsnīgas vēstules, ko Lancmanis un Kučers viens otram raksta, rāda, cik tuvs Lancmanim bij šis laucinieks un viņa liela interese par savas apkārtnes dabu. Lancmanis dod padomus, sūta grāmatas, aicina uz satikšanos un pats taisās braukt uz Lejasciemu. Vēstules, kurām apmainās Lancmanis un Kučers rāda, ka arī bez skolas sola deldēšanas - kā to redzam pie Kučera - var pašmācības ceļā iegūt solidu zināšanu krājumu pat tik sarežģītos jautājumos kā geoloģijā.

Ievietojam vienu no R.Kučeram adresētām vēstulēm.

Juglā, 1934.g.14.aprīlī.

L.g.R.Kučera kgs!

No sirds priecājos līdz ar Jūsu panākumiem saimniecības laukā un par atzīstamiem ceļiem to sasniegšanā. Ne mazāk prieks par stiprām garīgām interesēm, kas pavada Jūsu saimnieciskā darba ikdienu. Man personīgi šāds savienojums šķietas visveselīgāks garīgai darbībai: garīgas vērtības ražo ne tad, kad vēders to prasa, bet kad tās tapušas par gara nepieciešamību. Mirušam rakstnieku audzinātājam Teodoram zeifertam pārmeta, ka tas esot šķesteris, jo tāds pienākumus viņš tad kā Olaines draudzes skolotājs izpildīja. Teodors uz to atbildēja, ka viņš lepns uz šķestera vārdu, jo tas tulkojumā nozīmējot "sargs", - viņš esot sargs literatūras laukā, kas nelaiž ieviesties sēnalām. Man tad pamodās arī cita doma, - Zeiferts var brīvi radīt arī tāpēc, ka šķestera darbs nodrošina eksistenci, nav savas radīšanas spējas jāliek uz Prokrusta gultas, kā tas tolaik bija manāms pie Andreja Upīša, kas nodarbojoties tikai ar literatūru, bija par lielražotāju tapis, līdz ar to stipri vien gājis šķidrumā.

Arī man grants kosīņu strēķis, kas sākas Sudalas krastos apmēram pret Lejas draudzes kapicm, ietver kosu pie pašas pilsētiņas ar Žīdu kapiem, turpinās pie Paidaru dzimnavām, šķietas pieskaitāms gala morēnam. Pa pauguriem, kas turas pie Tirzas līdz Grabažu skolai, esmu gan kādreiz staigājis, bet par to izcelšanos grūti ko teikt, - jādōmā, ka Jūsu domas būs pareizas. Ar gala morēnu atšķirībām brīžam lielas grūtības. Piemēram, Okupācijas laiku vācu geologs Philipp's. pētot Alūksnes-Kacēnu paugurus izšķīries par to piederību gala morēnam, vadoties no smiltājiem, kas šo pauguru grupu pavada. Sarežģī brīžam arī tas apstāklis, ka gala morēna pieder ne pēdējam, bet kādam iepriekšējam apledojumam, kamdēļ tā vēlākā šļūdoņa virziņā stipri pārveidota, maskēta, kas var notikties arī par šļūdoņa malai oscilējot, tas ir nedaudz izkūstot un atkal virzoties uz priekšu, atkārtotot to vairākas reizes.

Latvijas kvartera pētīšanā daudz grūtību sagādā precīzu lielākā mērogā uzņemtu topografisku karšu trūkums, kā rī iežu izplatības robežu karšu trūkums. Pēdējo grib novērst Meliorācijas departaments, uzdodot zemju vērtētājiem ievākt katrā pagastā zi-

ņas, cik lielu laukumu ieņem smiltāji, māls.

Zināmus materiālus ievācis arī pazīstamais augšņu pētnieks J. Vitiņš, kā Zemkopības ministrijas darbinieks, bet tos Lejasciema apkārtnē vēl neesmu redzējis. Kā jau zināsiet, ka blakus mēraukla ozu un gala morēnu atšķiršanai kalpo aplūkojamā strēķa virziens: ozi kārtoti galveno tiesu šļūdoņa plūšanas virzienā (apm. NNW - SSO Latvijā), bet gala morēnas perpendikulāri tam, tā tad Latvijā WSW - ONO. Arī šinī ziņā Lejasciema strēķis tuvāks gala morēnām. Auces - Linkavas - Škaistkalnes gala morēnai B. Doss atradis stāvākas nogāzes uz S, lēzenākas uz N. Šī mēraukla saistīta ar daudz izņēmumiem, jo gala morēnās mana netikai uzbērums, bet arī sastūmumu pazīmes, kas stāvumus var visādi veidot. Pēc maniem novērojumiem arī Lizumas Velēnai tuvais Augstais kalns un pauguru puduri, kas otru Gaujas pieskaitāmi gala morēnām (ir liela līdzība starp Jelgavas līdzenuma un šī lielā Gaujas līkuma upju sakārtojumiem, uz ko manu vērību grieza zviedru geologs Grufuāls, kad to iepazīstināja ar saviem uzņēmumiem Velēnas apkārtnē, arī te upes kā stari dodas no gala morēnas uz kādu centru, šļūdoņa mēles viduspunktu.) Tikai Dzirzunkalns gan ir pēc sava virziena, ir pēc formas būs pieskaitāms oziem. Plaisas rašanās ledū būs varbūt ^{forma} tāi dolomītu-smilšakmeņu krokai, ko varam redzēt pie Augstā kalna dziļumlīcī un tālāk uz augšu Gaujas līkumā, zem ūdens. Gala morēnas raksturs arī Dūres Cēpurkalniem un pie tā piegulošiem savilņojumiem. Še ļoti raksturīgs sengultņu un smiltāju pieskaņojums gala morēnai. Arī Āžmuguras kosīņa Dūres pagastā uzrāda zināmas līdzības zīmes ar gala morēnām, kaut gan arī ūdeņu darbības pēdas te varētu saskatīt (tā vienīgā grants stradne plašam apgabalam).

Smilšainie bezakmeņu māli, ko Jūs minat, oūs, šķietas, pieskaitāmi tam plašam māla krājumam, ko redzam Palatnieku kalnā, Līvju Zemeņu kalna un vietvietām gar Gaujas krastiem, tie plašāka ledus uzstādīnāta ezera nogulas, līdzīgi Jelgavas līdzenuma māliem. Šinī ezerā ieplūdušās Sudales, Latupes un citas ledus kušanas ūdeņu notekas, sengultnes, sanesušās ledus ūdeņu dulķes. Ledum atkāpjoties, t. i. labi pakūstot, ieplūdušās upes ārdīja sanesto mālu, radīja no māliem brīvas starpas. Mālu kalnainais raksturs varēja vietām rasties arī no uzstādīnātā ezera dibena vilnotā reljefa, ko ledus ūdeņi pārklāja ar māla kārtu. Šī eze-

ra pēdas šķietas manāmas arī pie Galgauskas Ūsiņiem (tur pēc teikas upurēts Ūsiņam, bišu un zirgu dievam), - tur redzam smalku smilti, kur pa retam akmentiņam iekaisīts, šķietas atlūzušu peldošu ledus gabalu sējums.

Gaujas periodisku plūdu sanesums no ļoti veciem laikiem var būt tas trūdvielu slānis, ko sastopam Gaujas platajā leņā pie Lejasciema pretī Kandēļa mājām, - tur man savā laikā izdevās nofotografēt vīnkoča laiviņas, bulīša galu, ko varbūt atcerēsities no Cīrulīša raksta.

Jūs šaubāties, vai šļūdoņa plaisā var veidoties apaļi kalni. Ir mums un arī citās šļūdoņa kārtotās zemēs arī tādi ozi, kas sastāv ne no kosām, bet rindā kārtotiem apaļiem pauguriem. Tos uzskata par šļūdoņa plaisas vērtos (vieta, kur plaisa izbeidzās ledus uzstādīnātā ezerā) noguldinātiem deltas konusiem, kādas veido arī tagadējās upes savās grīvās, tikai stipri lēzenākas.

Drumlīnu jautājums vispār vēl stipri tumšs. Domājams te būs pauguri ar dažādu izcelšanos. Var būt daži ir samērā līdzena apgabala sadalījums no krustām šķersām plūdušām ledus ūdeņu straumēm, vietām varbūt pamatiežu krokojumi.

Porainais māls var būt arī less. Tas paraugs, ko icvācu pirms kara Aļū Velna pakalnē, stipri vien to atgādināja. Vēlāk ievāktos paraugus nodevu Lauksaimniecības ķīmijas laboratorijā, kur atduļķošanas analīzes uzrādīja lielu līdzību lessam. Šīs laboratorijas asistents K. Krūmiņš ir uzrakstījis arī mazu darbiņu par lessa augsnām Latvijā (kad iebrauksit, varu to parādīt).

Okeram jau nu maza vērtība Latvijā, bet teorētiski tas varētu interesēt, tēpat kā Jūsu atzīmētie seldūdeņu kaļķu paraugi no Robežkalna.

Apes kaļķakmeņi ir Vidus devonas laikmeta dolomīti. Tos ir apskatījis, ja nemaldos, asist.N. Delles kgs, kas Jūs iepazīstināja ar mūzeju. Viņš mūsu labākais Devonas laikmeta iežu pazinējs. Ugunsizturība, par ko arī es Lejasciemā dzirdēju, nav no speciālistiem pārbaudīta.

Denga ir arī jau vērtības apzīmējums, būtu apmēram kapeika, jo no tās atvasināts puskapeikas nosaukums - deņeška.

Vēstule rakstīta vairākiem lāgiem, kamdēļ arī pielaistas nesakarīgas atkārtošānās resp. tematu saraustīšana.

Lejasciema geologija mani ļoti interesē. Esmu sīkāk jau uzmērojis kāpas. Pēc pāra gadiem, kad atbrīvošos no dažiem steidzamākiem darbiem, varēšu nodoties sīkākiem kvartāra pētīšanas darbiem. Būtu patīkami tad ar Jums šur tur pastaigāt, pāstrādāt.

Kad iebrauksit Rīgā, iepriekš paziņojiet man, - ja vien varēšu, cēntīšos iekūrtoties, lai esmu mājā un varu ar Jums labi izrunāties.

Jūs un piederīgos sveicina

Z.Lancmanis.

Rīgā, 1933.g.17.oktobrī.

Mīlais Greste!

Sirsniņš paldies par Tavu silto vēstuli! Nokavējos arī atbildi sakarā ar pārrunām ar Rozenšteina tuvākiem līdzdarbiniekiem par Tavu domu realizēšanas iespējām.

Izsaku šaubas, vai būs jēl cik skolotāju, kam būtu interese ziedot dažas dienas derīgo izrakstu jautājumam. Uz to es atsaucos, uz Tavu ilggadējo iežu sildīšanas laiku un uz dažiem saviem mēģinājumiem skolotāju kursus un skolas grāmatās. Aplēsām, ka ja tikai 2% no Latvijas skolotājiem piedalās, ir tad dalībnieku būs vairāk kā būtu iespējams praktiski nodarbināt (mazs praktisko darbu cikls arī būtu īsti Rozenšteina garā).

13.februāris ir Rozenšteina nāves diena. Tad būtu sarīkojama tā atcere. Lauciniekus uz to dienu grūti cerams sadabūt kopā, it sevišķi vēl uz vairākām dienām. Nav cerams, ka tad varēs būt arī Rozenšteina tuvākais līdzdarbinieks, plašākais viņa tekumīnējs pēc nāves, asistents J.Eiduks, jo viņu komandē uz ārzemēm papildināt.

Izeja varētu būt tāda, ka 13.februārī sarīkojam Rīgā atceres dienu ar Rozenšteina piemiņu izstādi Pāidagogiskajā muzejā. Tur būtu daži referāti. Ķīmiķu biedrībā lasījām 3: es vispārējā raksture atskatu uz viņa darbību, J.Eiduks par panākumiem kerāmikā, asistents Ieviņš par jauninājumiem jāvū vielās. Mūsu dienā varētu būt vai nu viens, vai divi pūrskata referāti, kam sekotu tuvinieku un paziņu atmiņas no Rozenšteina dzīves un tad izstādīto piemiņas paraugu demonstrācijas. Sarīkojumam būtu jābūt zem Latvijas Minerālvielu pētīšanas biedrības zīmoga, jo

tur Rozenšteins visvairāk darbojās, kā priekšsēdētājs un dvēsele, un šī biedrība atlika piemiņas atceres sarīkošanu līdz nāves dienai, lai tuvinieku jūtas varētu tiem atļaut piedalīties arī ar saviem stāstiem. Pādagogiskais mūzejs varētu būt kā atceres vieta, jo tur izstādītos paraugus liks pamatā zinātniskam stūrītim un Rozenšteina darbība stāv tuvu skolotājiem, kā pašizliedzīgam darbiniekam viņam liela audzinoša nozīme.

Lavasara cēlienā, kad brīvi būs visi skolotāji, sarīkojam Rozenšteina dienas pilnā saskaņā ar Tavu programmu. Lai tās iznāktu vairāk motivētas, varbūt Rozenšteina stūrīša oficiālo atklāšanu iedara tad šo dienu sākumā, savienojot to ar Īsu, skolotājiem pieskaņotu atskatu un stūrīša objektu demonstrēšanu. Eiduks uzsvēra arī sezonas lomu ekskursijās, pat uz fabriku vērtīgāk siltā laikā, tad varētu arī uz lauktuvēm nobraukt.

Būtu labi dzirdēt arī to kolēģu domas, kas interesējas par iežu lomu skolas darbā, ko tie izjutuši kā robu.

Kā jau Tu atzīmē, eksperimentiem būtu ierēdēma svarīga vieta. Te Viņiņš ar savu vienkāršoto augsnes laboratoriju un Eiduks ar leviņu ar dolomītu, mālu un citu iežu vienkāršākiem izmeklēšanas pajemieniem varētu nākt talkā, bet Tu pateiktu, kas no tā ko var atvietot resp. uzlabot mūsu līdzšinējā darbā. Ekskursijas ļoti derēs, kā uz fabrikām, tā raktuvēm, lauktuvēm. Uz stikla fabriku Tevi lūgšim, uz cementfabriku Eiduku. Lauktuvēs Eidukam talkā varēs nākt Delle, Krausa asistents.

Daļu iežu Rozenšteina kolekcijām Eiduks jau sajēmis. Šodien spriedīsim par iztrūkstošiem:

Nu, ko Tu saki par šiem baušļiem?

Apbrīnoju Tavu izturību, bet beidoos par veselību. Es gan jūtos rāmāks ar gadiem. Ar studijām iet grūti, jo galva vāji satur bagāto vielu. Raujos pa ķīmijas laboratoriju jau otro semestri.

Ar mīlām labdienām

Z. Lencmanis.

Šāda satūra vēstule - domējams - būs rakstīta nēlaika prof. Rozenšteina māsai.

Ļoti god. kundze!

Sēras par sirsnīgā, ar plašu iniciatīvi, zināšanām un dar-

ba mīlestību apgarotā interešu biedra zaudēšanu pavairo nepatīkamas atmiņas, kur šķietas esmu nepiedodami noziedzies pret Jums, cien.kundze.

Skaidrīdams savas intereses starp skolu un zinātni, nepiedodami esmu notrulinājis savas atmiņas spējas - esmu pielaidis vairākus gadījumus, kur nesveicinu resp.nepazīstu pazīstamus cilvēkus, ko ilgāku laiku neesmu redzējis, brīžam sveicinu svešus, kas ko pazīstamu gādinājuši. (Arī daudzos citos gadījumos ar savu trulo atmiņu esmu sagādājis nepatīkšanos tuviniekiem, paziņām, arī pats sev.)

Lai gan nevaru pievest pietiekōši pamatotus attaisnošanās iemeslus, tomēr iedrošinos Jūs lūgt uzskatīt šo manu aizvainojošo izturēšanos kā aizmāršības un apkēriības elastības trūkuma sekas un iespējami to atvainot.

Dziļi līdzjūdzams Jūsu sērs un patiesi smagi cienīdams
Z.Lancmanis.

1935.g.19.februārī.

J.Gr.

PAK CILVĒKU.

Seja esot dvāseles spogulis. Bet krenologi un kreneoskopi kādreiz rūlējās no pieres un galvas kausa veida īpatnībām noteikt cilvēka spējas un raksturu.

Ko varēja spriest par Lancmani, novērtējot viņa ārieni? Pasiķis, vidēja auguma, kalsnējs, vienkāršs, neuzkrītošs, jauneklīgi kustīgs - viņš ne ar ko neizgādināja, ka tam būtu no dabas vairāk dots kā citiem. Jaunībā mīlējās pelēku krāsu, - tai arī vēlāk palicis uzticīgs. Arī pirmais iespēds no Lancmana - pelēks.

Mēs zinām, ka mēdz būt apdāvināti mākslinieki un lieli zinātnieki, bet daži no viņiem kā cilvēki neciešami. Liels talants un zemaska daba - tas gadās. Bet vēl biežāk: sirāsšķīsti ļaudis - noderīgi kādai patversmei ...

Lancmana - gaišās un ēnas puses?

No vienas puses - z i n ā š a n u k ā r e s u n d a r b a t r e u k s m e s dzīts viņš garā vēroja gaišes rītdienas ainas, tādēļ nemeklēja iemītas tekas un savam darbam iekoptas druvas. Pālrudzīgu skatu Lancmanis droši vilka stīgu caur brikšņiem un nebaidījās l i d u m n i e k a d a r b a c e l m ā j ā u n p u r v a s t ū r ī. Viņš redzēja, kas šē kādreiz būs un kam šē jātop. Un vienam taču vajag pirmajam roku pielikt. Gan jau tad kādreiz radīsies citi

ar, kas sekos.

Šādus cilvēkus, kas neiet iemīļotus ceļus, bet lauž jaunus - sauc par revolūcionāriem - un tāds bij Lancmanis. ✓

*politiski
to var teikt,
māle revolūci
is.*

M i e r m ī l ī g s, nekad neuzbrukā cilvēk a m. Nelietoja asus vārdus, kas varētu cilvēku apvainot. Preta s a v a l d ī t i e s un allež smalkjutīgi ievēroja pieklājības robežas. Nekad ne polemizēja, ne sabiedrībā, ne no katedras, ne rakstos. Viņš nebīdīja citu pa priekšu, bet g ā j a p i r m a i s, pielika roku pirmais, grūtāko darbu uzņēmās sev. To spēj tikai tas, kas gara acīm vēro g a i š a s n ā k o t n e s a i n a s, kas tic savai zemei un savas tautas nākotnei. Lancmanis a t t u r ī b n i e k s, pa daļai vegetārietis, Tolstoja piekritējs - nekad neagitēja, neuzbāzās a r s a v u g u d r ī b u. Ja viņam uzmācās, viņš pat neatbildēja, tikai laipni smaidīja un tā ar savu smaidu atbrūvoja uzbrucēju.

Lancmanis nav uzstājies n e v i e n ā p o l ī t i s k ā s a p u l c ē. Vai tas labi, vai slikti - tas cits jautājums. Šo rindu rakstītājs ilgus gadus ar Lancmani saistīja kopīgas intereses un kopīgi darbi, bet - par kādu listi Lancmanis balsoja - to nekad neesmu zinājis, nenāca prātā interesēties, jo Lancmaņa spēks jau bij citā plāksnē.

Dažiem cilvēkiem ir nelāga paraša klāstīt citiem savas likstas, sūdzēties par citu pārestībām vai arī žēloties par laika trūkumu un darba smagumu. Lancmanis nekad n e s ū d z ē j ā s, n e ž ē l o j ā s, lai arī kā gāja. Ar vieglu smaidu viņš saņēma visas dzīves likstas un arī līdzcilvēku pārestības. Pat slimnīcā - triekas ķerts - viņš nezaudēja līdzsvaru, lai nesagādātu saviem piederīgiem un draugiem smagus brīžus.

Apskaužamas bij Lancmaņa d a r b a s p ē j a s un māka izmantot katru brīdi lietderīgi. Visur Lancmaņa vajadzēja, visur viņš bij darbā, melnajā dienas darbā, bet nekur amatā. Kad vajadzēja štātūtu, projektu, programmu sastādītāja, sekretāra un protokolista, kad vajadzēja veikt melno darbu - Lancmanis. Kad radās štāti, amati un algas - tur jau bij citi.

Lancmanis - o p t i m i s t s visdrūmākos laikos. Bēgļu laikā Pēterpilī Lancmanis nepārtraukti mēcās, - arī pusbadā, kaļ plānus, strādā pie Latvju daiņām, p u l c i n a d o m u b i e d -

r u s. Tad, kad horiconts bij klāts tumšiem mākoņiem, Lancmanis plānoja, kā celsim latvisku skolu, kā taisīsim Skolu mūzeju, ar plašu ceļojošu nodaļu, kādas nodaļas vadīsim Viļa Jansona rīkotos bērnu svētkos. Lancmanis cilāja retumus ko man bij izdevība 11 gados Krievijā sakrāt un fantazēja, kur un kādā nodaļā bērnu svētkos šie retumi noderēs. Tad kad vagona mūzeju tūlīt mantu ies uz Rīgu, Lancmanis solījās līdzī braukt ... Tur/palika Bērnu svētku tēva Viļa Jansona trūdi, tur palika mūzejs, tur palika Lancmana rokkraksti.

Latvijā atgriezies, Lancmanis vērē savu aci uz zemi un nododas tās pētīšanai. Vasarā ar lāpstu, urbi, āmuru, bundžipām un piezīmju grāmatām viņš ir tā nopēdojis mūsu zemi, ka grūti būs nosaukt otru, kas vēl Latvijas zemi tā pazītu. Vajag mīlēt savu zemi, tās pagātņi un pagātņes lieciniekus, v a j a g s a p r a s t t o v a l o d u, ko runā stāvā krasta kārtas, ko runā grants dobes akmeņi, tad var lieliski justies nedzīvā dabā, akmeņu kaudzē un mālu bedrē. Lancmana soma pildījās pareugiem, kas gāja uz Augstskolu pārbaudīšanai. Bet ziemā bij jāatšifrē piezīmju burtnīcu dati un jāraksta. Un darbs dzina darbu.

Lancmaniņš, dzīvesbiedre Marija, dēls Olgerts, māte Emīlija - 1920.g.

Priekšā tik daudz steidzamu darbu, bet tik maz darītāju. Un diennaktī tikai 24 stundas! Tādēļ vienā lietā Lancmanis nekad nebija runājams: pasēdēt draugu sabiedrībā "vienu pusstundiņu" un atpūtināt smedzenes, sak, cilvēks jau nav zirgs, arī zirgam vajag savas atpūtas u.t.t. Lancmanim p a t ī k a m s d a r b s a r ī b i j a t p ū t a, jo viesībās viņš vairāk nogura nekā

grants dobē. Lancmaņa darba diena bij vismaz 12 stundas - vairāk arī. Tikai vienā lietā Lancmanis nekad nebija pierunājams - upurēt savu nakts mieru, tādēļ viņš nekad nestrādāja naktī, jo laika pietika arī dienā - starpbrīžos.

2 Laba doma, skaisti vārdi - tas nav nekāds retums, tā ir lēta prece. Bet no vārdiem līdz darbiem vēl ir tālu. Ir tāds zīmīgs izteiciens: "ātri diegs pārdeg". Lūk, Lancmanim diegs nepārdēga. Nekad. Kā saucēja balss tuksnesī skanēja viņa lūgumi un brīdinājumi. Viņš palika kurls pret zobgalībām, neatmeta iesākto darbu arī tad, kad nerada atbalsi. Viņš neapvainojās, juzdams vienaldzību. Tādā bij. Gluži izbijusi vēl šodien nav. Vēl tagad gadās arī tādi, kam senu lietu krātuves ir krāmu kambaži un senatnes pētnieki krāmu lasītāji. Pētnieki un krājēji to zin, kādas valodas vēl šodien jādzird un kas jānorij relikviju krājējiem. Bet priekš 30 un vairāk gadiem - tad vajadzēja prast atbildēt uz iebildumiem un runāt tā, lai kaut daži dzirdētu.

Iebildumi toreiz daudziem izklausījās stipri pamatoti. Tikai tas vēl toreiz nebija parizi izprasts: tas tautas loceklis, kas nozaudējis sakarus ar pagātni un kam tā vienaldzīga, - tas jau pa pusei savai tautai ir zudis. Un viegli nozudīs pavisam. Jo ciešākas tautai saites ar savas zemes un tautas pagātni, jo grūtāk tāda būs izkustināma no savas zemes.

Senatnes "krāmi" nav pašmērķis, bet līdzeklis. Un tanī akmeņi plāksnē, kur zelta burtiem kalti Barontēva, Lercha-Puškaiša un Matīsa Siliņa vārdi, tur iekalts arī mūsu dabas un kultūras pieminekļu sarga - Lancmaņa vārds.

Ekskursijas ... Vēl tik nesen (vai 30 un 40 gadi ir garš laika sprīdis?) par ekskursijām nedrīkstēja nopietni runāt. Kungi ekskursēja uz Šveici, Niccu, Itāliju - tās bij ekskursijas, bet kāda jēga bij šē daudzties apkārt? Kas tad mums ir?

Kad 1908.gadā tika sarīkota skolēnu ekskursija uz Daugavas krastiem Ikšķiles apkārtnē, lai iepazītos ar vēsturiskām vietām un dabu - dabūjām pat no skolotājiem dzirdēt pārmetumus: "Nevīžo strādāt, daudzās apkārt, plēs apavus, grauj disciplīnu. Kas no tām drupām, ko redzēt? Kad pils celta, to tāpat var klasē pateikt. Lai iemācītos gada skaitlus - nemaz nevajag uz Ikšķili braukt un laiku tērēt." Patiesi, cik vienkārši! Iemācās gada

skaitļus, un viss kārtībā. Tie murgi nu ir garām. Tagad daudzi skolotāji jau iemācījušies ne tikai braukt, bet arī vest un rādīt tā, lai iespiežas atmiņā, lai senatne runā, lai iedrebas dvēseles stīgas. Un tas ir galvenais. Vismezāk vērtīgi ir sausie skaitļi. Mums ikdienas top skaidrāka Lancmaņa doma: ne tikai iemācīt vien, bet dot pārdzīvojumus, likt izjust - tas ir vērtīgāks ieguvums. Likt izjust senatnes elpu, dabas varenību, skaistumu, atdzīvināt garīgo acu priekšā lielloss senatnes notikumus - dabā un cilvēcē, ja to skolotājs var, tad viņš ir meistars, tad vērts braukt.

Ne jau ekskursiju skaits un nobrauktie kilometri noteic ekskursiju vērtību, bet pēdas, kādas atstājuši pārdzīvojumi. Tas mums vēl jānācās, jo mēs vēl esam tikai iesācēji ekskursiju vadīšanā.

Kādreiz vēsture minēs godbijībā tūrisma tēvu Lancmani.

Trūkumi. Vai Lancmanim tādi bij? - Jā, bij. Lielam garam drīkst būt arī trūkumi. Bet - cik niecīgi šie "trūkumi" salīdzinot ar to grandiozo pozitīvo bagāžu, kas liekama uz pretējā svaru kausa.

Še jāaplūko divējādi trūkumi: 1) cilvēcīgas kaites jeb pareizāk, negatīvās īpašības attiecībās ar cilvēkiem, un 2) trūkumi, kā lektora, rakstnieka, sabiedriska darbinieka.

Grūti būs atrast tādu cilvēku, kas spētu pateikt kaut ko sliktu par Lancmani kā cilvēku. Lancmanim nebija naidnieku. Un ja arī kādi bij, tad tie piederēja pie tās kategorijas, kas īgni un skaudīgi noraugās uz zaļiem asniem otra dārziņā. Gadās jau tādi cilvēki arī, kas tā pa mījkrēsli ložņā ap citu dārziņiem, lai tā paklusām uzmitu papēdi košam stādiņam, tādēļ vien, ka tas ir cita rokām kopts. Tas tā arvien bijis: dažam tas sagādā baudu - sagandēt, iznīcināt, "iedēt kāpuru". Bet ar tādiem var arī nerēķināties, lai gan arī tādi gadījās Lancmaņa ceļā ...

Tādēļ droši var apgalvot: Lancmanis bij apskaužami maz nelabvēļu, jo viņš allaž bija saulains cilvēks saulainā darbā.

Citādi ir ar Lancmani kā darbinieku, lektoru, ekskursiju vadoni, rakstnieku. Te varēja ko vēlēt.

Lancmanis rakstīja ātri. Domas plūda, roka nespēja tik ātri sekot. Nebij vaļas gludināt un labot. Tāpat nepārrakstīts

vēl slapjš rokraksts tika rauts uz redakciju. Un arī bij labi, vismaz labāk arī neviens cits nespēja uzrakstīt par tiem jautājumiem. Netik labāk vien, bet nemaz nebija citu rakstītāju. Ja Lancmanis rakstīja citiem, tad vēl varēja atšifrēt, bet ja sev piezīmes, tad veltas pūles. "Raksta kā Lancmanis".

Lancmanim bij liela un plaša sarakstišanās, un te nu nebija laika domāt par kaligrafiiju. Kas bij iemanījies - varēja arī kādu daļu salasīt. Dažreiz pats viņš vairs nespēja savas piezīmes atšifrēt. Lancmana galvenais trūkums bij novērojams uz katedras un ekskursijās. Viņš pārvērtēja auditoriju, iedomājas to bagātāku atziņām, nekā tas bij. Lancmanis bij tālu pāraudzis auditoriju - un šī pleisa lika sevi sajūst: daudzi nespēja viņa domu gaitai sekot, - dzirdēja vārdu plūdus, bet tie atsitās kā zirņi pret sienu.

Lancmanis runāja ātri, domā domā, tik daudz bij ko teikt, tik daudz gribēja pateikt, bet allaž tik maz laika un rezultāts: "lej kā ar spaini salmā."

Labs lektors pūlas "ieliet", vienmēr tausta, vai ir kontakts ar auditoriju, jutīgi klausas "pacienta pulsu".

Lancmanis pats atzinās, ka lekcijās "ķēris par augstu".

Viens labums tomēr bij Lancmana lekcijās: viņš nekad nekad neelāsīja nopāpīra, bet runāja brīvi, nemāksloti, bez žestiem, mīmikas un patosa. Lancmanis labāk darīja nekā runāja. Biežāk tas ir otrādi. - Un nu vēl viens "trūkums" (to gan dažī apstrīdēs). Žēl cilvēka, - ja tam vienā vietā ir daudz dots, toties otrā atņemts. Ir cilvēki, kas nebauda mūziku, mākslu, asprātības dzirksteles, dabas skaistumu ...

Tā pabailīgi jāpiezīmē, ka Lancmanis nesaprata humoru - viņš nebauda ja asprātības dzirksteles jeb, runājot skaidrāk - anekdotus. Latviska daba. Nav jau jāslēpj: daudz kas latvietim bagātīgi dots, bet vienā lietā viņš ir nabags: nav humora. Ne jau katrā rupjībā ir arī asprātība. Un Birkerta lielie anekdotu krājumi rāda, cik maz mums ir dzirkstošas asprātības. Un mūsu joku žurnāli pūlas smīdināt, bet - latviski, t.i. nemākulīgi, salkani. Tie ir joki, kas apšēkbina, nevis uzjautrina.

Lancmanis neprata stāstīt anekdotus, neprata klausīties un baudīt. Kad pēc beigta darba cēliena kūda grupiņa pulcējās pie

tājas glāzes "noskalot darba puteklus, izgludināt grumbas pierē un izvēdināt smadzenes" ar dažiem dučiem anekdotu, tad Lancmanis šē nelederējās. Viņš jau arī taisīja smaidīgu seju, bet to ikviens zināja, ka klusībā viņš tik domā, kā atraisīties, kompaniju ncapvainojot. Kaut ko stiprāku - smēķētājiem - viņš nemaz ne-cieta, - vairījās kā krietna meita.

Un šī pati kautrīgā, smalkjutīgā dvēsele citā vietā uzvedās tik spītīgi un pārgalīgi. Kad Mengelē arestēto Lancmani šoreiz atļaiž vēl dzīvu, tikai barons piedraud ar nagaiku, ja nedzīvos godīgi, Lancmanis staigā vien projām uz Rīgu, kur uzmeklē Martas ielā skolotāju pulciņu, no kura tikai retais nebij baudījis vai arī vēlāk nedaūja izbaudīt cara cietuma mūrus. Visdrūmākos gadus, kad cilvēka dzīvībai nebij vērtības un par cilvēcīgu brīvību runāt nevarēja, Lancmanis Rīgā skolotājiem lasa referātu par brīviem domrakstiem. Ja cilvēks no jaunatnes būs radināts domāt, ja tas būs radis ar "savu galvu dzīvot", tad viņam maisu galvā neuzmauks, gan jau tad kādreiz pāks izdevība sev izkarot cilvēcīgas tiesības. Bet ka tas nāks tik drīz un ieguvumi būs tik plaši, to garš toreiz nevarēja saprast ne Lancmanis, ne arī viņa domu biedri ...

Tāds bij Lancmanis - spītīgi neatlaidīgs savās gaitās. Ja viņš ko bij galvā iesējis, tad to viņam izdzīt nekas nespēja. Viņam bij pareiza taktika, viņš nestridējās, nepūlējās pierādīt, necēla nemieru, bet laipni klausījās un smaidīja un - turpināja iesākto.

Kur ronas tādi stipri raksturi, patstāvīgi domās un darbos, jaunu ceļu lauzēji?

No veco skolotāju mutes kādreiz dzirdam šādu domu (publiski gan to neklāsta): "Ja tu neesi cūkas ganījis, tad no tevis kārtīgs vīrs nevar iznākt." Gluži burtiski tas nav jāsaprot. Minēto domu varētu tā atšifrēt: "Ja tu esi mīkstunā audzis, ja jaunībā neesi darbā rādījis spēkus, tad tu būsi par glēvu, lai vēlāk dzīvē lauztu patstāvīgi ceļu un izkarotu sev stāvokli." Mīkstunā augušie var būt labi cilvēki, labi izpildītāji, bet līdziniekli gan tie reti būs: trūks uzņēmības, drosmes, ticības saviem spēkiem, neatlaidības.

Beviens Lancmani nav lutinājis jau no agrās bērnības. Kurš nu varēja lutināt, ja ģimenē bij devīgas bērnu galviņas un 13 ga-

dus vecs zēns jau sāk pelnīt patstāvīgi, bet 22 g. vecs jau uztur brāļus, māšas, vecākus. Vējā augušam kokam stipras saknes.

Lancmanis, dzīvesbiedre un dēls Olgerts
1923.

J.Gr.

LIKTENĪGAS DIENAS.

Tā nu ir pevisam cilvēcīga kaite: gribētos notikumu režģī drusku orientēties, kaut ko saprast, rasi starp atsevišķām parādībām cēloniskus sakarus. Gribētos ticēt zinātnei, kas māca, ka cilvēkam jādzīvo, lai sevi nelsikā nesašādzinātu. Gribētos sagaidīt, ka cilvēka dzīves kārtībai ir kāds sakars ar veselības stāvokli un mūža garumu.

Tas būtu saprotams, ja dzērāji, nesātīgi izēdāji un uzdzīvotāji savu veselību drīzāk sagrauztu, bet tie, kas ievēro higiēnas prasības, nelieto indes, dzīvo atturīgi, - tie būtu pasargāti no jaunām kaitēm, augoņiem, audzējiem un citiem veselības grauzējiem. Bet - dažs lej iekšā ar mēru un bez mēra un piedzīvo sirnu galvu, bet cits ar visu mērenību piedzīvo visšausmīgākās slimības. Un šādi gadījumi ir diezgan bieži. Atmaksā par ļauniem darbiem nākot drīz vien, tā neliekot uz sevi gaidīt. Tāds esot "dzīves dzelzs likums". Vērtīga mācība, - noderīga pirmās pakāpes bērniem. Tikai bieži novērojam, ka niknes kaites uzbrūk tēdiem, ka laikam gan paši "dzelze likuma" aizstāvji nepratīs izskaidrot "ātro un taisnīgo sodu."

Lancmanis nedzēra, nesmēķēja, ēšanā bija atturīgs, reti lietoja galu, stingri ievēroja nakts mieru, neuztraucās, daudz pavadīja svaigā gaisā, - jā, ko tad vēl?

Un dabūja asiņošanu nierē, izcieta operāciju, tad asiņošanu plaušās, - trieku, no kuras nevarēja kustināt labo roku un kāju, tad uznāca prāta aptumšošanās, augons plaušās, cits augons smadzenēs ...

Memēgināsim kaut ko saprast, jo tas būtu veltas pūles, bet tikai atzīmēsim dažus liktenīgus gada notikumus.

Sākot ar 1933.gadu, Lancmanim šad un tad pēkšņi temperatūra sakāpj līdz 38,4, bet jau otrā dienā atkal nokrīt līdz 37. Jūtas gurdens, galva smaga. Bet viss atkal pāriet.

1934.gada oktobrī Lancmanis Minerālvielu pētīšanas biedrībā, kur viņš bija sekretārs 10 gadu, protokolē sēdes gaitu. Uznāk galvas sāpes, dreb pirksti - nevar vairs rakstīt. Sāpes, asiņošana - jāliekas gultā ar temperatūru 38,4. Stāvoklis atkal uzlabojas - var atkal staigāt ar ārstu atļauju.

Novembrī, II pilsētas slimnīcā to izmeklē. Atzinums - vajadzīga nieres operācija. Sirds esot laba, asins sastāvs arī, tā tad -. Lancmanis mierina piederīgos: "Izoperēs - būs labi."

19.novembrī operācija. Izdevusies labi. 20.decembrī pārbrauc mājā. Lancmanis stāstīja, ka esot izņēmuši nieri ar augoni "pīles lielumā". Tā viņam teikts. Lancmanis uzlabojās - varēja atkal strādāt. Bet to gan teica, ka tikai pēc pusgada varēsot zināt, vai vēl neesot "kūdas saknēs palikušās." Vēža slimnieki labprāt nesauc vārdā savu audzēju. Melnalksnis sauca par žaudzēju, Lancmanis rādīja "šitas - te" ...

15.martā Lancmana dzīvesbiedrei 50 gadu. Lancmanis paliek pavisam sentimentāls: pasūta 4 puķes, torti, abi ar dēlu raksta atmiņu krājumu un ievieto sudraba apkaltos vākos. 4 puķes viņš skaidro tā: tā pirmā apzīmē Tavu bērnību, otrā skolas gadus, trešā jaunību, bet ceturta - krāšņākā - mūsu laulības gadus." Dēls Olgerts Lancmani un kundzi nofotografē pie tējas galda. Visi jūtas ļoti labi.

Maija sākumā - naktī Lancmanis sāk klepot. Uz jautājumu: "kas ir?" atbild, ka nekas neesot. Otrā dienā - no pilsētas pārbraucot - kundze atrod Lancmani gultā. Viņš nedrīkst runāt. Raksta, ka no plaušām parādījušās asinis. Ārsts licis nekustēties. Šo asiņošanu drusku varētu saprast. Dienu iepriekš atnācis kāds skolēna tēvs un šācis skolotājam asi uzbrukt. Lancmanis runājis kā palaikam mierīgi un lietīšķi, bet tēvs tomēr Lancmani dabūjis tik tālu, ka tam sākušās drebēt rokas un pēc sarunas bijušas asa-

ras acīs, bet naktī parādījušās no plaušām asinis. Var jau būt, ka asiņošana būtu uzņākusi arī bez sarunas ar tēvu, tikai - varbūt - drusku vēlāk.

Asiņošana izbeidzas, Lancmanis var atkal iet darbā. Likās, ka viss atkal būs kārtībā. Bet tad - Lancmanis atkal nonāk slimnīcā, šoreiz ar kaiti, kas atgādina trieku. Dr.R.Drillis stāsta: 1935.gada vasarā apmeklēja Lancmani II Rīgas pilsētas slimnīcā. Slimnieks nevaldīja kreiso roku un kāju. Kunāt tomēr varēja - bet gāja pagrūti. Lancmanis pat grūtā brīdī nezaudēja humoru, bet tomēr grūti nācās slēpt sarūgtinājumu, ko tas piedzīvojis pie A.Viča kunga. Lancmanis ieradies pie Viča kunga ar ziņojumu par savas skolas lietām un stāstījis par saviem nodomiem nākošā mācības gadā. Viča kungs viņu pārtraucis un teicis, ka par nākotnes darbu runāšot Lancmaņa pēcnācējs.

Lancmanis jautājis, ko tas nozīmē. Uz to Viča kungs atbildējis, ka Lancmanim būšot vieta jāatstāj jau šīnī vasarā. Tas Lancmanim bijis smags sitiens. Nekad viņš nav "kalpojis", viņš visu mūžu bija dedzis par latvisku skolu, un nu to nobīda malā kā navajadzīgu, varbūt pat kaitīgu.

Lancmanis bija mēģinājis noskaidrot atlaišanas iemeslus, pūlējis aizstāvēties, bet tad saguris ...

Tagad mēs atlaišanas iemeslus zinām. 1934/5 gadā tika vai nu pavisam no darba atlaisti vai degradēti un citur aizcelti apm. 500 skolu darbinieki, direktori, inspektori, skolu pārziņi, skolotāji. Starp apm. 100 Rīgas skolu darbiniekiem, kurus ķēra atlaišana, bijdarī Lancmanis. Visi atlaistie bij Latviijas skolotāju Savienības vai nu aktīvie vai pasīvie darbinieki. Daudzi no tiem, tāpat kā Lancmanis, nebija nekādās politiskās partijas biedri.

29.maijā Lancmanis piedalījies 10.pamatskolas iesvētīšanā, bet jau nospiestā gara stāvoklī. Ejot neveikli uzgrūdiens līdzgājējiem. Pa akta laiku spaidījis kreisās rokas pirkstus, bružājis matus, no pakauša uz pieres pusi. Sāpot galva. Arā ejot, neveikli spēris kreiso kāju, nevarējis mēteli uzvilkt, ceļā klu-pis. Nājās pārtraucis, licies gultā un izpildījis ārsta rīkojumus. Ārsts konstatējis asins izplūdumu smadzenēs. Kreisā kāja un roka neklausījuši. 20.jūnijā aizbraucis uz slimnīcu. Ārstiem jau skaidrs, ka stāvoklis ļoti smags, bet to taču neviens slimniekam neteiks.

Pa slimības laiku Lancmanis vairākkārt runāja: "Būtu es zinājis, ka man nekas vairs nevar līdzēt, tad gan es tā negulētu, bet mēģinātu sakārtot dažus nepabeigtus darbus, kas bez manis pārvērtīsies par mēsliem, jo cits tos nevarēs atšifrēt". Sevišķi viņu darīja nemierīgu fotouzņēmumi - negatīvi, kuru kopskaitu Lancmanis pats nezināja. To varot būt 10.000, varbūt arī 15.000. Un tos viņš varētu kārtot arī uz gultas. Bet - neklausīja jau roka, arī pats reizēm bija cilājams. Stāvoklis atkal it kā uzlabojās, - varēja kustināt roku un kāju.

Šinī laikā Skolu mūzeja Kurzemes izstādē šo rindu rakstītājs rīkoja nodaļu "Derīgie izrakteņi". Un te nu Lancmaņa piedzīvojumi bija zelta vērts. Sarunās par mūsu izrakteņiem Lancmanis atdzīvojās, aizmirsa savu smago stāvokli un deva vērtīgus padomus. Rīkojot un spriežot, viņš sevi juta atkal kā ritenīti darba mašīnā, tādēļ bieži vien griezās pie viņa. Vai tad vispār kādreiz Lancmaņa mūžā ir bijis gadījums, ka Lancmanis būtu noraidījis kādu, kam vajadzīgs padoms. Pats viņš gan šo izstādi neredzēja ...

Bet tanī pašā laikā ārsti dod piederīgiem saprast: mūsu zināšanas vairs nevar līdzēt, labāk vediet uz māju, kurp arī tiecās slimnieka sirds. 21. augustā slimnieku pārved mājā. Viņš liek sevi ienest darba istabā un noskatās uz savām grāmatām un pusdarītiem darbiem. Nestuvēs - uz grīdas gulēdams, viņš laiž skatu apkārt, sevišķi kavējas pie sava rakstāmgalda, pie lielās negatīvu gubas, kas slimnieku dara tik nemierīgu: "tur tik es varu orientēties, - bez manis šis darbs paliks par mēsliem." To viņš dažu labu reizi sāpīgi pateica.

Lancmanis vēl drusku cerēja, vismaz sarunās ar piederīgiem nekad netika dzirdēta neviena skaņa, kas stāvokli darītu smagāku. Visiem tomēr skaidrs, ka izredzes vājas, bet - tas ir tas smagākais: viens otram skatās acīs un melo ... melo. Ģimenē, kurā arvien valdījusi ideāla saskaņa - tagad šī melu atmosfāra spiež tik smagi visus.

Tanī pašā laikā, kad ar vēzi slimoja Lancmanis, ar to pašu slimību vārga otrs skolotājs, mīļš un ļoti vērtīgs darbinieks, Platones skolotājs Antons Raibais. Tas bij jaunāks kā Lancmanis, bet tāpat nemiera un darba uguns pilns. Viens gulēja Jelgavā, otrs Rīgā - viens par otra slimības gaitām gribēja dzirdēt. Staiģājot no viena uz otru, stāstīju, ko nu mācēju, tas ir, kas viņiem varēja patīkt. Un nu viens priecājās par otra labošanu, sūtīja sveicienus un deva padomus no "paša piedzīvojumiem". Bet abi bij neglābjami.

Lancmaņa slimības laikā radās personas, no redzamām aprindām, kas gribēja slimniekam palīdzēt. Viņu labo gribu nebija pamata apšaubīt, bet viņu ārstēšanas metodes, kas atgādināja penta-kostu pestošānu, bija tik apšaubāmas, ka pēc pirmā apciemojuma tiklab slimnieks, kā piederīgi nevēlējās vairs šos labdarus redzēt.

Tā pagāja septembris. Vēl nāca daži ārsti, vēl kaut ko rīkoja un darīja. Un bija kaut kas jādara. Nevarēja taču ierādīt, ka neviens vairs nekam netic. Oktobra sākumā vēl reizēm varēja izrunāties, jo Lancmanis visu saprata. Bet reizēm uznāca nesamānas brīži. Kādreiz Lancmanis steigā it kā pūlējās atcerēties un sakārtot pazīstamās dziesmiņas vārdus: "Cik mīļa esi, tēviņa." Tik daudz viņš dabūja pār lūpām:

"Kas tevi karsti nemīlo,
Nav vērts, ka tevi apdzīvo."

Dzīvs un vesels būdams, Lancmanis nekad nemētājās ar skaļām un sentimentālām frazēm, bet viņa dziļā pārliecība izteikta šīs nesamānā teiktajos vārdos.

11. oktobra vakarā vairs nevarēja pateikt, vai viņš vēl pazinātos, kas stāvēja ap viņa gultu. Sāpēs raustījās seja, bet neviena vaida ...

Vēl viens ārsta iešļircinājums, kura nozīmei varēja ticēt, varēja neticēt. Varēja just, kā drob roka, kā raustas muskuļi, it kā gribētu straisīties, kust lūpas, it kā vēl gribētu ko teikt... Dažas stundas vēlāk Lancmanis jau bija savas zemes gaišas izbeidzis. Tānī pašā laikā Platonē izdzīest arī Raibais. It kā abi būtu norunājuši.

Šie divi cilvēki jau nedzīvoja. Viņi dega ...

J.Gr.

TIK SAUJA GRAUDU BIJ ...

Nekas nerodas nejauši, - katrai lietai sava attīstības gaita. Ja tik ir griba, var izsekot, kā no nīcīgas sēklas izveidojas kupls koks. Arī iestādēm ir sava vēsture.

Atgriezīsimies pie Lancmaņa un mūzejniekiem Martas ielā. Te ir dažas labas iestādes šūpulis. Un Lancmanis stāvējis pie vienkārša šūpuliša, bet drošs un cerību pilns.

Sākumā bija doma. Klusībā tā brieda, veidojās, radās darba plāns un griba darīt. Kādi bija darba apstākļi? Līdumniekus nevar kavēt celmi un brikšņi. Ja domu pauž vārdos, rakstos, darbos -

tā var rast arī atbalsi. Nevajag jau daudz, jo arī desmit var veikt vairāk nekā simti un tūkstoši. Kadēs neliela grupiņa labprātīgu darbinieku, bet tie arī tad bija ar Lancmana uguntiņu. Bij gan jāvaisrās no divām pusēm, no žandāriem un no dažāda laba darba biedra, kas pīrgājās un kādreiz gāja vēl tālāk: ziņoja varas vīriem to, kas bij un kas nebij. Bet jau toreiz bij cienā pazīstamā blēņu dziesma:

"Sak, vai tad tēds nieks dēļ, upidrallalā,
Puiku bāzīs cīstamā - upidrallalā."

Pulciņš auga. Viss balstījās uz atsevišķiem līdumniekiem, nelabojamiem optimistiem. Visi ticēja, ka no maza pasākuma reiz izaugs liela organizācija valsts mērogā. Valstīdīgi jāatzīstas, kā līdz "valstij" mūļi toreiz vēl nevarēja aizdomāt, tas bij nereāls sapnis ...

Klusie cīņas laiki mēdz būt dažāda ilguma. Tas, kas pierējās atsevišķas grupiņas galvās, negaidīti drīz realizējās lielā mērogā. 1919.gadā jaunā valsts pēma pasākumu savās stīrajās rokās. Kas tas ir "stīpras rokas"? Darbinieku štats ar nodrošinātu stāvokli, telpām, iekārtu, budžetu un nodrošinātām darba iespējām. Valstij ir tas, kā nav līdumniekiem. Tomēr arī līdumniekiem ir kaut kas neatņemams: uzmanība, drošība, sajūsmas, neatlaidība. Šīs īpašības var ierēdņiem būt, var arī nebūt.

Lancmanis 50 gadu vecumā jau varēja pamest acis atpakaļ un tā - no augšas - novērot noietu ceļa gabalu. Vai bij vērts?

Sekosim dažādu iestāžu izveidošanās gaitai.

Kad Rīgā pēc 1905.g. Smilšu kalnos sprākstēja zalves un brāļi Cvetkovi ziepēja cilpas, - daudzi neklēja glābiņu aiz robežas vai arī tepat pieplaka zemei. "Laba tā diena, kas garām, tādēļ nebāzies kungiem acīs."

Bij jau toreiz joki arī. Sakiet, vai iespējams šāds gēdijums: vai varēja ar skolotāju latvieti nostrādāt kopā 5 gadus un nedzirdēt no viņa neviena vārda latviski? Nu, un vēlāk, pēc 1919.gada viņš piepeši tapa tik valstisks un tik nacionāls, ka gāja uzbrukumā un dažs labs dabūja ar savu muguru izjust viņa ultrānacionālismu. Bet tādu jau netrūkst. Nu, tas tāpat garām ejot.

Bij tomēr skolotāju grupas, kas pulcējās un savstarpīgi uzturēja ticības liesmiņu un domāja, ka b e z i z e j a s s t ā v o k ļ a k e k e d n e v u n v i e n m ē r u n v i s o s a p s t ā k ļ o s var darīt radošu darbu. Martas ielā

nekad netaisīja partijas politiku, bet par nākotnes latvisku skolu domāja visi, kas te pulcējās. Kā tai sagatavot ceļu? Vienu izjuta draugi: tā izglītība, ko mums diktēja cara vara, tā maz izglītoja un vēl mazāk attīstīja, jo skola bij nedzīvu vārdu maltuve un iekaltuve. Ko deva caru biogrāfijas un chronologisko datu rindas? Sveša vēsture, sveša ģeogrāfija. Sveša gramatika ņēma daudz laiku, bet maz attīstīja. Un nekādas vērtības mūsu pašu zemei. Ja skolotājs deva, tad kontrabandas ceļā. Un tas, ko tā deva, bij tas vērtīgākais.

Filnīgā novārtā bij dzimtenes daba. Ar gudru ziņu. Šis rooss bij jā aizpilda. Jāpūlas vērst skolēnu acis uz savu zemi, dzīvo un nedzīvo dabu. Jāver acis vaļā, jāradina vērot, salīdzināt, spriest, jautāt. Jāliek darbā rokas, jānod spilgti pārdzīvojumi, kas silti iespējot atmiņā. Mērķus spraut ir vieglāk, nekā sasniegt. Viens lebums toreiz bij Martas ielas mūzejniekiem: tauta nebij izlutināta. Mums klingeris kādreiz sagādāja lielāku prieku un baudu kā tagad vesels grozs kūku.

Mūzejnieki vāca materiālus dabā un fabrikās, apstrādāja, kārtēja, montēja, un nu redās mācības līdzekļi visās nozarēs. Bij skeleti, galvas kausi, formalīna preparāti, izbāzti dzīvnieki, minerālu kolekcijas, technolog.kolekcijas (papīrs, lina, asbests, akmeņogle, kūdra, superfosfāts, nafta). Še montēja aparātus fizikā un ķīmijā. Še bij noliktava, darbnīca, laboratorija, mūzejs, padomdošanas punkts un pārdošana. Un neviena algota darbinieka. Bet krājumi bij tādi, ka pat karš neverēja visu nopostīt: vēl tagad visos Latvijas stūros var atrast Martas ielā gatavotos mācības līdzekļus. Kādreiz to mūzeja manta daļu, kas vēl bij krājumā, vērtēja vismaz uz 2000 zelta rubļiem. Martas ielā kūsāja darbs no 1907. līdz 1914. gadam. Še strādēja līdz Lencmanis. Un visu laiku Martas ielā strādāja Kr.Melnalksnis, kaut arī ne tieši mūzeja darbā.

Tad uznāca karš. Izjuka karā cilvēki, izjuka mantas - gan ceļus, gan naceļus. Bet kaut kas izdzīvoja neskarsts: doma. Tikko patstāvīgā Latvijā Kr.Melnalksnis saņēma skolas lietu savās rokās, viens no viņa pirmajiem darbiem bij turpināt mūzejnieku darbu valsts mērogā. Iestāde, kas līdz šim mitinājās jumta istabīņās, pažobeles, šķūnišos un pagrabos, - tagad nāca goda vietā.

ku radās telpas, līdzekļi, darbinieku štāts, - un vairs nebija jāslapstās. Tagad Skolu mūzeja vajadzību vairs neapstrīdēja.

Mēlīnalksnis atdzīvināja visas Martas ielas nodaļas: 1) Skolu mūzeju, 2) Ceļojošo nodaļu, 3) Mācīb. līdz. darb. nīcas, 4) Mācības līdz. veikalu.

Uz Martas ielas mūzeja drupām un daļai ar Martas ielas materiāliem sāka strādāt Kultūras Balss veikals bet 6 mikroskopi nonākuši Tautas augstskolā. Simti taulu - dab.zinātnisku un vēsturisku - no Martas ielas caur Māc.līdz.veikalu izgāja tautā. Lielāku skaitu vēl šodien var redzēt Jēkabpilī, Jelgavā, Skolu mūzeja Ceļojošā nodaļā un citur. Dažas mantas izceļojušas tālu: no Martas ielas uz Kultūr. Balss veikalu, no turienes uz L.Skolotāju savienības mūzeju Mednieku ielā, un no turienes uz Skolu mūzeju Valdemāra ielā.

Mūzejnieki, kas vēl dzīvi, - izklīduši pa Latviju, turpina darbu saskaņā ar līdumnieku tradīcijām. Bet Skolu mūzejs - kā valsts iestāde, ar savām nodaļām turpina darīt nepieciešamu un svētīgu darbu. Arī Lancmanis bieži strādāja līdz Skolu mūzeja darbos, sevišķi izstādēs. Arī Kurzemes izstādē 1934.-1935. - Skolu mūzejā - šo rindu rakstītājs izmantoja Lancmana materiālus, gadonus, literātūru. Sabrucis, triekas ķerts, viņš vēl deva vērtīgus aizrādījumus. (Pašu izstādi viņš nedabūja redzēt.)

No dažā jaunāka Mūzeju biedrības darbinieka gadījies dzirdēt žēlošanos: "Izputēja viss mūsu darbs ... Vai tad bij vērts strādāt, likt iekšā tik daudz enerģijas un savu grašu, ka tagad viss pagalam?" - Vai tiešām viss pagalam? Vai šāds spriedums nav tuvredzīgs? Ir taisnība, ka izputēja nosaukums "Mūzeju biedrība", izklīda pa rokām materiāli, daudzi mūzejnieki jau aizsaulē, Martas ielas istabiņas tukšas, noliktava, dārzā nojaukta līdz pamatam, bet pati skolu mūzeju ideja nav ne tikai cietusi, bet gan nostiprinājusi es. Pameklējiet, kur vēl skolotāju saimē atradīsiet tik daudz darbinieku, kas pašu rokām krājuši un gatavojuši savai skolai mācīšanas līdzekļus. Ievērības cienīgi ir mūzeji provinces pilsētās, piem. Ventspilī vien 4 krājumi, tad Talsos, Liepājā, Bauskā, Jelgavā, Jēkabpilī, Kuldīgā, Cēsīs un daudzās citās skolās. Kur vēl nav, tur būs. Lielas vērtības uzkrātas Rakstnieku mūzejā un Teātra mūzejā. Ja

mūzeju doma tāpat augs arī turpmāk, tad drīz katrā apriņķī būs savs mūzejs (lai nu to kā nosauktu).

Nav taisnība, ka "viss pagalam". Tad jau jāžēlo arī tie kviešu maiši, kas tiek tīrumā izmesti zemē.

Tikai viena lieta gan ir skaidra: līdumnieki nav tie, kas paši būtu tikuši arī pie plaušanas. Ar to jau līdumnieks atšķiras no citiem, ka viņš domā vairāk par tiem, kas ars un p l a u s p ē c v i n a.

Ja sējēji un plāvēji gribētu atcerēties līdumnieku, tad dažā labā iestādē Lancmaņa attēls būtu ievietojams goda vietā.

Kas bij Lancmaņa sirdij v i s t u v ā k a i s un kam viņš veltījis v i s v a i r ā k enerģijas un laika? Tas ir tas jautājums, par kuru viņš rakstījis vairāk kā 200 vietās grāmatās un runājis vairāk kā 30 gadu. Tā ir mācība par d z i m t e n i, par z e m i un k u l t ū r u, par s e n a t n e s l i e c i n i e k i e m (pieminekļiem).

Lancmaņa domu var formulēt šādi: svešas varas vērsa mūsu acis projām no m ū s u zemes un to darīja ar gudru ziņu. Jo vājāka saite ar zemi, pagātņi, jo vieglāk tādu pievākt. Kāds tad nu būtu skolotāja uzdevums? Strādāt pretējā virzienā, tas ir saistīt jaunatnes sirdi un prātu pie savas zemes un tautas, mācīt saprast un cienīt pagātņi, kas nebūt nav tik tukša un drūma, kā to pūlējās iestāstīt. Jo labāk cilvēks pazīs savu dzimto zemi, jo ciešāks būs saites. Nav taisnība, ka tikai aiz robežas ievēribas cienīgas vietas un lietas. Tepat mūsu zemē ir daudz skaistuma, varenības un varonības, retumu un vērtīgu "vēsturisku" dokumentu (pagātnes liecinieku). Mūsu uzdevums atvērt jaunatnes acis, vest, rādīt, mācīt saprast dabas un kultūras pieminekļus un strādāt pretim postošām varām, kas vai nu apzinīgi, vai aiz sajēgas trūkuma posta pagātnes dokumentus. Skolas 4 sienas nav vienīgā vieta, kur var mācīt un audzināt, tādēļ jaunatne jāved laukā no skolas sienām un jāmāca godbijībā izprast senatnes liecinieku valodu, bet paši liecinieki jācargā no iznīcināšanas.

Kas ir d a b a s u n k u l t ū r a s p i e m i n e k l i? Akmeņi, alas, avoti, bezdibeņi, gravas, griezieni upēs, jomas, kalni, klintis, krāces, kritones, minerālvielas, pārakmeņojumi, rumbas, ūdens kritumi, akmens blāķi, akmeņi ar dzīvnieku pēdām, akmeņi pilskalnos, bākas, baznīcu mūri, kapu akmeņi, kapu pieminekļi, līmeņa akmeņi, mūra ejas, piemiņas akmeņi, robežak-

meņi, velna baznīcas, velna krēsli, velna lāvas, verstu stabi, cietuma velves, kultūras pēdas dabā, skanstes, kaujas lauki, krāsnotas, ēkas, pakšu namiņi, istabas ar mantelškursteņiem, starpveida ēkas, dūmenīcas, rijas ar kambariem, vecas klētis, saiešanas nami, velnu pirtis, svētnīcu vietas, klaušu rijas, brūžu un fabriku atliekas, klaušu tiesas nami, dzelzāmuri, ka-
parāmuri, pulvera sudmalas, ceplu pēdas, sudmalas, darvas cepli, rūpniecības ēku pēdas, pasta nami, veci pagrabi, nezināmi akme-
ņu krājumi un mūri, raksturīgas ēkas, krāšņas vietas ar plašiem skatiem, upes, augi, dzīvnieki, saudzējamas vietas, rezervāti, saimnieciskā dzīve, koka pieminekļi, bišu koki, krusta koki, krusti, "mokas", sētas, stabi, zastavas, tēli, lietas un vietas, kam sakars ar ievērojamiem tautas darbiniekiem, grāmatas, die-
nas grāmatas, atmiņas u. t. t.

Tikai vienā gadā vien - 1922.- žurnālā "Mūsu nākotne" Lancmanis veltījis augšminēto punktu paskaidrošanai 55.lap.pu-
ses. Lancmaņa iespiesto un neiespiesto darbu saraksts dod drus-
ku jēdzienu par to izcilo vērtību, kas veltīta senātnes lieci-
niekiem.

Jau agrāk aizrādīts, ar kādu nevērību izturējās kādreiz pret "lupatlašiem, kas bāž degunus vecos krāmu kambaros", un skolotājiem, kas nevižo strādāt un daudz apkārt pa ekskursijām, it kā nebūtu vairs nekā prātīgāka ko darīt.

Kas nu jādara tam, kas tic savai lietai, kas grib, lai vi-
ņa kādreiz dzirdētu un "ņemtu pie sirds"? Tam jāapbruņojas ar
pacietību un jāpūlas ieskaidrot visādiem līdzekļiem tik ilgi,
kamēr sāk saprast. Bet saprašana nāk grūti. Un nu Lancmanis
raksta visur, kur tik var tikt pie vārda: Dzimt. Vestnesī - 46
reizes, Jaun. Ziņās - 25, "Mūsu Nākotnē" - 20, Izglīt. Min. Mēneš-
rakstā - 16, Studentā - 12, Latvijas skolā - 10, Atpūtā - 10,
Latvijas saulē - 8, Jaunatnes dzīvē - 8, tad Ekskursantā, Dabā
un Zinātnē, Apskatā, Ekonomistā, Jaunā Zinātniekā, Jaun. Cīrulītī,
Pēdējā Brīdī, Dabā, Techniskā žurnālā, Latv. Jaunatnē, Jaunības
Tekās, Jaunā Vārdā, Latvijā, Audzinātājā, Ģeogrāfisko rakstu
krājumā, Kult. Balss rakstu krājumā, Vestņik'ā lībāvi un 10 atse-
višķās grāmatās. Kur Lancmanis runājis, - nav iespējams saskai-
tīt, jo viņš bij viens no vispazīstamākiem lektoriem. Vai vēl
kāds cits ir piedalījies tik daudz kursos un skolotāju sapulcēs
kā Lancmanis? Vēl tagad uz laukiem ekskursantus sauc par lanc-

maniešiem. Bet lielākais Lančmaņa darbs par Dabas un kultūras retumiem vēl r o k r a k s t ā g a i d a, kad un kas viņu iespiedīs. Mazu darbu, gatavu un pusgatavu, ir tik daudz, ka to pietiktu atsevišķam rakstniekam. Kur tad vēl fotouzņēmumu tūkstoši, kas gan laicam "pārvērtīsies par mēsliem", kā Lančmanis pats teica, jo neviens cits nespēs auņēmumos orientēties.

Ko šīs rindas grib teikt? To pašu veco patiesību: "neviens atmata nebūtu pārvērsta par ziedošu druvenu, ja arājs nebūtu ikkuru vagu ar pacietību līdz galam izdzinis."

Lančmani mēs varam rādīt kā pacietības un izturības paraugu, kam "diegs nepārdeg". Pamatot acis atpakaļ, Lančmaņa mūža beigās varēja noraudzīties uz veselu tīklu valsts iestādījumu, kas saistās ap vienu domu: "Mācies pazīt savu dzimteni." Jau ilgus gadus Mednieku ielā 7 ir E k s k u r s i j u b i r o j s u n n o m e t n e, kas uzņēmusi droši vien vairāk simtstūkstošus ekskursantu. S p e c i ā l i s t u l i e t p r a t ī g ā v a d ī b ā skolēni dabū apskatīt Rīgu no vēsturiskā, mākslinieciskā, rūpnieciskā un dabas zinātniskā viedokļa.

T ū r i s m a k u s t ī b a acīm redzot aug. Pateicoties Sabiedrisko lietu un Satiksmes ministriju saskaņotai rīcībai, veseli t ū r i s t u v i l c i e n i aiziet visos virzienos. Iekārtotas apm. 450 tūristu mītnes, nozīmēti gidi, un skaisti mākslas plakāti publiskās vietās aicina: "Apcelo savu zemi!" Lančmanis publicējis apmēram 20 maršrutus ar sīkākiem aprakstiem, radušies dažādu autoru atsevišķu pilsētu apraksti, domāti ekskursantiem, bet žurnāls "Ekskursants" rakstiem un illūstrācijām veicina tūrisma kustību. - Vienā no dzīvākām kustības vietām Rīgā - Brīvības ielā, Iekšlietu ministrijas namē - apakšējā stāva logi dekorēti krāšņiem Latvijas skatiem, kas aicināt aicina ...

Ja vēl minēsim tūrisma izstādes un piemiņas ^{latvian} latviskā gaumē, skautus, velosipedistus, slēpotājus un kājām gājējus un citus sirotājus pa dzimtenes ārēm, tad jāsaka, ka nu mēs pūlamies atgūt to, kas bij novārtā. Ja tagad vēl daža ekskursija ir tikai atpūta svaigā gaisā - nekas vairāk, tad arī tā nav smādējama lieta. Gan jau pamazām iemācīsimies saistīt patīkamo ar vērtīgo. Panākumi ekskursiju lietā pēdējos gadu desmitos ir acīm redzami - un te nu arī Lančmanim bijis vārds līdzī runājams ...

No bēgļu gaitām atgriezies, Lančmanis aicina dibināt Ģ e o g r a f i j a s b i e d r ī b u un ņem rosīgu dalību dibinātāju sapulcēs. Tagad šī biedrība rīko sapulces, ekskursijas, izdod

rakstu krājums un pulcina ap sevi - galveno tiesu geografijas skolotājus.

Kad dibina Minerālvielu pētīšanas biedrību, Lancmanis ir viens no pirmajiem pieciem dibinātājiem un 10 gadu biedrības sekretārs. Tagad biedrība grozījusi savu izkārtni un saucas "Ģeoloģiskā biedrība". Bet tiklab pirmās, kā otrās biedrības vecākie biedri ir arī Zemes bagātību pētīšanas komitejas locekļi, jo mēs neesam bagāti ar lietpratējiem zemes lietās.

Nav vairs Lancmaņa-līdumnieka. Nav tad, kad celmējā un purvā līgojas druvas. Bet ir vērts dzīvot un strādāt, ja ir tādi panākumi.

"Tik sauja graudu bij,

Kāds krāšņums laukā!

Tas tagad zaļos negaisā un aukā." (Rainis.)

Šo nodaļu gribētu nobeigt ar Lancmaņa vārdiem, kurus tas rakstījis žurnālā "Mūsu Nākotne" 1923.g. Nr.6, kad vēl viņa sirds bij pilna bažu: "Mums jāatzīst, ka mūsu pieminekļi atrodas visai apdraudētā stāvoklī, ka valstij un sabiedrībai te sperami steidzami apsardzības soļi, - ka šinī lielajā svētajā pienākumā pret sevi un nākošām paaudzēm katram, bet sevišķi mūsu skolām ir visdažādākām spējām piemēroti uzdevumi. Rādīsim tamdēļ, ka esam tiešām nacionālisti vārda labākajā nozīmē, ka ne tikai vārdos, bet arī darbos cieņām mūsu nacionālo kultūru!"

Šī doma vēl nav novecojusies un nemaz nav paredzams, kad mēs būsim šinī virzienā diezgan darījuši. Vai nav vēl tikai sākums pieminekļu sargāšanā? Viemaz līdz tam, ko šinī ziņā dara lielas kultūrtautas, mēs vēl esam tālu ... Gribētos godlasītāju jautāt, vai arī jūs esat savu roku pielicis, lai svētumus sargātu un glabātu?

Priekš gadiem 12 griezos pie pazīstama liela meistara ar lūgumu nodot Blaumaņa stūrītim Rakstnieku mūzejā Blaumaņa vēstules, viņš atbildēja: "Es tādas mulķības kā vēstules neglabāju,

un kaut arī tās būtu Blaumaņa rakstītas."

Kā pretstatu var norādīt uz skolām, kas vāc, krāj un uzskata kā svētumu lielu garu rakstītas rindas, un šo pietāti pūlas piepo-tēt arī jaunatnei.

Kaut kas jau ir darīts, bet vēl vairāk ir nedarīta darba, un te nu Lancmaņa balsi lai dzirdam vēl šodien - kam ausis ir.

J.Gr.

Z.LANCMAŅA MŪŽA GAITU SARAKSTS. +/

- 1883.g.21.10. - Zelmars Lancmanis dzimis Jaungulbenes Fabrikas krogā. (Kādreiz šē bijusi stikla fabrika.)
- 1891.-1895. Lancmaņu ģimene dzīvo Liezeres Ozolmuižas Salnas krogā.
- 1893.-1896. Z.Lancmanis apmeklē Liezeres draudzes skolu.
1897. Kā 13.g.vecs zēns kopā ar tēvu braukā ziemā ar ādu vezumiem uz Pitālovas staciju. Brauciens ap 100 kilometru. Vada patstāvīgi savu vezumu.
- 1895.-1904. Jaungulbenes Bērziņos.
- 1896.-1898. Apmeklē Jaungulbenes 2-klasīgu ministrijas skolu.
- 1898.-1900. Bodes zēns Smiltēnē. Strādā alus bodē Rīgā. Līdz 1900.gadam - 17 gadu vecumam L.sevi vēl nav izjutis zinību slāpes.
- 1900.-1904. Dzelzceļu ierēdnis Torņakalnā. Dzelzceļnieks Palms pamodina mācīšanas kāri. Palms un žurnāls "Samoobrazovanijs", ar saviem bagātīgiem pielikumiem paliek L.-nim vislabākā piemiņā.
1904. Pašmācības ceļā iegūst mājskolotāja tiesības vēsturē. Tādi gadījumi, ka 21 gadu vecs jauneklis var Rīgā pašmācības ceļā nolikt šādu pārbaudījumu, pieskaitāmi reti.
- 1904.-1905. Strādā par skolotāju Pēterupē.
- 1905.-1909. Pagastskolas pārzinis Meģelē. Sarīko garākas skolēnu ekskursijas uz Rīgu, Jūrmalu, Siguldu. Iekārto latviešu bibliotēku pieaugušiem un bērniem. Ierīko mūzeju. Sarīko priekšlasījumus ar miglu bildēm.
1907. Apmeklē Pāidagogiskus kursus Pēterpilī.
1907. Žurnālā "Audzinātājs" parādās pirmais literārais darbs par piedzīvojumiem brīves domu rakstos.
- 1907.-1915. Ņem dalību Skolu Mūzeju biedrības darbībā un Bērnu svētku organizēšanā.
1908. Ievieto vairāk desmit rakstu avīzē Libavskij Vestņik. Vasarā apmeklē tautskolotāju pāidagogiskus kursus Pēterpilī. Iestājas Pretalkohola biedrībā "Ausma".
- 1909.31.10. Salaulājas ar Mariju Švarcu.
- 1909.-1911. II šķiras privātskolu skolotājs Vecmilgrāvī un Pļaviņās.
1909. Apmeklē tautskolotāju pāidagogiskus kursus Rīgā.

1911. Iegūst mājskolotāja tiesības dabas zinībās un matemātikā.
- 1911.-1915. II šķiras privatskolas uzturētājs Lejasciemā. Lektors Lejasciema svētdienas kursos.
- 1912.12.10. Priekšlasījums Alūksnes Paid.biedr.sapulcē par tematu: "Mācības līdzekļu ievākšana".
- 1911.-1915. Pētī Lejasciema apkārtnes šļūdoņa uznesumus.
1912. Alūksnes Paidag.Biedrībā lasa par tematu: "Degšana."
1913. Priekšlasījums Lejasciemā: "Mākslīgie mēsli". Priekšlasījums ar mēģinājumiem Lejasciemā: "Dabas novērošana".
1913. Piedalās mācības līdzekļu pagatavošanas kursos Lazdonā.
- 1913.-1915. Strādā Lejasciema svētdienas kursos. Darbojas Lejasciema Labdarības biedrībā. Skolotāju kursos Biržos lasa par bioloģiju un mācības līdzekļiem bioloģijā. Darbojas bērnu svētkos Lazdonas "Vistīnlejā".
1914. Piedalās Paidagogiskā kongresā Pēterpilī.
- 1914.13.4. Priekšlasījums Ilzenes Bezmaksas bibliotēkas biedrībā.
1914. Publicē pirmos geoloģiskos vērojumus - "Retas šļūdoņa laikmeta pēdas." Ņem dalību Mūzeju biedrības B ē r n u s v ē t k u sarīkošanā un daudz vietās vada nodalas. Mūzeju biedrība gada laikā ar savām mantām piedalās Bērnu svētkos 17 vietās. Lancmanis piedalās 9 vietās.
1915. Priekšlasījums Mārupē: "Tautas atradumi, novērojumi, nostāsti, to nozīme un trūkumi".
- 1915.-1918. Noliktavas un dzelzceļu preču stacijas kantorists Pēterpilī.
- 1916.-1918. Augstāko ģeogrāfisko kursu klausītājs Pēterpilī.
1918. Biedrs Pēterpils paidagogiskā biedrībā. Strādā par lektoru Pēterpils latv.tautas augstskolā. Piedalās Latv. Pētīšanas veicinātāju pulciņā "Daba un Kultūra" - Pēterpilī.
- 1918.-1919. Depostrādnieks un eļļas izsniedzējs Dreiliņos.
1919. Iesniedz Padomju valdībai rakstu, kurā ir runa par Latvijas ģeografijas biedrības dibināšanu, kas sniegtu skolām nepieciešamo vielu un veiktu rindu zinātnisku un praktisku darbu. Vada ekskursijas un strādā pie ekskursiju vadonu sastādīšanas. Izstrādā maršrutus.
1919. Uzmērī Vecannes Ezeriņkalnu strēķi.
- 1919.-1935. Rīgas Strazdumuižas pamatskolas pārzinis. Izstrādā saudzējamo vietu un lietu registrācijas loksnes.
1919. Pulcina interesentus Latvijas zemes un tautu pētīšanas jautājumā.

1919.g.oktobrī I.M.Skolu departam.komandē L.par lektoru skolotāju kursos Jelgavā, Tukumā, Talsos, Ventspilī, Kuldīgā, Bauskā, Liepājā.

Izstrādā statusus Latv.zemes un tautu pētīšanas biedrībai un turpina propogandēt domu par pieminekļu registrēšanu un saudzēšanu. Septembrī vada darbus Dzimtenes mācībā skrejošos kursos Madonā, Alūksnē, Cēsīs, Valmierā, Limbažos.

1920.g. vasarā uzaicināts par pasniedzēju skolotāju kursos Ventspilī, Talsos, Tukumā, Jelgavā, Bauskā, Jēkabmiestā, Biržos, Alūksnē, Siguldā, Cēsīs, Valmierā, Limbažos, Kūjienā, Liepājā, Saldū.

1920. Periodiskā presē rakstījis 26 vietās.

1921.-1922. Rīgas viengadīgo skolotāju sagatav.kursos lasa lekcijas un vada prakt.darbus dzimtenes mācībā, ģeografijas metodikā. Demonstrē pašpagatavotu mērmiecības rīku lietošanu. Vada ekskursijas uz Jēkabmiestu, Ogri, Pļaviņām, Koknesi.

1921. Periodiskā presē rakstījis 28 vietās.

1921. Darbojas Izglītības kooperatīvā "Kultūras Balss" kursos no 2.-9.janv. Vada praktiskus darbus Apkārtnes mācībā (27 stundas).

1922.-1923. Lasa Tautas augstskolā: "Mūsu dabas un kultūras pagātnes redzamie liecinieki".

1922. Janvārī vada prakt.darbu kursus Apkārtnes un Dzimtenes mācībās Kult.Balss kursos. Augustā vada darbus Dzimtenes māc.kursos Kalnamuižā pie Saldus. Periodiskā presē raksta 18 vietās.

1923. L.Ģeograf.b-bā lasa priekšlas.: Latvijas tipiskās ainavas. Žurnālos un avīzēs rakstījis 50 reižu.

1923. Darbojas 3 mēnešu skolot^{āju} sagatavošanas kursos Rīgā, Augstskolas laborāt.ēkā. Lasa lekcijas Dzimtenes mācībā un vada ekskursijas uz Nāves salu un pa Rīgu. Piedalās Rīgas apr.skolotāju Dzimtenes māc.kursos. Tautas Augstskolā lasa par Zemes attīstību. Sastāda šūnakmeņu pētīšanas projektu. Sāk ziņu vākšanu par avotkalķu atradnēm. Periodiskā presē raksta 50 vietās.

1924.-1928. Četras vasaras pētī saldūdeņu kalķus - kopā ar prof. Rozenšteinu. Atr^{adņu} skaits no 13 pacēlas uz 16,5. Darbojas līdz Inženieru biroja Ģeologijas sekcijā. Sastāda iesniegumus Kultūras fondam.

1924. Darbojas Valmieras Skolotāju biedr. Dzimtenes mācības kursus, lasa lekcijas, vada prakt. darbus un ekskursijas - pavisam 57 stundas. Jūlijā darbojas Ludzas Dzimtenes mācības kursos. Skolotāju Savienības Dzimtenes mācības kursus Rīgā. Skolotāju Savienības kursus Lejasciemā. Saraksta un izdala 15.000 brošūru "Latvijas dabas pagātnes liecinieki un retumi." Lekciju cikls Tautas augstskolā: "Latvijas praktiskās geoloģijas uzdevumi un demokratizētās pētīšanas metodes". Raksta 28 vietās.
1925. Latviešu Enciklopediskās vārdnīcas Ģeografijas nodaļā vada pagastu aprakstu nozari. Uzaicina skolotājus līdzdarboties. Cēsu skolotāju konferencē priekšlas.: Ģeografijas ekskursijas un apkārtnes mācība. Izstrādā jautājumu loksnes par rižu (33 punkti). Vada Dzimtenes mācības kursus Kuldīgā un Aizputē. Minerālvielu pētīšanas biedrības līdzdibinātājs un sekretārs līdz mūža beigām. Periodiskā presē raksta 28 vietās.
1926. Vada Dzimtenes mācības kursus skolotājiem Rūjienā - jūnijā. Ārpusskolas izglītības kongresu padomes apspriedē lasa par ekskursijām dabā un par pilsētas vēsturiskām vietām. Periodiskā presē raksta 11 vietās.
1927. Vasarā pēti grants un oļu atrodnes Madonas, Laudones, Stirnieces, Varklānu, Barkavas, Viļānu apkārtnē. Savāc 33 paraugus. Sastāda šļūdoņu veidojumu karti ar svarīgākiem gala morēnu loku virzieniem.
1928. Uzaicina skolotājus piedalīties Rīgas aprinķa ģeografiskā apraksta sastādīšanā. Darbojas Sk. savienības mūzejā Ģeografijas pulciņā. 24. maijā vada ekskursiju uz Ķīšezeru. Iegūst Krišjāņa Barona fonda godalgu - kopā ar prof. Rozenšteinu par darbu saldūdeņu kaļķu pētīšanā. Piedalās I. Ministrijas līdzekļu vērtēšanas komisijā, Skol. savienības mūzeja telpās.
1927. L. U. Ģeoloģiskā institūta semināra vakarā lasa priekšlasījumu par Lejasciema apkārtnes leduslaikmeta veidojumiem, Iestājas L. Universitātē Dabas zinību fakultatē.
1929. no 15.-26. aug. vada Rīgas apr. Skolotāju profes. biedrības kursus - ekskursiju pa Latgali. Uzaicina skolotājus piedalīties ar eksponātiem Jaunās skolas izstādē un ņem pats daļību ar savu skolēnu darbiem. Izsūta Rīgas apr. skolotājiem jautājumu sarakstu un lūdz datus krājumam "Rīgas apr. daba

un saimniecība". Skolotāju savienības "Jaunās skolas nedēļā" lasa: "Dzimtenes un apkārtnes princips jaunā skolā".

- 1930. Latv. Skol. savien. konferencē referāts: "Jauno ceļu meklētāju ieguvumu un piedzīvojumu kopošana un izmantošana. Periodiskā presē rakstījis 10 vietās.
- 1931. Piedalās Dzimtenes stūrīša iekārtošanā, ko Madlienas pamatskolā ierīko studentu vienotne "Ausma". Liepājas darba apvienības birojam izstrādā un nosūta darba plāna projektu Dzimtenes mācībā.
- 1932. Referē Apvienotās mācības pasniedzēju sanāksmē par Apvien. mācību.
- 1933. Izstrādā darbu sarakstus bērnu svētkiem: 1) Pašdarbība bērnu sv. geografijā. 2) Apkārtnes daba un saimniecība bērnu svētkos.
- 1933. 9.3. Priekšlasījums Latv. Ķīmijas biedrībā par Prof. Dr. E. Rozenšteina darbību minerālvielu pētīšanā.
- 1933. Sāk pētījumus Tomes pagastā. Nepabeidza.
- 1934. Piedalās prof. Rozenšteina izstādes un vakara sarīkošanā Skolotāju savienības mūzejā - Mednieku ielā 7. 13.2. - Rozenšteina nāves dienā priekšlasījums par prof. Rozenšteina darbību.
- Piedalās Angļu institūta sarīkotā ekskursijā uz Angliju.
- 1935.g. 12. oktobrī miris. Apglabāts Meža kapos.
- Minerālvielu pētīšanas biedrība uzliek granīta plāksni.
- Strazdu muižas biedrība sarīko piemiņas vakaru. Minerālvielu pētīšanas biedrība nolemj izdot rakstu krājumu, veltītu L. piemiņai. Redakcijas komisija: K. Bambergs, J. Eiduks, J. Creste.
- 1936. 12. okt. Zemes bagātības pētīšanas komiteja noliek uz kapa vainagu. Strazdu muižas koris dzied 2 dziesmas.
- 1937. Zemes bagātību pētīšanas komiteja 12. oktobrī noliek vainagu uz L. kapa. Runā direkt. A. Bulle, doc. O. Mellis un skolot. Skujiņš.
- 1938. 12.10. Ģeoloģijas bīzbas uzdevumā J. Creste noliek vainagu uz kapa un ziņo, ka Kara ministrs ^{gen. F. Balodis} atvēlējis sūnakmeni L. piemineklim un devis atļauju Br. Kapu darbnīcās sazāgēt.
- 1939. 12.10. Doc. Zāns noliek ziedus uz Lančmaņa kapa. Ziedi no ^{uz bagalīta} ^{isāvas} ^{uzskaitē} Z. B. P. I., no Strazdmuižas skolas un biedrības. Noslēgts līgums ar akc. sab. "Valters un Rapa" par šī krājuma izdošanu.

uz bagalīta
isāvas
uzskaitē

Saskaņā ar šo līgumu doc.K.Bamberg, ^L Minerālvielu pēt.b-bas priekšnieks, iemaksā no saziēdotām summām akc.sabiedrībai "Valters un Rapa" Ls.600.

Visi šī piemiņas krājuma autori atsakās no honorāriem un tādā kārtā rodas iespēja krājumu izdot.-

1943. Ikkadus, izņemot 1942.gadu grupa Lancmaņa draugu pulcējas pie viņa kapa.

1943.gadā Zemes bagātību pētīšanas institūta direktors A.Kursīts noliek ziedus. Ziedus noliek arī no Skolotāju kooperatīva, Strazdu muižas skolas un kāds bijušais skolēns.

J.Greste ziņo, ka rokraksts "Lancmanis dzīvē un darbā" gūļ jau vairākus gadus neiespiests un maz izredžu, ka to tuvākā nākotnē varēs iespiest. Z.B.P.I.direktors A.Kursīts un sekretārs A.Ozols ņem Lancmaņa biogrāfijas izdošanas lietu savās rokās, lai spērtu attiecīgus soļus un iespiestu šo grāmatu kā Z.B.P.institūta izdevumu. Pacēlas jautājums, vai labvēlīgā gadījumā šai pirmajai mūsu zemes pētnieka biogrāfijai - nevarētu sekot prof.Rozenšteina, prof.J.Kupča, doc.Rumenta u.c. pētnieku darba un dzīves gaitu apraksti.

Tikai viena lieta nav jāaizmirst: vēl šodien plosas karš ...

J.Gr.

LANCMAŅA IESPIESTIE RAKSTI.

Tādus mēs atrodam 28 laikrakstos, žurnālos un periodiskos izdevumos. Gan jāpiezīmē; cik līdz šim izdevies sameklēt. Droši vien viss saraksts nav gluži pilnīgs un to varētu turpināt nākošā Lancmaņa rakstu krājumā (ja gadītos redzīgākas acis). Atsevišķu grāmatu un novilkumu - 11.

Ievietojami seko šādā kārtībā: Latv. Vēstnesī - 46 reizes, Jaunākā Ziņās - 25, Mūsu nākotnē - 21, Studentā - 12, Izglīt. min. mēnešrakstā - 16, Latv. skolā - 10, Atpūtā - 10, Latvijā - 7, Techniskā žurnālā - 5, Ekonomistā - 4.

Tālāk nāk šādi periodiski izdevumi: Ekonomists, Latv. skolotāju gada grāmata, Daba un zinātne, Apskats, Jaunā zinātne, Latv. Saule, Jaun. Cīrulītis, Pēdējā Brīdī, Ģeograf. rakstu krājums, Daba, Latvju jaunatne, Kult. Balss rakstu krājums, Jaun. Tekas, Jaunais Vārds, Audzinātājs, Vestņik Ļibavi.

Turpmāk lietosim saīsinājumus. L. Vēstn. - Latvijas Vēstnesis. J. Z. - Jaunākās Ziņas. M. Nāk. Mūsu Nākotne. Stud. - Students. I. M. M. - Izglītības Ministrijas mēnešraksts. L. Sk. - Latvijas Skola. Atp. - Atpūta. Ltv. - Latvija. Techn. Ž. - Techniskais žurnāls. Eknm. - Ekonomists. Eksk. - Ekskursants. L. Sk. g. gr. - Latvijas Skolotāju gada grāmata. D. un Z. - Daba un Zinātne. Apsk. - Apskats. J. Zinātne - Jaunā Zinātne. J. Cīr. - Jaunais Cīrulītis. P. Br. - Pēdējā Brīdī. Ģeogr. r. kr. - Ģeograf. rakstu krājums. Daba - Daba. L. jaunatne - Latvju jaunatne. K. B. r. kr. - Kultūras Balss rakstu krājums. J. Tekas - Jaunības Tekas. J. Vārds - Jaunais Vārds. Audzin. - Audzinātājs. L. Saul. - Latvijas Saule. Dab. un Kult. - Daba u. Kultūra.

Mēneši un datumi saīsināti, piem., 19. augusts - 19.8.

Raksta garums apzīmēts iekavās (apmēram). Mērs - vidējās grāmatas lapas puse.

1907.

Par bērnu domu rakstiem uz brīvi izvēlētiem tematiem - Līdumnieks (4. l. p.). Audzin. Nr. 7.

Skolēnu ekskursijas uz Rīgu, Siguldu un jūrmalu. - Līdumnieks. Audzinātājs Nr. 7.

1908.

Raksti par ekskursijām, dabas un kultūras pieminekļiem, plašu aprindu dalību pētīšanas darbā, ielu vārdiem u. t. t. L. Vēstn.

Pārskats par 1908.g. skolotāju kursiem Pēterpilī. Vestņik
Ļibavi.

1913.

Vēstule no Lejasciema. Dzimt.Vēstn. Nr.29-19.12.(3/1.p.).

Ziņojums no Lejasciema par biedrību dzīvi. Dzimt.Vēstn.28.12.
(1 l.p.)

Ziņoj.no Lejasciema. Sv.Elma ugunis. Dzimt.Vēstn.27.vai
29.12. (1 l.p.)

1914.

Retas šļūdoņa laikmeta pēdas. Dzimt.Vēstn. Nr.16.-21.1.
(2 1/2 l.p.)

Dažādas ziņas. Auguliēna. Pāļu pūvju atliekas un veci kapi.
Dzimt. Vēstn. Nr.8. - 11.1. (2 l.p.)

Daiņotāja apglab. Dzimt.Vēstn. 24.10. (1 1/2 l.p.)

Skolu lietas. Dzimt.Vēstn.26.11. (1 l.p.)

Vikli. Dzimt.Vēstn. 10.12. (1.p.)

1915.

No Lejasciema. Dabas parādības. Ltvj.Nr.66. - 24.3. (1 l.p.)

Vēja slotas. Ltvj.Nr.69.- 28.3. (2 l.p.)

Lejasciema svētdienas kursi. Ltvj.Nr.25.- 31.1. (1 l.p.)

Eiropa. Ģeografiska chrestomatija I, sastādījuši A. un Ed.
Tomasī. (2 l.p.)

Latvijas šūnakmeņu pētīšana. (1 l.p.)

Vecu laiku pēdas Lejasciema apkārtnē. Ltvj. Nr.7.- 10.1.
(4 1/2 l.p.)

No Lejasciema. Vilku pirtis. Ltvj.Nr.24.-30.1.

No Lejasciema. Igauni senāk un tagad. Ltvj.Nr.3.- 5.1.
(1 l.p.)

1918.

Skolu Mūzeju b-bas loma dzimtenes pētīšanas darbā. Jaun.
Vārds Nr.16. un 17.- 12. un 13.12. (5 1/2 l.p.)

Tautskolotāju kursu steidzamība. B.V.30.nov.

Mūsu zemes klēpja bagātības. Dzimt.Vēstn.Nr.9. - 23.11.
(4 l.p.)

1920.

Ārā no sienām. Žurn. "Latvijas skola" Nr.5. (2 l.p.)

"Staburags" Jaun.Tekas Nr.2. (2 l.p.)

Kokneses-Plaviņu ekskursiju viela un metod.norādījumi ar
Plaviņu-Kokneses ekskursijas karti un plāniem. Latvijas skola
Nr.8. - 10. (14 l.p.)

Mācības līdzekļu lietā.

Skolu apkārtnes ziņu izmantošana. (3 l.p.)

Kultūras Balss mācību līdzekļu izstāde. (2 l.p.)

Kultūras Balss apskats.

Latvijas skatu albums. (2 l.p.)

Pa Rīgas ielām (ekskurs.ziņas). Kult.Balss rakstu krājumā "Atauga". (6 1/2 l.p.)

Par tautas pašdarbību noskaņotā dzimtenes pētīšanā. Kult. Balss sabiedr. un zinātnisku rakstu krāj.I. (21 1/2 l.p.)

Senatnes liecinieku kopošana. I.M.M.Nr.2. (4 l.p.)

Ziņas par Lejas pagasta Līvju ciema vecām ēkām un lietām. I.M.M.Nr.4. (2 1/2 l.p.)

Īsas ziņas par Lejasciema apkārtnes vietām. I.M.M.Nr.7. (5 1/2 l.p.)

Ziņas par mūsu kalnu savādībām I.M.M.Nr.7. (2 l.p.)

Tautas augstskolu pamata principi. Latv.Vēstn. (3 l.p.)

Mūsu dabas pieminekļu apsardzības lietā. I. Latv.Vēstn. Nr.138. 29.12. (4 l.p.)

Mūsu dabas pieminekļu apsardzības lietā II. Latv.Vēstn. Nr.140. 31.12. (5 1/2 l.p.)

Ekskursiju lietā. Latv.Vēstn.Nr.Nr.103., 105., 108. un 109. (7 1/2 l.p.)

Ekskursiju lietā (turpinājums un beigas). L.Vēstn. ~~16.7.~~ ^{12.5. un 14.5.} (1 1/2 l.p.)

Pieaugušo ekskursijas pa Rīgu. Latv.Vēstn. 16.7. (1 1/2 l.p.)

Bij.Rīgas Politehnikas profesors Dr.B.Doss. + L.Vēstn. (2 1/2 l.p.)

Ģeografisku, dabas zinātnisku, vēsturisku, etnografisku ziņu vākšanas programma par tuvāko apkārtni. I.M.M.Nr.11.

Ziņas un karte par Siguldas apkārtni. "Latvijas Skola" Nr.Nr. 6/7. (5 1/2 l.p.)

1921.

Uz Doles salu. Latv.Vēstn. 11., ^{12.} jūn. (6 3/4 l.p.)

Ekskursiju lietā. Nr.Nr.95., 99., 108.u.t.† Latv.Vēstn.kopā. (20 1/2 l.p.)

Lieli darbi - pašreizliedzības augļi. (Par A.Dombrovsku.) Latv.Vēstn. (10 l.p.)

Skolotāju ekskursijas pa Latviju. Latv. Vēstn. Nr.160. (2.l.p.)

Dzimtenes mācības programmas projekts pilsētu pamatskolu III klasei. I.M.M.Nr.12. (6 l.p.)

Metodiski aizrādījumi un ziņas Siguldas ekskursijām. I.M.M.

Nr.8. (5 $\frac{1}{2}$ l.p.)

Skolas apkārtnes ziņu izlietošana. Latvijas Skola Nr.11.-

15. (2 $\frac{3}{4}$ l.p.)

Skolu un biedrību pienākumi pret statistisko izstādi. Latv. Vēstn. Nr.214.-219. (1 $\frac{1}{2}$ l.p.)

Ekskursiju lietā. Latv.Vēstn.Nr.119.- 31.5. (4 $\frac{1}{2}$ l.p.)

Rīgas ielu vārdu pārdēvēšana. Nov.Nr.2.

Kurp mēs ejam! Latv.Vēstn.24.sept. (4 l.p.)

Zemes sāls. Latv. Vēstn. 6.okt. (4 $\frac{1}{2}$ l.p.)

Noteikumi par Moricsalas apmeklēšanu. I.M.M.Nr.1.

Mūsu dabas bagātības. Latv.Vēstn. 26.III. (3 l.p.)

Svešvārdu latviskošana. Latv.Vēstn. piel. 20.11. (2 l.p.)

Tautas kopdarbība dzimtenes pētīšanā. Latv.Vēstn. Nr.145.-

2.7. (4 $\frac{1}{2}$ l.p.)

Skices apkārtnes mācībai. I.M.M.Nr.2. (8 l.p.)

Ziņas par Latvijas dabas un kultūras skatu vākšanas darbu.

Kultūras Balss Apskats Nr.Nr.4.- 10. (2 l.p.)

Visplašāko tautas aprindu kopdarbības veidi mūsu dzimtenes pētīšanā. Kultūras Balss Sabiedrisku un Zinātnisku rakstu krājums I. (2 $\frac{1}{2}$ l.p.)

1922.

No Slokas līdz Usmai. I.M.M.Nr.7.,8.,9. (25 l.p.)

Mūsu dzimtenes senatnes un kultūras pieminekļi. Latv.Seule Nr.1. un 3.

Dabas draugiem. Ltvj.6.12. (1 $\frac{1}{2}$ l.p.)

Mūsu dabas un kultūras pieminekļi. Mūsu Nākotne Nr.Nr.4., 5., 6., 12., 13./14., 15./16., 18., 19., 22., 24. (55 l.p.)

Studējušu un nestudējušu kopdarbība I,II. Latv.Vēstn.piel. 7. un 14.1. (8 l.p.)

1923.

Ģeografijas mācības uzdevumi. Skolotāju gada grāmata - 1923. (1 $\frac{1}{2}$ l.p.)

Skolotāju ekskursijas. L.Skolotāju savienības Gada grāmata - 1923. (6 $\frac{1}{2}$ l.p.)

No Rīgas veclaikiem. J.Dzīve Nr.25.- 18.2. (1 l.p.)

Plūdu stāvokļa un seku atzīmēšana. J.Dzīve Nr.17.- 6.5., 20.5. (5 $\frac{1}{2}$ l.p.)

Mūsu senatnes un tautas mākslas draugiem. Latv.Vēstn.12.3. (4 $\frac{1}{2}$ l.p.)

Steidzami vasaras darbi archeoloģijā. J.Ziņas 2.6.(3 l.p.)

- Gara druvā I,II. J.Ziņas 22.11., 29.11. (5 l.p.)
Dzimtenes mīlotājiem. J.Ziņas Nr.96. 5.5. (3 l.p.)
Lubānes apkārtnē. J.Ziņas. (1 l.p.)
Latgale. Uz Raznas ezeru. Latv.Vēstn.Nr.20.- 6.6. (6 l.p.)
Pērļu zvejošana. Jaunatnes Dzīve Nr.Nr.1.,2.,3.,4.,5.-4.2.
(11 1/2 l.p.)
Akmeņu spridzinātājiem un lauzējiem. J.Ziņas 21.4. (2 l.p.)
Mūsu dzīves skolas pirmie darbinieki I,II. J.Ziņas Nr.Nr.80.,
81. - 16.4., 17.4. (6 1/2 l.p.)
Rubenes apkārtnē. (Aizrādījumi ekskursantiem) J.Ziņas 12.5.,
16.5. (4 1/2 l.p.)
Valmieras Sīmanēnu dievozoli. J.Ziņas 23.5.,24.5.,25.5.
(4 l.p.)
Vietējās kronikas Latv.Vēstn.pielik.Nr.Nr.14.,16.-16.5.,27.5.
(7 l.p.)
Rādīsim darbos dzimtenes un nacionālās kultūras mīlestību!
Latv.Vēstn.pielik. (3 1/2 l.p.)
Mūsu dabas un kultūras retumu cienītāji. J.Ziņas 25.10.,
26.10. (3 l.p.)
Zemes ietrukumi Latvijā. J.Ziņas Nr.Nr.286.,287.-20.12.,21.12.
(3 1/2 l.p.)
Skolēnu ekskursijas. Mūsu Nāk.Nr.8. (7.l.p.)
Par skolotāju ekskursiju darbiem. Students Nr.24. (3 1/2 l.p.)
No tautas ciešana vēstures. Latv. Saule Nr.5/6. (1 1/2 l.p.)
Pētnieka prieks. Students Nr.24.-11.4.
Eiropa, ģeogrāfiska chrestomatija I. I.M.M.Nr.4. (1 1/2 l.p.)
Manas atmiņas un vēstules no P.Ozoliņa darba dzīves. M.Nāk.
Nr.3. (13 l.p.)
Linoleuma kontūru karte. I.M.M.Nr.6. (1 1/2 l.p.)
Mūsu dabas un kult.pieminekļi. Mūsu Nāk.Nr.6. (2 l.p.)
Bioloģiski referāti. Mūsu Nāk.Nr.4. (1 l.p.)
Bokaldera un N_ovoselova saimnieciskā ģeogrāfija. M.N.Nr.9.
(6 1/2 l.p.)
Par Skolu Mūzeju b-bas Lazdonē sarīkotiem mācības līdzekļu
pagatavošanas kursiem - sakarā ar P.Ozoliņa piemiņas Nr.M.N.Nr.3.
Dabas aizsargātājs prof.H.Konvencs 3 L.Vēstn.24.3. (2 1/2 l.p.)
Pa Liedeskalnu strēķi (1 karte, 2 skati). I.M.M.Nr.Nr.7.,8.
(24 1/2 l.p.)

1924.

Latvijas alas. J.Ziņas Nr.Nr.221.,223.- 29.9.,1.10. (3 1/2 l.p.)

Ģeografijas izstāde. J.Ziņas Nr.Nr.90.,91., - 19.4., 23.4.

(4 l.p.)

Kur un ko novērot Latvijas apceļotājiem. (Gājiens pa Vecauci.)

J.Ziņas Nr.Nr.100.,102.- 5.5., 7.5. (5 1/2 l.p.)

Nacionālais jaunbūvēs. J.Ziņas Nr.83.-9.4. 1 1/2 l.p.)

Latvijas ģeoloģiskos izpētīšanas darbus. Vald.Vēstn.Nr.127.-
5.6. (1 l.p.)

Apkārtnes mācība Latv.II ped.izstādē. M.N.Nr.21.

Latvijas dabas retumi un kultūras pieminekļi. Latv.Vēstn.
piel.11.3.,13.3., 11.6. (9 1/2 l.p.)

Domas par rokdarbu uzdevumiem skolā. L.Vēstn.piel.24.9.

(2 1/2 l.p.)

Ģeografijas viela. Otrā Latvijas Pedagog.izstādē. I.M.M.Nr.12.

(8 l.p.)

Apkārtnes mācības metodika. Otrs pārlabots un papildināts
izd. (105 l.p.)

Jauns solis skolu apkārtnes izpratnes atvieglošanā. M.N.Nr.6.

(1 1/2 l.p.)

Fizikas praktiskie darbi ar pašgatav.mācības līdzekļiem.

Ģirupnieka. M.N.Nr.7. (1 l.p.)

Ķīmijas un tehnoloģijas laboratorijas apskate II Jelgavas
vidusskolā. M.N.Nr.7. (8 l.p.)

Latvijas dabas pagātnes liecinieki un retumi. (pieminekļi).
Izdev.Latv.Izglīt.biedr.augstskolas sekcija. (9 l.p.)

Uguns zars. Latv.Saule Nr.17./18. (1/2 l.p.)

Ģeografijas izstāde. J.Ziņas piel.Nr.91.- 23.4. (2 l.p.)

Siguldas un apkārtnes vadonis (ar plānu un skatiem).

Allažu un Inčukalna apkārtne (ar plānu). I.M.M.Nr.8. (10 l.p.)

Latvijas avotkalķi. Kopīgi ar E.Rozenšteinu (9 plāni, 3 pro-
fili, 8 skati). "Ekonomists" Nr.18.-21. (26 l.p.)

Rīga I un IV burtn. (113 l.p.)

Mūsu dabas un kultūras retumu nodrošināšana zinātniekiem un
ekskursantiem. Students Nr.26.-4.4. (4 l.p.)

Bioloģijas darbu apskate Rīgas Kronvalda bulvara pamatskolā.
M.N.Nr.10. (4 l.p.)

1925.

Āžamuguru kalni. Latvijas Jaunatne 1./2., 15./16. (2 1/2 l.p.)

Veclaiku celtnes ar 2 skatiem. Latv. Saule Nr.31.-33.

Vecas ceļu vietas. Latv. Saule Nr.27. (2 l.p.)

Klētiņas. Latv.Saule Nr.26. (2 l.p.)

Latvijas minerālvielu pētīšanas biedrība. Techniskais žurnāls Nr.6./7.

Pētnieku gaitās. Students Nr.Nr.3.,4.,6.,8.,10. (22 l.p.)

Latv.geografija. E.Tomasa un I.Novoselova. (1 l.p.)

Skolēnu patstāvīgu darbu burtnīcas Latv.geografijā (1/2 l.p.)

Latvija. Ilustrēta geograf.chrestom.A.un E.Tomasi. I.M.M.Nr.12 (1 1/2 l.p.)

Latvijas kritenes (zemes iebrukumi). 1 karte, 4 skati, 5 plāni. I.M.M.Nr.7. (10 l.p.)

E.Debesa. Ģeografijas atlants pamatskolām. I.M.M.Nr.6. (1 l.p.)

Reljefu muduļi Latv.geografijai un vēsturei. I.M.M.Nr.6. (1 1/2 l.p.)

Piezīmes pie III kl.vēstures programmas. M.N.Nr.10. (2 l.p.)

Par A.Stāla: Sargāsim savas tautas senatni. M.N.Nr.10.(1 l.p.)

Driļļa: Mēri un svāri. M.N.Nr.4. (1/2 l.p.)

Mūsu dabas un kultūras retumu loma. Latv.Vēstn.piel.18.dec. (5 1/2 l.p.)

1926.

Mūsu dabas krāšņumi, tipiskie veidojumi un retumi (Daugavpils apriņķis). Students Nr.Nr.20.,21. (9 l.p.)

Mūsu dabas krāšņumi, tipiskie veidojumi un retumi (Jaunlatgales un Ludzas apr.). Students Nr.25. (4 l.p.)

Krusta priedes. Latv.Saule Nr.37.-38. (2.l.p.)

Vadonis pa Rīgu ar Rīgas plānu, ielu un valdības iestāžu sarakstu. (12 l.p.)

Latvijas apriņķu un pagastu robežu karte ar statistiskām ziņām un metodiskiem aizrādījumiem. (16 l.p.)

Latvijas Universitātes bot.dārza raksti. M.N.Nr.5. (1 1/2 l.p.)

Latvijas smiltis un smiltszemes. I.Vītīņa M.N.Nr.2.

Fizikas prakt.darbi un pašgatav.māc.līdz. M.N.Nr.2. (1/2 l.p.)

Mārupes Terešku grantskosa. Daba Nr.1./2. (4 l.p.)

Grants un oļu atradnes Latvijā. Techniskais žurnāls Nr.8. (8 l.p.)

Mūsu apriņķis. Ģeografija pamatskolas III klasei. (95 l.p.)

1927.

Ko redzēšu - ja ceļošu ... ar karti beidzamā l.pusē. Atpūta Nr.139.-1.7. (8 l.p.)

Dzimtenes kalnos un lejās. Atpūta Nr.139.-1.7. (4 l.p.)

Kas jāzin ceļotājiem pa Latgali? ar ekskurs.karti pa Latgali. Atpūta Nr.144. (8 l.p.)

Latvijas geologisku un agronomisku kartēšanas darbu līdz-
šinējais stāvoklis. Techn.žurn.Nr.5./6. (4 l.p.)

Izvēles metodes mēģinājums. Latvijas kvartera kartēšanā.
Techn.žurn. Nr.15./16. (8¹/2 l.p.)

Latvijas ģeogrāfija. Pirmā daļa. Pieskaņota jauno program-
mu III kl.kursam. (53 l.p.)

Pārskats par I ģeografiskās konferences gaitu. Rīgā, 1927.
gadā 19.-22.jūn. (10 l.p.)

1928.

Dažas ziņas par Latvijas derīgo izrakteņu atradnēm. Tech-
niskis žurn. Nr.3./4. un 17.

Kaniera un Dūniera saldūdeņu kaļķi, sakarā ar vietējo
gruntsūdeņu iespējamām gaitām. Daba Nr.3. (2 l.p.)

Latvijas saldūdeņu kaļķi. (27 l.p.)

Resoru un zinātnieku pētījumi un to izlietošana skolas darbā.
Ģeografiski raksti I. (8 l.p.)

1929.

Dolomīts mūsu ceļu bruģos. Atpūta Nr.249.- 9.8. (2 l.p.)

Jāņa Grestes skolotāja darba 35 gadu atskatei M.N.Nr.1.
(5 l.p.)

Apkārtnes mācība II kl., otrs pilnīgi pārstr. izd.A.Birkerts,
J.Broka un Z.Lancmanis. (39 l.p.)

No Latvijas. Ģeologiski-paleontologiskā institūta 3 gadu
darbība. Pēdējā Brīdī Nr.73.-31.3. (4 l.p.)

1930.

Apkārtnes mācības pasniedzējiem. Materiālu krājums, sakop.
A.Birkerts, J.Broka un Z.Lancmanis (50 l.p.)

Pa Trešās zvaigznes kalniem un ārēm. Atpūta Nr.Nr.299,300.,
301.,302., 303, un 304. (11 l.p.)

Darbi ģeogrāfijas kabinetā. (Sakarā ar Fr.Dravnieka 35-gadu
darbības atceri.) (9¹/2 l.p.)

Jugla un apkārtnē. Vadonis pa Ulbrokas, Juglas, Baltezera
un Šmerļa apkārtni. (32 l.p.)

Gauja līčos, Gauja ārēs. Jaunais Cīrulītis Nr.3. (11 l.p.)

1931.

Mācības līdzekļu izstāde dzimtenes mācībā. M.N.Nr.1. (6 l.p.)

1932.

Vecākās cukurfabrikas Latvijā. Atpūta Nr.424.- 16.12. (2 l.p)

Daugavas krasti starp Krāslavu un Livāniem. Rsksti par Dau-
gavu. (9 l.p.)

Apkārtnes mācības programmu attīstības etapi. M.N.Nr.1.
(4 l.p.)

Manas prakses izvirzītais apkārtnes mācības programmas prasību minimums. M.N.Nr.2. ($3\frac{1}{2}$ l.p.)

1933.

Latvijas derīgo izrakteņu pētīšana un izmantošana. E.Rozenšteins un Z.Lancmanis. Ekonomists Nr.23/24. (20 l.p.)

Rīgas vērtos. Sarakst.Z.Lancmanis, B.Šalfejevs, I.Novoselovs Jaunais zinātnieks Nr.17. (25 l.p.)

Devonā mālu krājumu apmēru novērtēšanas darbi. Dundagas, Tūjas, Siguldas un Cēsu apkārtnē. Z.Lancmanis, un ~~I.~~ Eiduks. Ekonomists Nr.12. un 20. (13 l.p.)

Apkārtnes mācība II kl. Trešais pārstrādātais izdev. A. Birkerts, J.Broka un Z.Lancmanis. (40 l.p.)

Prof.E.Rozenšteina piemiņai. I.M.M.Nr.3. (3 l.p.)

1934.

Dabas zinātnes dzīvē un skolā. Daba un Zinātne Nr.2. (1 l.p.)

Zemju īpašību uzlabošanas soli Latvijā priekš 150 gadiem. (2 l.p.)

Viesītes ozi. Daba un Zinātne Nr.Nr.4. un 5. (12 l.p.)

Bagātības, kas guļ Latvijas zemē. Prof.Dr.E.Rozenšteina piemiņai. Atpūta Nr.493.-13.4.

1935.

Priv.doc.L.Slaucītāja un Dr.A.Bilmaņa Fridtjofs Nansens. I.M.M.Nr.4.4. (1 l.p.)

Talsu novads. I.M.M.Nr.4. 4. ($1\frac{1}{2}$ l.p.)

Latvijas dabas pieminekļi. Ekskursants Nr.13. un 14. (6 l.p.)

J.Gr.

NEIESPIESTI RAKSTI. +/

Lancmanis rakstīja tikpat ātri kā runāja. Ka viņš būtu savus darbus daudz labojis, to gan neredz. Tādas paražas kā numurēt lapas puses, lai zinātu, kādā kārtībā tās seko viena otrai - nav bijis. Pats viņš to zināja, bet kad papīru kaudzēs atsevišķas lapas puses sajuka, tad - vieglāk bija jaunu uzrakstīt nekā veco sameklēt. Ka kāds darbs būtu uzņemts melnrakstā un vēlāk pārrakstīts - to nemaz neredz. Visbiežāk gan raksts vēl slapjš

gāja uz tipografiju, jo - kā stāsta Lančmaņa kundze, ar vienu roku pie brokastu galda viņš rakstījis, ar otru turējis sviestmaizi. Zābaku sašņorēšanu - galīgo, viņš reizēm vēl izdarījis autobusā.

Rokraksti - daži tikai iesākti (3-4- lappas), daži gandrīz pabeigti. Kopsummā tie dotu vairākus sējumus, ja tos kādreiz iespiestu. Tādu iespēju - ja labi gribētu - varētu atrast. Neiespiesto rakstu virsraksti rāda, kas ir bijis Lančmaņa interešu degpunktā. Kad tie rakstīti - nav zināms, jo uz rokrakstiem nav gada un datuma.

Še oūs daži virsraksti:

1. Dabas māmuļas grumbotā sejā.
2. Ap dzimtenes pētīšanas darbu.
3. Latvijas pētīšanas biedrības lietā.
4. Mani ceļojumi pa Latgali.
5. Latvijas dabas un kultūras pieminekļu registrēšanas literatūra.
6. Zinātnieki, kas gatavi uz kopdarbību ar skolotājiem un citiem dabas vērotājiem.
7. Studentu un skolotāju nākošās vasaras darbi.
8. Pedagoģiskā biroja ierosināta vietējo paraugu apmaiņa.
9. Viela no Latvijas karšu materiāla.
10. Latvijas dabas un dzīves pagātnes redzami liecinieki.
11. Zemes attīstība.
12. 1919.g.vasaras Skrejošo kursu anketes dati.
13. Bermontiešu izsmugures kursi.
14. Uzaicinājums "Latvijas pētīšanas biedrības lietā" - 1919.gadā.
15. Uzaicinājums T.Augstkolai piedalīties bibliotēkas papildināšanā.
16. Prof.Rozenšteina darbība L.minerālvielu pētīšanā.
17. Pagasta apraksta darbi.
18. Mūsu derīgo izrakstu pētnieka prof.Dr.Rozenšteina darba un dzīves piemiņas izstāde.
19. Uzmetumi J.Grestes biogrāfijai.
20. L.minerālvielu pēt.k-bas pārskats par 1927.g.vasaras pētījumiem.
21. Latvijas ležu šematiskā karte.
22. Latvijas pētīšanas biedrības statūti.
23. D.dabas un kultūras pētīšanas veicinātāju pulciņš.
24. Skolotāji un skolēni dabas un kult.pieminekļu registrēšanas darba.

25. Skolu mūzeju biedrības lomā tautskolas dzīvē.
26. Ģeogrāfiskas rotaļas kartē "Liču loču no Saules dārza."
27. Iesniegums Kultūras Fonda Domei.
28. Bērnu svētku galvenie uzdevumi.
29. Popoēlais apkārtnes reljefs.
30. Ekskursijas bērnu svētku apkārtņē.
31. Skolas loma etnogrāfisko ekspedīciju sekmēšanā (tezes).
32. Materiāli Dzintenes stūrītim - mācīšanas pamatskolā.
33. Uzsaukums. "A.g.kultūras darbinieki un darbinieces."
34. Dzintenes mācības metodes un ekskursijas skolas darbā - tezes.
35. 1973.g. vasaras darbu projekts šūnakmens krājumu konservācijai.
36. Vai drīkstot vēl novēlēt?
37. Praktisko darbu un ekskursiju galvenie uzdevumi un dažādi vienkārši rīki.
38. Ziņu vākšana par skolas apkārtni.
39. Par savādiem akmeņiem un to kopām.
40. Trūdaļas paraugi, ņemti 23.3.21. strazdumuižā. (Darba plāns).
41. Uzaicinājums ierasties uz L.ģeogrāfijas b-vas atbināšanas sapulci.
41. Daži vārdi par darba metodi.
42. Mana ceļošanas prieka tapšana.
43. Metodiski paskaidrojumi Latvijas ģeogrāfijas programmai.
44. Līvumās robežkalns.
45. Latvijas dabas pieminekļi.
46. Skolas uzdevums sagatavot skolēnus dzīvei.
47. Paraugi no dzintenes mācības kursu darbiem.
48. Latvijas apsargājami dabas pieminekļi.
49. Ziņu vākšanas darbā.
50. Ekskursijām noderīgas vietas.
51. Skolu mūzeju lietā.
52. Ziņas par Lejas pagasta - ciemu (ankete)
53. Ziņas Enciklopēdiskas vārdnīcas pagastu aprakstiem.
54. Dabas pieminekļu likumprojekts.
55. 1977.g. vasarā savākto grants un oļu paraugi (ziņas).
56. Pašdarbība bērnu svētkos ģeogrāfijā.

57. Apkārtnes daba un saimniecība bērnu svētkos.
58. Apsargājamas un citādi saudzamas lietas un vietas aprīņī (ankete).
59. Ceļošana pa tuvāko apkārtni un dzimteni.
60. Šūnakmens un pļavu kaļķa pētīšanas darbu projekts.
61. Viela no Latvijas karšu materiāla.
62. Spīdoši dzīvnieki. (Tulkojums - biezas burtņicas apmērā.)
63. Aptaujas loksnes par Lejasciema šādžām. (90 jautājumi.)
64. Tautas dālība zinātnes darcā.
65. Ceļojošā pētīšanas mūzeja saturs.
66. Apkārtne.
67. Visi pie zinātnes darca!
68. Mūsu ieži.
69. Diapozitīvi Latvijas ģeografijū.
70. Mūsu jauno dabas vērotāju darbi.
71. Miepna - kudebe - Stuburova.
72. Jauns skolotāju, dārzkopju un citu sugu valsts cienītāju kopdarbības veids ar zinātniekiem.
73. Daugava starp krāsļavu un Līvāniem.
74. Pēcslūdoņa laiku zemes kārta un purva vecumi.
75. Daži viedokļi apkārtnes mācības pasniegšanā.
76. Līdzenis līči.
77. Mūsu dabas krāšņumi un raksturīgākie veidojumi.
78. Uzaicinājums apkārtnes un dzimtenes māc. skolotājiem.
79. Skolotāju institūtu ģeograf. programmas uzmetumi.
80. Par latviešu senčiem.
81. Valodas druskas pie raksta: "Par latviešu senčiem."
82. Laika apstākļi.
83. Godbijības, pateicības sajūta ...
84. No 1920. gada vasaras sākot Rīga pārdzīvoja ekskursantu plūdus.
85. Grants atrašanās vietas Latvijā, nozīme un iespējamā izeclšanās.
86. Mūsu zemes klēpja bagātības.
87. Valsts Pieminekļu valdes darbība.
88. Stundu pieturas punkti.
89. Debess spīdekļu novērošanas piezīmes.
90. Izvēles metodes mēģinājums Latvijas kvartera kartēšanā.

91. Ekskursants Kurzemē.
92. Ekskursiju gaitas.
93. Darbu sākot.
94. Veci koki.
95. Tautas zinātniskās kopdarbības pašreizējais stāvoklis un steidzami darbi.
96. Lejasciema apkārtnē.
97. Par apzinīgu dabas retumu cienīšanu.
98. Skolēnu jēdzieni: 1) par skolas mācībām, par savu tagadējo un nākošo nodarbošanos, 2) par sodiem. (1908./9)
99. Paskaidrojumi pie akmeņogļu kolekcijas.
100. Paskaidrojumi pie naftas kolekcijas.
101. Skolas līdzdarbība dabas un kultūras pieminekļu registrēšanā un aizsardzībā.
102. Dabas pieminekļu apsardzība.
103. Rīgas ekskursijas.
104. Skolas līdzdarbība dabas un kultūras pieminekļu registrēšanā.
105. ... kavētājs būs veicinājais Cieceres ezera salas reti pirmatnēja rakstura uzglabāšanu.
106. Mūsu zemes izrckamo bagātību izmantošana.
107. Ģeogrāfiski-geologiskas ekskursijas.
108. Skolotāji un skolēni kā dabas un kultūras pieminekļu registrēšanas veicinātāji.
109. Satiksme un rūpniecība Juglā.
110. Par liepnes krastiem.
111. Darba plāna projekts dzimtenes mācībā.
112. Apkārtnes ziņas.
113. Papildinājums rotāļu kartes spēles noteikumiem.
114. Prof. E. Rozenšteins.
115. Aptauja par riju.
116. Pieminekļu postījumi miera laikos.
117. Sita-Vilaka, Jaunlatgale.
118. Bērniņas ceļojumi uz Fundurim un Pitalovu.
119. Lapas puse mūsu zemes klēpja bagātību pētīšanas vēsturē.
120. Praktiskie darbi skolā.
121. Zinātnieka darba laukā.
122. Darba rūķa artava.
123. Domas par kādas skolnieces rakstu darbu.
124. Gara un miesas veselība kā labklājības pamats.
125. Zīņu sniedzēji par dabas un kultūras veidojumiem.

126. Skolu lieta.
127. Psihologiski eksperimenti.
128. Apinis - Latvijas pilsētu vēsture.
129. Nosusināšanas darbi.
130. Dabas skaistumi.
131. Ekskursija Rīgas koku ostā.
132. Apkārtnes mācība.
133. Baltijas augu ģeografijas nodibinātāja prof. Dr. Aupfera 60. šūpla svētki.
134. Kurp mēs ejam?
135. Līdzekļi bibliotēku izmantošanā.
136. Praktisku darbu temati.
137. Skolas darbu apskate Jelgavā.
138. Ģeologiski un ar tiem saistīti tehnoloģiski un agronomiski pētījumi Latvijā.
139. Ekskursijas.
140. Pedagoģiskās padomes, kā skolas darba kontrolētājas.
141. Ekskursija Ķemeri - Tukums - Kandava.
142. Mūsu saudzējamās ēkas.
143. Dabas pieminekļu apsardzības likuma tezes.
144. Mūsu dzīves skolas pionieri.
145. Mūsu laukakmeņi kā leduslaikmeta liecinieki.
146. Rēzekne un apkārtnē.
147. Uz Inčukalna apkārtnes retumiem.
148. Lai darbs sekmētos, vajadzīgs prieks un laiks.
149. Ko mācīja vietējās dabas un dzīves izstāde?
150. Akadēmiski izglītoto un tautas olašāko aprindu kopdarbība.
151. Ekskursijas Siguldas apkārtnē.
152. No Ekskursanta piedzīvojumu vācēles.
153. Resoru un zinātnieku pētījumi un to pielietošana skolas darbā.
154. Pācību saistīšana ar ikdienu.
155. Ikdienas vakari.
156. Dzīvojamā ēka.
157. Kur palika tautas dziesmu gars.
158. Tautas gara mentu loma skolā.
159. Dzintars - A. Helnalkšņa (recenzija).

1922. praktisko darbu kursu darbi.

APKĀRTNES UN DZIMTENES MĀCĪBAS.

"Kultūras Balss" kurss.

I. A p k ā r t n e s m ā c ī b ā. 1) Gradotas pusriņas gatavošana un lietošana. 2) Salietas caurules - niveliera gatavošana un lietošana. 3) Ivdārātu tīkla lietošana zīmējuma un skatu palielināšanā vai pamazināšanā. 4) Igdārņu preparēšana. 5) Ziedu diagramu zīmēšana. 6) Skolēnu ziņu atzīmēšana, sistematizēšana, lietošana. 7) Atzīmju burtnīcu lietošana. 8) Veidošana, izgriešana, rotāšana, mīklas kā attēlošanas līdzeklis. 9) Grafiku zīmēšana. 10) Krāsu noteikšana.

II. D z i m t e n e s m ā c ī b ā: 1) rotografijā debūt uzņemamo fokusā, lietojot apgaismošanas ilguma tabeles. 2) Plāna uzņemšana. 3) ziņu atzīmēšana uz apkārtnes kartes. 4) Iežu pazīmju novērošana un attēlošana attiecīgu šēmu simbolos. 5) Ģipsa modeļu gatavošana. 6) Sinusu, pēlles un soļa samēra un citu tabeļu lietošana. 7) Laika pazīmju novērošanas rīki un parādmēri. 8) Latvijas skatu albumu vākšanas un izlietošanas parādmēri.

Dzimtenes mācības kursu piederumi. (1924.g. Valmierā)

I. M o k ā m ā t e r i ā l i: a) mērniecības galdiņam, b) trīsstūra nivelieram ar kāju, c) trīsšķeltnu lineālam, d) iežu paraugu kastītei.

II. P a p e: a) pusriņai, b) iežu kolekcijas šķērssienām, c) pastkaršu uzriņināšanai.

III. Z ī m ē š a n a s p i e d e r u m i: a) milimetru papīrs, b) plānu zīmēšanas papīrs, c) pauspapīrs, d) cirkulis, e) transportīrs, f) krāsas, g) zilais kopēšanas papīrs, h) tuša un spalvas, i) šapirografs un tinte.

IV. F o t o g r a f. p i e d e r u m i: a) plates, b) kopējamie papīri, c) kopējamie rāņi, d) vannītes, e) ķīmikālijas.

V. D a ž ā d i: a) smilšu kaste, b) linoleuma tēfele, c) etiķetes, paraugu bundžiņas, sālsskābes un chlorbarija pudelītes ekskursijām, d) Valmieras apr. štāba kartes 2 un 3 verstes collā, e) Valmieras pilsētas plāns, f) kādas lauku mājas plāns, g) stikla caurules nivelieram.

Vajadzīgas vielas un piederumi Z. Lančmaņa praktiskiem darbiem

Apkārtnes un Dzimtenes mācībās.

I. V i e l a s: 1) 20 mār. plānas papes (gradētām pusriņām),

2) 24 loksnes kopējamā (indigo) papīra, 3) 6 grāmatas balta papīra, 4) 2 grāmatas kvadrātaina (rēķinburtnīcu) papīra, 5) 2 duči kniepsdatu, 6) 40 kvadr.-pēdas pauspapīra, 7) 2 duči tušas spalvu, 8) 12 pudelītes tušas, 9) 1 ksstīte piespraužamo knopišu, 10) želeitīna $\frac{1}{4}$ mārc., 11) māla 20 mārc., 12) 5 assis stikla cauruļu, 13) spirts 12 lampiņām, 14) mazg. bļodes, divieļi, ziepes, 15) $\frac{1}{4}$ mārc. papes naglu, 16) 12 pavedienu līnu diegu, 17) 4 duči rēķinu burtnīcu (ziņu šķirošanai), 18) 10 mārc. gipša.

II. P i e d e r u m i: 1) 12 plānu galdiņu ksstītes ar 1 pēdu garas, 3 colles augstas, 3 colles platas, kurām vaļā viens kvadrātveidīgais gals (izpinams ar puķu drēts kvadrātiem 1 cm. lieliem), bet pretējā galā vidū mazs caurumiņš skatīšanai; ksstīte būtu piestiprināma pie statīva, skolēns acs augstumā, 2) ar 9 colli garī, 3 colli plati, $\frac{1}{2}$ collu biezi dēļīši, kur iekalta rēne U veidīgi saliektai caurules - 12 gabalu, 3) novelkamas iesniegtās 4 iežu (smilšakmens, dolomīta, gipša, mergeļa) raksturošanas šēmes, 4) 12 pulverizatoru, 5) nažus papes griešanai, 6) ziedu moduļus vai pārredzamus zīmējumus diogr. zīmēšanai, 7) lāpstīņas veidošanai - 12, 8) 12 centimetros sadalītā triestūrņ, 9) 12 šķērītes, 10) norakstīt vai novilkt uz šapirografa 12 apgaismošanas, peilēšanas u.c. tabeles.

"A.g.kultūras darbinieki un darbinieces!

Nepilni 3 mēneši vairs ir laika priekš mūsu dabas un kultūras retumu un krāšņumu nodrošināšanas katrā Latvijas pilsoņa pieejamībai. Ar zemes sadalījumu korborēšanu, kas notiksies pēc minētā laika, mūsu retumi, krāšņumi, pieminekļi, kas vēl nebūtu piešķirti valsts īpašumā vai lietošanā, pāries neierobežotā privātīpašumā. Tad šādu pieminekļu aplūkošana atkarēsies no īpašnieka laipnības, kuŗa, ņemot vērā daudzas neērtības, kas rodas caur ekskursantiem ierādītu ceļu trūkumu, nevar būt diezciņ liela. Parasti pret lielu atlīdzību valstij izdodas savu kļūdu izlabot - atpirkt no privātīpašnieka tam piešķirto dabas vai kultūras pieminekli.

Zemkopības ministrija gan caur Mežu departamentu, gan Zemju departamenta Mērniecības nodaļu ir centusies viņam zināmos dabas un kultūras retumus atšķirt sabiedrības lietošanai. Bet vēl vairāk ir tēdu, par kuŗiem Zemkopības ministrija vai nu neko nezina, vai arī nezina, kuŗas muižas, kuŗa ciemata vai jaunsaimniecības robežās zināms pieminekļis atrodas.

Tamdēļ katrs, kam rūp sabiedrības labums, kam rūp tautas un nākošo paaudzū garīgo interešu, dzimtenes mīlestības netraucētā attīstī-

ba, lai nekavējoši vāc ziņas par visiem viņam zināmiem dabas un kultūras pieminekļiem, lai izzin, vai nav kur vēl jauni, nezināmi. Nav nelaine, ja par vienu priekšmetu būs rakstījuši vairāki, - cits citu tie papildinās. Katrā ziņā vēlams, lai katrs jo sīki uzrakstītu pēc pieliktām lapām ziņas par sava pagasta retumiem, pieminekļiem.

Še pielikts klāt pieminekļu saraksts, kā arī registrēšanas lapas, kurās ziņas uzrakstāmas zem tā numura, kāds ir attiecīgam lapas jautājumam.

Ziņas iesūtāmas vai nu tieši Zemkopības ministrijas Zemju departamenta Mērniecības nodaļai, vai arī Izglītības biedrības Augstskolas sekcijas pilnvarotam Z.Lancmanim (Rīgā, Pēterpils šos.120), kurš izdarīs iepriekšējos sistematizēšanas darbus un segs pasta izdevumus; par senatnes pieminekļiem ziņas vāc arī Senatnes pētnieku biedrība (Rīgas pili, istaba Nr.4, Valsts archīvā). Materiāli tiks nodoti Valsts pieminekļu apsardzības valdei.

Latviešu izglītības biedrības
Augstskolas sekcija."

Šim aicinājumam gāja līdz šāda saturs lapīņas:

Latvijas dabas pagātnes liecinieki un retumi (pieminekļi).

Silā eimu, silā teku,
Silā man lieli prieki:
Silā man mieži, rudzi.
Silā dēti ozoliņi. (30679.

Tautas dziesmas un citas tautas gara mantas mums liecina par mežu bagātību, kādā norisējusi mūsu senču dzīve. Veci raksti min, ka vāverīte varējusi, nelēkdama zemē, pāriet no vienas Latvijas malas uz pretējo. Bij mūsu senčiem mežā daudzi dārgumi, daudzi neaizskārami svētumi.

Jaungulbenes skolēnu savāktās teikās ir ziņas par tūrienes svēto mežu:

"Uz robežas starp Doktu Danifelda un Ezernieku Barona mājām atrodas vecs ozols, kuru sauc par robežozolu.

Agrāk šis ozols bijis ļoti ievērojams. Kur tagad paceļas smalkas birztaļas un ciemati ar kupliem zaļojošiem laukiem, tur agrāk bijis svētais mežs. Šajā mežā nedrīkstējis neviens ne koku cirst, ne medīt, ne arī lasīt nokritušus zarus vai lapas. Robežozols stāvējis pašā mežā vidū. Zem tā upurēts dieviem."

Zīmīgu teiku^{par}/svētozolu neaizskaramību uzrakstījis Rēzeknes Vipingu bāreņu patversmes audzēknis J. Bernans:

"Rēzeknes apriņķī, Lāļu ciemā Ontons Pauliņš 96 godi vācs 13. augustā 1922. godā stostīja par vācu Goļbera pilskolnu, atradušus 3 kilometrus no Rēzeknes uz ziemeļvokorim pi mozos Rēzeknes upītes sekušu:

"Kad šis mozs bejis, apmaram 10 godu vācs, tad ar savu dziedzi dabodams nu kunga atļova pyrma reizi ora Goļbera kolna versyuni, lai varatu apset ar lynim. Tulsik uz kolna nabeja nivina kūka, izjamut tikai vinu lilu, rasnu uzulu, kurs beja apmaram 6 sulī rasns apleik. Tū uzulu vacī ļaudis icinejuši, kai svātū kūku, dažū pat nalaimes laikā gojuši pi viņa lyugt Divu. Par nazcik laika uzulu parkyuns nusperis un dažī ļaudis dunoja, ka viņš tadel tyka nusparts, ko porstojā jū apmeklet dažaidos nalaimes vaj badu laikā.

Pyrms nusperšonas veļ nuticis taida gadiņš: kod šis mozs bejis, tod biži vin apcinojuši vacī ļaudis tai sauktus uzulus. Bet vitejos draudzes baznickungs M. styngrī nulidzia apmeklēt svatus uzulus un runoja ļaudim, lai natycut, jo te vin moni asut. Baznickungs sulejos vysus uzulus apsvetit ar svetitu yudini, bet kaidā dinā, kad beja apsvetijis vysus draudzes uzulus braucut nu Goļbera kolna uzula mojom pi Greivaju patmaļom (āzirnavēm) nusleika."

Usmas ezera malā pie vietējās pamatskolas ir s v ē t l i e - p a s 3 žuburiem. Starp vietējiem izplatīta teika par jaunavu, kurai kājas sākušas čūlāt, palikusi klība tamdēļ, ka nolaupijusi no svētliepas zariņu.

Velēnas kapos augot savēds krūms dzelteniem ziedīņiem (domājams bērza). Tur aprakts ļoti niksns klaušu laiku vagars. No viņa sirds izaudzis šis ērkšķainais krūms. Ja kāds nolaužot zariņu, vagars rādotes sapnos un neliekot mierē tik ilgi, līdz zariņš tiek atnests atpakaļ kapos.

Šādi senču religiskie uzskati mūsu dienām ir uzglabājuši pretī visām vācu garīdzniecības, pat zvieoru valdības apkaŗošānām dažū labu sirnu ozolu, sirnu liepu, no kuriem dažī pieredzējuši tos laikus, kad vācu mūsu zemē vēl nebij. Kādu spilgtumu piešķir mūsu pagātnes domām šāda milzeņa vērošana! Zem tagad vēl dzīvā Piebalgas Ģizēnu upurozola Kronvaldu Atis turējis savu ozola iedvesmotu tautas modināšanas runu: "Ko tu, sirmais ozol, mums varētu stāstīt?" Cauris ir šis un daudzi citi senču svētie koki. Lieli caurumi arī tautas svētumu jēdzienos - vecie uzskati ātri gaist, jauno svētumu mērauklas

nepaspēj izveidoties vietā. Un pār visu sāk iet nesaudzīgais pašlabuma cirvis!

Pats pēdējais brīdis mums pārbaudīt tos dzinulus, uz kuriem pamatojas jaunlaiku cilvēku dabas svētumi, kuri, piemēram, spieduši fabrikantus angļus piemūrēt dažiem Rīgas nomeles ozoliem dabumus, kas Mežotnes muižnieku mudinājuši pludināt mālu un būvkokus no Lietavas, lai tikai saudzētu savas muižas ozolu mežus.

Vai, kuplais ozoliņ.

Neb' es tavu vecumiņu;

Es piedziņu, tev atradu,

Es nomiršu, tu paliksi. (30640.)

Allažu pag. Salu sataniņeks par sava tīrums rotu rosno priedi izsakās, ka to nebušot vārējis pirmā līdumnieka cirvis, - jau tolaik viņa būšot bijusi ļoti resna. Viņš priedi kā veclaiku piemīņu glābšot, - daudz vietas jau viņa neieņemot, daudz nenocērojot.

Jaunsaimniekiem, kuru rīcībā nu nonāk neviens vien šāds tīrumā vai ežmalā stāvošs koks, ir jāapzinās, ka tas ir līdumnieku piemīneklis, ka tas liecina par tiem sviedriem, tām pārmērīgām pūlēm, ar kādām šie tīrumi celmos radīti, jāapzinās, ka šie koki nes sveicienus no mūsu čaklajiem tēviem.

Mūsai cilvēka tieksmē pēc neskarāma svētā meža guļ pamatā ir estētiska, ir zinātniska, ir praktiska interese.

Kā uzvarētājs sajūt līdzjutību pret uzvarēto, pārdzīvo daļuma jūtas, gādājot par to, tā arī modernais cilvēks savā dabas spēku uzvaras gaitā sajūt tieksmi pēc neskartiem dabas stūrīšiem. Še brīvajā dabā arī cilvēka gars var aizmirst to savstarpēju, brīžam sūpīgu atkarību, kāda valda mūsu dzīvē. Taisni šī daļuma tieksme ir bijusi pirmā, kas tautas mudinājusi uz neskartu mežu apsargāšanu ar sevišķu likumu uz mākslinieku uzstāšanos. 1830.g. Parīzes apkārtnē izsludināti pirmie pasaulē neskarāmie "estētiskie meži."

Kādas tad būtu svēto mežu prasības no zinātnes viedokļa?

Dabas spēku pilnīgas darbības izprašanai ir vajadzīgs, lai tie varētu darboties brīvi bez cilvēka iejaukšanās. Zem pilnības mēs te sapratīsim ne katru spēka nošķirtu darbību, bet galveno tiesu darbību dabiskos apstākļos, kur dažādi spēki savstarpēji pinas, darbojas dažādās kombinācijās. Teikā par Kobežozola svēto mežu ietvertas tās

prasības, ko arī zinātnieki uzstāda attiecībā uz saviem "svētiem mežiem", rezervātiem - arī šolaiku apsargājamās mežos, rezervātos, nedrīkst ne medīt, ne krotālas novākt. Nav nelaime, ja kukaiņu - mežu postītāju piesūgs vairāk, mēs sekosim, kūdos apstākļos katra no cīnītāja pusēm pems virsroku.

Priedes vien, egles vien
 Manā ceļa malīnā;
 Viena pati bērzu birze
 Zeltītām lapiņām. (30651.)

Ja mūža mežu laikā bij skaidrs, ka mežs viscauri nav vienāds - ir kūdras purvi, tīreļi, kas gandrīz bez meža, ir smiltāji ar siliem, ir tīri egļu meži, bērzu, liepu birzītes, ozolu meži u.t.t. Gan zemes, gan mitruma apstākļi galvenie meža tipa noteicēji. Mežkopju literatūrā ir attīstījusies vesela zinātnes nozare, kas cenšas šķirt mežu dabiskos tipos, izprast katra sastāvu un cēloņus, kas to nosaka. Sakarā ar izteikto, mums ir skaidrs, ka starp mūsdienu svētiem mežiem jēbūt priekšstāvjiem no visiem Latvijā sastopamiem meža un citādu augu kopdzīvju (formāciju) tipiem.

Tīri praktiski labumi sagaidāmi no sistēmatisks augu attīstības, augu kaitēkļu darbības vērošanas šādos "svētos mežos" - rezervātos. Tā dos norādījumus, kādi dabiski spēki izlietojami pelņas meža apsargāšanā no kaitēkļiem, dos zināmus mājienu arī mākslīgo cīņas līdzekļu izvēlē.

Dažos gadījumos apsargāšanas tieksmes atbalsta arī higiēniskas un vēsturiskas prasības. Pilsētām tuvie zaļumvietu meži saudzami kā tautas atpūtas, pastaigāšanās vietas. Še sastopami nereti arī vēsturiski pieminekļi. Piemēram, Siguldas, Turaidas un Krimuldas mežu apgabals bez jaukajiem Gaujas krastiem ietver arī vairākus pilskalnus, pilsdrupas un seno cīņu vietas. Šo apgabalu tad nu arī izsludinājusi Zemkopības ministrija par aizsargājamu nacionālu parku.

Bez veciem kokiem, dabiskiem mežiem ir vēl daži no izskata nēcīgi augi, kuŗu apsargāšanā mums ir pat starptautiski pienākumi. kā mūsu mērenā joslā nevar augt palmas un karstajā joslā mūsu egles, tā tas ir arī ar citiem augiem: katram augam ir savs ierobežots izplatīšanās apgabals, areāls. Ārpus tā robežas tuvumā sastopam tik dažus retus eksemplārus, kuŗi uzskatāmi par priekšpulkiem, ja augs ieczami tiecas savas robežas paplašināt, vai arī par pakalpukiem, rē i i k t a u g i e m, ja notiekas auga atkāpšanās. Augu geogra-

fijai, kā samērā vēl jaunai zinātnes nozerei, ir daudz vēl neatrisinātu jautājumu. Šim darbam tad nu visādi jāsaudzē tie augu eksemplāri, kas ir pašās apgabala areāla robežās vai arī ārpus, jo tie vislabāk varēs izšķirt, kādi ir tie dabas apstākļi, kuru maiņa pārtrauc augu izplatīšanos. Pie šādiem retumiem, piemēram, piederēs pundura bērzs (*Betula nana*), Alpu taucene (*Fringuicula alpina*), kā reliktaugi, kas atlikušie no tundras, kas Latvijā valdīja šlūdonu laikmeta beigās. Te piederēs arī platpaeģlis, īve (*Taxus baccata*), ēpa (*Hedera helix*), šamuli (*Viscum album*), skābardes (*Fagus silvatica*), kas šaurā Kurzemes jūrmalas joslā mūs saista ar siltāko Vakareiropu, Atlantijas augu valsti. Šie augi prasa visstingrāko apsardzību, tie noliedz savē laikā kā plaši piekopto vidusskolu audzēkņu herbarizēšanu. Tādi cītīgi kolekcionāri jau iznīcinājuši kādu retu augu pie Kokneses.

Ūdris, bebris cīkstējās,
 Liela kalna malīņā;
 Atnāk viena lūša māte,
 Novelk ūdram kažociņu.

Arī starp dzīvniekiem mums daudz vairs nav. Nerunāsim par plēsīgo vilku, par lāci, par postītāju meža cūku, kurus jaunai paaudzei labprāt gribētos redzēt, - mums nav arī vairs skudru lāča (tina) un bebra. Bebrumiža, Bebrupe, bebrukārkli ir mums ikdienas vārdi, kas pasina mūsu interesi par šī dzīvnieka piemienu Latvijā. Visai reti mums palikuši lūši, caunas, ūdri, ūdeles, dorpeles, spārnainās vēveres, alņi. Mums būtu vajadzīgs, lai dažos rezervatos tiktu līdzīgiem dzīvniekiem ierādīta aizsargājama mītne; plēsoņu rezervāti, saprotams, būtu iežogojami ar sētu.

Ceļaties, ceļa vīri,
 Nu ir laiks ceļu braukt:
 Nu dziedāja ciema gaili,
 Nu ezera gaigaliņi. (31850.)

Tautā bij rinda svētu putnu. Svēteliš-starķis, baloži u. d. c. bij neaizskarami. Nesaudzīgā olu vākšana pantāgām Lubānas, Engures ezeru salās, ķeršana cilpām, šaušana ir dažu putnu sugu priekšstāvju skaitu stipri samazinājuši. Ļoti reti ir ūpji (*Bubobubo*), gaigalas (*Larus glaucus*), gārņi, dzēses (*Ardea cinerea*), dūmpji (*Ardea stellaris*), dzeltengalvainie dzeņi (*Picus tridactylus*), melnie starķi (*Ciconia nigra*). Nepieciešama sabiedrības modrīgā acs, vajadzīgas tā sauktās bioloģiskās stacijas, - vietas, kur putni var ne-

aiztikti vairoties, kur tiek izdarīti to dzīves vārojumi.

Putnu, sevišķi dziedātāju, aizsardzība sola arī jūtamus praktiskus labumus. Pirms kara interesenti piedzīvojumi bijaši Zangastes muižniekam. Tas ziemu puteņu laikā piekopiis zilīšu barošanu. Bariem salaidušās no plašākās apkārtnes. Arī par vasaru palikušas turpat. Kāpuru laikā tad nu bijusi spilgta atšķirība starp Zangastes tuvāko apkārtni, kur viss bijis zaļš un tālāko, kur kāpuri noēduši kokiem lapas.

Pētnieku novērojumi par mūsu plēsoņu barību liecina, ka ne visi, kas līdzīgi vanagam ar līku knābi, šaujami - ir plēsoņi, kas lielā mērā iznīcina peles un tamdēļ visēdi saudzami.

Dūmi kūp siliņā,
Atskrien bite raudādama -
Tur sadega brāliņam
Sintis rakstītu ozoliņu. (30309.)

Ar dabiskos dabumos dzīvojošām bitēm mūsu dzimtene bij slavena arī Vakarēiropā. Mantas kūrē šīs dabas dores vienu pēc otras iznīcina. Mums jārūpējas, lai šīs senču mantojums tiek vietām uzglabāts arī nākošām paaudzēm.

Kam der kalni, kam der lejas,
Kam der zaļi ozolini?
Dievam kalni, laimei lejas,
Bitei zaļi ozoliņi. (30306.)

Arī tā sauktā nedzīvā dabā tautai ir bijuši svētumi. Daži mīlzu akmeņi, šie vietām pāri verstij biežā šļūdoņa darbības liecinieki ir brīžiem kalpojuši par upura akmeņiem.

Tuvu Rēzeknei, Mazās Rēzeknes upītes tuvumā, pie Golberu mājām ir Baznīckelns, iepriekš aprakstītais pilskalns. Tur baznīca esot nogrimusi. Neviena jauneklis, ne jaunava nedrīkst kalnam iet pāri, ne arī ert. Kalns pēc savas virsas uzbūves redzami pieder pie pils kalniem (sk. pievesto teiku). Zemes kārtainums, kas redzams kalnā rakstās kartupeļu bedrēs, norāda, ka tas nav vis, kā teikā minēts, zaldātu samests, bet redzami veidots šļūdoņa malā, pieder pie gala morēnām. Tā tad kalns mums interesants ne tikai kā senču uzskatu liecinieks, bet arī no zemes dzīves viedokļa.

No mūsdienu viedokļiem mums jāglabā arī lielākie akmeņi. Tie vietējiem labi domu ierosinātāji par zemes dzīvi. Pēc akmeņu sastāva savādībām ir izdevies novērot, ka redniecīgi akmeņi sastopami joslām, kas noved līdz pat viņu dzimtenes klīntim, tā tad norāda uz

šļūdoņa virzieniem.

Saudzi grantekalni (ozī) ir vai nu glītā rindā, vai garas kosas, rozas veidā. Tāpat arī dažī mēla kalni (drumlīņi). Lai šos interesantos zemes dzīves pagātnes veidojumus labi varētu pārskatīt, ir vajadzīgs, lai tie stāvētu kaļi, tie ar zāli apauguši, lai tos izmantotu tikai garībām. Ja kādam grants kalnam paredzams norakšana, par to ziņojams zinātniekiem vai vietējam skolotājam, lai pirms šāda īpatnēja veidojuma iznīcināšanas uzņemtu plānu, izmērotu atsevišķu kārtu biežumus. Tas nodarēs zinātniekiem kalna izcelšanās izskaidrošanai.

Dokot skas, kļūstu mēla, uzilīkus grāvjus, laužot radzi vai kaļakmeni, būtu jāizdara kārtu mērojumi, jāievāc visas tās dzīvnieku vai augu paliekas, kas tur sastopamas. Arī apēs un piekrestos pēc pavasara plūdiem redzams sveigas kārtas. Tas ir darbs, kas ļoti vērtīgs zinātni, darbs, kas pa spēkam katram tautas loceklim.

Tad nu ceļsimies visi darbos rādīt savu dzimtenes mīlestību, lai katru dzimtenes dabas postīšanas mēģinājumu brīdīnām mūsu postītāju, kur tas nelīdz. Zināsim valdības iestādēm, rakstīsim evīzēs, rakstīsim kā par apmācītiem, tā arī visiem citiem mūsu apkārtnes retumiem, jo miljoniem tautas aci neviens nevaliks nemanīts, katrs tās ieskaitīts a sargājas.

Vairāki skolotāji, mežziņi, studenti, skolēni ir iesūtījuši Izglītības b. Augstskolas sekcijai norādījumus uz pāri par 1000 dabas un kultūras retumiem, par kuriem ir ziņots tālāk gan Zemkopības ministrijas kormīcības daļai, gan Valsts pieminekļu valdei. Katrs, kas vēlas nākt talkā, var pieprasīt registrēšanas lapas un norādījumus Izglītības b. Augstskolas sekcijā (Universitātē, Raiņa bulv.). Kultūras pieminekļu valde atrodas Izglītības ministrijā, Valdesāra ielā Nr. 36-a. Dabas pieminekļus ūrziņ Mežu departamenta Mežu ierīcības daļa Rīgā, Kalpaka (bij. Totlebena) bulv. Nr. 6.

Kam būtu radusies lielāka interese uz šiem mūsu pienākumiem, var norādīt uz sekošiem plašākiem rakstiem:

1) "Mūsu dabas un kultūras pieminekļi", iespiests skolotāju žurnālā "Mūsu Nākotne", 1922.g. Nr. Nr. 4, 5, 6, 12, 13/14.

2) "Tautas pašdarbība noskatotā dzimtenes pētīšanā" iespiests Kultūras Balles sabiedr. un zinātn. rakstu krājumā I.

- 3) Art. Stāls. Pieminekļu apsardzība. (Izgl. min. mēnešr. Nr. 6, 1922. g.)
- 4) No slokas līdz Usmai. Turpat Fr. 7, 8 un 9, 1922. g.)
- 5) Metod. aizrādījumi un ziņas Siguldas ekskursijām. (Turpat, Nr. 8, 1921. g.)
- 6) Pie Siguldas eksk. kartes (žurn. "Latvijas skola", Nr. 6/7, 1920. g.)
- 7) Pie Plāvu-Aokneses ekskursiju kartes (Turpat Nr. 8/10, 1920. g.)
- 8) Skolotāju ekskursijas (Latv. skolot. savienības Gada grāmata, 1923. g.)
- 9) Doc. N. Malta. Ekskursiju piezīmes. (Izgl. min. Mēnešraksts Nr. 1, 1921. g.)

Lancmaņa sastādīts Latvijas dabas un kultūras pieminekļu tipu saraksts.

(Izdevusi Latviešu Izglītības Dabības Augstskolas sekcija.)

M e d z ī v ā d a b a.

A k m e n i lieli, akmeņu joslas, kopas (kuli, čupas, blāķi).

A l a s.

A v o t i ar sālainu, rūgtu vai smirdošu ūdeni, veselības, vasaru ļoti aukstu, ziemu siltu ūdeni, kas ar savu mitrumu parego sausu vasaru.

B e z d i b e n i, akači, acis.

G r a v a s.

G r i e z e n i, upēs.

J o m a s (garas, platas ielejas ar vai bez ezeriem).

K a l n i, rindēs, garī (rozās, kosās), augsti.

K ā p a s, aokšzemes (smilšu lauki, pauguri tālu no jūras).

K l i n t i s, smilšakmens (ieži), radzes.

K r ā c e s.

K r i t e n e s (apši. līdz 5 asiņ plati, ap asi dziļi iebrukumi, gipsa rajonos un citur.)

M i n e r ā l v i e l a s: brūnogle, dzelzēme (okeris), dzelzs sārņu zeme, purvu rūda, dzintars; glūda (pliens), kaļķakmens pilari (stalaktīti), kauķi, sūnakmens (purajs), krīts; pārkaļķis (gipsis), klinši (pliši, pienakmeņi, dolomīts), radzes, kristāli.

P ā r a k m e n o j u m i un citas dzīvnieku un augu pēdas zemes

slāņos, klintīs, trotuāros, ielās, trepēs u.t.t., augu siekstas, lapas, gliemežu vāki, dzīvnieku kauli u.t.t., atliekas mālā vai citur zemē.

Rumbas (skas veidīgos dobes radzes apgabalos, arī krāces).
Ūdenskritumi.

Upes, apakšzemes, vecupes, kas pareģo sausu vasaru, plašākas vecupes.

Vietas ar plašiem skatiem, reti krāšņas vai citādi ievērojamas.

A u g i.

16 Āmuli (Viscum album, Mistel,).

Bērzis, pundura (Betula nana, Zwergbirke,).

Dārzis, ievērojamākie caur augu sastāvu.

Ēpa (Hespera helix, Epheus,).

Ezera rieksts (Trapa natans, Wassernuss,).

17 Īve, platpaeģlis (Taxus baccata, Kiefer,).

Koki, veci - ozoli, liepas u.c., apse, retu koku un trūdu slāņi upju krastos.

Meži ar pirmatnēju raksturu (resni krituši koki, bez izcirtumiem, dažāda vecuma koki, ozolu, kļavu, liepu birzītes, meži ar nolaistiem, senāk koptiem celiņiem; meži ar valdošo vēju iespaidu (vēja virzienā noliktiem zariem).

Parki.

Priedes, svešzemju (Pinus meritima P.laricio, P. strobus).

Siltumnīcas.

Skaburdis (Fagus sylvatica, Buche,).

Vāczemes eģles, mežos, un citi svešzemju koki.

D z ī v n i e k i.

18 Caune (Mustela martes, Baumarder,).

Māju caun~~is~~ (Mustela putorius, Steinarder,).

Doorpelle (Myoxus glis, Siebenschläfer,).

Dzenis, dzeltēngalvālais, trīspirkstainais (Picus tridactylus).

- E r š k i (Cervus dama, Damhirsch,).
- E z e r b u l l i s, dumpis, ezergailis, ezervērsis (Botaurus stellarus, Rohrdommel,).
- E z e r i bez vai ar ļoti ierobežotu zivju, dzīvnieku sugu skaitu.
- G a i g a l ā s (Larus glaucus,).
- G ā r n i s, dzāse, greijāns (Ardea cinerea,).
- G l i e m e z i s, v ī n a stāva.
- I r š i, Vācijas brieži (Cervus elephas, Edelhirsch,).
- L i d v ā v e r e (Pteromys volans, Flughörnchen,).
- L ū s i s (Lynx lynx, Luchs,).
- M e ž a c ū k a (Sus scrofa, Wildschwein,).
- S a m i (Silurus glanis,).
- S t a r k i s m e l n a i s (Ciconia nigra,).
- S t i r n a s (Cervus Capreolus, Reh,).
- Ū d r i e, minkis, dūpulis, Edens seekis, hiberitis (Vison lutreo, Sumpfotter, März,).
- Ū d e n s v i s t a, lausis (Fatica atra).
- Ū d r i s (Lutra vulgaris, Fischotter,).
- Ū p i s (Dubo maximus, Unk,).
- V i e t a s (upēs, ezeros, dīkos), kur pērlis zvejots.

S a i m n i c c i b a.

- Ā m ū r i, dzelzs un kopara - (lielākas veclaiku metalu apstrādātavas).
- A u s t u v e s, vecas.
- C e p l i, veci. kalni, kicgēlu, podāleku - dambji appludināšanai.
- D o b e s ar melnzemi, kuru celšanas nezināmas un citas nezināmas cilvēka dzīves un darbības pēces zeme.
- D r e i j ā t a v a s, ratiņi.
- E k a s, kas raksturo somnieciskās dzīves atnes posmus (aitu kūti, labības un līssala žāvētavas, kļaušu rījas, degvīna dedzinātavas u.t.t.).
- E z e r i, nolaiesti.
- F a b r i k a s uz laukiem, kas nodarbojas - stiklu, papes, dēļu zāgētavas u.t.t.
- K a n ā l i un grāvji, veclaiku.

O g ļ u b e d r e s, izmūrētas; parasti vecu dzelzs apstrādātavu tuvumā.

S ā r ņ i, virāju (šlaki) no nezināmam dzelze darbnīcām.

Š k e l t u (aužamo ķemju) darbnīcas vai to vietas.

S l i m n ī e a s, vecas uz laukiem.

S t r ū k l a k a s, uz laukiem.

S u d m a l a s, vecas, vēju, ūdens vai tvaika.

Z i v j u a u d z ē t a v a s, atstātas.

T e c i n ā t e v a s, darvas un deguts.

Ū d e n s v a d i uz laukiem.

U p j u izskalošanas un nosērešanas darbību kavēkli: d a m b j i, valles, Ņagaru pinumi, mietu u.t.t.

V a l l e s, vecas, makhligas, dīķu radīšanai.

V i e t a s, kur dzīvojuši izgudrotāji un citi ievērojami darbinieki.

K o k a p i e m i n e k ļ i.

B a z n ī c i ņ a s, koka; nojaukto vietas, zīmējumi vai ziņas, kur tādai glabājas.

B i š u k o k i, dabiski vai iecirsti (dravas).

D ū m e n ī e a s (istabas bez skursteņiem).

Ē k a s, būvvielas ziņā raksturīgas (šūnakmens, koku, māla u.t.t.), noteiktā veidē celtas (luoju jumtiem vai bez gēvelces, apaļi izcirstiem krievu pakšiem u.t.t.); krievu vai citos svešos stilos celtas kalpu un citādas koka ēkas; ēkas ar mantela skursteņiem (Vidzemē); ēkas, kur senāk skola vai dievkalpošanas turētās; citādas vecas koka ēkas.

I s t a b a s ar kūtim zem viena jumta.

K l ē t i s, vecas vai pēc veca parauga celtas (piemēram, maizes klēts bez griestiem); ar koka pilāriem un citādi savādu iekārtu.

K o k u un trūdu k ā r t a s, apsērētas biezu kārtu, upju krestos.

K r ā s n a i t e s (krāsnatas, krāšnates, krēsmates), atstātu māju ēkas, ēkas, pamata vietas.

K r u s t i, koka, vienuļi stāvoši.

H a l t u v e s, dzirnu kambari.

M a m i ņ i, stāvu koku (slicti); 4 pakšu, atsevišķi vai kopā ar pirtiņu vai istabu celti.

R i j a s, ar piekrāsnēm, lāvām, kambara krāsnsmuti vai citām iekārtām priekš dzīvošanas rijā vai bezskursteņa kambaros. S a i e š a n a s n a m i vai rijas jeb citas ēkas, kur brāļu draudze pulcējusies, vai to vietas.

S t a b i ar dvēseļu skaitu un ciema nosaukumu (Latgalē).

T o r ņ i ar tāļiem skatiem, muižās un mežos.

V i l k u p i r t i s un citādes iekārtas vilku un lāču ķeršanai.

A k m e n s p i e m i n e k ļ i.

A k m e ņ i ar ciporiem, rakstiem, krustiem vai citādām zīmēm; vallēs, riņķos, riņķās vai citādi sakārtoti nemūrēti vai mūrēti akmeņi (uz pilskalniem, ar citādiem kalniņiem, vietām uz kļajuma, mazāki dažos senlaiku kapos), ziedokļa (upur-) akmeņi; robežakmeņi; Velna dangas, Velna laivas, Velna pilis, Velna krēsli un citādiem lpašvārdiem nosaukti akmeņi vai to kopas; ēkās iemūrēti akmeņi ar rakstiem vai citādām zīmēm; akmens pieminekļi un citādi piemiņas stabi vai akmeņi; veci akmens krusti un kapu akmeņi.

B ā k u, nojauktu, vietas.

E j a s, apakšzemes, dangas (gāņgi) un citādas mūra velves.

Ē k a s, senu laiku, bieziem mūriem vai citādas, kazarnes un citādas kara laikos vai kara vajadzībam celtas vecas ēkas vai to vietas, medību mājas (medību pilis, Lustes pilis u.t.t.) un to vietas; mūra klētis ar pīlāriem; sevišķi grezni celtas pilis vai citādas mūra ēkas; nesagrautas bruņinieku laiku pilis vai citādas to laiku ēkas; pagastu magazīnas; kapličas; cietumi, vecleiku, kē, arī vēlākie pagaidu; muižu baznīciņas.

M ū r i uz pilskalniem un citi, no seniem laikiem, pils drupas no bruņinieku laikiem vai vietas, kur tās bijušas, mākslīgas (daļama dēļ celtas) pilsdrupas. Pagrabi, vecleiku, bieziem mūriem, sevišķiem nosaukumiem (piem., Ellite), nostāstiem.

T o r ņ i, mūra, vientuļi celti.

V ā r t i, mūra, vientuļi.

K u l t ū r a s p ē d a s d a b ā.

A v o t i ņ i, s v ē t i, kur ziedots, upurēts; svētas u p e s, e z e r i.

B i r z e s s v ē t a s, svēti ozoli, liepas vai citi koki.

B e d r e s, briežu, vilku, lāču, lāgeru vietas.

B r a s l a s (vietas, kur senlaikos brists un braukts pa upēm).

C e ģ i, atstāti pasta un citi lielceļi, veci pasta nami, veci verstes un citādi ceļa stabi, un dažādi citi, tagad vairs nezināma virziens ceļi, veci kara ceļi, Krievu-Poļu-Zviedru ceļi (arī tilti) pār purviem un citi veci kokiembrugēti ceļi.

E z e r i vai upes ar baltiem, p a ģ i e m vai tiem līdzīgiem koku krājumiem uz zemūdens salīdzām un citur (domājams pāļu un citādas ādens būves).

G r ā v j i un k a n ā ģ i, senlaikos rakti.

K a l n i: Baznīcas, Biedru - Biskapa - Ķepur - Dieva - Dižgabalu, Elkus, Franču - Jāņa - Kapu - Kara - Karatevu - Kazāku, klostera, Krievu, Krusta, Leivu - Kaudas, - Pelnu, Pils - Poļu - Raganu - Rota - Sules - Svētie - Zviedru - Tiesas - Vaļu - Vamšu (karamā kreklis) un citi kalni ar zīmīgiem nosaukumiem; kalni ar grāvjiem, valēm, akmeņu rindēm un grīdām, pāļu galiem, rīņķveidīgiem ceļiem, ar melnzemes kārtu vai ar melnzemi dziļi jauktu zemi, kalni, uz kuriem bijušas svētnīcas (Austras, Uciņa u.c.) vai baznīcas, kalni, kurus dēvē par zaldātu sanestiem; no kuriem pilis grautas; ar savādu izskatu u.t.t.

K a p i uz pilskalniem, šonaiku kapi senu kapu vietā, mežā, šī un agrāku kara, 1905.g. - 1907.g. upuru, vēsturisku, teiksmainu personu, tautas gara mantu pratēju un citādi ievērojamu cilvēku, agrāku kara vedoņu un virsnieku kapi, bruņinieku kapi.

K o k i, kur 1905.-1907.g. revolūcionāri šauti vai to vietas.

Skolotāju savienības Valkas apriņķa

Dzimtenes mācības kursi

1924.gada vasarā, Rīgā un Lejasciemā.

I. Apriņķa ziņu vākšana un kartografēšana.

- a) Zinātniska literatūra,
- b) kartes,
- c) teikumu krājumi,
- d) pieminekļu registrēšanas viela,
- e) pagastu ziņu kartiņas,
- f) karsantu savāktas ziņas (anketu viela),
- g) apriņķa kontūru kartiņu gatavošana,

h) linoleuma kontūru kartes un klases tāpeli lietošana ziņu kartogrāfēšanā.

II. Mācības līdzekļu gatavošana un izmantošana apkārtnes mācības kursā.

- a) skatu karšu kopēšana un vākšana, vērošanu uzdevumu sastādīšana un mērošana,
- b) skolēnu kontūrkartiņu gatavošanas, izpildīšana un izmantošanas tehnika,
- c) tas pats attiecībā uz diagramām, grafikām, kartogramām,
- d) pagastu karšu palielināšana, izkopšana, izmantošana,
- e) stundas, vielas šematiska attēlošana,
- f) smilšu kastītes lietošana,
- g) papes kalna muduļu gatavošana un izmantošana,
- h) eksperimentēšanas iedarumu komplektešana,
- i) sugnes griezumam uzņēmumi un līmējumi,
- k) ekskursijas gaitas uzņēmšana un tās plāna izmantošana.

III. Dzintenes mācības kursa programmas projekts ar metodisku pārskatu.

IV. Vienkāršāko mērniecības rīku gatavošanas un lietošanas vingrinājumi.

- a) mērniecības galdiņš ar lineālu,
- b) gradota pusripe (eklimetrs),
- c) stikla caurule un spgēzts trīsstūris kā nivelieris.

V. Grupu darbi (uzmērošana, paraugu un ziņu vākšana, fotogrāfēšana) Lejasciemā apkārtnē.

1) Ģ e o l o ģ i j ā:

- a) Gaujas un Tīrzas sateku kōpu rajons,
- b) Sinoles Dzirkumkalns un Paķuļu ozs.
- c) Lejasciema - Paidaru ozs,
- d) Dūres Cepurkalni, Zvirgzdiņu ozs līdz ar Mērupes, Kūrupes un Latupes sengultnēm,
- e) Ilzenes Āžanagura.

2) S a i m n i e c ī b ā:

- a) Čipatu, Lapatu un Vigubu ciemu (sādžu) uzņēmšana un ziņu vākšana, fotogrāfēšana,
- b) Paidaru kuļmašīnu būvētavas vērošana, attīstības ziņu vākšana,

- c) Auguļones muižas plāns, ar ziņām par ūku agrāko un tagadējo izlietošanu,
  - d) kādas jaunsaimniecības apskats.
- 3) Hidrologija:
- a) Veselības avotu, Paidaru kanāla, Gaujas ūdens režīma un zirgu spēku skaita novērtēšana,
  - b) Auguļu un līsas ezeru dibena mērošana zemūdens sāļņu rajonos,
  - c) veselības avotu ūdens paraugu ievākšana.
- 4) Bioloģijā:
- a) Kāpa augu un dzīvnieku paraugu vākšana, īpatnību vērošana.

Darbus vadīs: bioloģijā J. Mežsēts, ciemu saimniecisko un vēsturisko ziņu vākšanā A. Birkerts, pārējos darbus Z. Lancmanis. Galdniecības un papes darbos pie mācības līdzekļu gatavošanas ir cerams Izglītības ministrijas mācības līdzekļu darbināču atbalsts darba rīkos un tehniskos vadītājos. Kur sākumu varētu nolikt uz 15. jūliju Rīgā (galīgi dienu varēs pazinot vēlāk, pēc saziņas ar Izglītības ministrijas mācības līdz.g. darbināču vadītāju Miezīša kungu un Lučas insp. Svennes kungu, kur ap to laiku jābūt kursos). No 24. jūlija līdz 5. aug. Lejasciemā, pēc kam vēl kādu nedēļu Rīgā, kur izdarītu grupu savākto paraugu, uzmēroto plānu un c. vielu izkopšanu, uzmetu izmantošanas plānu, sarīkotu izstādi.

1924.g. 9. jūnijā.

Z. Lancmanis."

"Ziņas par Lejas pagasta ..... ciemu ievāktas 1924.g. jūlijā.

I. Ciema attīstīšanās tiesības un vieta.

1. Lejas pagasta novadi vai gali, kādi ciemi katrā no tiem.
2. Kādēļ pēc vecu lauku uzskatiem te ļaudis dzīvo ciemā? (vai lieto vārdu miests?).
3. Kādas ērtības arī tagad sagādā dzīve ciemā? Kādas neērtības?
4. Kurī no šī ciema saimniekiem agrāk dzīvojuši viensētā? Kur? Kādēļ pārcēlās?
5. Kuros gados notika zemes mērīšana?
6. Kādi saimnieki bija šinī ciemā pirms mērīšanas, kādi pēc?
7. Kādas vecas krāsmatas ir ciemā, kādas pagasta robežas? Ko stāsta par to pagūtni?
8. Kādas sētas, kādi ciemi iznīkuši zviedru karā?
9. Cik tālu ciems ir no upes, lielceļa, miesta? Kādas no tā bijušas ērtības un neērtības vecos laikos? Kādas tagad?

11. Kā cēlušies strejgabali? Cik to ir saimniecībai? Cik tālu no mājas?

12. Kas un kad ierīkojis sādžā lielākus dārzus, atstājis birztales? Kur ir veci koki? Un citi glītumi ciemā un tā apkārtnē?

13. Kurš kšpos glabā ciema laudis tagad, kur vecos laikos?

14. Kādas kopīgi lietojamās ēkas bijušas agrāk? Celšanas, labošanas un lietošanas noteikumi.

15. Kopīgu tiltu, sudmalu celšanas noteikumi?

16. Kur ir vecākie ciema ceļi? Kad radās citi, un kāda līguma pamats?

17. Robežstrīdi, kad un kāpēc bijuši?

18. Robežakmeņi un citas vecas robežzīmes? Kur tās vēl uzglabājušās, kad liktas?

19. Atsevišķa sēta, vārdi agrāk un tagad?

II. Ēkas.

20. Atsevišķas sētas, ēku nosaukumi un vecumi?

21. Ēkas, kas celtas no neaptēstiem balķiem?

22. Ēkas ar cirstiem (ne zāgētiem) vai arī apāļiem krievu pakškiem, lubu jumtiem un citām veclaiku pazīmēm?

23. Atšķirība starp turīgāku un trūcīgāku ļaužu ēku ārieni?

24. Dzīvojamās mājas, istabu un citu telpu iekārtas plāns. Kādas tai iekārtai ērtības, kādas neērtības?

25. Kas savāds iekārtā bijis veclaikos ēkās: kur tas vēl redzams.

26. Ēku sakārtojumu ērtības un neērtības?

27. Dažādi ēku izgreznojumi.

28. Cik dzīvojamo ēku, cik apdzīvotu riju bij ciemā veco ļaužu bērnībā? Cik to bijis pēc visvecākām atmiņām?

29. Kādas ierašas piekopi, dažādās ēkas celot un iesvētot? kādu labumu no tā cerēja?

III. Tiesiskās attiecības.

30. Kurī ir visvecie saimieki ciemā? Kurī bijuši gangenieki?

31. Gangenieku pienākumi un tiesības klausu laikos.

32. Kam deva priekšroku uz zemi, pārejot uz renti?

33. Kādas netaisnības tad notikās, kamdēļ tās bija iespējamās?

34. Kurī ciema saimieki ir radinieki savā starpā?

35. Kurās saimniecības radušās caur zemes sadalīšanu starp dēliem un citiem radiniekiem?

36. Kādus noteikumus ievēro saimnieki, kopīgi lietojot zemi, ēkas un citu inventāru?

37. Kas izšķīra veclaikos strīdus starp ciema ļaudīm?

38. Kādi dokumenti (māju plāni, kontrakti, tiesu, muižu, baznīcu un valdības ziņojumi u.c.) uzglabājušies? Pie kā tagad glabājas?

39. Sādžām līdzīgas māju kopas citos pagastos; ko par tām stāsta? Ko zin par viņu izceļšanos?

IV. Mājas un saimniecības lietas.

40. Kādas mēbeles, koka lietas, lauksaimniecības un lopkopības rīki un piederumi bija veclaikos; cik gadu atpakaļ?

41. Kad ieviesās ciemā pirmā centrifūga, plaujmašīna, dzelzsu rati, šujmašīna? Kurš pirmais to nopirka? Kā citi pret to izturējās?

42. Kādus rīkus lietoja priekš istabas, riņas, piedarba, pirts apgalmošanas? Kur tie vēl uzglabājušies? Kur senāk uguni uzglabāja?

43. Kur ciemā ir veclaiku lēdes, tīnes, skapji, tautas apģērbi, vecas grāmatas un citas veclaiku lietas?

Saimnieciskā iekārta.

44. Šīs saimniecības un visa ciema tīrumu, mežu un ganību platība.

45. Lielāko liāumu lišanas gadi: kad un kādā ceļā radušies citi lielāki zemes pieaugumi?

46. Kad šīnī saimniecībā izveigta ----- sistēma?

47. Kurā ciema saimniecībā tā visilgāk pastāvēja, līdz kuram laikam?

48. Cik lauku sistēma pašlaik visvairāk ^{tiek} piekopta ?

49. Amatnieki, kas dzīvo ciemā, kādu apgabalu tie apkalpo?

50. Amatnieki, kas piekopj arī zemkopību; kurā laikā viņi piekopj amatu, kur pārdoš amata ražojumus?

51. Ko atceras par latēm un šporēm, kādi labumi un ļaunumi no tiem?

52. (Lielāko) darba rīku papildinātāju vārdi, ko par tiem stāsta?

53. Vecāko saimnieku gājginiņu un tagadējo saimnieku vārdi?

54. Šīs saimniecības un ciema ganību, tīrumu un meža stūru vārdi?

55. Kā ciemi un sētas, pēc vecu ļaužu nostāstiem, dabūjuši savus vārdus?
56. Ko veclaudis stāsta par Grabaženes un Lūķenes saimniekiem?
57. Kā cēkušies atsevišķi ģimenes vārdi, kā priekš tam saukušies?
58. Veci kapi ciema robežās?
59. Kur veclaikos bērnus mācījuši ēbecē, kur notūrēta skola, kas bijuši par skolotājiem, kur tie izglītojušies?
60. Kādas puķes veclaikos audzēja dārzos, kādiem nolūkiem katra?
61. Kur atrasti akmeņi cilvēkiem, kādas teikas par tiem stāsta?
62. Teiksmainas vietas ciema apkaimē, ko par tiem stāsta (uzrakstīt teikas)?
63. Kādus kara postus ciems piedzīvojis, kur no tiem redzamas pēdas?
64. Kādi tautu dzīves, teiku, pasaku stāstītāji dzīvojuši ciemā?
65. Ko atceras no viņu dzīves, kād tie apglabāti un kur?
66. Kādas personas godos jautrību sagādājušas, kādā kārtā?
67. Kurās mājās un kuri ciemi zviedrū karā iznīkuši?
68. Kur, kād iekopuši diemžinā borošanu?
69. Svēti, teiksmaini un reāli koki?

Igaņu pēdas.

70. Kuros ciemos agrāk dzīvojuši tik igauņi, kuros tik latvieši, kur jaukti?
71. Kādi tīrumi, pļavas, strautiņi nes vēl tagad igauņiskus vārdus?
72. Kurās sētās igauņu vietās nākuši latvieši, kāpēc un kad?
73. Kādas savādas ierašas bijušas igauņiem?
74. Kādas svādas mājlietas bijušas igauņiem?
75. Kādus savādus gadījumus no igauņu dzīves atceras?
76. Kādas palamas igauņi deva latviešiem un kādas latvieši igauņiem? "

+ +
+

Skolotāju kursos Aizputē, 1927. gadā, Lāncmanis strādā, turoties pie šādas programmas:

"Pagaste apraksts.

1. N o v a d i un to celšanās; zemes auglība. Pārmaiņas pagasta laukumā - apvienošanās, šķiršanās.
2. K e l j e f s un tā loma: a) tīrumu % kalnainos un līdzenos ciematos; b) ceļu ierakumu un uzdambējumu vietas; c) pagasta kalnainie un līdzenie apvidi, geolog.līnijas.
3. I e ž i: a) izmantošanas veidi un vietas; b) izmantošanai nederīgās vietas; c) šļūdoņa veidojumu pasugu vietas; d) jūras nogulas; e) jaunlaiku upju, avotu un ezeru nogulas; f) pamatieži un to atsegumu vietas.
4. A u g s n e: a) auglīgākās vietas un to kārtas; b) neauglīgākās vietas un kārtas; c) vietas, kur izdarīti izlabojumi; 1) nosusināšana grāvjiem un drenām, 2) kalpošana, mergelēšana un gipsošana, 3) mākslīgo mēslu sēšana, 4) zāles sēšana, 5) purvu izmantošana.
5. K l i m a t s: a) tautas laika pazīmes; b) valsts meter. biroja ierīces un to dati; c) vietas, kurās cieš vairāk sausos, kurās slapjos gados (kā zemkopībā, tā arī satiksmē); d) atmiņas par pārāk sauso un mitro gadu, vēso un karsto gadu lomu vietējā dzīvē.
6. Ū d e n i: a) spēka izmantošana rūpniecībā un satiksmē (grūtības, panākumi); b) zveja un citādas izpriecās; c) dīķu saimniecību atmiņas; d) grūtības satiksmē, plūdus.
7. A d g i: a) līdumu atmiņas; b) mežu iznīcināšanas vēsture; c) mežu sastāvs, vietas, lietošana; d) virsmežniecības, mežniecības un mežsargu vietas; e) reliktbirztelas, reti un resni koki resp. augi.
8. D z ī v n i e k i: a) saimniecībā nozīmīgākie (zivis, kusuļu apkarošana); b) izpriecē - medību vēsturē, zvejā; c) retie, aizsargājami.
9. T a u t ī b a s un t i c ī b a s: a) pēc nodarbošanās; b) pēc pasākumiem.
10. N o d a r b o š a n ā s. Z e m k o p ī b a: a) mājas, kur izmēģināj. laucīņi; b) mājas, kur neatlīst. lauku maiņas; c) kur labi iekārtoti dzīvokļi (strādniekiem, kalpiem); d) visvairāk lauksaimniecības mašīnu. L o p k o p ī b a: a) labas plāves; b) tikai mākslīgas ganības; c) pārreugu biedrības, krējošanas punkti un to rajoni (saimniecību saraksti); sugas loļu statistika; e) izcili

darbinieki lopkopībā.

11. D ā r z k o p ī b a s u n b i š k o p ī b a s a t t ī s t ī b a un galvenie darbinieki, ražas izmantošana.

12. A m a t n i e c ī b a (sēdekļi, lāpītāji un lielāka rajona apkalpotāji).

13. S k o l a s: a)vēsture; b)skolas beidzēju nodarbošanās statistika; c)izcili darbinieki valsts un pagasta dzīvē no beigušajiem; d)bibliotēkas un muzeji; e)ekskursiju ziņas.

14. B i b l i o t ē k u apkalpojamais rajons, grāmatu skaits; visvairāk lasīto grāmatu saraksts resp. statistika.

15. B i ē d r ī b a s. Izcili pasākumi; pasākumu atbalsti.

16. S a t i k s m e. Dzīvākie ceļi - tagad un senāk. Labāk koptie māju ceļi. Grants bedrū vietas un lietošanas noteikumi. Pasta piegādāšana senāk un tagad. Pagasta labojamo ceļu vietas.

17. P a š v a l d ī b u b u d ž e t u p o s t e p i. Nespējnieku labierīcības un vēsture, kā nonāk nespējnieku namā.

18. R a d i o f o n s. Telefona tīkls.

19. K a p i. Tautas gara mantu zinātāji un citi izcili darbinieki. Ziņas par šo dzīvi un darbību.

20. E t n o g r a f i s k ā s u n vēsturiskās pēdas pagastā: a)pilskalni, teikas un ziņas; b)kaņātavu kalni; c)baznīckalni; d)klonu rījas un citas ēkas; e)vecslaiku namiņš un citas senas ēkas; f)darbe rīki, māju piederumi u.t.t.; g)dieviņu bārošana; atmiņas un vietas; h)veci kapi; i)pasauls kara un revolūcijas pēdas un atmiņas; j)pagasta arhīva saturs rādītājs un raksturīgu gadījumu izvilkumi; k)vecas kartes, plāni, māju kontrakti; l)baznīcas arhīvs - vecie māju vārdi, pavēles un sludinājumi no kanceles, kaunu staba atmiņas u.t.t.

21. D z e r t u v e s. Ko apkalpo; attīstība un gaita.

Sastādījis Z.Lančmanis."

Z.Lančmana lekcijas

Dzintenes mācībā

Rīgas latviešu skolotāju savienība, 1928.g.augustā,
geografijas un vēstures kursos.

D z i m t e n e s m ā c ī b a s u z d e v u m i:

1. Sniegt siltuma apdvestas ziņas, kam

a) praktiska nozīme

1)informācijā par apk.pasvaldības un valdības iestādēm,

2)svarīgākie saimnieciskie pasākumi,

3) satiksmes ceļu apstākļi u. t. t.

b) spilgtākā, skaidrāka teorētiska loma -

- 1) upju dziļumu un krastu stāvumu sakars ar gultnes līkumiem,
- 2) ledus un ūdeņu darbības pēdes apk. iežos,
- 3) krējošanas punktu sakars ar satiksmes ceļiem un dzīvākiem centriem.

Vingrināt dažādu avotu lietošanā

a) mutes vārdu

- 1) mācēniaki (saimnieciska pieeja, vēsturiskā perspektīva),
- 2) skolas biedri (ganu, ekskursiju pieredzējumi - ziņu spilgtums, ikdienas sarunu apgarošana),
- 3) vagona biedru (maršruta kuplināšana, apgarošana),
- 4) vietējo iztauja maršruta gaitā (noteiktība, kuplums, spilgtums),
- 5) izcilāko praktiķu, pašvald. un valdības darbinieku iztauja (noteiktība, praktiska loma),
- 6) daiļotāju apciemojumi (siltums, dzeja);

b) uzrakstītu

- 1) ekskursiju apraksti (orientēšanās saturā, kritisks skats),
- 2) skolēnu vāktu ziņu krājumi (ķieģelis nākotnes ēkā, sistēmas loma),
- 3) izraksti no resoru aktīm, pašvaldību protokoliem un aktīm (geografija ikdienā),
- 4) vietējo saimnieciskās piezīmes un kronikas (noteiktība, plašums, siltums pie šādas protokolēšanas);

c) iespiestu

- 1) statistiskas ziņas (maksimālo, minimālo un caurmēra skaitļu izcelšana diagramās, grafikās, salīdzināšana ar apriņķa un Latvijas caurmēra skaitļiem; kartogramu lasīšana un zīmēšana),
- 2) apriņķa, draudzes vai pagasta monogrāfijas (geogrāf. ziņu izlobīšana, iespējamo cēlonisko sakaru noskaidrošana),
- 3) avīžu, žurnālu ziņas (ielīmēšana sistēmas burtnīcās, noteiktu jautājumu atrisināšana, sensāciju un politiskas piegāršas pazīmes; ne dubļus, bet izcilākos; izcelt spilgtākos, pareizākos tēlojumus).

V e i k s m e s:

a) ziņu vākšanā (iznesība, pakalpība, radniecīgu ziņu krājums asociāciju modināšanai, anketu uzmešana, atmiņas vārdi, pilna

- teksta uzrakstīšana, nolasišana kontrolei),
- b) ziņu sistematizēšanā (viedokļi, svarīgākie momenti, apgarojumu iepišana - vēsture pārdzīvojamu prizmā),
  - c) plānu un karšu lasīšana un lietošana daļā (Zemkopības min. plānu un kara resora karšu zīmes, ceļā sagaidāmā raksturojums, ekskursijas ceļa vadonu lomā; ciemā braukšanas ceļu skice),
  - d) vērošanā (geogr. sakari zemes izmantošanā - purvu izmantošana, ganības, soklas tīrumos; mežu dabiska atjaunošanās; upju darbība),
  - e) ieguvumu pielietošanā un pārsniegšanā (ceļojuma gaitas, laika, kuplināšanas projekti; referātu sastādīšana, ilustrēšana, lasīšana; tendenciozu ziņu pārbaudīšana ar skaitļu vielu).

I e r a d u m i:

a) cieņa pret katru darbu

- 1) attiecīga darba tautsaimnieciska nozīme (kā būtu, ja šādi darbinieki iztrūktu),
- 2) likumots un lēns ir radīšanas, ātrs bremzēšanas un iznīcināšanas darbs (tīrumu un ēku vēsturiski plāni un ziņas par izcilāko pasākumu un saimniecību attīstību),
- 3) darba dienu un izmaksas aprēķini dažā izcilākā un kādā ikdienišķā saimniecības pasākumā (līdums - rudzu lauks, ielas bruģis, tilts),
- 4) tehnikas stāvoklis, spēju nevienmērīgais pūrs, dažādie veidi un spraugums, izturība; gruzdēšanas un degšanas posmu atkarības - neiecietīgas kritikas atdzēsētāji (ekskursijās vēroto darbu pozitīvo pušu analīze);

b) vietējo bāku gaismā

- 1) pionieru prieki, bēdas un nozīme,
- 2) darbs rīku un procesu papildinātāji,
- 3) panākumiem vainagoti darbinieki, kā saimnieciskā, tā arī izglītības un saviesības laukos.
- 4) "bāku" vakari un ekskursijas;

c) kritisks skats, pārbaudīšana dažādos avotos

- 1) statistika kā drošākā, kur vien iespējama
- 2) vairāku aculiecinieku līdzīgās ziņas (Lamīņu "mergelis"),
- 3) reāzētā pārākums pret dzirdēto (Dzirņu ceplis);

d) rakstiskas un grafiskas registrēšanas ieradums

- 1) dienas grāmatas ar apkārtnes notikumiem jūtu prizmā,
- 2) chaotiski uzmetumi no savām un paziņu atmiņām,

3) dzirdētā un redzētā saistīšana ar uzņēmotu vai atmiņas plānu skicēm.

Ziņas enciklopēdiskās vārdnīcas pagastu aprakstiem.

I. L a u k s a i m n i e c ī b a.

1. Pagasta un tā novadu (galu) nosaukumi. Kādā pagasta daļā labākās tīrumu zemes, kādā vājākās. Vai sausi, vai mitri gadi pagastam auglīgāki. Ražas avārstīšanās vienos un otros?

2. Kad sāka lietot pagastā mēklīgos mēslus? Cik liels tagad patēriņš gadā? Kādu daļu no pļavu platības mēslo mēklīgiem mēsliem?

3. Kad pirmo reizi sāka pagastā lietot separātorus, tvaika kuļmašīnas, pļaujmašīnas u.c., kād lielgruntnieki, kād mazgruntnieki?

4. Priekšzīmīgākās saimniecības agrāk un tagad? Kas katrē uzskatāms par priekšzīmīgāku?

5. Trūcīgākās saimniecības. Kādi cēloņi: vāja zeme, veclaiku papēmieni u.c. Sīkāko saimniecību nosaukums un skaits.

6. Lielākie nosusināšanas grāvji, viņu nozīme un vēsture. Citi meliorācijas darbi pagastā, to nozīme un vēsture.

7. Sādžas vai citādu grupu nometnes, atmiņas par viņu izcelšanos.

8. Kuros ūdeņos piekopj pelņu zvejniecību? Kur pārdoš zivis? Svarīgākās zivju sugas vietējos ūdeņos?

II. R ū p n i e c ī b a.

9. Mājrūpniecības nozares, atmiņas par katras sākšanās laiku un apstākļiem. Kam vēl ir tautiskie audumi? Tautiskie izšuvumi? pinumi?

10. Zāgētavas, elektriskās spēkstacijas, dzirnavas, kaķu un ķieģeļu ceplī, koppienotavas, vilnas kārstuves un vērptuves, sustuves, kūdras izmantošanas vietas u.c. rūpniecības pasākumi pag., katra atrašanās vieta, strādnieku skaits.

III. T i r d z n i e c ī b a.

11. Kooperātīvi, to vieta, skaits un raksturs, dibināšanas gads un iniciātori. Privātveikalu skaits un vieta. Vietējo un apkārtnes gada tirgu galvenās apgrozāmās preces, uzpircēju dzīves vietas.

12. Krājaizdevu kases. Lielākie vietējo pasākumi vai iepirkumi, ko jūtami atbalstījusi kase. Iniciātori. Dibināšanas gads.

IV. S a t i k s m e.

13. Pagastnama vieta (tuvākie ciemati, uz kuŗu dabess pusi, cik tēlu katrs). Atstatums no pagastnama līdz tuvākei dzelzceļa pietātnēi, auto līnijai, šosejai vai citam ārtākam satiksmes ceļam, pasta, telegrafa nodaļai. Cik mājās telefons? Kur centrāle?

14. Satiksmes ceļu stāvoklis pagastā (vēlams minēt arī priekšzīmīgi koptus māju ceļus).

V. K a r a p ē d a s u n s e k a s. C i t ē d i
v ē s t u r e s l i e c i n i e k i.

15. Tagadējo un agrāko kuŗu iespāids uz pagasta iedzīvotāju saimniecisko dzīvi: postījumi, kuŗa laikā ierīkoti ceļi, tilti u.t.t., vietas, kur vēl nenovāktas, nenolīdzinātas kuŗa laikā iekārtas (ierakumi, zemmīcas, dzeloņdrātis, u.t.t.). Šo un agrāko kuŗu kapi; vietas, kur atrod senlaiku rotas lietas un ieročus; svēti koki, svētbirzes, akmeņu krāvumi un citādas archeologijas vērtības pagastā, to atrašanās vieta un stāvoklis. Kur veclaiku ākss, darba lietas un citēdi tautas pagātnes liecinieki. Kur un kad dzīvojuši, kur apbedīti tautas dziesmu un citu gara mantu tēlcēji, kā arī izcili saimniecības un garīga lauka vietējie darboji.

VII. V e s e l i b a s k o p š a n a.

16. Tuvākā ārsta, aptiekas, vecmātes, slimnīcas atrašanās vieta. Pagasta kases līdzdarbība to uzturēšanā. Pagasta veselīgākie apvidi, kādi tam cēloņi? Cik reizes gadā ārsti izmeklē skolēnus?

17. Krogu skaits agrāk un tagad. Slēgto krogu telpu izmantošana tagad.

VII. G a r ī g ā d z ī v e.

18. Skolēnu skaits (apmēram), ko sūta a)uz pilsētas pamatskolām, b)uz vidusskolām, c)arodskolām, d)augstskolas studentu skaits. (Vēlams arī īsas ziņas no skolas kronikas.)

19. Biedrības, to dibināšanas laiks, svarīgākie darbi.

20. Kur bibliotēkas? Cik un kādus laikrakstus abonē?

21. Vecākie pagasta izcili darbinieki garīgā un saimnieciskā laukā ar ziņām par katra svarīgākiem darbiem. Tautas gara mantu pratēju un uzrakstītāju vārdi, dzimšanas un kapa vietas.

22. Rakstnieku, zinātnieku un citu plašāki ievērojamu tautas darbinieku šūpuļu un kapu vietas un piemiņas zīmes.

VIII. D a b a.

23. Augstākie kalni ar nosaukumiem un teikām. Vietas, no kurām plaši skati, kādi? Grantskalnu strēķi un grantsbedrū, tīrākā māls, svotkalķu un citu vērtīgāku vielu vietas. Radzes (olu, plienakmeņu), smilšakmens, pārkalķa (gipša) un citu pamatkārtu atsegumu un izmantošanas vietas.

24. Ezeru nosaukumi, vieta (tuvākā māja), lielums (apmēram), dibena savādības, zivis, vēži, salas.

25. Upju nosaukumi, gaita (mājas), krāču, lielāko atvaru vietas, lielāko plūdu vietas. No kurās vietas pludināms, plostojams. Kur dzirnavas. Zivis, vēži?

26. Purvu nosaukumi, vieta, laukums, dziļums (apmēram). Līdzens vai vidus augstāks. Akači, ogas. Izmantošanas veidi.

27. Lielākie avoti un avotainākās vietas. Veselības vai svētavoti?

28. Meži un viņu nogabalu nosaukumi, raksturs: koku sugas, vērtīgums. Kur pagasts cērt malku, balķus, lietas kokus.

29. Dabīgas pļavas.

30. Parki, alejas, gravas un citādas krāšņas vietas.

31. Retāku dzīvnieku uzturēšanās vietas. Kur senāk vilki, lāči mituši, kad pēdējie nošauti?

32. Citi vērtīgāki dabas un kultūras retumi. Teikas, nostāsti par dažādām vietām. Papildinājumi un piezīmes.

33. Citādas ziņas par pagastu.

34. Personas, kas varētu sniegt sīkākas ziņas, kādā nozarē?

35. Ziņu sniedzēju vārds, uzvārds un adrese.

Diapozitīvi, kas lietoti Z.Lančmaņa lekcijai:

"L a t v i j a s t i p i s k ā s a i n a v a s
(L a n d s c h a f t)."

1. Joda dambis pie Embotes Pilskalniem.

2. Čauku Dumpja māja ar niedru jumtu pie Kameņa.

3. Cietoksnim līdzīga sēta Pļitnicā pie Ludzas.

4. Kieģeļu ceplinieka Legzdīņa nams Vecaucē.

5. Rēzeknes Vipingu bērnu patversmes kleķu būve - daronīca.

6. Fachverķa (tikla būves) nams ar mantela skursteni Jelgavā.

7. Resnākais ozols (5,27 mtr.) Cieceressalā.

8. Atstāts bišu dārzs Rendas Putniņos.
9. Māc.līdzekļu (brūnogles) vācēji raktuves malā.
10. Tīrzas terases pret Lejas pag.Cūksmecerēm.
11. Nolasītu akmeņu blāķis tuvu Rendas Kalešu Māras kambāriem (alām).
12. Akmeņu lauks pie Meldzeres Lejniekiem.
13. Kuldīgas Rumba ar lašu ķeselītēm.
14. Čigānu nometne pie Rēzeknes Vipīngām.
15. Kara ceļš no Slokas jūrmalas Bigauņciema uz Kaņeri.
16. Garā Vaidavas ezera leja - sengultne (ir abpus krāšņas alas, blakus pirmam pilskalnā).
17. Gala morēnas veidīgs kalns pie Ilzenes Brūniņiem.
18. Gala morēnas ārdījums Rāznes ezera N krastā.
19. Gala morēnas griezums tuvu Sunakstes skolai.
20. Liedes kalni (oza) tuvu Jaungulbenes Liedes krogam.
21. Liedes kalnu (oza) mezgls no O.
22. Allažu un Nīgrandēs (otrupus Ventai) Permas cechšteina cep-
li.
23. Skats pār Cieceres ezeru uz Saldus kooperatīvu "Neatkarī-
ba", Permas cechšteina kaļķakmeņu ceplis.
24. Permas cechšteina (labā kaļķakmeņa) griezums "Neatkarības"
lauztuvē pie Cieceres ezera cepla.
25. Ātri izgrauzta grava Gaujas labā krastā, apmēram versti
augšpus Valmieras.
26. Sala Ventā apmēram 1/2 versti lejpus Kuldīgas.
27. Saiešanas nams Vecgulbenes Spalvās.
28. Skats pār sengultni uz Saldus baznīcas apkārtni.
29. Ludzas katoļu baznīca pie pilsdrupām.
30. Skats uz Ludzas pilsētu no katoļu baznīcas kalna.
31. Tipisku kāpu, ar raksturīgiem stāvumiem veidotu, rajons
Gaujas un Tīrzas sateku izliektā krastā - Kamanu kalnos.
32. Kāpu rajons (Usmas) sākums Sabīles-Rendas ceļā - spilgta
ainavu maiņa.
33. Strazdmuižas skolēni pašgatavoti mērniecības galdiņi, pa-
pes pusripas (eklimetri), papes zīmēšanas stobri.
34. Universitātes pētīšanas darbi Vecauces mežā (augšņi).
35. Skolotāju vingrināšanās ekskursija Liepājas kāpās 1922.g.
vasarā (ar pašgatavotiem rīkiem).

Latv. Izglītības biedrības Augstskolas sekcijas uzdevumā Z. Lančmaņa nolasītā referāta "Skolas loma etnografisko ekspedīciju sekmēšanā" tezes:

1) Skolotāju un speciālistu kopdarbība pacels ekspedīciju ražīgumu un sagādās skolai plašāku un zinātniski drošāku vielu par skolas apkārtni un Latviju.

2) Skolotāju pienākums jo drīzi ievākt caur bērniem un citādi ziņas par ciematiem, kur vēl atrodamas senlaiku ēkas, mājas lietas, darba rīki, apģērbi, rotas lietas, pašgatavotas bērnu rotaļu lietas, bronzas lietas un citas senu kapeņu piedevas, akmeņa cirvji un citas senlaiku mantas, kā arī par vecām, caur upju iegraušanos vai apzinīgu rakšanu nāk dienas gaismā kapeņās vai citādi ieraktas senlaiku lietas.

3) Ekspedīcijas raksturojumiem bez priekšlasījumiem ekspedīciju vietās jā rūpējas par ekspedīcijā iegūto ziņu drīzāku apstrādāšanu un publicēšanu skolas un citu interesentu lietošanai.

Lančmanis sastāda 1) uzsaukumu kultūras darbiniekiem vākt ziņas par visiem zināmiem dabas un kultūras pieminekļiem, 2) Latvijas dabas un kultūras pieminekļu tipu sarakstu, 3) debas un kultūras retumu lapas jautājumu sarakstu ar šādu saturu:

-----parasts-----apriņķī

1. Retuma parastākais un citi tautā lietojamie vai lietotie nosaukumi.
2. Tuvākais ciemats vai muiža; uz kuŗu debess pusi no tā atrodas retums, cik tālu?
3. Atstatums līdz tuvākam ceļam, kādam?
4. Uz kuŗas muižas, ciemata vai jaunsaimniecības zemes tas atrodas? Kā sauc īpašnieku?
5. Tuvākā dzelzceļa pietātnē, cik verstu?
6. Kādā ziņā retums postīts vai apdraudēts?
7. Ko vietējie varētu darīt apsargāšanas ziņā? Labvēļu adreses.
8. Teikas un citas vietējo ziņas par retumu; to sniedzēju adreses.
9. Registrētāja novērojumi un piezīmes, apskatīšanas diena vai arī tādas pat paziņu sniegtas ziņas, atzīmējot to adresi.
10. Fotogrāfēšanas diena, no kuŗas debess puses, kādā atstatumā uzņemts.
11. Fotograģētāja vārds un adrese; kur glabājas negatīvs?
12. Registrētāja vārds un adrese, registrēšanas diena.

Adamovičs, Fr. - Dzintenes māc. un Latv. geogr. sākumi;
 Adamovičs, Fr. - Latvijas ģeogrāfija; Ašmanis - Gauja, Ašmanis -
 Vispārējā un Latvijas ģeogrāfija; Blau, J. - Heimatforscher; Blics -
 Preču zinības; Cukurs - Burtnieku ezers un tā upes; Debess - Pa-
 plašināts ģeogrāfijas atlants; Dravnieks - Ģeogrāfijas metodika;
 Dzintarkalns - Vadonis pa Talsiem; Ģeogrāfiski raksti I; Jansons,
 Fr. - Ģeogrāfija; Jaunsudrabiņš, J. - Pļaviņas-Koknese; Kā lai es
 meliorēju savus laukus; Lancmanis, Z. - Rīga, I burtn.; Lancmanis,
 Z. - Rīga, IV burtn.; Lancmanis, Z. - Siguldas un apkārtnes vado-
 nis; Lancmanis, Z. - Allažu un Inčukalna apkārtnē; Lancmanis, Z. -
 Mūsu aprīķis; Lancmanis, Z. - Latvijas ģeogrāfija I d.; Lancma-
 nis, Z. - Latvijas aprīķu un pagastu rob. karte; Lancmanis, Z. -
 Latvijas kritenes; Latvijas novadi. I Vecpiebalga; Latvijas nova-
 di. II. Smiltene; Latvijas novadi. III. Mazsalaca; Latvijas nova-
 di, IV. Nīca; Latvijas statistiskā gada grāmata 1929.; Latvijas
 valsts dzelzceļi pirmos 10 darbības gados; Latvijas valsts dzelz-
 ceļu darbības pārskats 1928./29.; Liepāja 1625.-1925.; Lauksaimnie-
 ka rokas grāmata; Melnalksnis, A. - Dzimtā zeme; Melnalksnis, A. -
 Rūjienas senatne un tagadne; Milbergs - Vidzemes Šveice; Novose-
 lovs, J. - Latvija I. Daba; Novoselovs, J. - Latvija II. Iedzīvo-
 tāji; Rāmnieks, G. - Laika paregošana; Rozenšteins, E. un Lancma-
 nis, Z. - Latvijas saldūdeņu kalķi; Ošiņš un Mantinieks - Ģeo-
 grafijas atlants I d.; Ošiņš un Mantinieks - Mazais skolu atlants;
 Ozols, J. - Lauku māju mežu apsaimniekošana; Skujenieks, M. -
 Latvija; Skujenieks, M. - Latvija 1918.-1928. gados; Skujenieks, M. -
 Latvija starp Eiropas valstīm; Štāls, Art. - Broces "Dažādu Vid-
 zemes piemin. un skatu krājums"; Štāls, Art. - Sergāsim savas
 tautas senatni; Švabe, A. - Smiltenes novada zemnieki 1601. un
 1630.; Tomasi, H. un Ed. - Latvija; Valdis - Kurzemē; Veinbergs,
 K. - Vadonis pa Kurzemes Šveici; Vitiņš, J. - Par Latvijas zemēm I;
 Vitiņš, J. - Zemiņu īpašības un viņu uzlabošana.

II.

Latvijas karte, Olava fonda izdevums; Madlienas un apkārtnes 2 kartes (1:250.000); Madlienas un apkārtnes 1 karte (1:100.000).

III.

Kartogramas un diagramas.

1. Latvijas salīdzināšana ar citām zemēm. 2. Latvijas robežu garums. 3. Ledus laikmeta nogulumi. 4. Latvijas ģeogrāfis-

kais pamats. 5. Galvenās kugojamās, plostojamās un pludināšanai noderīgās upes. 6. Latvijas kalnu diagrama. 7. Latvijas ezeru diagrama. 8. Gada nokrišņi. 9. Latvijas meži. 10. Lasītpratēji. 11. Atsevišķos gados iznākušo grāmatu lapas pušu skaits. 12. Latvijas iedzīvotāju skaits. 13. Lauku iedzīvotāju biežums 1930.gadā. 14. Zemes īpašumu caurmēra platība. 15. Zemes kultūras dažāda rakstura īpašumos 1929.gadā. 16. Lielrūpniecību uzņēmumi pēc lieluma atsevišķos gados. 17. Lielrūpniecībā nodarbinātie strādnieki, sadalīti pēc rūpniecības nozarēm. 18. Latvijas iedzīvotāji, sadalīti pēc ticībām.

IV.

I. Dažu Latvijas reto augu herbāriju eksemplāri un uzņēmumi.

II. Dažu Latvijas reto putnu uzņēmumi.

I. 1) Ezera rieksts: a) herbārija eksemplārs, b) rozetes, fotogrāfija, c) auglis, d) augtenes - Klaucāna ezera - fotogrāfija.

2) Īve: a) herbārija eksemplārs, b) uzņēmums. 3) Čužas: a) herbārija eksemplārs, b) uzņēmums. 4) Fundura bērzs: a) herbārija eksemplārs.

II. 1) Lielais dumpis: 4 uzņēmumi. 2) Bada dzeguze: uzņēmums.

V.

Latvijas galveno iežu kolekcija.

1. Rupjgraudains granīts. Laukakmens. Latvijas leduslaikmeta nogulumos. 2. Biotīta granīts. Laukakmens. Rojā. 3. Rapakivi granīts. Laukakmens. Alūksnē. 4. Gneiss. Laukakmens. Alūksnē. 5. Sarkansis kvarca porfirs. Laukakmens. Kuļļu kalnā pie Jelgavas. 6. Kvarcīts. Laukakmens. Cēsis. 7. Kalņakmens ar brachiopodu un jūras liliju (crinoidea) atliekām. Silūra form. Laukakmens Latv. leduslaikmeta nogulumos. 8. Igaunijas degslānekļis ar briozoju un trilobītu atl. Silūra form. Kohtla, Igaunijā. 9. Kežu korallis (Halysites) no Igaunijas silūra form. kalņakmens. Laukakmens. Latvijas ledus laikmeta nogulums. 10. Šūnu korallis (Favosites) no Igaunijas silūra form. kalņakmens. Laukakmens. Latvijas ledus laikmeta nogulums. 11. Sarkansis devona smilšakmens (smiltsiezis) Gaujas krastos pie Siguldas. 12. Sīkgraudains lodainais smilšakmens Vidusdevona form. Amatas ielejā. 13. Kalcīts (kalņa spēts). Devona dolomīts pie Ikšķiles. 14. Dolomīts. Devona form. Daugavas krasts. 15. Dolomīts ar Platyšisma (gliemežu) pārakmeņojumiem. Devona form. Daugavas krastos pie Salespils. 16. Dolomīta mergeļlis. Devona form. Daugavas krastos lejpus Flavinām. 17. Zilgan-

zaļā devona glūda. Daugavas krastos pie Doles salas. 18. Violetā devona glūda (māls). Daugavas krastos ap Doles salu. 19. Šķiedrainais gipss. Devona form. Lauztuves Nāves salā pie Ikšķiles. 20. Cechšteina kaļķakmens. Perma form. Nīgrandē pie Ventas. 21. Akmeņains morēnmālmērgelis. Latv. leduslaikmeta nogūlums (pamatmorēna). 22. Slokšņu māls (Bānderton) (slokšņains mālmērgelis) Jelgavas līdzenumā. 23. Konglomerāts - dolomīta oļi sacementēti ar dzelzs rūdū. Daugavas krastos starp Pļaviņām un Koknesi. 24. Blīvs avotkaļķis (šūnakmens). Avotkaļķu lauztuves Priekuļu pag. pie Cēsīm (Jaunzemju-Lībānu daļā).

VI.

Latvijas ainavas.

1. Gala morēnu pauguri ar ezeriem. 2. Kumbuļu ezers Krāslavā. 3. Dubna pie Kūkiem. 4. Lauku ainava pie Bešena ezera. 5. Daugava pie Vecračinas. 6. Skats no Aglūnas torņa uz dienvidrietumiem. 7. Ūdens dzirnavas uz Tartaka upes. 8. Rudzu lauki Latgalē. 9. Skudrenīšu ezers un Grebežu sādža Kapiņos. 10. Pārplūdušais Lubānas līdzenums 3 km uz O no Lubānas. 11. Skats uz Ķīšezeru caur piekrastes kāpu priedēm. 12. No morēnas izskaloto akmeņu krāvums Rīgas jūras līča Vidzemes piekrastē. 13. Sarkanā vidusdevona smilšakmens atsegumi Vidzemes piekrastē pie Ķurmes raga. 14. Jūras bangošana Vidzemes piekrastē. 15. Kokneses pilsdrupas. 16. Daugavas plieņu krasts. 17. Gaujas ieleja. 18. Daugava pie Kokneses. 19. Daugava pie Pļaviņām. 20. Pērses ūdens kritums. 21. Jūrmala pie Vecākiem.

VII.

Latvijas skatu diapozitīvi.

1. Ceļojošā kāpa apber mežu pie Vecākiem. 2. Strauts, kuŗu baro 7 avoti, pie Allažu Meža muižas. 3. Allažu šūnakmeņu lauztuves pie Pullēniem. 4. Ozs dienvidos no Burtņieku ezera. 5. Rīņu kalniņš - akmenslaikmeta izrakumu vieta Burtņieku ezera W krastā pie Salacas iztekas. 6. Skats uz Jelgavas līdzenumu un Jelgavu. - 7. Slokšņu māla (kārtainā māla) bedres Jelgavas līdzenumā. 8. Burenieka "Bolindera" vraks - bangu izsviests Vidzemes piekrastē pie Ķurmes raga. Redzami akmeņi blūķi un pakalējā plānā devona smilšakmens atsegumi ar alām. 9. Koku pludināšana Gaujā pie Gaujienas. 10. Gipsa lauztuve Stopiņos. 11. Ventas skats. 12. Skats uz Pededzes upes augšgalu. 13. Skats uz Burtņieku ezeru naktī. Redzama ezera nosusinātā josla sakarā ar Salacas

izbagarēšanu. 14. Koku kapsēta Vecākos. (Mežs, kam pārgājusi pāri ceļojošā kāpa.) 15. Aiviekstes rēgulēšana. Bagars darbā. Tālumā redzams pārplūdušais Lubānas līdzenums. 16. Pauguru oza pie Jaungulbenes. 17. Zemes iegruvums.

VIII.

a) Stereoskops. b) Stereoskopa bildes.

1. Bauska. Mežotnes pilskalns. 2. Bauska. Rundāles pils. 3. Bauska, Rundāles pils "Zelta zāle". 4. Ķemeņi. Dūņu ražošana. 5. Ķemeņi. Dzelzsūdens avots. 6. Ķemeņi. Sērūdeņķa avots. 7. Rīgas jūrmala. Kāpas pie Bulliem. 8. Ceļojošā kāpa pie Bulliem. 9. Ikšķile. Visvecākā baznīca Matvijā. 10. Ogre. 11. Pļaviņu miests. 12. Daugavpils ainava pie Jaunjelgavas. 13. Daugavas stāvie krasti pie Stukmaņu muižas. 14. Vietalva. Odzienu pils. 15. Daugavpils centra panorāma. 16. Rēzeknes panorāma. 17. Ainava no Spīru kalna ar Vestienas beznīcu un muižu. 18. Valka. Latvijas-Igaunijas robežas pārejas punkts. 19. Skats uz Igaunijas Valku. 20. Skats uz Latvijas Valku. 21. Strenču panorāma. 22. Skats uz Strenču vājpratīgo dziedinātavu. 23. Priekuļi. Raunas ieleja. 24. Priekuļi. Vaives ieleja. 25. Cēsis. 26. Turaida. 27. Krimuldas Velna ala. 28. Krimuldas ceļš pilskalnā. 29. Krimulda. Ainava no S. Kr. sanātorijas parka. 30. Līgates papīra fabrikas galvenais korpuss. 31. Vecāki. Lielās ceļojošās kāpas gals. 32. Vecāki. Aizsargvītolī uz ceļojošās kāpas.

IX.

Skatu kartes.

I. M) Subasistentu V. Zāna un N. Delles uzņēmumi.

Subasist. V. Zāna: 1. Salām un pussalām bagātais Sārums ezers. 2. Lielā jeb garā sala Sārums ezerā. 3. Avotkalņu bedre Sārums ezera malā, Valmieras apr. 4. Morēnas laukakmeņi Limbažu Lielēzera S galā. 5. Ala vidusdevona sarkanajā smiltsiezī Svētupes krastā netālu no Svētciema. 6. Skats uz morēnu ainavu no Tabora kalna (S no Pļaviņām). 7. Daugavas līkums (meandrs) starp Pļaviņām un Krustpili skatē no Silkalna uz SO. 8. Oza - "Miroņu kalns" pie Šķirstiņiem ziemeļos no Limbažiem. 9. "Velna pēda" - zemes iebrukums 100 soļu augšpus "Lielās Ellītes". 10. "Lielā Ellīte" - ala vidusdevona smiltsiezī pie Lodes. 11. Vaidavas ezers Valmieras apr. Šaura, upesveidīgs ezers, sengultņu ezera tips. 12. Šaura pussala starp Rieš- un Dziļezeru Jūmpravmūižas ezeru virknē W no Limbažiem.

Subasist.N.Delles: 13. Skats uz Alūksnes ezeru un salu ar pilsdrupām. 14. Tilts pār Salacas upi pie Salacgrīvas. 15. Latvijas-Lietuvas rebežpārejas punkts - Ezere. 16. Ūdris (Lutra vulgaris). 17. Kaija. 18. Simtgadīga priede Smiltenes apkārtnē.

J. Silīņa uzņ.: 1. Ceļojošās kāpas pie Carnikavas (2 mazi uzņ. uz viena kartona līmēti). 2. Ceļojošās kāpas pie Carnikavas (2 mazi uzņ. uz viena kartona līmēti).

Zandberga uzņ.: 1. Šlūdoņa atnests liels akmens Jēkabpils apkārtnē.

II. M) V i d z e m e: Rīga, Rīgas jūrmala.

Rīga: 1. Skats uz Rīgas pili. 2. Saeimas nams. 3. Saeima. 4. Rīgas pils. 5. Rīgas pils. 6. Rīgas pilsētas dome. 7. Rīgas Melngalvju nams. 8. Stacija. 9. Rīgas Mac. opera. 10. Rīgas Mac. opera. 11. Rīgas Mac. teātris. 12. Rīgas pilsētas mākslas muzejs. 13. Brāļu kapi. 14. Brāļu kapi. 15. Brāļu kapi. 16. Pilsētas muzejs. 17. Rīga no Daugavas. 18. Tilts pār Daugavu. 19. Rīgas osta. 20. Rīgas osta. 21. Kr. Valdemāra jūrskola.

Rīgas jūrmala: 1. Sloka. 2. Kemeru parks. 3.-10. Rīgas jūrmala. 11. Rīgas jūrmalē ledus kalni 1928. g. pavasarī. 12. Rīgas jūrmalē ledus kalni 1928. gada pavasarī. 13.-14. Bulduņu dārzkopības skola.

III. M) V i d z e m e: Sigulda, Cēsis, Rauna, Inesis.

1.-2. Siguldas stacija. 3. Rakstnieku un žurnālistu pils. 4. Siguldas pilsdrupas. 5. Līvu kalns. 6. Skats iz Pēterā alas. 7. Gūtmaņa ala. 8. Turaidas pilsdrupas. 9. Gaujas leja Turaidā. 10. Tūrisma propagandas vitrīna Siguldas stacijā. 11.-12. Cēsis. 13.-14. Cēsu pilsdrupas. 15. Cēsu pilsparka. 16. Gaujas tilts pie Cēsīm. 17. Gaujas skats pie Cēsīm. 18. Gauja pie Cēsīm. 19. Raiskums pie Cēsīm. 20. Ellīte pie Lodes Stacijas. 21. Sietīņniezis. 22. "Skatīties uz skaisto Latviju" - uzrunas akmens Sietīņniezī. 23. Rauna. 24.-25. Ineša ezers Vecpiebalgā.

IV. M) V i d z e m e: Valmiera, Matīši, Mazsalace, Rūjiena.

1. Valmiera. 2. Valmieras Valtera kalniņš. 3. Gaujas stāvie krasti pie Valmieras. 4. Pilsdrupas Valmierā. 5. Zilais kalns. 6. Matīši. 7.-10. Mazsalace. 11. Salace plūdu laikā. 12.-13. Salaces upe pie Mazsalaces. 14. Mazsalaces baznīca. 15. Skaņais kalns pie Mazsalaces. 16. Velna ala. 17. Stacija Rūjienā. 18. Rūjiena. 19.-20. Rūjienas skats. 21. Rīgas iela Rūjienā.

22. Tirgus laikums. 23. Biedrības nams. 24. Baznīca. 25. Pareiztic. baznīca. 26. Rūjienas pasts. 27. Rūjienas pilsdrupas. 28. Tilts pār Rāju Rūjienā.

V. M.) Vidzeme: Valka, Smiltene, Gaujiena, Alūksne.

1.-2. Valka. 3.-4. Smiltene. 5. Smiltenes stacija. 6. Smiltenes baznīca. 7. Smiltenes pilsdrupas. 8. Smiltenes elektriskā spēka stacija. 9. Smiltene. 10. Klievu ezers pie Smiltenes. 11. Nīdrāja ezers pie Smiltenes. 12. Gaujiena. 13.-15. Alūksnes pilsdrupas. 16.-17. Alūksne. 18. Latvijas bankas Alūksnes nodaļa. 19. Skats no pilsdrupām. 20.-21. Tempļa kalns. 22. 7. Siguldas kājnieku pulka piemineklis. 23.-24. Alūksnes ezers. 25. Alūksnes ezers ar Ceperīti. 26. Lielā Munamega aina.

VI. M) Vidzeme: Vecgulbene, Cesvaine, Vietalva, Dēliņkalns, Koknese, Madona, Gaisiņš, Bregža un Spira kalnu ainavas.

1. Vidzemes sētā. 2. Vecgulbene, Parks, 3. 4. Vietalva. 5. Cesvaine. 6.-7. Cesvaines pils. 8. Tilts pār gravu Cesvainē. 9. Grava pie pilskalņa Cesvainē. 10. Cesvaines pilsdrupas. 11.-12. Cesvaines baznīca. 13. Dzirnava dīķis pie pils Cesvainē. 14. Cesvaines panorāma. 15. Ainave Dēliņkalna apkārtnē. 16. Daugava pie Kokneses. 17. Koknese. 18. Pērse. 19. Kokneses pilsdrupas no pūtņa liucjuna. 20. Pērses ūdenskritums. 21.-22. Staburags. 23. Rīteru grava. 24. Pļaviņas, 25. Madona, Parks. 26. Madona, Apriņķa valde. 27. Madona, Pasts. 28. Madonas peldvietas. 29. Vidzemes kalnu rindas siluete. 30. Gaisiņa kalns. 31. Pret Gaisiņa kalnu. Kēleņu kalna ainava. 32. Bregža kalna ainava. 33. Spira kalna ainava. 34. Kāla ezers Vestienā.

VII. M) Kurzeme: Liepāja, Bernāti, Kapsēda, Medze, Durbe, Aizpute, Kuldīga, Slīteri, Sable, Kandava, Talsi.

1. Graudu iela Liepājā. 2.-5. Molis. 6.-7. Osta. 8. Koncertestrāde. 9. Raiņa parks. 10. Jūrmalas apstādījumi. 11. Liepājas ezers. 12. Kurmājas prospekts. 13. Muiza. 14. Pasta nams. 15. Technikums. 16.-17. Apstādījumi Liepājā. 18. Bernātu bāka. 19. J. Čakstes piemīņas akmens Bernātos. 20. Bernātu paviljons. 21.-22. Bernātu mežā. 23. Ovižu mežā. 24. Kapsēdas lielais akmens. 25. Skats Kapsēdas muižā. 26. Medzes muižā. 27. Skats pie Paplakas muižas. 28. Nīces tilts. 29. Grobiņas pasta kantoris. 30. Durbe. 31. Durbe. Padones upīte. 32.-33. Aizpute. 34. Kuldīga, Rumba. 35. Kuldīga.

36. Ventas tilts. 37. Kuldīga. 38. Slīteres zilie kalni. 39. Dāvida pils zilos kalnos. 40.-41. Sabīle. 42. Sabīle no Briņķu kalna. 43. Abavas ūdenskritums "Rumba" pie Sabīles. 44. Sabīles pilskalns. 45. Kandavas pilskalns. 46. Kandavas baznīca. 47.-48. Talsi. 49. Talsu stacija.

VIII. M.) Z e m g a l e: Tukums. Dobele. Bauska.

1.-5. Tukums. 6.-7. Tukums. Karātavu kalns. 8. Tukums. Ezers. 9. Durbes parks pie Tukuma. 10. Durbes pils. 11. Durbes avotiņš. 12. Mazā mājiņa pie Milzu kalna. 13. Tukums. Lielā iela. 14. Tukums. Latviešu kapi. 15. Tukums. Ceļš uz meža kapiem. 16. Tukums. Vācu kapi. 17.-18. Dobele. 19.-20. Dobeles pilsdrupas. 21. Skats no pilsdrupām uz Dobeli. 22. Pieminekļi karā kritušiem pošmetēju kalnā. 23. Misses krasti pie Dalbes. 24. Kaucminde. 25. Rundāle. 26. Bauska (skats no putna lidojuma). 27. Bauska. Tilts pār Mēmeli. 28.-29. Bauska. 30. Bauska. Valsts vidusskola. 31. Pilsdrupas. 32. Pilsdrupas mēnesnīcā. 33. Mežotne. Avotiņš pilskalna pakājē.

IX. M.) Z e m g a l e: Jelgava.

1.-4. Jelgavas panorāma. 5. Jelgava. Katolu iela. 6. Jelgava. Pils iela. 7. Tirgus laukums. 8. Mūzejs. 9. Latviešu biedrības nams. 10. Pilsētas valde. 11. Trīsvienības baznīca. 12. Sv. Annas baznīcas altāris. 13. Nikolaja baznīca. 14.-15. Tirgus laukums. 16. Kuglīša piestātne. 17. Driksna un Lielupe. 18. Driksna. 19. Driksna un tilts. 20. Skats uz Lielupi.

Zemāk iespīestē sarakstē ir mazāk kā 1% no Lančmaņa foto-uzņēmumiem. Atkal jājaūtā, kas skolēm apgādās tamlīdzīgus uzņēmumus?

1. Č e c h š t e i n a l a u z t u v e Cieceres ezera krastā. No kooperātīva "Neatkarības" nonomājusi un modernī iekārtojusi Rīgas cementfabrika 1928. gadā. Ar mašīnabagari novāc nēderīgo morēnu segu (pāri 1 m biezā smilšainā morēna māla siena redzama šē virs galšās, daudziem laukakmeņiem un noapaļotiem čechšteina gabaliem noklātās čechšteina kārtu virsās), ar mazu lokomotīvi salauzto čechšteīnu noved uz Saldus pistātni pa fabrikas ierīkotu 4 km garu pievedzēlzceļu (sliedes redzamas). Lietā kā vērtīgu krīta atvietotāju portlandcementsa ražošanā.

2. O r d e ņ a u n b i s k a p u z e m j u r o b e ž - a k n e n s Daugavas lielceļa malē, tavu Lokštenes pilsdrupām

(pie Stukmaņu muižas, Pļaviņu apkārtnē). Skolēni ar krītu izcēlušī akmeni iekalto vairogu (ordeņa zīme) un bīskapa zizli, ko krustot krusts. Priedes līdz ar akmeni ir uz Daugavas sengultnes dibena.

3. **K r u s t a p r i e d e a r d r a v u** vecā Pēterpils lielceļa malā pie Lizumas Dauguļu ciema. Galā redz kareivju trigonometrisko krustu, kam nav sakara ar priedes nosaukumu. Krusti griezti mizā, vedot mironi uz kapiem. Pēc viena izskaidrojuma tas darīts, lai mironis neatgriežas mājā biedēt; pēc otra, - lai pascardienā mironi neplosa balti vilki. Griezti dažāda veida krusti, - kā saskaitīšanas zīme, kā reizināšanas zīme u.c. Krusta priede bijusi arī pie Lejasciema pag. Skujenieku ciema, krusta bēres pie Lizeres Ozolmuižas, Ructāņu pusmuižas. Drava redzama kā paplata plaša ap vidu starp zemi un zaru sākumu. Cirsts bluķu stropiem līdzīgs dobums veselā kokā, no kam vēl tagad brīvos bišu stropus sauc par bišu kokiem. Pēc vecu ļaužu nostāstiem, no šīs dravas ar medu pacienāta cāriene Katrīna 2., braucot pa šo ceļu dēkās un citiem notikumiem bagāto lielceļu. Fot.1925.gadā.

4. **D i v k a m b a r u k i e g e l c e p l i s** Cēsīs. Kamēr vienā kambarī kriegelus apdedzina, otrā gaisā apžāvētie žūst tālāk ar kurināmā kambara gāzēm, kas tikai pēc šī otrā kambara "apciemošanas" tiek laistas skurstenī. Jūtama kurināmā ekonomija, jo nav visa siltuma jālaiž skurstenī. Šķūnis kriegelu žāvēšanai nav redzams. Tāpat kriegelu veidojamā ierīce.

5. **D a u g a v a s k r a s t a n o s t i p r i n ā š a n a** pie Pļaviņu Lorelejas klints ar betona sienām un granīta klāju. Spēcīgā Grības krāce še ārda veco Daugavas lielceļu, kas tamcēļ vietām jau novirzīts tālāk no krasta. Trijstabu piramīda ir urbšanai, dziļāko kārtu pētīšanai. Betona sienai raktā grāvī varēja redzēt jau smilšakmeni un Devonas mālu. Pa kreisi dzeloņdrāšu rāgi, sīvo Daugavas ciņu atliekas. Darbus izveda 1930.g. vasarā Jūrniecības departaments.

6. **S m i l š a k m e ņ u k l i n t i s** Liepupes-Ķirbižu jūrmalā - vienīgā vieta, kur Latvijā jūra atsegusi pamatiežus savos krastos. Fot.1925.gadā. Virs smilšakmeņiem pāra metru bieza morēnu māla un veca jūras dibena nogulu (šis vecais jūras dibens te reti bagāts laukakmeņiem).

7. **R a k s t u r ī g s m ū ž a m e ž s** Liepņas pag. Katlešu mežniecībā (Jaunlatgales apr.) Liepņas krastos. Upē iegāzu-

šles renovākti koki to spilgti norāda (uz 2 tādām eglēm kā laipās stāv mežsargs un skolotājs-ekskursants). Cēlonis - dzelzceļa attā-lums pāri 10 km un pilsētu tālums. Kristālas do dot māksai par brīvu, bet vietējie nevar visas patērēt.

8. P i e m i n e k l i s N ā v e s s a l ā kritušiem latvju strēlniekiem. Celts 192 . gadā. 1930.g. rudenī saimnieks novāca no savas zemes drāšu pīnumu atliekas.

9. V e c ā ū d e n s v a d a t o r n i s, ko nogāza 192 . gadā. Priekšplānā Jāņa dambis (uz plāniem Krīdenera dambis), vie-nīgā atlieka no pirmiem Rīgas aizsargu dambjiem, kas augstāki par navasaru ūdeņu līmeni.

10. Ž a g a r u n e s ē j a pašu vajadzībām sēž šosejas malā pie skolas grunts paaugstinājuma preti šķūnītim. Ap 1920.g. bieži tādās redzēja.

11. D a i ņ o t ā j a s - Grostones pag. Bindemaņu māmiņa un Va-nes pag. Kimmamiņa. Dziedāja skolēnu un Pieminekļu valdes fonografa priekšā 1928.gada sākumā.

12. K ā p o s t u k u b l i Bīķerniekos. Rīgas mēsli un pie-prasījums ir izveidojuši apkārtnē kāpostu lielražošānu. Āpu muižā šķērē ar tvaika spēku. Redz Bīķernieku baznīcu.

13. C i e t i s a i s t ī j u š o s s a l d ū d e ņ u k a l - k u l a u z t u v e Allažu Pullēnu mežā. Lauž Cēsu uzvaras piemi-nekliņ. Vidū stāv darbu vedītājs, kas sevi bija sakropļojis ar pa-celto monolitu. Rīgas Brāļu kapu izbūve izsmēlusi šo vienīgo pie-minekliem derīgā saldūdeņu kaļķa lauztūvi.

14. D o l o m ī t u l a u z t u v e N ā v e s s a l a s augšgalā pretim Mācītājmuižas salai Daugaves kreisā krastā, 7,5 m augsta krauja. Stāv cītīgi zīnu vācēji V. Bernats un A. Granšēvics.

15. T r o k š ņ a i e l a Rīgā, ar pārkārušos otro stāvu. Vaļ-ņu sekas, ērtas plāpāšanai ar kaimiņiem pa logu.

16. R Ī g a s ū d e n s v a d a p u m p ē t a v a pie Mazā Beltezera. Pa kreisi mašīnēka, pa labi centrālā akā.

17. I z t a i s n o t a T Ī n u ž u c e ļ š Ulbrokas apkārt-nē. 1929.g. izbrugēts ar dolomītu lauztuvju drezgu. Pa kreisi vecais līkums ar izlauztā kara bruga balķu blāķiem.

18. V e c ā k ā s g i p ē a l a u z t u v e s Salaspils pegas-tā (tagad dīķis). Tālāk redz vēja ozirnavu atliekas, bijušās gipsa sudmalas. Sēd pa labi doc. Rozenšteins, mūsu izrakteņu izmantošanas

32. Kādas ļoti vecas ēkas mūris Krās-lavā.
33. Pomes mālu raktuves segkārtas (smilts).
34. Nāves salas dziļurbuma vieta pie gipsa fabrikas ar avotiņu, kas verd no gipsa kārtām, atlieka no strūklas, kas sītusies no dziļurbuma.
35. Daugavas ceļabrugēšana pie Pļaviņām.
36. Rīgas valņu Mārsteļvārtu tēraudārenes nosprostam pret plūdu lediem. Pa labi redz daļu no valņu kazematu sienas.
37. Skenstnieku Mailupītes ūdenskritumi pie Pļaviņām.
38. 1905. g. upuru piemina apstādījumi pie Kokneses stacijas.
39. Daugavas celtuve pie Ikšķiles vecās baznīcas un bruņinieku pils drupām (pirmējās redz).
40. Gala morēnas saina va Aglonas-Akras un Folvaroka krustcelēs 1930. g. Redzams šlūdoņa malas radītais virsmas savilņojums, Folvaroka ceļa telefona stabi un raksturīgo joslu (neivū, šņoru) apumi.
41. Krāšņā Imulas leja pie Matkules pamatskolas.
42. Krāšņā Imulas leja pie Matkules Kauķu (avotkalku) kalna: platums, sugu dažādība, saldūdeņu kalķu (kauķu, avotkalku) lauztuve, avotiņš, kas tek pār vairākkārtīgu Devonas mālu un dolomītu kārtu maiņu.
43. Sādžas likvidācija pie Rāznes ezera. Redz dzīvojamo ēku, kas, pārejot uz viensētu, pa daļai jau noplēsta, un jaunbūvi, ko cēlis latgalis, kam nācies palikt sādžas centrā (pēdējie sapņdami labāko. dārziem iekopto zemi, dabū mazēku na skeitu kā līdz tam). Ratos sēž skolotāji, kas apceļo Latgali.
44. Sādžas kopganības pie Rāznes ezera. Redz maz kopto, smilšsaino lielcelu gar ezera dienvidkrastu, pa labi ezeru un gala morēnas pauguru, ko grauž ezera vilņi, rada ezermalei košu, sarkanu ierēmējumu, ko pveda atlikušo akmeņu pelēkie strēķi. Uz paugura redzami sādžas kapi, kas dažus gadus atpakaļ ierīkoti.
45. Zaļesjes ezers guļ Zilupes pilsētas sengultnē Palščinas-Zilupes ceļā. Pa labi pie šķūniša sengultnes austrumu krasts. Paugurītis vidū ir Palščinas oza - Keušas (krievi sauc

"Greblo") turpinājums sengultnē, kas redzami radījuši šlūdonim plaisu, kur straujā ūdeņi piesērēja garo grantskalnu strēķi un 4 km garo kosu "Kaušu". Arī kokiem apaugušā saliņa uzskatāma par oza pauguru.

46. **L a t g a ļ u r i j a** pie Rāznas ezera. Pastāv gandrīz tikai no jumta, kas balstās uz oāra vainagiem. Cēlonis esot mežu trūkums apkārtnē.

47. **C i e t o k š p a y e i d ī g a v i e n s ē t a** Višķu apkārtnē. Kleka būvēm radīto sētu sānos nožogo augsta no resniem balķiem celta sēta. (Parasti 3 vai 4 ēkas sakārto ap kvadrātveidīgu pagalmu, nelielās spraugas iežogo ar šādu resnu balķu sētu. Cēlonis - plēsīgi zvēri un laupītāji. Šādi celtas sētas raksturīgas Polijā). Redz arī pusnojauktas vēj-dzirnavas, kas nederbojušās, un jaunas ar primitīviem spārniem, kam audeklis vietā lubiņas.

48. **P r i m i t ī v a k i e g e ļ u r a ž o š a n a** Linavas Zobkos (Jaunlatgales apr.). Atraitne un tāg dēls, kam tikai 4 ha zemes, nav sava zirga, gatavo koka formā, kas uz galda, dēlam priekšā kriegelus, žāvē tos saulē, tad saliek redzamajā nojumē, pārdoš graudā: 1500 gabelus sārniekam, kas kuļ tiem labību un acd zirgus zemes apstrādēšanai; patlaban kādam citam kaimiņam, kas doš labību. Fot. 1931.g. jūlijā.

49. **B a g a r ē š a n a** Juglas ezerā Bergupes (Lielās un Mazās Juglas satēka) grīvā 1930.gada vasarā. Bagars uzsmeltās smiltis noveda tālu sāpus no grīvas pa resnu cauruli, kas sastādīta no daudziem pelcošiem pontoniem. Svītra pa labi no bagara ir Bergupes krastu turpinājums tālu ezerā. Pretī redz daļu no iemīlotajām kāpām - Baložkalniem, kur Brīvības muzejs. Pie laiviņas stāv mūsu putnu dzīves pētnieks Tranze.

50. **K a ļ k a k m e n s k l i n t s** Kacēnu pag. Radavas muižā; kur gadu 60 atpakaļ, pateicoties latviešu cienītājam muižas īpašniekam Nekļudovam, notikusies pirmā spēcīgā latviešu kolonizācija starp Pliškavas krieviem. Šie klinšainie Vjades (Veļika, es pietekas) krasti piešķir Radavai sevišķu krāšņumu. Vecajā Nekļudova namā, kas ilgus gadus kalpojis par slimnīcu, tagad robežsargu štābs. Klintis bagāti satur pārakmeņojumus, pieder Virsdevonas Flatysognism'a horicontam. Nav dolomīti, bet kaļķakmeņi, tā tad ne piekrastes, bet Devonas laika normāla dziļuma jūras nogula.

51. **K l a u š u l a i k u m u i ž a s r i j a** Padedzes pagasta Kūdupes muižā Valkas apr., uz Latgales robežas. Raksturīgi 2 palieveni virs riju durvīm. Piedarbs, kur jāstaigā vējam, bez

palievena vidū. Līdzība ar 2 kambaru cepli. Kamēr vienu riju kuļ, otrā rija labība žūst.

52. M o k a s - krusts ar apbūvi un pestītāja tēlu Višķu pagasta Dudišku ciemā. Katoliticīgās Latgales raksturīga būve visos lielākos ciemos. Vieta, kur sādžinieki apulcējas lūgšanu skaitīšanai. Pamatdaļas izdalījumos redzams krusts, kam abi pusēs sirdis un tālāk rata veidīgs, domājams, saules simbols. Jūmta izzāgējumos piejaukušies liectie krievu izdalījumi.

53. P r i e k š z ī m ī g a v e c s a i m n i e k a k ū t s Siguldas Limbī 1930.g. Paplašina sekārā ar seklās kūts ierīkošanu un automatiskas lopu dzirdināšanas iekārtu. Kūts augšā 400 spaiņu koka kubls, dzīvojamās ēkas bēniņos 100 spaiņu cinkota skārda rezervuārs. No akas, kas pa daļai dolomītos, ar īpatnēju saimniecības vadītāja Otto Segliņa konstruētu zirga gepeli spiedēju pumpis dzen ūdeni šos rezervuāros. Lopi genās uz ābolīna un citām mākslīgām ganībām bez gana (sadalītās dzeloņdrāšu žogiem, kam visū pa kārti jāpēdējo uzskata par iemeslu tam, ka govis nekad neskrien sētā, neievaino sevi). Pēc kara posta trūkums spiedis visus laukus apsēt ar ābolīnu, ko pirkuši kājas ormaņi. Autotaksometri šo peļņu iznīcinājuši. No 1926.g. pārgājuši uz intensīvu lopkopību. 1928.g. izbūvēta seklā kūts ar betonētām silēm 16 lōpiem. 1930.g. paplašina vēl 12 lōpiem.

54. R ē g u l ē t ā P ū r n a v a s c i e m a u p ī t e Liepnas pag. Jaunlatgales apr. 1930.g. Rēgulēta arī Liepna, kur šī upīte ietek. Stompacānam, kas stāv pie izlauzto radžu blāķa, bijis vienam jāizlauž galveno tiesu cietā klintī na savu daļu šis redzamais gabals, kaut gan zemes tikai 1 ha tīrumzemes, 1 ha pļavas, 8 ha purva. Labsirdīgs cilvēks, kas neatsaka nevienam iet talkā, kaut gan pats slims, meita no bada guļ "ūdens sērgā". Radze bagāta bruņu zivju gabaliņiem. Zem tās Devonaz māls.

55. D u n d a g a s p i l s, kas līdz šim laikam uzglābājusī b r u ņ i n i e k u, p i l s ārējās pazīmes: ēkas celtas ap kvadrātveidīgu pagalmu, nelieliem logiem (drošāki pret baltām, mazāk zūd siltuma, ko maz vēl emiedza kamīni un mantelskursteņi bez ieriem), virs vārtiem augsts tornis (uz bildes nav redzams, jo atrodas pretējā pusē), otram stāvam, arī tīšanai nedaudz vēl redzama galerija, no kuras bija ieejas atsevišķās augšstāvu istabās, jo trepju tehnika arī vēl nepilnīga; apkārt uzstādīnātās Pacupītes dīķis, kas tagad kalpo ūdenssudmalām. Vesturīgs ziņas par šo 13.g.s.cel-

to pili sk.K.f.Lövis of Menar'a "Burgenlexikon". Fotogr.1930.g.

56. Rīgas Strazdmuižas m a n u f a k t ū r a un Vidzemes š o s e j a 1925.g. Fabrika dibināta 1830.gadā, ko veicinājis Juglas ezers (redzams bildē), kas caur Juglas upi, Ķišezeru un Mīlgrāvi savienojas ar Daugavu, pa daļai arī vecais Pterpils pasta ceļš, kas darbojies līdz šosejas atklāšanai (1837.g.). Masīvo fabrikas būvi padara skatam tīkamam ēku jumtu dažādība, ūdenstorņi, vienstāvu piebūve. Platie logi uzrāda jaunāko, modernāmu prasīšām vairāk piemēroto daļu, ko ap 1890.g. cēlusi angļu sabiedrība. Pie fabrikas bija skola, klubs, bibliotēka, sporta laukums, pārtikas kooperatīvs.

Divstāvu koka ēka pa kreisi savā apakšstāvā ir vecs spirta robežsargu kantoris, kas darbojies līdz 19.g.s.vidum, kad spirta akcīzi, kas līdz tam bija tikai pilsētās, izplatīja arī uz laukiem.

57. A k m e r a i n a j ū r m a l a starp Piedupī un Ķirbižiem. Augu kapenes (bolinderis ar cilvēku upuriem šē gājis bojā). Neizmantotas būvmateriālu rezerves. Šlūdoņa sanesti jūras ledu ciešāk sastūti. Fot.1926.g.

58. V a l e t s z i v j u a u d z ē t a v a Tomes mežā Rīgas apr.darbojas no 1929.g. Šē smilšainajā apkārtnē liela avotu bagātība, labs ūdens uzstādīnātiem dīķiem (nedaudz traucē kūdras kārtas uzstādīnātās upītes krastos). Gadā izaudzēts ap 800.000 lašu, taimiņlašu, foreļu, ezeru siģu, jūras siģu, repšu. līdaku un varavīksnas vai dīķa foreļu mazulu, kas ieleisti Daugevā, Limbažū, Pļaviņū, Jaungulbenes, Daugavpils apkārtnes u.d.c.ezeros. Lašu ikrus ievāc Daugevā un Gaujē, dīķa foreļu - no Kazdangas audzētavas, jūras siģu - no Salaogrīvas, ezeru siģu un repšu - no Igaunijas.

59. D a u g a v a a pie Pļaviņām ar p l o s t i e m, dolomītu k r o k a s rietumu spārnu un Pasaules k a r a t i l t a a t l i e k ā m. Pļaviņu kroka iē lielākā Latvijā, pēri kilometru šķērsgriezumā; tai vidū vīrs Daugevas līmeņa pabeles pat smilšakmeņi un Devonas māli. Kroka austrumu spārnā (Lorelejas klinte Gostīņu ceļā) pārakmeņojumu cienītājiem interesanta vākšana cietajos caurumainajos Platyschisma dolomītos un cietajos mālos. Šinī rietumu spārnā, kas pretī piestātnei, redzama romāveidīga ala.

60. N ā v e s s a l a s g i p s a l a u z t u v e s. Redz novēcamas segkārtas sienu ar Devonas māla ieliekumiem šlūdoņa podos.

61. K v a r c a n o s ē d u m u k ā r t i ņ a dolomītos Daugevas lībā krastā starp Ogri un Ikšķili.

62. Kāpu un morēnu māla robeža tuvu Tomes mažniecībai.
63. Krāslavas vidusskolas 4 km garās parka *st*-tas E daļa.
64. Dolomītu saliektu kārtu romis Daugavas labā krastā starp Kegumu un Tomes salu.
65. Daugavpils elektriskā spēkstacija.
66. Pavasara ledu vagojumi Tomes salas sausajā atiekā.
67. Jūras vēju radīti plūdi zemumā starp Juglas un Ķīšezeru (liecina par Alberta laikos celta ceļa dambja postījumu cēloņiem.).
68. Jūras vēju radītu plūdu aina starp Strazdumuižas manufaktūru un šoseju.
69. Tomes zivju audzētavas dīķa dambis. Tālāk redz audzētavas ēku.
70. V. Putriņa darvas ceplītis Tomes *ē* *P*o diņos.
71. Lielvārdes Arņu akmens Daugavas lielceļa malā.
72. Pasaulē karā nopostītās Lielvārdes baznīcas atjaunošana.
73. Krāslavas katoļu klostera ēka, ko pēc poļu dumpja cara valdība nodevusi pareizticīgo draudzei.
74. B. Krāslavas īpašn. gr. Platēra bibliotēkas ēka, tagad pamatskola.
75. Daugavas paralēlas sēres, kas atgādina kuršu kāpu joslas rašanos. Dviētes apk. pie Bombanišķiem.
76. Kanālu racējs Zibens Kalnciema apk. Līdzīgs strādāja Dubnas regulēšanā.
77. Zemes ceļu labojamā mašīna pie Dundagas. (Tāda 1932. g. darbojās Daugavas lielceļā pie Keguma).
78. Daugavas attekas pie Tomes kooperātīva. Izlieti Daugavas ūdeni. lediem saspiežoties pie Tomes salas.
79. Deltas piesērējumi un attekas, ko Daugavā radījusi Krāslavas upīte.
80. Tomes zivju audzētavas ēka 1930.

gadā.

81. Īpatnējs zivju taciš ar lašu murdu rāmajos Tomes attekas ūdeņos.

82. Gaujas-Daugavas kanāls pie Bakultiem. Redz laika zoba postītās aizsargsienas atliekas un izgrauztus krastus.

83. Bēma vecākās gipsa lauztuves pie Salaspils Trifoniem. Tālmā redz veco gipsa vējsudmalu korpusu. Sēž gipsu pētnieks prof. E. Rozenšteins un geologs asist. N. Delle.

84. Grūbas krāce un Pļaviņu krokas Lorelejas spārns. Jūrniecības dep. strādnieki pie akmeņu aizsargklāja darbiem.

85. Strautiņš, kas baro Tomes zivju audzētavu. Redz urbšanas stekus un smilšainai apkārtnē raksturīgos skuju koku mežus.

86. Daugavas lielceļa nostiprināšana pret Grūbas postošiem ūdeņiem.

87. Ragnāju modernais kaļķu resp. dolomīta ceplis (Rūdersdorfas krāsns, elektr. lifts, Otrpus Daugavai redz Salaspils Lipšu ceplis.

88. Sīkkārtains plātņu mergelis pie Salaspils Stilbiem - nederīgs balastiezis.

89. Dolomītu lauztuves Daugavas kreisajā krastā augšpus Nāves salai. 9/9.-1930.g.

90. Verdošs avots Nāves salas Urbuma bedrē. Pazud priekšplānā, gipsa plaisā.

91. V. Putriņa darvas tecinātava Tomes pag. Podiņos. Tuvumā formu smilts raktuves.

92. Devona s kaļķakmeņi Vjadas krastā pie Kacēnu pag. Kadavas.

93. Alojumi Salaspils Baltakmeņu lauztuvju gipsā. Bālganās māla kārtas ielikumi liecina kritenes, ne šļūdoņa podus.

94. Morēnas pildīts izskalojums Nāves salas gipsā. Malā sargkārtas ieloka nav nojaužams. Varētu būt šļūdoņa pods.

Stāv laukakmeņu pētnieks O. Nellis. 1930.g. jūlijā.

95. Devona s kaļķakmeņi un mergeli Kuchvas kreisajā krastā pie Linavas pag. nama.

96. Gipsa lauztuves Salaspils Baltakmeņos. Sargājošās malā kārtas ielikumi norāda uz alojumiem.

97. M o t o r u r b i s Salaspils pag.namā tuvumā. Ar selmeni stāv doc.E.Rozenšteins, kas vada šos Rīgas pils.valdes gipsa pētīšanas darbus.

98. Ū d e n s p u m p ē š a n a ar z i r g a s p ē k u Siguldas Limbi K.Zariņa saimniecībā. Konstruējis saim.vadītājs Oto Seglinš.

D o l o m ī t u l a u z t u v ē pie Siguldas Seltavota.

99. G a l d n i e k a d a r b n i c a, ko nodarbina Siguldas Seltavota ūdeņi, kas turpat pie dzimnavām izplūst no zemes.

100. T r i j s t ā v u l ā v a Velēnās pamatskolā (bijušā draudzes skolā) zēnu gulamistabā.

Līdzīga bijusi arī Lejasciema pagasta parciaticīgo Pirtsmuižas skolā pirms kara.

/ 20.foto /

Strazdumuižas (Juglas) pamatskola Rīgā. Šeit Lancmanis strādēja 16 gadus (1919.-1935.) Ar x apzīmēts Lancmaņa darba istabas logs.

Un nu beigās viena smaga doma. Kas Lancmani grauza? Kāda loma šē piederēja darba treuksmei bez mēra un apstājas?

Tagad jauni un veci saņem valsts pabalstus⁺ / un - ja tik grib - var pilnīgi nodoties tikai studijām. Vai viņi arī visi pilnīgi apzinās savas ērtības un savus pienākumus? Senāk šo iespēju studēt sev varēja iekarot tikai izredzētie un par to smagi dabūja maksāt. Daudzi pagura, sadēga.

Tautā runā, ka no viena nevarot plēst divas ādas. Divas vēl no daža var, bet trīs un četras. to pat Lancmanis neizturēja. Bet ja kādreiz Lancmanim būtu dota iespēja mācīties, mierīgi studēt tā kā tagad? Varbūt tas būtu atmaksājies. Varbūt tas necūtu nācis par jaunu ne zinātnei, ne augstskolai, ne valstij.

⁺ / Rakstīts 1939.gadā.

Tegad vairs zīlēšana nelīdz. Viensz priecāsimies, ka tik daudziem iet secen Lančmana liktenis un tiem ir visi ceļi vaļā - ja tik ir laba griba. Mums ir cerība sagaidīt, ka tagad studēšanas ērtības, paglābs dažu labu "lietas koku", kas kādreiz spēs no Lančmana rokām izkritušo karogu tālāk nest.

S t i p r u r o k u v a j a d z ē s ...

Pegaidām ceļš uz Lančman^a kapa ir aizaudzis. Varbūt to kādreiz atcerēsies. Pieminekļu valdes, turisma, ekskursiju, mūzeju, Izglītības ministrijas un c. iestāžu darbinieki. Varbūt atcerēsies, ka Lančmanis ir bijis "pirmā saucēja balss tūksnesī" un sagatavojis krēslus dažam labam darbiniekam, bet pats gan nav nevienā sēdējis.

Savādi tomēr ir tas, ka 12.oktobrī, kad draugi pulcējās pie Lančman^a kapa, minēto iestāžu pārstāvji netiek redzēti. Varbūt šis pirmais piemiņas lapu krājumiņš dažam norādīs ceļu uz to kapa, kur uzstādīts šūnakmens piemineklis ar uzrakstu: Mūsu dabas un kultūras svētumu sargam.